

**GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE
KREDİ KARŞILIKLARI UYGULAMALARI VE
MAKROEKONOMİK ETKİLERİ**

H.Selçuk SAÇCI

Danışman
Doç.Dr. Erdal ÖZMEN

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü
Ankara, Ağustos 2004

ÖNSÖZ

Kredi karşılıklarına ilişkin tutarlı ve güvenilir bir formatta açıklanan bilgiler, bankanın ilgili dönemdeki durumunun piyasa oyuncuları tarafından değerlendirilebilmesinde kullanılan en önemli göstergelerden biridir. Bu nedenle, iyi tasarlanmış ve kararlılıkla uygulanan karşılık mekanizması, piyasa disiplini sağlaması açısından, ihtiyatlı düzenleme ve denetim sisteminin temel taşlarından biridir. Bankaların karşılık uygulamaları, son dönemlerde muhasebe, vergi ve denetim otoritelerinin de araştırma konularında önemli yer tutmaya başlamıştır. Bu araştırmaların büyük bir çoğunluğu, karşılıkların finansal tablolardaki şeffaflığın artırılmasında ve banka karlarının çevrimselliği ve dalgalanmasında önemli rol oynadığını göstermektedir.

Bu çerçevede, hazırlanan çalışmada, karşılıklara ilişkin ulusal ve uluslararası uygulamalar karşılaştırmalı olarak incelenmiş, makroekonomi üzerinde kredi riskinin yarattığı olumsuz etkiler ve bunların nedenlerini irdeleyen kuramlar tartışılarak, söz konusu bu etkilerin asgari düzeye indirilebilmesi için geliştirilen alternatif karşılık tesis edilmesi yöntemleri avantaj ve dezavantajları ile birlikte değerlendirilmiştir.

Bu amaçla hazırlamış olduğum çalışmamın başından itibaren, birikimleriyle yönlendiren ve idari açıdan destek olan Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürü İ.Hakkı Arslan'a ve Mali Sektör Değerlendirme Müdürü Çiğdem Koğar'a, bilimsel konularda fikir, eleştiri ve anlayışı ile yardımını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Erdal Özmen'e teşekkür ederim. Ayrıca, beni bu günlere getiren aileme, özellikle canım anneme ve değerli arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
KISALTMA LİSTESİ.....	ix
EK LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARŞILIKLARLA İLGİLİ TANIMLAR, UYGULAMALAR VE STANDARTLAR.....	6
1.1. Kredi Sınıflandırması.....	8
1.1.1. Sınıflandırmadaki Öznellik-Nesnellik.....	9
1.1.2. Yeniden Yapılandırılmış Sorunlu Kredilerin Sınıflandırılması.....	17
1.1.3. Teminatlar.....	20
1.1.4. "Donuk Alacaklar" Kavramı.....	23
1.1.5. Kredilerin Yeniden Gözden Geçirilmesi	25
1.2. Karşılıklar.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARŞILIK KRİTERLERİ VE UYGULAMALARI.....	33
2.1. Kredi Karşılıkları ve Beklenen Kayıplar.....	35
2.1.1. Karşılıklar İçin İleriye Yönelik Değerlendirme Kriteri.....	39
2.1.2. İleriye Yönelik Değerlendirmenin İşleyişi.....	41

2.2. Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları.....	45
2.2.1. Kredi Kayıplarının Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Yaklaşımlar.....	46
2.2.2. Tahakkuk ve Nakit Esasına Dayalı Muhasebeleştirme.....	47
2.2.3. Yeni Gelişen Farklı Muhasebe Yaklaşımları.....	52
2.2.3.1. Uluslararası Muhasebe Standartları-UMS 39.....	53
2.2.3.2. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme.....	56
2.3. Vergilendirme ve Karşılıklar.....	57
2.3.1. Tahakkuk Etmiş Ancak Tahsil Edilmemiş Faiz Gelirleri.....	61
2.3.2. Vergi ve Karşılık Uygulamalarında Çelişen Diğer Hususlar....	62
2.4. Karşılıklar ve Sermaye Yeterliliği.....	65
2.4.1. Sermaye Düzenlemeleri.....	65
2.4.2. Sermaye Yeterliliği ve Karşılıklar İlişkisi.....	66
2.4.2.1. Sermaye Yeterliliği ve Genel Karşılıklar İlişkisi.....	70
2.4.2.2. Sermaye Yeterliliği ve Özel Karşılıklar İlişkisi.....	72
2.5. Genel Karşılıklar İçin Temsil Yaklaşımı	74
2.6. Yeni Basel Mutabakatında (Basel II) Karşılıkların Yeri.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILIKLARIN MAKROEKONOMİ ÜZERİNDE ETKİLERİ.....	81
3.1. Kredi Riski ve Aynı Yönde Çevrimlilik.....	84
3.1.1 Aynı Çevrimlilik Olgusuna Teorik Bir Açıklama.....	89
3.2. Aynı Yönde Çevrimlilik ve Karşılıklar.....	91
3.3. Aynı Yönde Çevrimliliğin Açıklanması.....	94
3.3.1. Kredi Karşılıklarına İlişkin Etkin Piyasa Teorileri.....	95
3.3.2. Kredi Karşılıklarına İlişkin Etkin Çalışmayan Piyasa Teorileri.....	96
3.3.2.1. Felaket Miyopluğu.....	97
3.3.2.2. Algı Bozukluğu.....	101
3.3.2.3. Sürü Davranışı.....	103
3.3.3. Kurumsal Hafıza Kuramı.....	104
3.3.4. Açıklayıcı Diğer Etkenler.....	107
3.3.4.1. İçsel Derecelendirme Sistemleri.....	108
3.3.4.2. Bağımsız Derecelendirme Kuruluşları.....	109

3.3.4.3. Kredi Riski Ölçüm Modelleri.....	111
3.3.4.3.1. Merton Tabanlı Modeller.....	112
3.3.4.3.2. "CreditMetrics" Modeli.....	112
3.3.4.3.3. "CreditRisk+" Modeli.....	113
3.3.4.3.4. "CreditPortfolioView" Modeli.....	113
3.3.4.4. Banka Denetim ve Gözetim Otoriteleri.....	114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILIK UYGULAMASINA ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR.....	116
4.1. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme.....	120
4.1.1. Rayiç Değerle Muhasebeleştirmenin Avantajları.....	121
4.1.2. Rayiç Değerle Muhasebeleştirmenin Dezavantajları.....	122
4.1.2.1. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme ve İhtiyatlılık Prensibi.....	122
4.1.2.2. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme ve Bankacılık Sisteminin "Özel" İşlevi.....	122
4.1.2.3. Rayiç Değerin Tanımlanmasında Uygulanan Ölçüm Yöntemleri.....	122
4.1.2.4. Banka Gelirlerindeki Dalgalanmalar.....	123
4.1.2.5. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme ve Para Politikası.....	124
4.2. Anında Karşılık Tesisinde (Just-in-time Provisioning) Kullanılan Kredi Türev Ürünleri.....	125
4.2.1. Karşılıklar ile Kredi Türev Ürünleri İlişkisi.....	126
4.2.2. Kredi Türev Ürünlerinin Uygulanabilirliği.....	129
4.3. Beklenen Kayıpların Ölçülmesi İçin Alternatif Bir Yaklaşım.....	130
4.3.1. Yaklaşımın İşleyişi.....	130
4.3.2. Risk Ayarlamasında (γ) Kredi "Betalarının" Kullanılması.....	134
4.4. İstatiksel (Dinamik) Karşılık Uygulaması.....	137
4.4.1. İstatiksel Karşılık Yönteminin İşleyişi.....	139
4.4.2. İstatiksel Karşılık Yönteminin Etkileri.....	143
4.4.3. Avustralya Gözetim Otoritesinin "Dinamik" Karşılıklarla İlgili Önerileri.....	144
4.4.3.1. İspanya ve Avustralya Modellerinin Karşılaştırılması.....	146

4.4.4. Beklenen Kayıpların Tesbitine Dayalı Dinamik Karşılıkların Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	148
---	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	151
KAYNAKÇA.....	166
EKLER.....	171

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Vade Gecikmesi Kriterine Göre Kredi Sınıflandırma Sistemleri.....	13
Tablo 1.2. Bankacılık Denetim Otoritesinin Kredi Sınıflandırma Kurallarının Belirlenmesindeki Yeri.....	16
Tablo 1.3. Yeniden Yapılandırılmış Sorunlu Kredilerin Sınıflandırılması.....	19
Tablo 1.4. Kredilerin Sınıflandırılması ve Karşılıklar İçin Teminatların Değerlemesine İlişkin Düzenlemeler.....	21
Tablo 1.5. Donuk Alacakların Toplam Krediler İçerisindeki Payının Gelişimi.....	25
Tablo 1.6. Kredilerin Gözden Geçirilmesine İlişkin Yöntemler.....	26
Tablo 1.7. Yapılan Kredi Sınıflandırmalarına Göre Ayrılan Karşılıklar.....	28
Tablo 1.8. Kredi Zararları İçin Ayrılan Genel Karşılıklar.....	31
Tablo 2.1. Önceden Tahmin Edilen ve Gerçekleşmiş Kriterlere Örnekler.....	40
Tablo 2.2. Donuk Alacakların Nakit Esasına Göre Muhasebeleştirilmesinde Ülke Örnekleri.....	51
Tablo 2.3. Karşılıklar ve Beklenen Zararlara İlişkin Farklı Yaklaşımların Karşılaştırılması.....	52
Tablo 2.4. Genel ve Özel Karşılıkların Vergiden Düşülebilirliği.....	60
Tablo 2.5. Genel Karşılıkların I inci ve II nci Kuşak Sermayeye Dahil Dahil Edilmesindeki Sınırlamalar.....	71
Tablo 2.6. Bir Bankanın Sermaye Yeterliliği Rasyosu Genel ve Özel Karşılıklardan Nasıl Etkilenir?.....	73
Tablo 3.1. Tesis Edilen Karşılıklar ile Çıktı Açığı Arasındaki İlişki.....	92

Tablo 4.1.	İşçevriminin İstikrarlı Olduğu Dönemde İki Uygulamanın Karşılıklar Üzerindeki Etkileri.....	146
Tablo 4.2.	Dinamik Karşılıkların Avantaj ve Dezavantajları.....	149
Tablo Ek.1.	..Kredi Karşılıklarının Açıklanmasına Yönelik Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları - Toplam Bankacılık Sektörü.....	176
Tablo Ek.2.	Kredi Karşılıklarının Açıklanmasına Yönelik Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları - Toplam Bankacılık Sektörü (GSYİH Değişkeni Hariç).....	177
Tablo Ek.3.	Kredi Karşılıklarının Açıklanmasına Yönelik Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları - Özel Bankalar Grubu.....	179

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1. Bir Kredinin Süreci: Yasal ve Düzenleyici Aşamalar ve Cari Değer.....	35
Şekil 2.2. Kredi Kayıplarının Olasılık Dağılım Fonksiyonu, Karşılıklar ve Ekonomik Sermaye.....	36
Şekil 3.1. Türkiye'de Toplam Kredi Hacmi ve GSYİH Yıllık Reel Büyüme Hızları.....	87
Şekil 3.2. Kredi Riskinin Aynı Yönde Çevrimliliğine Teorik Bir Açıklama.....	90
Şekil 3.3. Türkiye'de Tesis Edilen Karşılıklar ile Çıktı Açığı Arasındaki İlişki.....	93
Şekil 3.4. Felaket Miyopluğu.....	100
Şekil 4.1. İstatiksel Karşılıkların İşleyişi.....	141

KISALTMA LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCBS	: Basel Committee on Banking Supervision (Basel Bankacılık Gözetim Komitesi)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank for International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
CAMELS	: Capital Adequacy, Asset Quality, Management, Earnings, Liquidity, Sensitivity to Market Risk
CAPM	: Capital Asset Pricing Model (Finansal Varlıkları Fiyatlandırma Modeli)
FED	: Federal Reserve System (ABD Merkez Bankaları Sistemi)
FGBR	: Fund for General Banking Risks (Genel Bankacılık Riskleri Fonu)
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	: International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IFRS	: International Financial Reporting Standards (Uluslararası Mali Raporlama Standartları)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IRB	: Internal Rating Based (İçsel Derecelendirmeye Dayalı)
JWG	: Joint Working Group of Standard Setters (Standart Belirleyicilerin Ortak Çalışma Grubu)
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
RAROC	: Risk Adjusted Return on Capital (Riske Göre Düzeltilmiş Sermaye Getirisi)

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TGA : Tahsili Gecikmiş Alacaklar

UMS : Uluslararası Muhasebe Standartları

VaR : Value at Risk (Riske Maruz Değer)

EK LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Ek 1.	Aynı Yönde Çevrimlilik ve Karşılıklar: Türkiye İçin Bir Uygulama 172
Ek 2.	Metinde Kullanılan Bazı Sözcüklerin İngilizce Yazındaki Karşılıkları..... 181
Ek 3.	Metinde Aranması Olası Bazı İngilizce Sözcüklerin Türkçe Karşılıkları..... 183

ÖZET

Finansal sektördeki bankaların gerçek mali yapısının, hem piyasa aktörleri hem de ilgili düzenleyici otoriteler tarafından değerlendirilebilmesinde, tutarlı ve güvenilir bir formatta açıklanan kredi karşılık bilgileri büyük önem taşımaktadır. Buna karşılık, düzensiz karşılık uygulamaları ise, piyasadaki şeffaflığı azaltmakta ve bankaların izlenmesini ve denetlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, iyi tasarlanmış ve kararlılıkla uygulanan karşılık mekanizması, piyasa disiplininin sağlanmasında, ihtiyatlı düzenleme ve denetim sisteminin temel taşlarından biridir.

Bu çerçevede, ulusal ve uluslararası düzenleme otoriteleri kredi karşılıklarının sağlıklı ve belirli standartlarda tesis edilmesi ve izlenmesini temin edecek uygulamalar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Geliştirilen bu uygulamalarda ortak noktalar bulunmakla birlikte, ülkeler arasındaki koşulların farklı olması veya muhasebe, vergi ve konuya ilişkin diğer bazı uygulamaların yarattığı etkiler nedeniyle oldukça belirgin farklılıklar da ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu bu farklılık ve benzerlikler, ülkenin gelişmiş veya yükselen piyasa ekonomisi olmasına da oldukça bağlıdır. Gelişmiş ülkelerde karşılık uygulamasına ilişkin düzenlemeler, göreceli olarak "esnek" bir yapı gösterirken, yükselen piyasa ekonomilerinde düzenlemelerin oldukça detaylı, her duruma özgü bir değerlendirme yapılmasına çalışan ve banka yöneticilerine karşılık ayırılması kararında mümkün olduğunca insiyatif kullanma alanı bırakmayan bir yapı içerisinde olduğu görülmektedir.

Muhasebe, vergi ve sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler, zaman zaman karşılık uygulamalarının hedeflediği amaçtan uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Nitekim, sermaye yeterliliği rasyosunda kullanılan risk ölçüm yöntemleri ile muhasebe ve vergi kısıtlamalarının güçlü ekonomik koşullar mevcutken bir karşılık rezervi yaratmayıp, daralma dönemlerinde de daha fazla karşılık ayırmaya yol açtığına yönelik bulgular, özellikle son yıllarda konuya ilişkin yapılan çalışmalarda oldukça fazla yer tutmaya başlamıştır.

Yapılan ampirik çalışmalar, bankaların bazı durumlarda hiç de rasyonel davranmadığını ve işçevrimlerinin genişleme dönemlerinde kredi arzında önemli ölçüde artış yaşanırken, daralma dönemlerinde "kredi sıkışmalarına" yol açacak

kadar kredi arzının düştüğünü göstermektedir. Ayrıca, kredilerdeki bu dalgalanmalar, ekonomik aktivitedeki değişikliklere oranla çok daha yüksek olup, işçevrimlerini daha belirgin hale getirebilmektedir. Tesis edilen karşılıklar ise, yanlış risk algılamaları nedeniyle bu gelişmeleri güçlendiren bir yapı arzedeabilmektedir.

Risklerin yanlış analiz edilmesinde, çeşitli psikolojik faktörlerin etmen olduğunu savunan hipotezlerin yanısıra, uygulanan analiz yöntemlerinin, sistemik riskin ölçülmesinde yetersiz kalması da etkenler arasında gösterilmektedir. Psikolojik faktörlerin risk analizlerinde yanlışla götürmesindeki temel sebep, birbirini besleyen unsurların risklerin yanlış algılanmasına yol açarak, riske uygun önlemlerin alınmasını engellemesi ve davranışlarda aşırı ölçüde aynı yönde çevrimliliğe yol açmasıdır. Böylece, finansal çevrimlerin ve işçevrimlerinin şiddeti artabilmektedir. Bu unsurlar, riskin genişleme döneminde azaldığı ve ancak gerçekleştiği zaman arttığı gibi bir algılamayla hareket eden fiyat ve miktar göstergelerine yansımaktadır. Bu tür aşırı iyimser ve kötümser dalgalanmalar, sonuçta finansal istikrarsızlığı körüklemektedir.

Bu tür olumsuzlukların ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, bazıları halihazırda uygulanmakta olan, alternatif yöntemler ortaya atılmıştır. Ancak bu yöntemlerin hemen hepsi, sistemik risklerden sapmalar nedeniyle ortaya çıkan risklerin saptanabilmesinde kullanılabilecek eksiksiz ve tam doğruyu gösteren modelleri kullanamamaktadırlar. Bunun bir nedeni, objektif bir yaklaşımla, genel iktisadi ortamdaki değişimden kaynaklanan kalitedeki bozulmanın modellenmesi için kesin bir veya birkaç yöntemin ortaya konulmasındaki zorluktur. Gelecekteki iş ortamının karakteristiklerinin tanımları belirsiz olduğu gibi, iktisadi ortamda yaşanacak değişimlerin beklendiği gibi kalitede bir bozulmaya yol açacağı da kesin değildir. Ancak, teori ve tarihi tecrübeler gözönüne alındığında, geçici olarak değerlendirilen iktisadi genişleme dönemlerinde açılan kredilerin çok daha dikkatli analiz edilmesi gerçeği de yadsınmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kredi Karşılıkları, Tahsili Gecikmiş Alacaklar, Kredi Riski, Basel II, Aynı Yönde Çevrimlilik, İstatiksel Karşılıklar.

ABSTRACT

Consistent and reliable disclosure of the loan loss provisions plays an important role in the assessment of financial structure of the banks by the financial sector participants and regulatory authorities. On the other hand, insufficient loan loss provision applications diminishes the transparency of the market and complicates the monitoring and supervision of the banks. From that point of view, a well designed loan loss provisioning mechanism and decisiveness in its application is one of the essentials of prudent regulatory and supervisory system in maintaining market discipline.

In this context, national and international regulatory authorities try to improve applications that would assure sound and standardized maintenance of loan loss provisions. Although, there are common points in these applications, due to the existence of distinct conditions in different countries and the impact of the accounting, tax and other regulations on loan loss provisions, there are also some important discrepancies. Those differences and similarities mostly depend on the country's being an emerging market or a developed economy. The regulations in developed countries regarding loan loss provisions have a relatively "flexible" structure, whereas the regulations in emerging markets have a more detailed framework that tries to make an assessment according to different situations and does not let the bank management to act in their own initiative when the loan loss provisions are considered.

The regulations regarding accounting, tax and capital adequacy may sometimes lead to a deviation from the main target of the provisioning applications. In general, there is important evidence in the related literature indicating that the risk measurement techniques used within the capital adequacy framework together with the accounting and tax constraints end up in creating insufficient loan loss provisions under strong economic conditions and vice versa under poor economic conditions.

The empirical studies show that banks do (or may) not behave rationally under certain conditions which means that an excessive increase in loan supply

takes place during the boom period of the business cycle while a sharp decrease that may cause "credit crunch" occurs during the bust periods. These fluctuations in the volume of loans are much stronger compared to the changes in the economic activities and therefore make the business cycles more volatile, as well. The loan loss provisions may have a structure that enhances these developments as a result of inappropriate risk perceptions.

As well as the psychological factors, the insufficiency of methods in measuring systemic risk are also pointed as the reasons behind improper risk analysis. The psychological factors lead to inappropriate risk perceptions because factors that affect each other lead to wrong risk perceptions and prevent the measures to be taken, and also leads to an extreme pro-cyclicality. These factors affect the price and amount indicators that change with the perceptions that risk decreases during the boom periods and increases only when it is realized. These kinds of extremely optimistic or pessimistic fluctuations eventually end up in financial instability.

In order to avoid these problems, many alternative methods, some of which are already in use, are being put forward. However, almost all of these methods cannot use the most accurate and sufficient models in measuring the risks that arise due to deviations from systemic part of the risk. Being objective, the reason for this may be seen as the difficulties of creating one or more accurate methods in order to model the quality deterioration that arise from the changes in the economic environment. It is not only the characteristics of the future economic environment that are uncertain, but also ambiguous whether the changes in the economic environment will lead to a deterioration as expected. However, when the theory and historical experiences are taken into consideration, the loans extended during the financial expansion periods that are considered as temporary should be analyzed more prudently.

Keywords: Loan Loss Provisions, Non-performing Loans, Credit Risk, Basel II, Pro-cyclicality, Statistical Provisions.

GİRİŞ

Günümüze kadar gelen süreçte yaşanan bankacılık krizlerinde en önemli ortak noktalardan biri, bankaların kredi portföylerinde meydana gelen “kötülemeden” kaynaklanan zararlardır. Kredi portföylerinde yaşanan bu sorunlar, krizlere giden süreçte mali tablolara birdenbire yansıyan bir durum değildir. Bu nedenle, kredi portföyünde ciddi sorunlar yaşayan bir bankanın mali tabloları, hisse senedi sahipleri, mevduat sahipleri, düzenleyici otorite ve mali analistler için çoğu zaman oldukça olumsuz olarak değerlendirilen bir gösterge olarak kullanılabilir. Zira, söz konusu banka, muhtemel bu kredi zararları için genellikle yeterli karşılık ayır(a)mamaktadır. Böylesi durumların önüne geçebilmek amacıyla düzenleyici otoriteler, bütün dünyada kullanılmak üzere, bu beklenmeyen ve karşılık ayırıl(a)mamış zararlar için, bankaların toplam varlıklarına bağlı asgari düzeyde sermaye bulundurmalarını öngörmüştür. 1988’de belirlenmiş ve 1993’te fiilen uygulanmaya başlanmış Basel Mutabakatı’na (Basel Accord) göre sermaye yeterliliği olarak bilinen sermaye/riskli aktifler oranı, tüm uluslararası bankalar için yüzde 8 olarak belirlenmiştir. Ancak, bankaların finansal durumunu ölçme ve değerlendirmede hem düzenleyiciler, hem de piyasadaki ilgili tüm oyuncular tarafından oldukça yaygın bir biçimde kullanılan bu tür sermaye yeterliliği oranları, bankaların birbirinden farklı karşılık uygulamalarını seçmeleri halinde, oldukça yanıltıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Özellikle sistemik bir biçimde az karşılık ayrılması, finansal istikrar için ciddi tehlikeler yaratmaktadır.

Bu bağlamda son yirmi yıllık süreçte yaşanan banka batış tecrübelerine ilişkin literatüre bakıldığında, banka batışları ile kredi kayıplar için ayrılan karşılıkların düzeyleri arasındaki yakın bağlantı daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır¹. Diğer taraftan, yetersiz karşılık ayırmanın ani

¹ Detaylı saptamalar için bakınız Beattie, Casson, Dale, McKenzie, Sutcliffe ve Turner, 1995.

banka batışlarına neden olacağını iddia etmek eksik ve oldukça temelsiz olacaktır. Zira, tesis edildikleri dönemde karşılıkların oldukça gerçekçi bir düzeyde olduğu düşünülse de, beklenmedik kredi kayıpları, bankaları ilk etapta ödeme güçlüğüne sokabilmektedir.

Bunun dışında, zaman zaman ulusal düzenleyici otoriteler, bankaları, nakit fonların oldukça kısıtlı hale geldiği finansal kriz dönemlerinde ödeme güçlükleri yaşamamaları amacıyla, az karşılık bulundurmaya teşvik edebilmektedir (Beattie ve diğerleri, 1995). Ancak, krize girildikten sonra birdenbire yüksek miktarda karşılık ayırılmasına gidilmesi ve/veya kredinin zarar yazılması yerine, ihtiyatlı karşılık ayrılması, ödeme güçlüğü yaratabilecek şok kayıp ihtimalini azaltacak ve bunun yanısıra zor durumda olan bankaya bozulmuş sermaye yapısını düzeltebilmesi için zaman verebilecektir. Düzensiz karşılık uygulamaları ise, piyasadaki şeffaflığı azaltacak ve hem düzenleyici otorite, hem de piyasadaki diğer oyuncular için bankaların izlenmesini ve denetlenmesini zorlaştıracaktır. Ayrıca, iktisadi genişleme dönemlerinde olması gereken düzeyin altında karşılık ayrılması, daralma dönemlerinde ise gerçek düzeyin yakalanabilmesi amacıyla aşırı karşılık ayrılması, kurumsal borçlanıcılara olan kredi arzındaki genişleme ve daralma gidişatında aşırı dalgalanma yaratarak iktisadi çevrimlerin dalgalanma şiddetini artıracaktır.

Kredi karşılıklarına ilişkin tutarlı ve güvenilir bir formatta açıklanan bilgiler, bankanın ilgili dönemdeki durumunun piyasa oyuncuları tarafından değerlendirilebilmesinde kullanılan en önemli bir göstergelerden biridir. Bu açıdan bakıldığında, iyi tasarlanmış ve kararlılıkla uygulanan karşılık mekanizması, piyasa disiplinini sağlaması açısından, ihtiyatlı düzenleme ve denetim sisteminin temel taşlarından biridir.

Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar, bu konuya ilginin arttığını göstermektedir. Ayrıca, bankaların karşılık uygulamaları, son dönemlerde muhasebe, vergi ve denetim otoritelerinin de araştırma konularında önemli yer tutmaya başlamıştır. Bu araştırmaların büyük bir çoğunluğu, karşılıkların finansal tablolarındaki şeffaflığın artırılmasında ve banka karlarının çevrimselliği (cyclicalıty) ve dalgalanmasında önemli rol oynadığını

göstermektedir. Bunun yanısıra, yeni Basel Sermaye Mutabakatı'nda (Basel II) önerilen değişiklikler, özkaynaklarla birlikte karşılıkların, bankanın kredi kayıplarından korunmasındaki artan önemine dikkat çekmektedir.

Bu artan ilgi, konuya ilişkin gündeme getirilen diğer politika değişiklikleri ile daha da açık hale gelmektedir. Bunların arasında; Uluslararası Muhasebe Standartı'nda-UMS (International Accounting Standards) kredi değerlemesi ve karşılıklara ilişkin gelişmeler, Basel Bankacılık Gözetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision-BCBS) tarafından kredi muhasebeleştirilmesine ilişkin etkin uygulamalar için bir talimatname yayımlanmasının yanısıra, yapılan eleştiriler sonucunda Yeni Sermaye Mutabakatında beklenen ve beklenmeyen kredi kayıpları için yapılan yeni değişiklikler (BCBS, 2004), (aşağıda daha detaylı değinilecek olan) bazı ülkelerde istatistiksel karşılık uygulamalarının gündeme gelmesi ve Standart Belirleyicilerin Ortak Çalışma Grubu (Joint Working Group of Standard Setters) tarafından tüm finansal araçlar için rayiç değerle muhasebeleştirilmenin (fair value accounting) uygulanması amacıyla getirilen öneriler yer almaktadır.

Bu ve benzeri çeşitli girişimlerde ortak noktalar bulunmakla birlikte, oldukça belirgin farklılıklar da yer almaktadır. Görüşler, özellikle her bir kredi için karşılık yaratılmadan önce meydana gelecek kredi kalitesindeki bozulmanın tanımlanmasında kullanılan objektif kriterlerin derecesi ve karşılık ayırma kararında, kredi fiyatlamasının etkileri üzerinde farklılıklar göstermektedir. Ayrıca görüşler, beklenen kredi kayıplarının ölçülmesinde gereken süre ve gelecek nakit akışlarının iskonto edilmesinde kullanılacak uygun faiz oranı konularında da birbirlerinden ayrılabilirlerdir.

Değişik amaçlar doğrultusunda hareket edilmesi sonucunda, bakış açılarının da değişmesi, görüşlerdeki bu farklılıklara neden olabilmektedir. Örnek olarak; denetim ve gözetim otoritesi, karşılıkların kredi kalitesindeki bozulmaya karşı bir önlem olma rolünü öne çıkartırken, muhasebe otoriteleri karşılıkların adil ve objektif kredi değerlemesindeki önemini vurgulamaktadır.

Karşılık uygulamalarındaki farklılık ve benzerlikler, ülkenin gelişmiş veya yükselen piyasa ekonomisi olmasına da oldukça bağlıdır. Gelişmiş ülkelerde karşılık uygulamasına ilişkin düzenlemeler, göreceli olarak "esnek" bir yapı gösterirken, yükselen piyasa ekonomilerinde düzenlemeler, oldukça detaylı, her duruma özgü ayrı bir değerlendirme yapılmasına çalışan ve banka yöneticilerine karşılık ayrılması kararında mümkün olduğunca insiyatif kullanma alanı bırakmayan bir yapı içerisinde olduğu görülmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin karşılık düzenlemelerinde de benzeri bir eğilim olduğu görülmektedir. Türkiye'de, kredi riski hesaplaması, buna bağlı yapılan kredi sınıflandırması ve tesis edilen karşılıkların gerçekçi olmaktan oldukça uzak olduğunun 2002 tarihinde yapılan denetimlerle tespit edilmiştir.² Bankacılık sektörünün "donuk alacaklarından" ötürü yüklendiği maliyetler ve bu maliyetlerin makro ekonomi üzerindeki etkileri 2000 - 2001 krizinde belirgin bir biçimde ortaya çıkmasıyla birlikte bankaların kredi sınıflandırması ve ihtiyatlı karşılık tesis edilmesi hususları büyük önem kazanmıştır. Bu nedenle, Türk bankacılık sisteminin güçlü sermaye yapısı ile piyasa disiplini içerisinde etkin bir aracılık faaliyeti göstererek, gerçek bankacılığa geçişini sağlamak amacıyla başlatılan bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma çerçevesinde getirilen düzenlemeler içerisinde kredi karşılıklarına ilişkin yeni düzenlemeler de yer almıştır.³ Ayrıca uluslararası muhasebe standartlarına uyum, bağımsız denetim ve yabancı ülke denetim organları ile işbirliğini de içeren bu yeni düzenlemeler ile bankacılık sektörünün taşıdığı kredi riskine ilişkin gerçekçi bilgiler elde edilerek gerekli önlemlerin zamanında alınmasının sağlanmasının yanı sıra, krizden sonra dış kaynak imkanı önemli ölçüde daralan reel sektörün ihtiyaç duyduğu fonları, kredi kanallarını etkin ve istikrarlı bir şekilde çalışmasını temin ederek sağlanması beklenmektedir.

² Denetim sonuçlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. BDDK. (2002).

³ 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ve 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile değiştirilen 30.06.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik" ile bu yönetmeliğe ilişkin 5.2.2002 tarihli Genelge ile karşılıklara ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Ancak, gerek ülkelerin (Türkiye dahil) büyük bir kısmının mevcut düzenlemelerinde, gerekse önerilen yeni Basel Sermaye Mutabakatı'nda (her ne kadar eleştiriler doğrultusunda risk duyarlılığı artırılarak etkisi azaltılmaya çalışılmış olsa da) yer alan karşılık uygulamalarının, işçevrimlerinin şiddetinin artmasında önemli düzeyde katkıda bulunan kredi riskinin aynı yönde çevrimliliğinin (procyclicality) azaltılmasında etkin bir biçimde kullanıl(a)madığını göstermektedir.

Bu çalışmada söz konusu tüm bu konular, ülke uygulamaları ve tecrübeleri karşılaştırmalar yapılarak detaylıca tartışılmaktadır. Bu bağlamda birinci bölümde, kredi karşılıkları konusunda kullanılan terminolojinin anlaşılması amacıyla ülkeler arasındaki farklılıklar da belirtilerek, karşılaştırmalı bir şekilde karşılıklara ilişkin tanımlar, uygulamalar ve standartlara yer verilmiştir. İkinci bölümde kredi karşılıkları kriterleri incelenerek, bu kriterlerin muhasebe, vergi ve sermaye yeterliliği uygulamalarından nasıl etkilendiği ve karşılıkların Yeni Basel Sermaye Mutabakatında önerilen riske çok daha duyarlı olan uygulaması tartışılmıştır. Üçüncü bölümde, karşılıkların aynı yönde çevrimlilik olgusu çerçevesinde makroekonomi üzerindeki etkilerine değinilmiş ve aynı yönde çevrimliliğin olası çeşitli nedenleri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise karşılıkların genel uygulamasının dışında, aynı yönde çevrimlilik sorununa çözüm olabilecek, bazıları yeni uygulamaya girmiş, bazıları ise öneri aşamasında olan alternatif yaklaşımlar avantaj ve dezavantajlarıyla tartışılmıştır. Son bölümde, çalışmada tartışılan hususlardan çıkarılan sonuçlar genel olarak değerlendirilmektedir. Ekte yer alan bölümde ise, Türkiye'de karşılık uygulamalarının eğilimi ekonometrik bir model ile incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARŞILIKLARLA İLGİLİ TANIMLAR, UYGULAMALAR VE STANDARTLAR

Karşılıklar konusunu incelerken, kullanılacak terminolojinin doğru tanımlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, uluslararası alanda kullanılan standartlarda ve tanımlardaki farklı ülke uygulamaları zaman zaman ortak bir tanım yapılmasını zorlaştırırsa da, ortak noktalar kullanılarak genel anlamda tanımlar yapılacak ve gereken yerlerde farklılıklar belirtilecektir. Bu tanımlar yapılırken bilançoda yer alan bazı genel kavramların, her ne kadar herkesçe bilinse de, aşağıda kullanılacak açıklamaların sağlıklı anlaşılması için bir kez daha belirtilmesinde fayda görülmektedir.

Bir varlık, genel anlamda geçmiş olaylar sonucunda şirketin kontrolü altında olan ve şirkete gelecekte fayda sağlaması beklenen bir kaynaktır (Beattie ve diğerleri; 1995). *Bir finansal varlık* ise Uluslararası Hesaplar Sistemi'nde (System of National Accounts)⁴ ve International Monetary Fund'ın (IMF) Para ve Finansal İstatistikler Kılavuzu'nda (Monetary and Financial Statistics Manual) yapılan tanıma göre, faiz geliri yaratarak, diğer birimlerin net gelirinden hak sağlayarak, değer birikim aracı olarak kullanılarak veya elde bulundurulduğunda kazanç ya da kayıp sağlayarak iktisadi bir fayda getiren, birimler arasında ilişkiyi (genellikle şartsız bir borçlu-alacaklı ilişkisi) içeren iktisadi varlıktır. Buna göre bir finansal varlık alacaklıya, borçlu ile aralarında yapılan kontratta belirtilen durumlarda ödeme yapılmasını öngörür veya her iki taraf arasında tamamen finansal olarak ele

⁴ Inter-Secretariat Working Group on National Accounts System of National Accounts 11.16-17, 1993 ve International Monetary Fund. *Monetary and Financial Statistics Manual*. 2000.

alınması gereken bir takım hak ve yükümlülükleri açıkça belirtir. UMS 39⁵ ise bu tanımdan çok farklı olmamakla birlikte bir finansal varlığı,

- nakitler ve diğer bir finansal enstrümanı veya nakit bir değeri kontratla alma hakkı,
- potansiyel olarak uygun koşullarda başka bir kuruluşun finansal aracı ile değişim hakkı, veya
- başka bir kuruluşun hisse senedi enstrümanı

olarak tanımlamaktadır.

Yükümlülük yine genel anlamda geçmiş olaylar sonucunda şirketin kaynaklarından iktisadi bir fayda içeren bir çıkışa neden olacak bir anlaşma veya zorunluluktur. *Finansal yükümlülük* ise, nakdi bir değeri veya diğer bir finansal enstrümanın teslim edilmesini zorunlu kılan veya potansiyel olarak uygun olmayan koşullarda başka bir kuruluşla finansal enstrümanların değişimini gerektiren bir anlaşma veya zorunluluktur, (UMS 39).

Bu tanımlar ışığı altında bakıldığında, bir banka için finansal bir varlık olan ve bir kontratla belirlenmiş vade, faiz ve koşullarda aktarılan fonlar, kredi olarak adlandırılabilir.

Türkiye’de kredinin tanımına bakıldığında ise, 4672 sayılı Kanunla değişik 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun 11 inci maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre; “*Bir bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayrinakdi krediler, satın alacağı tahvil ve benzeri semaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler ve gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ortaklık payları, izlendikleri hesaba bakılmaksızın..* kredi olarak kabul edilmektedir.”

⁵ International Accounting Standards Board. *IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement*.

Bir finansal varlık olarak kredinin bu genel tanımından sonra kredilerin nasıl sınıflandırıldığı ve sınıflandırmada ülkeler arasında hangi kriterler kullanıldığına bakmak yerinde olacaktır.

1.1. Kredi Sınıflandırması

Kredi sınıflandırması, bankaların kredi portföylerini gözden geçirmeleri neticesinde algıladıkları risk ve diğer ilgili karakteristiklere göre kredilerini, kategorilere veya derecelere ayırmasıdır. Söz konusu işlem devam edegelen bir süreçtir. Kredi sınıflandırması, kredi portföyünün kalitesinin düzenli izlenebilmesi imkanını sağladığından, gerektiğinde kredi kalitesindeki bozulmaya önlem alınması amacıyla da kullanılabilir.

Birçok ülkede bankalar, kredilerini tarihsel maliyetlerine göre (kredi sözleşmesinde yer alan değere göre) değerlendirmek ve daha sonra kredi değerlemesinde periyodik düzeltmeler yapmaktadır. Bu kredi değerlemesi, farklı geri ödeme risk profillerini gösterir sınıflandırmayla mümkün olabilmektedir. Ancak, kredi sınıflandırması için bütün dünyada kabul görmüş kullanılabilecek ne tek bir teknik, ne de kredi riski değerlemesi için standart bir yöntem bulunmaktadır. Hatta bazı ülkelerde bankalar, kredi sınıflandırmasında tamamen kendi yöntemlerini kullanabilmektedir. Diğer bazı ülkelerde ise, düzenleyici otorite kredi sınıflandırmasına ilişkin kuralları detaylı olarak belirlemiştir.⁶ Zira sınıflandırma, denetleyiciler için bankaları değerlendirirken kullanabilecekleri en önemli kriterlerden biridir. Kredi yeniden değerlendirilmesi, bankanın kredi portföyü için güzel bir tahmin olabilmekle beraber, bu rakamların ülkeler arasında karşılaştırılması mümkün olamamaktadır.

Aşağıda sınıflandırma için ifade edilen ilkeler, istenen ancak uygulamada oldukça farklılıklar gösteren bir prensiptir (Cortavarria, Dziobek, Kanaya ve Song; 2000).

⁶ Yine de, düzenleyici otorite tarafından raporlama, izleme ve bankalar arasında karşılaştırma yapabilme amacıyla daha standardize yöntemlerin ötesinde, bankaların karakteristiklerinden kaynaklanan kendilerine özgü risklerin tanımlanmasında kullanılacak daha karmaşık içsel sınıflandırma sistemlerini kullanma ihtiyacında olduğu da bir gerçektir.

- *Büyük bireysel krediler* ayrı olarak analiz edilmelidir. Temel kriterler; a) güncel ve istikrarlı bir nakit akışına göre ölçülmüş borçlunun genel mali durumu ve kaynakları; b) borçlunun kredi geçmişi; c) borçlunun karakteri; d) kredinin hangi amaçla alındığı ve eğer varsa; e) bir kefillik-garantör desteği ve/veya teminat gibi ikincil geri ödeme kaynakları olmaktadır.
- *Aynı tip ve özellikleri taşıyan küçük miktarda krediler* (ev ve tüketici kredileri gibi) tek tek analiz edilmesi çok maliyetli olacağından istatistiksel yöntemler kullanılarak birlikte değerlendirilmektedir. Büyük kredilere uygulanan kriterler bunlar için de geçerlidir.

1.1.1. Sınıflandırmadaki Öznellik-Nesnellik

Her ne kadar belirli kurallar konmuş olsa da, kredi sınıflandırma süreci (dolayısıyla karşılık ayırma), genellikle bir karar verme sorunudur. Bu değerlendirmeler banka yöneticileri, bağımsız denetleyiciler ve resmi otoriteler gibi değerlendirme yapanlar arasında ve ülkeler arasında oldukça farklılık gösterebilmektedir. Değerlendirme yapanlar arasında farklılık gösteren bu öznel faktörler, kredi değerlendirmesi yapanın tecrübe ve bilgisi, makroekonomik ve sektörel tahminler, teminatın değeri⁷ ve borçlunun karakteri gibi etkileri içermektedir.

Birçok gelişmekte olan ülkede bankaların kredi işinde olan personeli ve bu konuyla ilgili araştırma yapan banka denetimcileri, sağlıklı karar verebilmek için yeterli mesleki altyapıya sahip olamamaktadır. Benzer şekilde istikrarsız ülkelerde, karar verebilmek için sağlam bir temel oluşturabilmek oldukça güç hale gelebilmektedir. Bu tür koşullar altında faaliyet gösteren bankalar, kendi öznel kararlarına dayanarak genel eğilimden farklı, kendilerine özgü bir sınıflandırmada ve bu sınıflandırmaya göre karşılık ayırma kararını almada isteksiz olabilmektedir.

⁷ Daha sonra da konu edineleceği gibi, kredi sınıflandırmasında ve ilgili karşılığın ayrılmasında teminatların nasıl ve ne şekilde değerlendirileceğine ilişkin farklı yaklaşımlar söz konusudur. Her yasal uygulama, teminatları aynı şekilde ele almamakta ve teminata konu varlıkların değerlendirilmesinde kullanılan kriterler (piyasada satışının mümkün olması gibi) üzerinde bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Yine bu koşullar altında denetim otoriteleri, sınıflandırma sürecinde daha çok düzenli bir şekilde kullanılabilen, standartlaştırılmış kriterlere bağlı kalmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle, denetim otoriteleri ve bankalar tarafından kurala bağlı uygulamalar, içsel modellere göre “ikinci en iyi” (second best) seçenek olarak kullanılmaktadır.

Bunların dışında ülkelerdeki yasal altyapı, kredi sözleşmesindeki koşulların zamanında yerine getirilmesini etkilemektedir. Yasal altyapının sağlam olduğu ülkelerde borçlu, ödemelerinden birini yapmadığı anda kredi, vadesi gecikmiş olarak sınıflandırılabilen iken, yasal altyapının zayıf olduğu ülkelerde, ödemenin yapılmadığı dönemle, kredi sınıflandırmasının yeniden revize edildiği dönem arasında geçen zaman oldukça uzun olabilmektedir.

Basel Komite'nin yeni hazırladığı ve sermaye yeterliliğinde (izleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacak olan) risk hassasiyetini artırarak bankaların risk yönetimlerini geliştirmesine teşvik ettiği yeni Sermaye Mutabakatının (Basel II), daha iyi bir sınıflandırma yapılması yönünde değişiklik yapılması için etkili olabileceği iddia edilmektedir (World Bank; 2002). Zira bankalar yeni mutabakata göre temerrüte düşme olasılığına (probability of default) göre kredileri sınıflandıran bir sistemi uygulama durumunda olacaklardır. Bu durumda ise, sınıflandırma sisteminde meydana gelecek daha homojen bir sistemin, öznel kararlara daha az bağımlı ve nesnel kantitatif faktörlere ise daha bağımlı olması sonucunun ortaya çıkması beklenmektedir.

Ancak, halen birçok ülkenin mevcut sistemlerinde kullanılan farklı kredi sınıflandırma yaklaşımları, bankaların ve bankacılık sektörlerinin farklı düzenlemeler altında mukayese edilebilirliklerini zorlaştırmakta ve piyasa disiplininin uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bazı durumlarda zayıf sınıflandırma ve karşılık uygulamaları, ödeme gücü oranlarının (solvency ratios), yetersiz sermaye nedeniyle -1990'larda “yeterli” sermayeye sahip gözükürken, eksik sermaye nedeniyle çöken finansal sistemlerde olduğu gibi- piyasalara yanıltıcı sinyaller vermesine yol açabilmektedir. Bu farklılıklar, ulusal denetim otoriteleri arasındaki yetersiz koordinasyonun bir sonucu

olarak görülmemelidir. Çünkü bazı durumlarda denetim otoritesi, yaşanan farklı gelişmelerin mali sistemde ortaya çıkardığı konulara ilişkin düzenleme değişiklikleri getirebilmektedir. Düzenlemelerin başarılı bir şekilde uyumlaştırılması, sağlam bir risk yönetim uygulamasını gerektirmektedir. Bunun yanısıra, ulusal ekonomik ve yasal ortamdaki farklılıkları gözönüne alınarak hazırlanmış bir kredi sınıflandırması için asgari standartların ortaya konulması, bu çelişen durumların giderilmesinde yardımcı olabilmektedir.

Her ne kadar ülkeler arasında sınıflandırma konusunda farklılıklar olsa da, Türkiye ve bir çok ülkede, değişik versiyonları kullanılan ve beş kategoride kredileri ele alan ABD sınıflandırması, basit ve açıklayıcı olması nedeniyle aşağıda verilmektedir (U.S. Federal Reserve System; 2000).

- *Standart nitelikli krediler (Standard assets)*: Bu kategoride yer alan kredilerin ödemeleri düzenli bir biçimde gerçekleşmekte ve anapara ve faiz ödemeleri sağlam esaslara dayanmaktadır (Bu esaslar borçlunun genel mali durumunu, fon kaynaklarını, nakit akışını, kredi geçmişini ve karakterini kapsamaktadır. Ayrıca bu esaslar kredinin amacını ve ikincil geri ödeme kaynaklarını da içermektedir).
- *Özel olarak belirtilmiş krediler (Specially mentioned loans)*: Bu kategorideki yer alan kredilerin ödemeleri de düzenli bir biçimde gerçekleşmekte, ancak düzeltilmediği takdirde, bankanın kredi ve aktif kalitesini güçsüzleştirecek potansiyel zayıflıklar taşımaktadır. Kredi veren görevlinin düzenli bir biçimde izleyemediği krediler, kredi anlaşmasındaki eksikler, teminatın durumunda belirsizlik olması veya ihtiyatlı kredi verme uygulamalarından uzaklaşılması gibi durumlar bu zayıflıklara örnek olarak gösterilebilir.
- *Standartın altında olan krediler (Substandard loans)*: Bu kategorideki krediler, borçlunun ödeme kapasitesinin garanti edilemediği açıkça tanımlanabilen zayıflıklar içermektedir. Bu zayıflıklar nedeniyle, borcun düzenli bir biçimde geri ödenmesi tehlikede gözükmemektedir.

- *Şüpheli Krediler-Alacaklar (Doubtful Loans)*: Şüpheli krediler, standartın altında olan kredilerin tüm karakteristiklerine ek olarak, verilen fonun tamamının geri dönmesinin oldukça şüpheli olduğu, hatta mümkün gözükmediği özellikler taşımaktadır. Söz konusu varlığı (krediyi) güçlendirebilecek bazı özel kesinleşmemiş etkenler nedeniyle “zarar” sınıflamasına sokulması ertelenmiştir. Bu etkenler arasında, birleşmeler, devralmalar veya tasfiye sürecinde olma, sermaye girişinin olması, ek teminata haciz işlemlerinin gündeme gelmesi ve yeni finans olanaklarının bulunması sayılabilir.
- *Zarar niteliğindeki krediler (Loss loans)*: Kredi zararları geri dönemez kabul edilen ve bankanın varlığı olarak devamının çok küçük bir değer taşıması nedeniyle garanti edilemediği kredilerdir. Bu sınıflandırma söz konusu varlığın kesinlikle düzeltilemeyeceği veya hiçbir “hurda” değeri olmayacağı anlamına gelmemelidir. Bundan ziyade, hiçbir değer taşımayan bu kredi için tam karşılık ayırmak veya zarar olarak kaydedilmesini ertelemek pratikte istenmemekte ve anlamsız olmaktadır. Ancak, gelecekte kredinin geri dönüşünde olabilecek kısmi düzelmeler de finansal tablolara yansıtılmaktadır.

Görüldüğü üzere ABD Denetleme Kılavuzu tam bir sınıflandırma için birçok kriteri kullanmaktadır (Türkiye’de olduğu gibi).⁸ Ancak birçok ülkede aşağıda verilen Tablo 1.1’den de görülebileceği üzere bankalar ve düzenleyici otoriteler, genellikle vadesi gecikmiş ödemelerin gün veya ay olarak ölçüldüğü “vade gecikmesine” (past-due) bağlı kriterleri kullanmaktadır.

⁸ Türkiye’deki düzenleme Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 30.6.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve 31.12.2002 tarih ve 24657 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelikle değiştirilen “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” ile yapılmıştır.

TABLO 1.1. SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE VADE GECİKMESİ KRİTERİNE GÖRE KREDİ SINIFLANDIRMA SİSTEMLERİ (AY OLARAK)^a

Ülke	Özel olarak belirtilmiş	Standartın altında	Şüpheli	Zarar
Arjantin	3 aya kadar	3-6	6-12	12 ve üzeri
Bangladeş	12 aya kadar	12-36	37-60	61
BCEAO ^b	u.y. ^c	6 aya kadar	6 ay üzeri	u.y.
Çek Cumhuriyeti	3 aya kadar	3	6	12
Dominik Cumhuriyeti				
Tüketici	1 - 2	2-4	4-6	6 ay ve üzeri
Ticari	1 aya kadar	1-3	3-12	12 ay ve üzeri
Filipinler	3 aya kadar	3 ay üzeri	6 ay üzeri ^e	6 ay üzeri ^f
Hindistan	u.y.	18 aya kadar	18 ay üzeri	u.y.
Kolombiya				
Tüketici	2 aya kadar	2-3	3-6	6-12
Diğer	4 aya kadar	4-6	6-12	12 ve üzeri
Kore ^d				
Teminatlı olan kısım	3 aya kadar	3	u.y.	u.y.
Teminatlı olmayan kısım	u.y.	-	3	3
Kuveyt	3 aya kadar	3-6	6-12	12 ay üzeri
Malezya	u.y.	3-6	6-9	9 ay üzeri
Meksika (kredi kartlarına)	1	2	3-6	7 ay üzeri
Peru				
Tüketici	1 aya kadar	1-2	2-4	4 ay üzeri
İpotek	3 aya kadar	3-4	4-12	12 ay üzeri
Polonya	1 aya kadar	1 veya nitel bir kriter	3	6; borçlunun iflasda olması
Ruanda	3 aya kadar	3-6	6-12	12 ay üzeri
Rusya	5 güne kadar	1 aya kadar	1-6	6 ay üzeri
Slovak Cumhuriyeti	1-3	3-6	6-12	12 ay üzeri
Suudi Arabistan	1 aya kadar	1	3-6	u.y.
Şili (Tüketici)	2 aya kadar	2	4	5
Venezuela				
Tüketici	3 - 4	5-6	7-12	12 ay üzeri
İpotek	3 -6	7-11	12-23	24 ay üzeri
Türkiye (*)	3 aya kadar	3-6	6-12	12 ay üzeri

a. Ödeme kapasitesi gibi diğer kredi sınıflandırma kriterleri de, Polonya ve Türkiye örneğinden de görülebileceği üzere, kullanılabilir. Bir kaç ülke standartın üstünde ilave kategoriler olarak "geçer (pass)" ve "özel belirlenen (special mention)" sınıflamalarını kullanmaktadır. Brezilya örneğinde olduğu gibi, bazı ülkelerde ise kategori sayısı yine vade gecikmesine dayalı olarak 9'a kadar çıkabilmektedir.

b. Batı Afrika Ülkeleri Merkez Bankası (Central Bank of West African States). Üyeleri Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine-Bissau, Mali, Nijerya ve Senegal.

c. u.y. Uygulama da yok.

d. Teminatlı olan kısım standartın altında olarak sınıflandırılabilir. Teminatsız olan kısım ise, tahsilat ihtimaline bağlı olarak ya şüpheli ya da zarar olarak sınıflandırılabilir.

e. Kredinin bir önceki denetimde standartın altında sınıflandırılması halinde ve geçmiş 12 aylık sürede anaparanın en az yüzde 20'lik bölümünün ödenmemiş olması durumunda ise, teminatlandırılmamış gecikmiş vadeli kredi, şüpheli olarak sınıflandırılmaktadır.

f. Teminatlandırılmamış kredilerin 6 ay vadesi geçmiş olanları, veya 6 aydır faiz ödemesi yapılmayan ve 6 aylık sürede tahsilat sürecine girmemiş teminatlandırılmış krediler ile son 12 aylık sürede herhangi bir faiz ödemesi yapılmamış şüpheli olarak sınıflandırılmış kredilerdir. Çok iyi teminatlandırılmış vadesi geçmiş krediler teminatsız-standardın altında olarak sınıflandırılması mümkündür.

Kaynak: Cortavarría, Dziobek, Kanaya and Song, (2000) ve Moody's Special Comment, (2004).

(*) Türkiye'ye ilişkin veriler, çalışmanın tamamında araştırmacı tarafından derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda yer almayan G-10 ülkelerinde ise, bir takım formal kuralların yanısıra yönetimin insiyatif kullanabildiği, daha kompleks sistemler kullanılmaktadır. Bu sistemler altında faaliyet gösteren bankaların genel olarak ihtiyatlı denetime tabii ve muhasebe kural ve prensiplerine uygun içsel modelleri kullanması beklenmektedir. G-10 ülkelerinde uygulanmaya çalışılan bu prensipler doğru ve adil gösterim, tutarlılık ve ihtiyatlılık gibi prensiplerdir.

Detaylı sınıflandırma sistemlerinin olmadığı ülkelerde, doğal olarak banka yöneticileri kredilerini sınıflamak için gereken içsel politika ve prosedürleri oluşturmak durumunda kalmaktadır. Böyle ülkelerdeki tipik bakış açısı, denetimciler ve bağımsız denetçiler de dahil olmak üzere, dışardaki tarafların, konuya ilişkin banka uygulamalarının yeterli olup olmadığı ve tatminkar ve uygun bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı hakkında görüş belirtilmesinin sınırlandırılması yönündedir.

İngiltere’de gözetim ve denetim otoritesi, bankaları herhangi bir belirlenmiş modeli uygulama durumunda bırakmamaktadır. Ancak gözetim otoritesi, bankaların düzenli olarak güncellediği ve kredilerin ihtiyatlı değerlemesinin yapıldığı, uygun risk yönetim süreçlerine sahip olmasını beklemektedir. Otorite, bankaların kullanmak durumunda olduğu sınıflandırma kategorileri önermemekle beraber, bankanın kendi kullandığı sınıflandırma sistemini revize edilmesini isteyebilmektedir. Benzeri bir yaklaşım Hollanda’da da geçerlidir. Fakat Hollanda bankalarının, denetim otoritesince, düzenli bir biçimde sorunlu kredilerinin tanımlaması, ölçmesi ve izlemesini sağlayan yöntemlere sahip olması zorunlu kılınmıştır. Denetim ve gözetim otoritesi, bankalarca kullanılan yöntem ve prosedürleri periyodik incelemelerle denetlemektedir. Fransa’da ise kredi sınıflandırmasına ilişkin herhangi bir detaylı yönetmelik mevcut değildir. Bunun yerine, kredileri “şüpheli” olarak niteleyebilecek, asgari düzenleme tabanlı bir sistemler kullanılmaktadır (bu durumda krediler ya normal ya da şüpheli olarak sınıflandırılır). İçsel sınıflandırma modelleri kurmak bankalara bırakılmıştır. Yine benzeri bir yaklaşım, beş tip kredinin ele alındığı, fakat uygulama için sadece genel bir yönetmeliğin olduğu İtalya’da mevcuttur.

Piyasa disiplini ve banka yöneticisinin kararlarına önem veren bir sistem kullanan G-10 ülkelerinin bazılarında ise, daha detaylı ve yol gösterici yaklaşımlar tercih edilmiştir. Buna en güzel örnek yukarıda da ifade edilen ve kredileri 5 kategoriye ayıran ABD sistemidir. Bu sistemde konu hakkında verilen yargılar önemli rol oynamakla birlikte, bankanın aşırı insiyatif kullanma riskinin de kontrol edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu tip sistemlerin birçok ülke tarafından uygulanması denetim ve gözetim otoritesinin bankaların kredi portföylerini mukayese ve analiz edebilmesi için ne kadar faydalı olduğuna işaret etmektedir. Böyle bir sistem bankaların ve denetçilerin yeterli karşılık ayrılmadığı hakkında yapacakları tartışmalara ışık da tutabilmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, her ulusal denetçi kendi koşullarına uygun yaklaşımları kullandığı için, sistemler arasında bir denklik sağlanamamaktadır. Örneğin Alman bankalarının belirli türde kredilerini dört ayrı kategoriye ayırması gerekmektedir (görülebilir riski olmayan krediler, artan gizli riske sahip krediler, tahsili gecikmiş alacaklar ve “kötü” krediler). Japonya tetkik ve denetimini geliştirmek suretiyle ülkenin mali sisteminin kredibilitesini artırmak amacıyla, kredi sınıflandırmasına ilişkin yeni bir yönetmeliği yeni gündeme getirmiştir.

Sonuç olarak; birçok G-10 dışında kalan ülkede artan riski gözönüne alarak değişen gelişmişlikte uygulanan modeller, ihtiyatlılık prensibi gereği insiyatifi daha çok banka yöneticilerine bırakmış G-10 ülkelere nazaran daha karışık, detaylı ve kuralları çok daha keskin belirlenmiş modellerdir.

Bazı ülkelerde kredi sınıflandırmasına ilişkin düzenlemeleri özel sektörde faaliyet gösteren muhasebe standartlarını belirleyen kurumlar yaparken, bazı ülkelerde bu kurallar Parlamento, Maliye Bakanlığı veya Bankacılık Denetleme Otoritesi tarafından yapılmaktadır. Bankalar için muhasebe kurallarının Bankacılık Denetleme Otoritesi tarafından belirlenmeyen ülkelerde, denetleme otoritesine danışılmakta veya değişiklik önerilerinde görüş sorulmaktadır (Tablo 1.2).

TABLO 1.2. BANKACILIK DENETİM OTORİTESİNİN KREDİ SINIFLANDIRMA KURALLARININ BELİRLENMESİNDEKİ YERİ

Ülke	Kredi sınıflandırmasına ilişkin ihtiyatlı düzenlemenin hazırlanmasında Denetleme Kurumu otorite konumunda mı?	Kredi sınıflandırması için spesifik bir düzenleme mevcut mu? Mevcut ise ne zaman yürürlüğe girmiş?	Düzenlemenin yürürlüğe girmesinden itibaren büyük değişiklikler olmuş mu?
G-10 Ülkeleri (*)			
ABD	Evet ^c	1979 ^d	Hayır, ancak sorunlu ticari emlak kredileri ve bireysel krediler için ilave bir sınıflandırma çalışması geliştirilmektedir.
Almanya	Evet	1994	Hayır
Fransa	Hayır, ancak yakın ilişkide	1994	Hayır, uluslararası mutabakat için beklenmektedir (Basel II).
Hollanda	Evet	Spesifik bir düzenleme yok ^a	-
İngiltere	Evet	Evet ^b	Hayır
İtalya	Evet	1989	Evet; "standartın altında" ve "yapılandırılmış" kategorileri eklenmiştir.
Japonya	Evet	1989	Hayır
G-10 Dışında kalan Ülkeler			
Arjantin	Evet	1994	Evet, sınıflandırma sistemi değiştirilmiştir.
Avustralya	Evet	1995	Evet, uygulama 2000 yılında banka dışı mevduat toplayan kurumları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.
Batı Afrika Para Birliği (WAMU)	Hayır, bu güç bölgesel merkez bankalarına bırakılmış, fakat Bankacılık Komisyonu olarak yakın ilgilenmektedir.	1991	Evet (1996 ve 1999).
Brezilya	Evet, ancak Ulusal Para Konseyinin onayı gerekmektedir.	1999	Raporlama politikasında değişiklikler olmuştur.
Çek Cumhuriyeti	Evet	1994	1998'de teminatlara ilişkin değişiklikler yapılmıştır.
Çin	Evet	1988	1988 ve 2002.
Güney Afrika	Evet, ancak Maliye Bakanlığının onayı gerekmektedir.	2001	Evet, karşılıklarda yapılmıştır.
Hindistan	Evet	1993	Evet, şüpheli alacakların sınıflandırılmasına yeni düzenleme getirilmiştir. Varlık sınıflandırılmasında 31 Mart 2004'de yürürlüğe girecek 90 gün gecikme düzenlemesi getirilmiştir.
Hong Kong	Evet	1994	Evet, sınıflandırma sistemi değiştirilmiştir.
İspanya	Evet	1981	Hayır, ancak bir takım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 2000'de "istatistiksel karşılık" uygulaması ve raporlama standartları eklenmiştir.
Kore	Evet	1999	Hayır.
Meksika	Evet	2000	Hayır.
Rusya	Evet	1997	Birkaç değişiklik gerçekleştirilmiştir.
Singapur	Evet	1983	Evet, sınıflandırmada ve karşılıklarda gerçekleşmiştir.
Suudi Arabistan	Evet	1994	Düzenlemenin çerçevesi yeniden gözden geçirilmiştir.
Şili	Evet	1982	Evet, 1997'de.
Türkiye	Evet	2001	Evet, 2002'de teminatlar ve özel finans kurumlarına ilişkin hükümlerde iki defa değişiklik yapılmıştır.

- a. Bankalar sorunlu kredilerini prosedürlere uygun olarak düzenli bir biçimde denetçilere bildirmek durumundadır. İhtiyatlılık gereği, ülke risklerinin sınıflandırılması gerekmektedir.
- b. İngiltere'de şirketlerin kredilerini nasıl sınıflandıracağına dair bir düzenleme olmamasına rağmen, denetçiler şirketlerden "zarar görmüş" varlıkların tanımlanması ve bunlar için yeterli karşılık ayrılmasının temini için bir sistem beklemektedir.
- c. ABD bankacılık otoriteleri düzenlemenin bir parçası olarak değil, denetleme sürecinin bir parçası olarak kredi sınıflandırma standartlarını belirlemektedir.
- d. 1938'de denetleme kuralları oluşturulmuş ve 1949'da bu kurallar revize edilmiştir.

Kaynak: World Bank, (2002).

(*) Çalışmada G-10 ülkelerinden Belçika, İsveç, İsviçre ve Kanada'nın verileri yer almamaktadır.

Günümüzde mevcut olan sınıflandırmaya ilişkin düzenlemelerin, banka denetçileri arasında sağlam bir karşılık sisteminin temelini kredi sınıflandırmasının oluşturacağı olgusunun giderek kabul görmesi sonucunda, yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere, özellikle son 10 yıl içerisinde yürürlüğe girdiği söylenebilir. Söz konusu düzenlemeler, ilave raporlama uygulamaları için (Brezilya, Çin, İspanya), teminatlar üzerinde daha sıkı kurallar getirmek için (Çek Cumhuriyeti) veya sınıflandırma düzenlemesini daha güncel hale getirebilmek için (Hindistan, İtalya, Japonya, İspanya) yakın zamanda değişikliklere maruz kalmışlardır. Bir bütün olarak bakıldığında, tüm bu yeni gelişmeler, banka batışlarına yol açabilecek yetersiz kredi sınıflandırmasının ve karşılık ayrılmasının önüne geçebilmek amacıyla, uluslararası uygulamalar paralelinde, bu düzenlemelerin güncel hale getirilmesi hakkında artan duyarlılığın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

1.1.2. Yeniden Yapılandırılmış Sorunlu Kredilerin Sınıflandırılması

Yeniden yapılandırılmış sorunlu krediler, genel bir tanım olarak, süresi ve koşulları, borçlunun mali durumu veya geri ödeme kapasitesinin bozulması nedeniyle, borçlu lehine düzeltilmiş kredilerdir. Basel Komitesinin 1999'da yayımlanan Kredi Muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmasına göre (BCBS, 1999) alacaklı, borçlunun finansal zorluklarına bağlı ekonomik ve yasal nedenler yüzünden borçluya ayrıcalık tanırsa, verilen bu kredi yeniden yapılandırılmış bir kredi haline gelir. Burada önemli olan nokta, yeniden yapılandırmanın, kredinin vadesinde bir değişiklik, daha önce anlaşılan faiz oranında veya ana para tutarında bir indirim, borçludan alacaklıya bir gayrimenkul olarak borcun transferi, üçüncü bir tarafın borcu üzerine alması

veya başka bir varlığın, yahut pay sahipliğinin borçlu tarafından kredinin tamamını veya bir kısmını karşılması amacıyla verilmesi anlamında kullanılmasıdır. Diğer taraftan, aynı risk kategorisinde yeni bir borca uygulanan cari faiz oranında, kredinin uzatılması veya yenilenmesi, kredinin yeniden yapılandırılması anlamına gelmemelidir.

Çeşitli nedenlerle borçlunun mali koşullarının bozulması, kredinin bankaya geri dönüşünde sorunlar çıkmasına neden olabilmektedir. Kredi sözleşmesinde yer alan faiz oranından daha düşük bir faiz uygulanması veya vadenin uzatılması (veya her ikisi birlikte) borçluya geri ödeme kolaylığı sağlayacağından, bankalar kendi kredi portföylerini korumak amacıyla, bu tür borcu yeniden yapılandırma mekanizmalarını kabul ederler. Bozulan piyasa koşullarının yeniden canlanmasıyla, borçlunun durumunun düzelmesi de, eski kredi sözleşme koşullarının yeniden gözden geçirilmesine neden olabilmektedir. Bu tür yeniden gözden geçirmeler, ihtiyatlılık açısından herhangi bir zorluk çıkarmasa da, bankaların zarar yazıp yazmaması gerektiği gibi konularda güçlükler yaşatabilmektedir. Sorunlu krediler konusu, sadece bu tür sebeplerden dolayı zor değildir. Banka, mali güçlük içerisinde olması nedeniyle borcunu ödeyemeyen müşterisine yeni koşullar önererek, müşterisine geçici bir rahatlama sağlayabilir. Ancak, bu şekilde sözleşmede yer alan faiz oranında herhangi bir değişiklik yapılmadan “roll-over” edilen kredilerin gerçek durumu, banka tarafından -Türkiye’de krizler öncesi dönemde olduğu gibi- gizlenmekte ve gerçek durumun ortaya çıkarılarak raporlamaların ne kadar sağlıklı olduğunun denetlenebilmesi yerinde incelemelerle mümkün olabilmektedir.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, G-10 ülkelerinin çoğu yeniden yapılandırılmış sorunlu krediler için düzenlemelerinde bir tanıma yer vermemiş, bu nedenle bu tür kredilerin nasıl sınıflandırılacağına dair herhangi bir düzenleme de yapmamıştır. Buna karşılık G-10 dışında kalan ülkelerin hemen hepsi, yeniden yapılandırılmış kredilerin sınıflandırılmasında oldukça spesifik kriterler belirlemişlerdir. Tanımlar genellikle kredinin yeniden planlanması üzerinde yoğunlaşmış (ya faizin düşürülmesi, ya da vadenin

uzatılması veya her ikisi birden) ve her durumda borçlunun bir şekilde yükümlülüğünü yerine getirebilmesi amaçlanmıştır.

TABLO 1.3. YENİDEN YAPILANDIRILMIŞ SORUNLU KREDİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Ülke	Yeniden yapılandırılmış sorunlu krediler bir düzenleme ile tanımlanmış mı?	Yeniden yapılandırılmış sorunlu kredilerin sınıflandırmasında kullanılan kurallar.
G-10		
ABD	Hayır ^a	Diğer kredilere uygulanan sınıflandırma kuralları geçerlidir.
Almanya	Hayır	
Fransa	Hayır	
Hollanda	Hayır	
İngiltere	Hayır	
İtalya	Evet	Anapara geri ödemesi ve faiz ödemesi üzerinde moratoryum onaylanmış her kredi, piyasanın altında bir faiz oranında yeniden görüşülür.
Japonya	Evet	Kredi verme koşulları gevşetilmiş veya değiştirilmiş ise, bu kredi "özel dikkat gerektiren" kredi olarak sınıflandırılır.
G-10 Dışında Kalan Ülkeler		
Arjantin	Hayır	
Avustralya	Evet	Kredinin getirisi ortalama kaynak maliyetinin altındaysa, kredi "tahakkuk ettirilemez" olarak sınıflandırılmalıdır.
Batı Afrika Para Birliği (WAMU)	Evet	Banka ile yapılan yeniden yapılandırma anlaşmasının koşullarına uyulduğu sürece, yeniden yapılandırılmış kredi standart altında, değilse şüpheli olarak sınıflandırılır.
Brezilya	Evet	Aynı risk derecesinde veya daha yukarısında sınıflandırılır.
Çek Cumhuriyeti	Evet	Yeniden yapılandırma; son 6 ay içerisinde gerçekleşmişse kredi standartın altında, 6 ay ile 3 yıl arasında özel olarak belirtilmiş, 3 yıl ve üzerinde standart olarak sınıflandırılmaktadır.
Çin	Evet	Yeniden yapılandırılmış krediler standartın altında veya daha düşük bir kategoride sınıflandırılmaktadır. Borçlu, yeniden yapılandırma sonrasında yükümlülüklerini yerine getiremezse, kredi şüpheli veya daha alt bir kategoride sınıflandırılır.
Endonezya	Evet	Yeniden yapılandırılmış bir kredi, borçlunun yeni koşullardaki ödeme kabiliyetine bağlı olarak sınıflandırılmakta, ama girebileceği en iyi kategori, standartın altında olmaktadır. Yeniden yapılandırılmayı takiben yapılan üç ödmeden sonra kredi, bir üst kategoride sınıflandırılabilir.
Filipinler	Evet	Yeniden yapılandırılmış kredi eski kategorisini korur. ^b Borçlunun arka arkaya 3 ay ödeme yapması halinde, kredi yeniden canlı sınıflamasında yer alabilir. ^c
Güney Afrika	Evet	"Makul" bir süre boyunca tüm anapara ve faiz ödemelerinin sürekli yapılması halinde, yeniden yapılandırılmış kredi, ilk iki kategorinin birinde sınıflandırılır.
Hindistan	Evet	Yeniden yapılandırılmış krediden kaynaklanan zararlar için yüzde 100 karşılık ayrılmalıdır.
Hong Kong	Evet	Yeniden yapılandırılmış krediler, standartın altında veya daha düşük bir kategoride sınıflandırılmaktadır.
İspanya	Evet	Ek olarak kabul edilebilir bir teminat gösterilmediği ve faiz ödemeleri yapılmadığı müddetçe, kredi şüpheli olarak kalmak durumundadır.
Kore	Evet	Yeniden yapılandırılan kredi, ayarlanmış faiz oranıyla iskonto edilerek ulaşılan bugünkü değeri ile revize edilmiş kontrat koşulları gözönünde bulundurularak sınıflandırılır.

Malezya	Evet	Yeniden yapılandırılmış kredi eski kategorisini korur. Borçlunun 6 ay süresince ödeme yapması halinde kredi, yeniden canlı sınıflamasında yer alabilir.
Meksika	Evet	Yeniden yapılandırılan kredinin vadesi gecikmiş ise bankalar, ödemeler düzenli hale geldiğinde değiştirilebilecek bir başlangıç derecesi vermek durumundadır.
Rusya	Evet	Kredi vade uzatılmasına ve teminat sayısına bağlı olarak ilk 4 kategoriden birinde sınıflandırılmak durumundadır.
Singapur	Hayır	Yeniden yapılandırılmış krediler standart altında, şüpheli veya zarar olarak sınıflandırılır, ancak yeni koşullara en az bir yıl uyulması halinde canlı kredi olarak izlenebilir.
Suudi Arabistan	Hayır	
Şili	Evet	Özel kurullarla ayrı bir analiz gerektirmektedir.
Tayland	Evet	Bazı özel koşullar altında (Kurumsal Borçlar Yeniden Yapılandırma Komitesi-Corporate Debt Restructuring Advisory Committee veya bir mahkemenin onayı olması halinde) yeniden yapılandırılmış kredi canlı olarak izlenebilir.
Türkiye	Evet	Sadece bir defaya mahsus olarak yeniden yapılandırılan veya yeniden itfa planına bağlanan krediler, o tarihe kadar sınıflandırılarak izlendikleri Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Grup krediler ^d ve diğer alacaklar içinde en az 6 ay süreyle takip edilmeye devam olunur. ^e
<p>a. Muhasebe standartları ve düzenleme raporlarında açıklanmıştır.</p> <p>b. Yeniden yapılandırma sırasında sınıflandırılmamış krediler, özel olarak belirtilmiş kategorisinde sınıflandırılır. Faizin sermaye içerisine konulduğu ve ikinci kez yeniden yapılandırılan krediler ise standart altında veya daha alt bir kategoride sınıflandırılır.</p> <p>c. Kredi değeri, teminat gösterilen gayrimenkulün değerinin yüzde 60'ına kadar olan ve dolayısıyla bu gayrimenkulle tam olarak teminatlandırılmamış krediler için altı aylık bir süre gerekmektedir.</p> <p>d. Üçüncü grup Tahsil İmkani Sınırlı Krediler, dördüncü grup Tahsili Şüpheli Krediler ve beşinci grup Zarar Niteliğindeki Krediler.</p> <p>e. Yeni bir itfa planına bağlanan krediler için toplam alacak tutarının en az %15'inin, ilave kredi kullanılmak suretiyle yeniden yapılandırılan krediler için ise toplam alacak tutarının % 30'unun geri ödenmiş olması ve en az 6 ay süreyle izlendikleri grupta takip edilmesi şartıyla ve ödemelerin aksatılmaması kaydıyla, söz konusu alacaklar, 6 aylık süreden sonra "Yenilenen ve İtfa Planına Bağlanan Krediler Hesabı"na aktarılır. Söz konusu hesapta izlenen alacakları, düzenlemede belirtilen sınıflandırma esasları çerçevesinde, niteliklerini yeniden değerlendirmek suretiyle belirlenecek gruplar altında yeniden sınıflandırılabilirler.</p>		

Kaynak: World Bank, (2002) ve Cortavarria, Dziobek, Kanaya and Song, (2000).

1.1.3. Teminatlar

Teminat, krediyi sağlayan bankanın, borçlunun temerrüte düşmesi veya ödeme güçlüğü yaşaması halinde borçlunun varlıklarından alabileceği tazminatları kapsamaktadır. Teminat, kredi verme ve karşılık ayırma kararını verirken en önemli belirleyicilerden biridir. Teminatlara aşırı bağımlılık (teminatın, gereken kredi analizini ikame ettiği durumlarda olduğu gibi), olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Yine de banka gözetim ve denetimcileri zaman zaman bankacıların teminatlandırılmamış kredileri, teminatlandırılmışlara kıyasla, daha dikkatli izlemesi gerektiğini iddia etmektedirler.

Teminatın toplam değeri, normal koşullar altında, kredinin sorunlu olup olmadığını tesbit edilmesinde yeterli olamamaktadır. Yasal sistemdeki boşluklar ve diğer engeller, teminatın (her ne kadar piyasa değeri yüksek olsa da) haciz etme ve elden çıkarma hakkının kullanılmasını kısıtlamaktadır. Bu tür durumlar da, teminat değerlemesinde dikkate alınmalıdır. Aynı şekilde karşılık ayrılmasında da teminatlar belirleyici olmaktadır. Karşılıkların hesaplamasında teminatın muhafazakar bir yaklaşımla hesaplanmış değeri, toplam kredi tutarından düşülebilir. Diğer geri ödeme kaynaklarının zaman içerisinde yetersiz hale gelmesi, teminatların analizler içerisindeki önemini artırabilmektedir.

Ancak, kredi kalitesinin belirlenmesinde başvurulacak ilk yer geri ödeme kaynağı, bir başka deyişle, borçlunun, banka tarafından kredi kalitesini yükseltmek amacıyla alınan teminatın tasfiye edilmesine bağımlı kalmadan, yükümlülüğünü yerine getirebilme kapasitesi olmalıdır. Banka teminatının durumu, yeri, nakde çevrilebilirliği ve teminatın yükümlülüğün tamamını piyasa koşullarında karşılayıp karşılayamayacağı hakkında tüm bilgiye sahip olmalıdır.

Ticari ve ev kredilerinde en çok kullanılan teminatlar gayrimenkuller olmaktadır. Menkul fiyatları oldukça değişken olabildiğinden, birçok denetim otoritesi teminatın toplam krediye oranına sınırlar getiren düzenlemeleri tercih etmektedir.

TABLO 1.4. KREDİLERİN SINIFLANDIRILMASI VE KARŞILIKLAR İÇİN TEMİNATLARIN DEĞERLEMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

<i>Ülke</i>	<i>Düzenleme</i>
G-10	
ABD	Bankalar teminatı piyasadaki rayiç değeri üzerinden (satış maliyeti düşüldükten sonra) değerlemelidir. Bankalar kredi sınıflandırmasını yaparken tüm garanti ve teminatları gözönünde bulundurmalıdır. Ancak, kefilin geçmişteki ve gelecekte beklenen performansı da dikkate alınmalıdır.
Almanya	Karşılıklarda teminatın değerlemesine ilişkin genel bir mevzuat bulunmaktadır.
Fransa ^a	Teminatların sınıflandırmada bir rolü olmamakla birlikte, karşılıklarda yeri vardır. Gayrimenkul değerlemeleri için detaylı bir düzenleme mevcuttur.
Hollanda	Teminatlar, karşılıklarda gözönünde bulundurulmuştur. ^b
İngiltere	Teminatlar, karşılıklarda gözönünde bulundurulmuştur.
İtalya	Sınıflandırmada teminatların rolü yoktur, ancak karşılık ayrılmasının tesbitinde kullanılmaktadır.
Japonya	Hem sınıflandırmada hem de karşılık ayrılmasında teminatlar kullanılmaktadır. Değerleme için genel bir mevzuat mevcuttur.

G-10 Dışında Kalan Ülkeler	
Arjantin	Sınıflandırmada teminatların rolü yoktur, ancak karşılık ayırılmasının tesbitinde kullanılmaktadır.
Avustralya	Değerleme için bir düzenleme mevcuttur; sınıflandırma ise teminata bağlıdır. ^c
Batı Afrika Para Birliği (WAMU)	Kredi sınıflandırılmasında teminatların bir rolü yoktur; karşılık tesisi için ise, teminat olarak sadece likit finansal varlıklarla, gayrimenkuller gözönünde bulundurulur. Fiziksel bir teminat, iki yıl sonra yüzde 50 iskonto edilir, yüzde 100 iskonto üçüncü yılın sonunda olur.
Brezilya	Değerleme için bir düzenleme mevcuttur; karşılıklar ise sadece sınıflandırmaya bağlıdır.
Çek Cumhuriyeti	Bankaların değerlemede kendi inisiyatifleri vardır; kredi zararlarında borçlu, vadesi geçmiş faizini bir yıldan uzun bir süre ödememişse, gayrimenkul teminatı dikkate alınmaz.
Çin	Teminatın ve garantinin, borçlunun riskini düşürmedeki rolü tanımlanmıştır. Bankalardan teminatın tanımlanabilmesi ve değerlendirilebilmesi için yeterli politika ve yöntemle sahip olması istenmektedir.
Güney Afrika	Değerleme için genel bir düzenleme vardır.
Hindistan	Teminat, karşılık tesisinde rol oynamaktadır. Değerleme için sadece onaylanmış değerleyicilere izin verilmiştir.
Hong Kong	Değerleme için özel kurallar mevcuttur; teminatın karakteristiğine bağlı olarak bankalar iskonto oranını tesis eder.
İspanya	Teminatlandırılmış kredilere ayrılan karşılıkların tahmin edilmesi için özel kurallar konmuştur.
Kore	Değerleme için genel bir düzenleme sağlanmıştır. Bir kredi, şüpheli veya zarar olarak sınıflandırılmışsa kredinin teminatlandırılmış kısmı standartın altında olarak sınıflandırılabilir.
Meksika	Kredinin teminatlandırılmış kısmı, eğer teminat gayrimenkul veya mülk ise bir derece, teminat menkul kıymet ise iki derece yükseltilir; teminat devlet tahvili formunda ise kredi standart olarak sınıflandırılır.
Rusya	Resmi kriter, teminatın kredi sınıflandırmasında ve karşılık tesisinde gözönünde bulundurulması gerektiğine işaret etmektedir. İlave olarak, banka yöneticileri teminatlandırılmamış veya yetersiz teminatlandırılmış kredilerin şayet teminatlandırılmış olarak sınıflandırılmasına karar veriyorlar ise bu şekilde sınıflandırılmasına izin verilmektedir.
Singapur	Tahsili gecikmiş alacaklar ve değerlendirme için genel bir düzenleme vardır.
Suudi Arabistan	Karşılık tesisinde kullanılan, fakat sınıflandırmada kullanılmayan genel bir değerlendirme düzenlemesi vardır. Tahsili gecikmiş bir alacağın net gerçekleşen değeri, kredi değerinin üzerindeyse düşük riskli olarak değerlendirilebilir.
Şili	Mevcut değildir.
Türkiye	Bankalar, kredilerine ve diğer alacaklarına ilişkin teminatları karşılık yönetmeliğinde belirtilen teminat grupları itibarıyla sınıflandırarak takip etmek zorundadır. Teminat tutarı sadece özel karşılık tutarının hesaplanmasında, alacak tutarından yapılacak indirim olarak dikkate alınır.
	<p>a. Commission Bancaire, henüz belirgin bir düzenleme yayımlamamıştır.</p> <p>b. Yasal yaptırım ve nakde çevrilebilirliği de hangi kredi riski düşürücü faktörün gereken karşılık düzeyini düşüreceğini belirlemede etkisi vardır.</p> <p>c. Teminatın net cari piyasa değeri, vadesi geçmiş anapara ve faiz ödemelerini karşılamada yetersiz kalıyorsa, anapara ve faiz ödemesi 90 gün gecikmiş ve kredi tahakkuk ettirilememiş bir kalem olarak kaydedilir. Teminatın piyasa değerinin yeterli olduğu durumlarda kredi, vadesi gecikmiş olarak sınıflandırılmamalıdır.</p>

Kaynak: World Bank, (2002).

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, bir çok ülkede teminat ve garantiler kredi karşılıkları tesisinde gözönüne alınmaktadır. Burada önemli olan, bankaların makul bir süre içerisinde teminatı rayiç değeriyle değerlendirip, nakde çevirip çevirememesidir. Ancak, bankanın krediyi tahsil etme çabalarının sonuçlarının belirsiz olduğu durumlarda bile, zaman içerisinde

teminatın rayiç değeriyle hesaplanarak izlenmesi gerekirken, bunun tam tersi uygulamalar oldukça yaygındır.

1.1.4. “Donuk Alacaklar” (Nonperforming Loans) Kavramı

Birçok kredi sınıflandırması sisteminde kullanılan bir kavram da “donuk alacaklar”dır (tahsili gecikmiş alacaklar-TGA). Donuk alacaklar kavramı, genellikle belirli bir bankanın veya bankacılık sisteminin varlık kalitesini gösterir bir ifade olarak (nonperforming assets) kullanılmaktadır. Birçok ülkede, donuk alacaklar için aynı anlama gelecek bir tanım bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde donuk alacaklar kredinin sorunlu olduğu anlamına gelirken, diğer ülkelerde ödemeleri gecikmiş olan kredi anlamına gelmektedir. Ancak lkeler arasında vadesi gecikmiş konumunda kabul edilebilmesi için bir kredinin kaç gün gecikmiş olması gerektiği konusunda ciddi farklılıklar vardır (bkz. Tablo 1.1). Yine de G-10 lkeleri de dahil olmak üzere birçok ülkede kabul gören, bir kredinin donuk alacaklar olarak sınıflandırılabilmesi için, vadesi gelen anapara ve faiz ödemelerinin 90 gün ve daha fazla süredir ödenmemiş olması; ve 90 gün ve üzerinde faiz ödemesine eşit miktarda anaparaya katılmış olması, yeniden finanse edilmiş olması veya roll-over edilmiş olması gerektiği kriterleridir. Bir kredinin donuk alacak olarak tanımlanması için kriterler büyük oranda bankalara bırakıldığında, zaman içerisinde donuk alacakların mukayese edilebilmesi, her bir bankanın kendi tanımında yaptığı değişikliklerden oldukça etkilenebilecektir.

Türkiye’deki mevzuatta donuk alacak tanımlaması, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından 30.6.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve 31.12.2002 tarih ve 24657 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelikle değiştirilen “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” in Donuk Alacaklar başlıklı 5 inci maddesinde yapılmıştır. Buna göre;

“1. Bu Yönetmeliğe göre, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Gruplarda sınıflandırılan ve ana paranın veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren tahsilinin 90 günden fazla gecikmiş olduğu tüm alacaklar, tahakkuk ettirilen faizlerin ve borçlu üzerindeki faiz benzeri yüklerin ana paraya ilave edilip edilmediğine veya yeniden finanse edilip edilmediğine bakılmaksızın, bu Yönetmeliğin uygulanmasında donuk alacak olarak kabul edilir.

2. Kredi müşterisinin aynı banka tarafından verilmiş birden çok kredisinin mevcut bulunması ve bu kredilerden herhangi birinin yapılan sınıflandırma gereği donuk alacak olarak kabul edilmesi durumunda, söz konusu kredi müşterisinin bankaya olan tüm borçları donuk alacak olarak aynı grupta sınıflandırılır. Donuk alacak haline gelen ilk kredinin tamamen geri ödenmesi durumunda, kredi müşterisinin diğer kredileri bu Yönetmeliğin 4 üncü maddesi çerçevesinde değerlendirilerek yeniden sınıflandırılabilir.

3. Borçlu cari hesap şeklinde kullanılan ve herhangi bir vade kaydı bulunmayan nakdi kredilerde; dönem faizleri ile fer'ilerinin 90 günden daha fazla sürede ödenmeyerek ana paraya ilave edilmesi, borcun, hesabın katedilmesini izleyen 90 günden fazla sürede ödenmemesi, bu Yönetmeliğin 9 uncu maddesi hükmüne uygun olmayan bir şekilde kredi borçlusuna bir başka kredi açılarak tahsili gecikmiş olan faizlerin ve ana paranın finanse edilmesi veya hesap limitinin 90 günden daha fazla sürekli olarak aşılması durumunda alacak, donuk alacak kabul edilerek ilgili grupta tasnif edilir.”

Yükselen piyasa ekonomilerinde, bankacılık krizleri dönemlerinde, donuk alacakların payı diğer gelişmiş ülkelere oranla çok yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Bankacılık sektöründeki donuk alacakların eriştiği en yüksek seviye (donuk alacakların toplam krediye oranı), Endonezya'da yaklaşık yüzde 49, Tayland'da yüzde 48, Malezya'da yüzde 19, Kore'de yüzde 8 ve Türkiye'de ise yaklaşık yüzde 25 olmuştur. Kriz döneminin en yüksek seviyesinde Kuzey Avrupa ülkelerinde bu oran yüzde 10, ABD'nde kredi ve mevduat krizi sırasında yaklaşık yüzde 4'lerde, Japonya için tahminler ise (ulusal tanımlamalar kullanıldığında) yüzde 9 olarak gerçekleşmiştir.⁹ Seçilmiş bazı ülkelerde donuk alacakların toplam krediler içerisindeki paylarının son altı yıllık dönemdeki gelişimi ise aşağıda verilmektedir. Ancak, donuk alacakların toplam krediler içerisindeki payı incelenirken, dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, toplam brüt kredilerin (canlı krediler+donuk alacaklar) aktifler içerisinde ne kadar paya sahip olduğudur. Zira, finansal derinliğe sahip olmayan, dolayısıyla kredilerin toplam aktifler içerisindeki payının düşük olduğu ülkelerde, donuk alacakların toplam krediler

⁹ Kaynak: TCMB ve Cortavarria, Dziobek, Kanaya ve Song; 2000

içerisindeki payının yüksek olması bankacılık sektörü açısından büyük bir önem arzermeyebilecektir.

TABLO 1.5. DONUK ALACAKLARIN TOPLAM KREDİLER İÇERİSİNDEKİ PAYININ GELİŞİMİ (%)

Ülke	1998	1999	2000	2001	2002	2003	En son
G-10							
ABD	1,9	0,9	1,1	1,4	1,6	1,3	Eylül
Almanya	4,5	4,6	5,1	4,9	5,0		
Fransa	6,3	5,7	5,0	5,0	5,0	4,9	Haziran
Hollanda	2,6	2,7	2,3	2,4			
İngiltere	3,2	3,0	2,5	2,6	2,6	2,2	Haziran
İtalya	9,1	8,5	7,7	6,7	6,5		
Japonya	5,4	5,8	6,1	6,6	8,9	7,2	Eylül
G-10 Dışında Kalan Ülkeler							
Arjantin	5,3	7,1	8,7	13,2	17,5	22,7	Kasım
Avustralya	0,7	0,6	0,5	0,7	0,6	0,5	Eylül
Brezilya	10,2	8,7	8,4	5,7	5,3	5,7	Haziran
Çek Cumhuriyeti	20,3	22,0	19,9	13,7	10,6	5,3	Eylül
Çin ^a		28,5	22,4	29,8	25,5	22,0	Haziran
Endonezya	48,6	32,9	18,8	11,9	5,8		
Güney Afrika	4,1	4,9	4,3	3,3	3,3	2,9	Eylül
Hindistan	14,4	14,7	12,7	11,4	10,4	8,8	Mart
Hong Kong	5,3	7,2	6,1	5,7	4,5	4,4	Haziran
İspanya	2,0	1,5	1,2	1,2	1,1	1,0	Ekim
Kore	7,4	8,3	6,6	2,9	1,9	2,3	Haziran
Macaristan	4,9	4,2	3,0	2,2	2,0	1,7	Eylül
Malezya	18,6	16,6	15,4	17,8	15,9	14,8	Haziran
Meksika	11,3	8,9	5,8	5,1	4,6	3,7	Eylül
Rusya	17,3	13,4	7,7	6,3	6,5	6,1	Eylül
Singapur		5,3	3,4	3,6	3,4	3,5	Eylül
Suudi Arabistan	8,4	11,4	10,4	10,1	9,2	8,2	Haziran
Şili	1,5	1,7	1,7	1,6	1,8	1,8	Eylül
Tayland	42,9	38,6	17,7	10,5	15,8	15,5	Ağustos
Türkiye ^b	7,2	10,5	11,1	25,2	21,7	13,2	Aralık
a) Veriler sadece kamu bankalarını kapsamaktadır.							
b) Kaynak TCMB. 2001 yılı verileri bankaların üçlü denetimi sonrası verilerdir.							

Kaynak: IMF, (2004).

1.1.5. Kredilerin Yeniden Gözden Geçirilmesi

Hem sınıflandırma, hem de karşılık tesisi amaçlı kredi kalitesinin zamanında gözden geçirilmesi (loan review), banka yönetiminin kredi

portföyünün kalitesi hakkında devamlı güncel bilgilere sahip olabilmesi açısından oldukça önemlidir. Muhasebe düzenlemelerine göre, kredinin gözden geçirilmesini, sadece yıllık mali tabloların hazırlanması sırasında yapılmasını gerektiren ülkelerde, gözetim otoritesi kredilerin daha sık gözden geçirilmesine ihtiyaç duyabilir.

İngiltere dışındaki tüm G-10 ülkeleri, bankaların nasıl ve ne zaman kredi portföylerini gözden geçirmesi gerektiği hakkında kurallar yayımlamıştır. G-10 dışında kalan bir çok ülkenin mevzuatında da benzeri hükümler mevcuttur (Tablo 1.6).

TABLO 1.6. KREDİLERİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİNE İLİŞKİN YÖNTEMLER

Ülke	Krediler hangi sıklıkta gözden geçirilmekte?
G-10	
ABD	Kredilerin tek tek gözden geçirilmesi yılda en az bir kez, kredi portföyünün tamamı ise 3 aylık periyotlarda.
Almanya	Yıllık ^a
Fransa ^a	3 aylık
Hollanda	Sürekli
İngiltere	Yıllık ^b
İtalya	Ölçme amaçlı yılda iki kez, sınıflandırma amaçlı aylık kontroller.
Japonya	Yılda iki kez.
G-10 Dışında Kalan Ülkeler	
Arjantin	En az yılda bir kez.
Avustralya	Yıllık
Brezilya	Aylık ^c
Çek Cumhuriyeti	3 aylık
Çin	3 aylık
Güney Afrika	Sürekli; sınıflandırmak amaçlı aylık.
Hindistan	3 aylık
Hong Kong	3 aylık
İspanya	Sürekli; sınıflandırmak amaçlı aylık, karşılık tesisi için 3 ayda bir.
Kore	3 aylık
Meksika	3 aylık
Rusya	Aylık
Singapur	Düzenli bir şekilde; bankalar kredi yılda en az bir kez gözden geçirmektedir.
Suudi Arabistan	Sınıflandırmak amaçlı 3 ayda bir.
Şili	En az yılda bir kez.
WAMU	Yılda iki kez; sınıflandırmak amaçlı ise aylık.
Türkiye	Aylık ^d

- a. Büyük krediler için değerlendirmeler 3 ayda bir yapılmalıdır.
- b. Bireysel olarak izlenen kredilerin yılda en az bir kez, sorun taşıyanların ise daha sık gözden geçirilmesi beklenmektedir. Ancak, bu şekilde yapılması için herhangi bir düzenlemeden kaynaklı zorunluluk yoktur.
- c. Sorunlu krediler için aylık yapılmaktadır. Bankanın sermaye tabanının yüzde 5'inden fazla olan bir müşteriyle veya tek bir ekonomik grupta olan kredi işlemleri için mümkün olduğu müddetçe yılda iki kez ve her durumda da yıllık kontroller yapılmalıdır.
- d. Ayrıca bankalar, bu süreye bağlı kalmaksızın risk doğuran herhangi bir gelişme ortaya çıktığında, kredi verilmeden önce yapacakları kredi ve risk analizinden bağımsız şekilde kredi müşterilerinin veya borçluların niteliklerini Yönetmelikte belirtilen hususlar ve kredi değerliliği bakımından inceleyerek krediler ve diğer alacakların tamamen veya kısmen yeniden sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağına karar verebilirler.

Kaynak: World Bank, (2002).

1.2. Karşılıklar

Bu bölümde karşılıklara ilişkin genel tanımlar ve uygulamalara değinilecektir. Detaylı incelemelere ise, çalışmanın geri kalan bölümlerinde yer verilecektir.

Kredi kayıpları (zararları) için karşılık tesis edilmesi, kredinin gözden geçirilmesi ve sınıflandırılması sonucunda, kredinin gerçek değerinin yeniden ayarlanabilmesinde bir araçtır. Örneğin; bir kredinin gözden geçirilmesi neticesinde kredi "şüpheli alacak" konumuna geliyorsa, kredinin değerindeki düşüşü yansıtacak bir karşılık tesisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bir anlamda karşılık tesisi, banka dışı şirketlerde bulunan mal ve techizatta meydana gelen amortisman-değer kaybı kavramıyla benzerlik göstermektedir (Cortavarria, Dziobek, Kanaya and Song; 2000). Karşılık maliyeti bu nedenle bir gider hesabı olarak ele alınır ve dolayısıyla banka karını düşürür.

Banka yöneticilerinin, zaman zaman oldukça subjektif kararlara dayanması gereken ve tam tersi yönde caydırıcı etkenlerin olduğu bir süreçle elde edilen tüm bilgiyi kullanarak, kredi portföylerindeki değer kayıplarını hesaplaması gerekmektedir. Bu caydırıcı etkenler, aşağıda da detaylı olarak değinilecek olan, banka yöneticisinin kredi kayıplarının tamamı için karşılık ayırdığında, banka karında, dolayısıyla temettülerde meydana gelecek düşüş nedeniyle etkin karşılık ayrılması hususunda isteksiz olması veya karşılıkların vergiden düşülebildiği durumlarda, bankaların toplam vergi yükümlülüğünü azaltmak amacıyla karşılık giderlerini yüksek göstererek karı zamana yayma isteği olabilmektedir.

Bir çok ülkede, kredi karşılık tesisi başlangıç aşamasındaki zararları kapsamayı amaçlamamaktadır. Daha çok, mali otorite tarafından dikkate alınan “objektif” faktörler kullanılarak karşılık ayrılır. Bir çok G-10 ülkesinde, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde, yeterli karşılığın nasıl belirleneceğine dair prensiplere dayalı genel kurallar belirlenmekte ve karşılık düzeyinin belirlenmesi konusunda insiyatif bankaya bırakılmaktadır (Tablo 1.7). Buna karşılık, bir çok yükselen piyasa ekonomisinde kredi sınıflandırmasına ilişkin yürürlükteki detaylı düzenlemeler, genellikle tesis edilecek asgari karşılık düzeyini belirleyici hükümler taşımaktadır. Bu farklılığın altında yatan mantık, detaylı düzenleme parametreleriyle oyunun kurallarını ve seviyesini oyunculara kabul ettirebilmek veya bankacılık düzenlemelerini daha kolay uygulanır hale getirerek, piyasa kültürünü benimsetebilmek olabilir. Buna bağlı olarak G-10 dışında kalan ülkelerde, karşılık tesisinde kullanılan kredi sınıflaması genelde 4-5 veya daha fazla kategori (Brezilya’da 9, Meksika’da 7 kategori) olmaktadır.

TABLO 1.7. YAPILAN KREDİ SINIFLANDIRMALARINA GÖRE AYRILAN KARŞILIKLAR (%)

Ülke	İnisiyatif	Kategori Sayısı	Geçer (Pass)	Özel olarak belirtilmiş	Standartın altında	Şüpheli	Zarar
G-10							
ABD	Var	5 ^e	-	-	-	-	-
Almanya ^b	Var	4	-	-	-	-	-
Fransa ^a	Var	3	-	-	-	0-100	-
Hollanda	Var	-	-	-	-	-	-
İngiltere	Var	-	-	-	-	-	-
İtalya	Var	5 ^c	-	-	-	-	-
Japonya	Var	5	- ^d	- ^d	15	70 ^d	100
G-10 Dışında Kalan Ülkeler							
Arjantin ^f							
Teminatlı	Yok	5	1	3	12	25	50
Teminatsız	Yok	5	1	5	25	50	100
Avustralya	Var	- ^g	-	-	-	-	-
Brezilya	Yok	9 ^h	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	Yok	5	1	5	20	50	100
Çin	Var ⁱ	5	1	3	25	75	100
Güney Afrika	Yok	5	0.5	2	20	50	100
Hong Kong							
% 100 teminatlı	Var	5	-	-	-	-	-
Kısmi teminatlı/teminatsız	Var	5	-	-	20-25 ^j	50-75 ^j	100

Hindistan							
Teminatlı	Yok	4	0.25	-	-	20-50 ^k	-
Teminatsız	Yok	-	-	-	10	100	100
İspanya	Yok	6	0.5-1.0 ^p	-	10	25-100 ^o	100
Kore	Yok	5	0.5	2	20	50	100
Meksika	Yok	7 ^l	-	-	-	-	-
Rusya	Yok	4	1	-	20	50	100
Singapur ⁿ	Yok	5	-	-	En az 10	En az 50	100
Suudi Arabistan ^m	Var	-	-	-	-	-	-
Şili	Yok	5	-	0-5	5-39	40-79	80-100
WAMU ^q	Yok	3	-	-	-	100	-
Türkiye	Yok	5	-	-	En az 20	En az 50	100

- Banka, kredinin geri dönmeme riskinin olduğuna karar verirse veya kredi yasal bir kovuşturmayla tabiyse, krediler şüpheli olarak sınıflandırılabilir. Özel olarak belirtilmiş krediler, vadesi geçmiş krediler olarak isimlendirilir.
- Fark edilebilen riske sahip krediler, artan gözükmeyen (latent) riske sahip krediler, donuk alacak olarak kategorize edilmiş krediler, "kötü" alacaklar (zararlar).
- Donuk alacaklar risk derecelerine göre; "kötü" alacaklar, standart altında olan krediler, yeniden yapılandırılmakta olan krediler ve yeniden yapılandırılmış krediler olarak gruplandırılmıştır. Yüksek riskli ülkelerdeki borçlulara ait teminatsız krediler, donuk alacak olarak işlem görür. "Kötü" alacaklar, ödeme gücünün içerisindeki borçluların yükümlülükleridir. Standartın altında olan krediler vadesi geçmiş alacağın en az yüzde 20'lik kısmının 6-12 ay arasındaki geçici güçlük yaşayan borçluya ait olan kredilerdir. Yeniden yapılandırılmakta olan krediler borçlunun bir kaç bankaya olan borcu için önümüzdeki bir kaç yıl içerisinde konsolidasyona başvurmuş olması halindeki kredilerdir. Yeniden yapılandırılmış krediler ise, geri ödeme konusunda moratoryum ilanı kabul edilmiş ve piyasanın altında bir faiz oranında anlaşılmış kredilerdir.
- Her bir kategori için geçmiş son 3 yıldaki zararlar gözönünde bulundurulur.
- Bankaların asgari bu beş kategoriye kullanması gerekmektedir. Ancak, özellikle kabul edilebilir kategorisi için daha fazla sayıda sınıfın kullanılması teşvik edilmektedir.
- Kamu sektörüne olan krediler dışarda tutulmuştur. Bankalar, kredileri değil borçluları sınıflandırmaktadır.
- Kötü alacaklar tahakkuk ettirilmemiş, yeniden yapılandırılmış olarak gruplandırılır. Buna ek olarak 90 gün vadesi gecikmiş (anapara veya faizde), fakat iyi teminatlandırılmış krediler vadesi gecikmiş olarak sınıflandırılır.
- 9 kategori; AA (yüzde 0), A (yüzde 0.5), B (yüzde 1), C (yüzde 3), D (yüzde 10), E (yüzde 30), F (yüzde 50), G (yüzde 70), H (yüzde 100).
- Şu anda, yüzde 1'den, yüzde 100'e kadar banka karar vermektedir. Denetim otoritesi bankalar için, geçerli muhasebe kurallarına göre düzenlenmiş kredi sınıflandırması kullanılarak karşılık ayrılmasını zorunlu hale getirebilir. Burada belirtilen rakamlar, halen yürürlükte olan yeni denetim düzenlemesine göre belirlenmiştir.
- Sınıflandırılmış kredinin teminatlandırılmamış kısmı için özel karşılık tesis edilir.
- Kredi, bir yıla kadar şüpheli alacak konumunda ise yüzde 20, 1-3 yıl arası yüzde 30, 3 yıl ve üzeri ise yüzde 50 ve teminatlandırılmış kısmı için karşılık ayrılır.
- Bu 7 kategori ülke riskine, mali riske, bulunduğu sanayiden kaynaklanan risk ve ödeme geçmişine göre düzenlenmiştir. Teminatlandırılmamış A-1 krediler için yüzde 0.5, A-2 için yüzde 0.99, B için yüzde 1-20, C-1 için yüzde 20-40, C-2 için yüzde 40-60, D için yüzde 60-90 ve E için yüzde 100 karşılık ayrılır.
- Bankalara, dış denetçilerin danışmanlığı altında, kendi karşılık politikalarına belirlemesine izin verilmiştir.
- Bankalar, borçlunun finansal durumuna, kredibilitesine ve/veya ödeme kapasitesine göre sınıflandırma yapmak durumundadır. Kredinin anapara veya faiz tutarı üç ay veya daha fazla süredir ödenmemiş ise, kredi donuk alacak olarak sınıflandırılır.
- 12 ay ve üzerinde ödeme olmamışsa, sadece gecikmiş ödemeler değil, tüm varlık şüpheli alacak kabul edilir. Şüpheli alacaklar için ayrılacak karşılık oranı, gecikme 3 aydan fazla ise yüzde 10, 6 aydan fazla ise yüzde 25, 12 aydan fazla ise yüzde 50, 18 aydan fazla ise yüzde 75 ve 21 aydan fazla ise yüzde 100 olarak belirlenmiştir. İpoteklerdeki gecikmiş ödemeler için daha uzun süreli bir plan vardır.
- Yüzde 0.5-1'lik "genel" (generic) karşılık, ödeme gücünün için olan "istatistiksel karşılıklar" ile tamamlanmıştır.
- Ödemelerinden en az birinin altı ay ve daha uzun süredir yapılmamış olması durumunda her bir kredinin tamamı şüpheli alacaklar içerisinde sınıflandırılır. Teminatlandırılmamış kısmı için yüzde 100 karşılık ayrılmalı, teminatlandırılmamış kısmı ise Tablo 2.4'de ifade edilen kurallara göre olmalıdır.

Kaynak: World Bank, 2002.

İhtiyatlılık prensibi açısından genel ve özel karşılıklar arasında ciddi farklılıklar vardır. Basel Sermaye Mutabakatı ve bunu izleyen Mutabakatta yapılan değişiklikler de genel ve özel karşılıkları birbirinden ayırmıştır. Temel

farklılık, genel karşılıklar tanımlanmamış, gizli ve muhtemel kayıplar için ayrılırken, özel karşılıklar tam olarak tanımlanmış zararlar için ayrılır. Bir başka deyişle, özel karşılıklar beklenen zararlar için, genel karşılıklar beklenmeyen zararlar için tesis edilir. Bazı ülkelerde bankalar, toplam krediler veya varlıkların belirli bir yüzdesi olarak genel karşılık tesisini gerçekleştirirler (Tablo 1.7). Bu düzenleme ise tanımlanmış belirli zararlardan ziyade, geçmiş zarar tecrübelerine dayalı global analizler kullanılarak yapılmıştır.

Özel karşılık terimi ise, nitelik ve nicelikleri daha önceden tanımlanmış aktiflerdeki kayıplar için ayrılan karşılıkları içermektedir. Bir başka deyişle, özel karşılıklar Tablo 1.3 ve 1.7'de de daha önce ifade edildiği üzere, belirlenmiş kredi sınıflamalarına dayalıdır. Genel karşılık terimi ise özellikleri daha önceden tanımlanmamış aktifler için ayrılan karşılıklar için kullanılmaktadır.

Özel karşılıklar bir gider hesabı olarak hiç bir zaman banka sermayesi içerisinde yer alamazken, genel karşılıklar bir dereceye kadar sermaye içerisine konabilir (detaylar bölüm 2.3.'de). Bilanço açısından bakıldığında, özel karşılıklar aktiflerde ters hesap (eksi hesap) olarak kaydedilmektedir. Dolayısıyla toplam aktifler, karşı hesap miktarı oranında azalır. Bu hesaplar, bankanın toplam özel karşılıklarını yansıtmaktadır. ABD terminolojisinde bu hesap "kredi kayıp karşılığı" (loan loss allowance) olarak da adlandırılmaktadır. Genel karşılıklar ise pasifteki, "karşılık hesabı"nda (reserves account) izlenmektedir.

Düzenleyici bakış açısı ile bakıldığında karşılık, kredinin anaparasında değer kaybı meydana geldiğinde ayrılmalıdır. Banka kredilerinin piyasada fiyatlanamadığı durumlarda karşılık ayrılması, kredi kayıplarının tahmin edilmesi ile gerçekleştiğinden, kredinin cari değeri üzerine bir değerlendirmeyi gerektirir. Cari karşılıklar, gerçekleştiği halde henüz tespit edilememiş kredi kayıplarını içerir. Sonuç olarak, genel karşılık kavramı gelecekteki olası kayıplar için ayrılan bir tür içsel sigorta fonunu tanımlamak için kullanılabilirse de, özel karşılık kavramı ihtiyat amacı ile ya da, gelecekteki olası kayıplara karşılık olarak ayrılan fonlardan tamamen farklıdır.

Özel karşılıklar, genellikle küçük krediler (tüketici kredileri ve kredi kartları) veya ülke riskine maruz krediler gibi toplam kredi portföyünün belirli bir kısmını oluşturan bölümler için tasarlanmıştır. Bazı ülkeler (Avustralya, Fransa, Kore, Hollanda, Suudi Arabistan ve Singapur) küçük krediler için ayrı bir sınıflandırma yapılmasına ve tek tek karşılık tesis edilmesine gerek duymayıp, toplam bir portföy olarak değerlendirilmesini uygun görmüştür. Genel güncel uygulama, 180 gün vadesi gecikmiş alacaklara özel bir karşılık ayrılmadan doğrudan zarar yazılması yönündedir. Bir kaç ülkenin (Arjantin, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya) ülke riski için ayrı karşılık ayırma politikası mevcuttur (Bank Loan Classification and Provisioning Practices in Selected Developed and Emerging Countries. World Bank Finance Forum, 2002).

TABLO 1.8. KREDİ ZARARLARI İÇİN AYIRILAN GENEL KARŞILIKLAR

Ülke	Genel karşılıklar vergiden düşülebiliyor mu? Bir düzenleme ile tanımlanmış mı?	Genel karşılıklar sermaye yeterliği içerisinde yer almakta mı?	Gerekli asgari karşılık düzeyi
G-10			
ABD	Hayır ^d	Evet	Banka kendi kredi portföyü ile ilişkili tahmin edilen kayıplarını kapsamaya yetecek bir karşılık tesis etmek durumundadır.
Almanya	Evet ^b	Evet	Yok
Fransa ^a	Hayır	Evet	Yok
Hollanda	Hayır	Hayır	Yok
İngiltere	Hayır	Evet	Yok
İtalya	Evet ^c	Hayır	Bu grupta olan kredilerin yüzde 1'i.
Japonya	Evet	Evet	Son üç yıldaki kayıplara bağlı.
G-10 Dışında Kalan Ülkeler			
Arjantin	Hayır	Evet	Standart kredilerin yüzde 1'i.
Avustralya	Evet	Evet	Yüzde 0.5'lik riskle ağırlıklandırılmış kredi riski taşıyan varlıklara göre bankanın kredi riski için yeterli düzeyde genel karşılık tesis edip etmediği değerlendirilir.
Brezilya	Hayır	Hayır	Yok
Çek Cumhuriyeti	Evet	Evet	Yok
Çin	Evet, sadece sorunlu kredi zarar yazılmışsa.	Evet	Mevcut kredinin yüzde 1'i.
Güney Afrika	Hayır	Evet	Standart kredilerin yüzde 0.5'i.

Hindistan ^e	Evet	Evet	Standart kredilerin yüzde 0.25'i.
Hong Kong	Hayır	Evet	"Geçer" kategorisindeki kredilerin yüzde 1'i ve "özel olarak belirtilmiş" kategorisindeki kredilerin ise yüzde 2'si.
İspanya	Kısmen ^f	Evet	Yüzde 0.5-1.0'lık "genel" (generic) karşılık, ödeme güçlüğü için olan "istatistiksel karşılıklar" ile tamamlanmıştır.
Kore	Hayır	Evet	Standart kredilerin yüzde 0.5'i ve "özel olarak belirtilmiş" kredilerin ise yüzde 2'si.
Meksika	Hayır	Evet	Standart kredilerin yüzde 0.5'i
Rusya	Hayır	Evet	Standart kredilerin yüzde 1'i
Singapur	Evet	Evet	Vergisel amaçlarla bankaların toplam kredi ve yatırımlarının yüzde 3'üne kadar olan kısmı için genel karşılık ayırması teşvik edilmektedir.
Suudi Arabistan	Evet	Evet	Mevcut değil.
Şili	Evet	Hayır	Yok
WAMU	Evet	Evet	Bankaların inisiyatifine bırakılmıştır.
Türkiye	Evet	Evet	Bankalar, standart nitelikli nakdi kredileri ve yakın izlemedeki nakdi kredileri toplamının binde beşi ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde biri oranında genel karşılık ayırmak zorundadır
<p>a. Ülke riski için olan genel karşılıklar hariç tutulmaktadır.</p> <p>b. Toplam özel karşılıkları aşmaması şartıyla, sadece cari kayıplar için kullanılmaktadır. Cari kayıpların yüzde 40'ı netleştirilir ve bakiye, zarar olarak yazılan kredi için veya toplam kredi için ayrılan özel karşılık tutarıyla karşılaştırılır.</p> <p>c. Genel ve özel karşılıklar, kredi portföyünün yüzde 0.6'sı ile yıllık kümülatif toplamın yüzde 5'i arasındaki limitlerde düşülebilir.</p> <p>d. Vergi kanununda tanımlandığı üzere, küçük bankalar vergi sorunlu kredi rezervine ilavelerin vergiden düşülebilmesini sağlayan "rezerv metodu"nu kullanmayı seçebilirler. Rezerv metodunu kullanmayan bankalar ise, sadece spesifik bireysel kredilerin zarar yazdıkları bölümünü vergiden düşebilirler.</p> <p>e. Karşılıklar toplam gelirin yüzde 5'inden ve yerel bankalara yapılmış ortalama avans tutarının yüzde 10'undan fazla olamaz. Düzenlemenin çerçevesi, genel karşılıkları gözönüne almamıştır, ancak "Muhasebecilik ve Vergi Kanunu Hakkında Kanun" genel ve özel karşılıkları birbirinden ayırmıştır.</p> <p>f. "Genel" (generic) karşılığın sadece yüzde 1'i düşülebilir.</p>			

Kaynak: World Bank, 2002.

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARŞILIK KRİTERLERİ VE UYGULAMALARI

Yukarıda verilen tablolardan da hatırlanacağı üzere, uluslararası alanda sorunlu kredilerin tanımlarında, sınıflandırılmalarında ve karşılık tesis edilmesinde net bir uyum gözlenememektedir. Bu durum ise, sermaye yeterliliği kurallarında uyum sağlamaya çalışan çabalarla (Basel I ve II), nihai amacın sermaye yeterliliği uygulaması ile aynı olduğu kredi sınıflaması ve karşılık tesisindeki uyumsuzluklar arasında çelişki yaratmaktadır. Bu nokta oldukça önemlidir, zira bankacılık krizlerinin yaşandığı dönemlerde, kredi portföyü sınıflandırması ve gerçekçi karşılık tesisi tam anlamıyla yapılmamış ise sermaye rasyoları da önemli ölçüde zarar görebilmektedir.

Ancak, karşılıkların kapsamının tespitinde genel bir mutabakat söz konusu olduğu söylenebilir. Karşılıkların kapsamını belirlemek için dört ana kriter kullanılmaktadır:

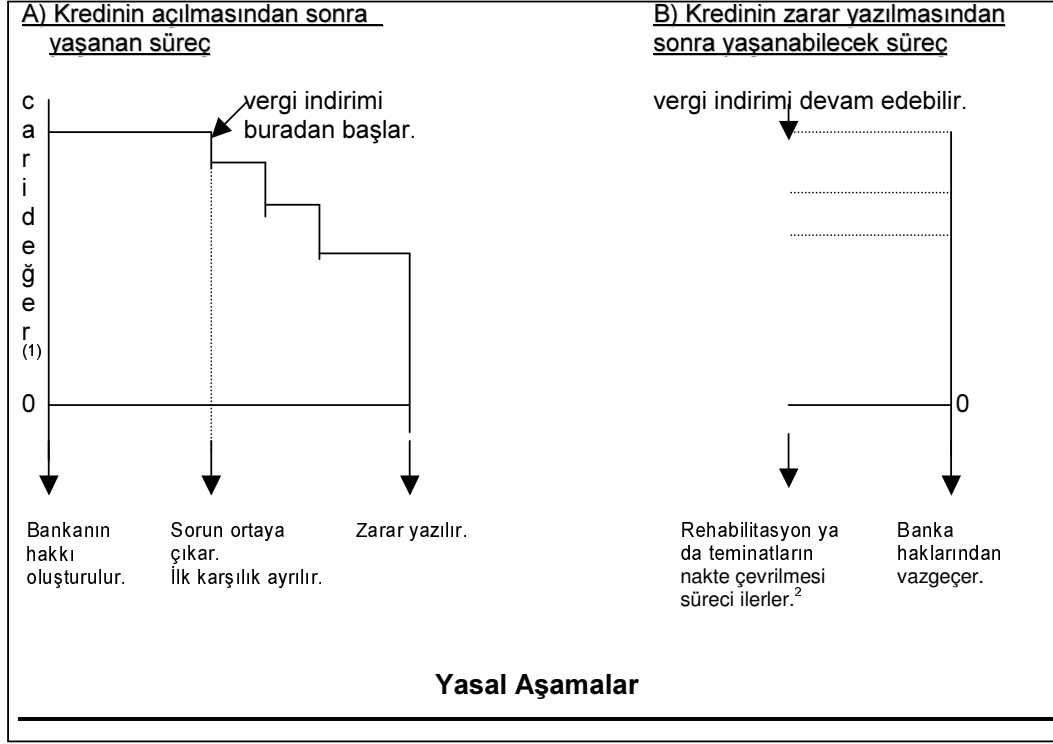
- Borçların zamanında ödenmemesi,
- Borçlunun ekonomik koşullarında meydana gelen zayıflama,
- Makroekonomik koşulların kötüleşmesi,
- Piyasa fiyatlarıyla hesaplanan teminatların değerinin düşüş göstermesi.

Yukarıda detaylarına değinilen kredi sınıflandırılması, bu kriterlere ilişkin bilgiye ulaşma yöntemlerinden biridir. Örneğin, standart, standart altı, şüpheli ve kayıp şeklindeki bir sınıflandırma, borçların iyiden kötüye doğru sıralandırılması sonucunda oluşan bir tür sınıflandırmadır.

Kredi kayıplarının kapsamını belirlemek için ise, birkaç değişik yöntem kullanılabilir. Bir çok düzenleyici otorite, sadece tek bir yöntemin uygulanmasının yetersiz kalacağını belirtmiştir. Bankanın kendi tarihsel verileri, benzer gruptaki bankalarla yapılan karşılaştırmalar, başka ülkelerle yapılan çapraz karşılaştırmalar bu amaçla kullanılabilir. Uygun karşılık oranını belirlemek için iktisadi dalgalanmalarında gözönünde bulundurulduğu genel ekonomik durum değerlendirmelerine ve krediler karşılığında alınan teminatlarda meydana gelen değer kayıplarına da bakılması gerekir. Nihai olarak, karşılıklara ilişkin etkili sistemler tasarlamak bankaların, bu sistemlerin banka aktiflerine ilişkin tutarlı ve anlamlı bilgiler verdiğini onaylamak ise düzenleyici otoritenin sorumluluğudur.

Zarar yazılan krediler mutlaka birikmiş karşılık kaleminden düşülmelidir. Muhasebe kuralları, bir kredi için yüzde yüz karşılık ayrılmasına izin verip, tamamı zarar yazılıncaya dek hesapta tutulmasına da izin verebilir. Kayıp kategorisinde sınıflandırılarak yüzde yüz karşılık ayrılmış olan kredilerin bu kalemden “zarar” kalemine nasıl aktarılacağı ülkede uygulanan düzenleme ve hukuk sistemine bağlıdır. Bu durum aşağıda, Şekil 2.1’de genel hatlarıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Bazı ülkelerde banka, krediye ilişkin haklarından tamamen vazgeçmeden zarar yazamaz. Bazı başka sistemlerde ise, “kayıp” kategorisinde sınıflandırılan krediler aynı anda, bankanın alacağı için yapacağı ilave girişim yapıp yapmamasından bağımsız olarak “zarar” yazılabilmektedir.

Eğer kredi yüzde yüz karşılığa tabi tutulmuşsa, zarar yazılıp yazılmaması ne net aktiflerin değerini etkiler, ne de bir gelir yaratır. Bu durumda bilançonun toplam kredi ve karşılıklar kalemi aynı anda düşürülür. Kredilerde bir iyileşme sağlanırsa (örneğin “şüpheli”den, “standart”a), birikmiş kredi karşılıkları, gelir tablosundaki artış oranında düşürülmelidir. Karşılıkların vergiden düşülebildiği durumlarda, daha önceden ayrılan karşılıklar, vergiye tabi gelirleri artırmaktadır.

Şekil 2.1. Bir Kredinin Süreci: Yasal ve Düzenleyici Aşamalar ve Cari Değer

1. Kredinin nominal değerinden karşılık miktarının düşülmesi ile bulunur. Anapara vade sonunda tamamıyla geri ödenebilir.
2. Anaparanın cari değeri sıfır olarak kalabilir ya da pozitif olabilir.

Kaynak: Dzobiek, 1996, s. 7.

Sorunlu krediler için karşılık tesis edilmesi, bankanın cari karından da bir azalma anlamına geldiği belirtilmişti. Ancak karşılıklar, aynı zamanda ölçülen kredi değerinde bir düşüş yarattığından, bankanın net varlık değerinin bulunmasında da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, karşılıkların doğru ve gerçekçi tesis edilmesi, hem banka gelirlerinin, hem de varlıklarının gerçek resmini ortaya koyabilen en önemli yol olmaktadır.

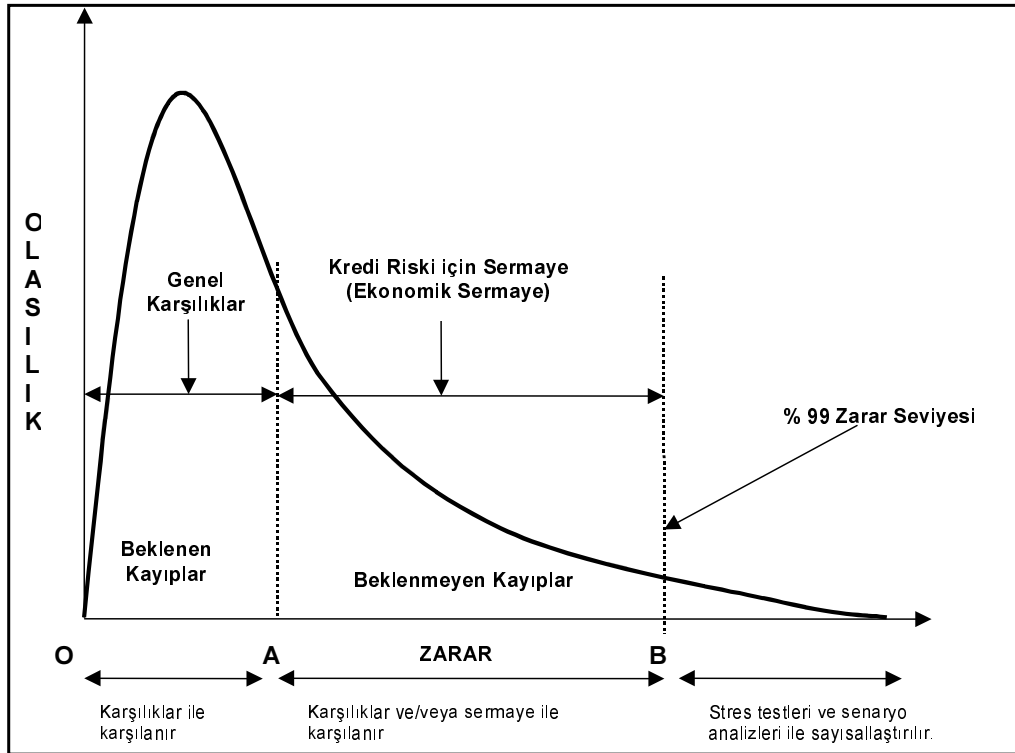
2.1. Kredi Karşılıkları ve Beklenen Kayıplar

Bu bölümde karşılıkların hangi durumlarda tesis edilmesi gerektiği konusunu teorik bir bakış açısıyla bakılmaya çalışılacaktır.

Teorik açıdan bakıldığında ekonomik sermaye¹⁰, banka bilançolarını şokların olumsuz etkilerinden koruyabilecek tek kaynak gibi gözükmeye

¹⁰ Ekonomik sermayeye ilişkin standart bir tanım olmamakla birlikte, belirli bir dönem içerisinde ve güven aralığında bankanın riskli aktiflerinden kaynaklanacak zararları karşılayarak faaliyetini sürdürmesini sağlayacak fon tutarı ekonomik sermaye olarak tanımlanabilir. Burada önemli olan diğer bir husus, söz konusu bu "fonun" sürekli olması ve her zaman hazır şekilde bulunmasıdır. Yasal sermaye ise, ilgili otoritenin ortaya koyduğu yasa ve düzenlemelere göre bankaların tesis etmek durumunda olduğu sermaye miktarıdır.

rağmen, ekonomik sermayenin yanında tesis edilen kredi karşılıkları da finansal şokların olumsuz etkilerinin azaltılmasında önemli bir araçtır. Şekil 2.2, bu iki aracın nasıl işlediğini genel olarak açıklamaktadır (Laeven and Majnoni, 2002). Daha önce de ifade edildiği gibi, ekonomik sermayenin çok büyük, fakat çok ender gerçekleşen, bu nedenle de kredi kayıpları frekans dağılımının ucunda (kuyruğunda) yer alan, “beklenmeyen kayıplar” a karşı tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Buna karşılık kredi karşılıklarının kredi kayıpları frekans dağılımının ortalama değeriyle ölçülebilen ortalama düzeyde bir olasılıkla gerçekleşen olaylar neticesindeki “beklenen kayıplar” a karşı tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Açıklanan bu farklılığa göre, *OB* düzeyinde gerçekleşen kayıpların *OA* kadar olan kısmı tesis edilmiş kredi karşılıklarıyla, *AB* olan kadar kısmı ise, ekonomik sermayeyi kullanılarak karşılanır. Şekil 3.2'nin açıkca ortaya koyduğu nokta, ekonomik sermayenin beklenmeyen şoklara karşı etkinliğinin büyük oranda tesis edilen karşılıklarla oluşturulmuş tali rezervlere bağlı olduğudur.

Şekil 2.2. Kredi Kayıplarının Olasılık Dağılım Fonksiyonu, Karşılıklar ve Ekonomik Sermaye

Burada bir kez daha, özel ve genel karşılıkların sermaye düzenlemeleri ile olan ilişkisine bakmak gerekmektedir. Yaygın muhasebe uygulamalarına göre, genel karşılıklar, gelecekteki belirsiz olaylarla ilgili "önceden tahmin edilmiş (ex ante)" karşılıklar olarak ifade edilirken, özel karşılıklar spesifik olarak belirlenebilen, kesinleşmiş olaylarla ilgili (vadesi gecikmiş ödemeler veya temerrüte düşme gibi olaylar neticesinde) "gerçekleşmiş (ex post)" karşılıklar olarak nitelenebilir. Bu anlamda özel karşılıklar, kayıplara çok benzeyen ve kolayca belgelenebilen ve bu nedenle önemli kısıtlara tabi olmayan özellikler taşır. Genel karşılıklar ise tam tersine, bir takım somut gösterge ve belgelerle desteklenemediğinden öznel kararlara dayalı olan ve bu nedenle de manipulasyona uygun olduğu için düzenlemelerle sınırlanan muhtemel kredi kayıpları ile ilgilidir. Bankaların geri ödemelerine ilişkin düzenlemelerin, beklenen ve beklenmeyen ayrımı yapmadan, yüzde 99 güven aralığında, gelecekteki tüm kredi kayıplarının yol açacağı olumsuz sonuçları gidermeyi amaçlaması nedeniyle, sadece genel karşılıklar, bankanın asgari gereken sermaye konusu kapsamına girer.

Bu durumda karşılıklar ve sermaye toplamının, beklenen veya beklenmeyen tüm kayıpları, yüzde 99 olasılıkla karşılayabilecek düzeyde olması gerekmektedir. Yetersiz karşılık tesis edilmesi durumunda bankanın yapması gereken, bunun tamamlayıcısı olarak ilave sermaye bulundurmaktır. Ancak, yine de sermaye ve karşılıklar arasındaki ayrım en az iki nedenden ötürü önemlidir:

- Birincisi; beklenen kayıplara karşı tam olarak ölçülerek tesis edilen karşılıklar, bankanın "ödeme gücü bulunma olasılığını" (solvency probability) etkileyemese de, banka karının işçevrimlerinde yaşadığı dalgalanmaların şiddetini azaltabilecektir.
- İkinci olarak; bilanço, bankanın brüt ve net varlıklarının gerçek değerini gösteriyorsa, brüt varlık değerleri beklenen kayıplara karşılık tesisi edilip netleştirildikten sonra kayıt edilmelidir.

Birçok ülkede uygulanan temel muhasebe prensiplerinden biri, mali tabloların bilançonun düzenlendiği tarihten önceki olayları yansıtması,

dolayısıyla henüz gerçekleşmemiş olayların sonuçlarının bilançoda yer almaması gerektiğini savunmaktadır. Muhasebenin bu ilkesi, bankanın, kayıp ihtimalini doğrulayan bir belge bulanamadığı sürece, bireysel krediler için özel karşılık tesis edilmesini engellemektedir. Bunun sonucunda özel karşılıklar “geçmişe yönelik olarak değerlendirilen” (*backward-looking*) bir yapı sergilerler.

Genel karşılıklar ise, ülkeler arasındaki farklı uygulamalara rağmen (Tablo 1.8), daha çok “ileriye yönelik olarak değerlendirilen” (*forward looking*) bir yapıda olabilirler. Bazı ülkelerde bankalar, genel karşılık uygulamalarını, sözleşmede yer alan tutarların geri ödenmemesi nedeniyle, "beklenen ortalama kayıplar" olarak kendilerinin kurdukları istatistiksel modellere dayandırabilmektedirler. Bu modeller, teoride iş çevrimlerinin etkilerini de içeren gelecek gelişmeleri gözönüne alabilmektedirler. Diğer bazı ülkelerde ise, genel karşılıklar için kurallar çok daha sınırlayıcı olup, tek tek kredileri incelemek yerine, portföy bazında kredi analizlerinin yapılması dışında, tamamen özel karşılık uygulamalarına benzer bir şekilde düzenleme getirilmiştir.¹¹

Karşılıkların böylesi “geçmişe yönelik değerlendirilen” bir yapıda olmasının altında yatan bir diğer etmen de, banka yönetiminin vergi giderlerini asgari düzeye indirerek veya gelirlerdeki dalgalanmayı saklayarak, banka hesaplarını kendi amaçları doğrultusunda manipüle edilmesinin sınırlandırılmaya çalışılmasıdır. Bu nedenle, vergi ve muhasebe otoriteleri gelecekteki muhtemel olayların, varlıkların piyasa değeri üzerindeki önemli rolünü ihmal etme pahasına, karşılık uygulamalarına belirli sınırlar konulması gerektiğini savunmaktadırlar.

Ancak bu tür kısıtlayıcı düzenlemeler, ekonominin daralma dönemlerinde, kredi portföyünün kalitesi iyice bozulduktan sonra karşılık tesis edilmesine neden olmaktadır. Bu eğilim, banka karlarının aynı yönde çevrimli (*procyclical*) olmasındaki en güçlü faktörlerden biri olarak, mali sistemin ve

¹¹ Yine de gözetim otoritesinin, genel karşılıkların daha liberal değerlendirilmesi konusunda vergi ve muhasebe gibi diğer düzenleyici otoritelere kıyasla daha destekleyici olduğu söylenebilir. Bir kaç ülkede gözetim otoritesi bankaların kredi portföyündeki kalitenin bozulduğu dönemlerde genel karşılıklarını artırımında aracı rolü oynayabilmektedir.

hatta genel olarak tüm ekonominin çevrimselliğinin artışıındaki itici güç olabilmektedir (Detaylar için Bölüm 3'e bkz.).

2.1.1.Karşılıklar için İleriye Yönelik Değerlendirme Kriteri

Yukarıda sayılan tüm bu nedenler, karşılıkların toplam hacminin, bankanın toplam kredi portföyünde taşıdığı kredi riskini yansıtmaması gerektiğini göstermektedir. Bu şekilde karşılıklar, kredinin taşımakta olduğu risk düzeyine paralel bir değer düzeyini sağlayan ve bütün bunları bankanın kar ve sermaye hesaplarına yansıtarak, bunların doğru ve ihtiyatlı değerlendirmesini yapılmasında katkıda bulunacak bir kredi sağlama politikasına uygun hale getirmek için kullanılmalıdır. Bu ise, genel ve özel karşılıklar toplamının, tahmin edilen kredi kayıplarını karşılamakta yeterli olması halinde gerçekleşebilir.

Bankacılık sektöründe mali sorun yaşayan ülkelerde, bankaların varlıklarındaki olası kayıpların zamanında gözardı edilerek, varlıklarının (özellikle kredilerinin) ve sermayelerinin değerini olduğundan daha yüksek hesaplanmış olması yukarıdaki yargıları güçlendirmektedir. Bu nedenle, gelecekte beklenen kredi kayıplarını tipik sigorta anlayışı içerisinde, mevcut kayıplar gibi ele alan bir "ileriye yönelik değerlendirme" kriterine ihtiyaç duyulmaktadır. Bazı ülkelerde (Avustralya ve İspanya'da) mali otorite, beklenen kayıpların istatistiksel modellerle belirlenmesini teşvik etmektedir. Bu şekilde hesaplanarak tesis edilen karşılıklara da "önceden tahmin edilen" (ex-ante) veya dinamik karşılıklar adı verilmektedir (detaylara Bölüm 4'de değinilecektir). Aşağıdaki tablo, "önceden tahmin edilen" ve "gerçekleşmiş" (ex-post) karşılık kriterlerine örnekler vererek karşılaştırılmasını kolaylaştırmaktadır.

TABLO 2.1. ÖNCEDEN TAHMİN EDİLEN VE GERÇEKLEŞMİŞ KRİTERLERE ÖRNEKLER

Gerçekleşmiş kriterler	Önceden tahmin edilmiş kriterler
<p>-Faiz, anapara veya her ikisinde birden gerçekleşen ödeme gecikmeleri.</p> <p>-Zararın yasal olarak kabul edilmiş olması.</p>	<p>-İstatiksel analiz sonucunda (gecikmeler, tarihi tecrübeler ve bilgiler, mevcut ekonomik koşullardaki durum da analize dahil edilerek) kaybın yüksek bir olasılıkla gerçekleşme durumu.</p> <p>-Borçludan, sözleşme şartlarına göre tahsilatın yapılabileceğine dair herhangi bir makul gerekçenin kalmaması (yeterli teminatın da olmaması) nedeniyle, kredi kalitesinde meydana gelen bozulma.</p> <p>-Kredi değerlendirmesi bilgilerine göre, kredi kayıplarının yüksek olasılıkla gerçekleşme durumu.</p> <p>-Kredi kayıplarının, mevsimsel de olabilen bir takım geçici faktörlere (işçevrimlerinde olan tahmini kayıp beklentisi ortalamasından yıllık uzaklaşmalar) bağlı olduğu durumlar.</p> <p>-Doğal (inherent) riskler.</p>

Kaynak: Cortavarria, Dziobek, Kanaya ve Song, (2000).

Gerçekleşmiş kriterlerin, en basit ve açık kullanıma sahip metod olduğu görülmektedir. Bu sebeple de bir çok düzenleyici otorite bu kriterleri kullanmakla birlikte, üstü kapalı olarak önceden tahmin edilmiş kriterlere de göndermeler yaparak, bankaların bu kriterleri kullanmasına olanak tanımaya çalışmaktadır. Ancak, önceden tahmin edilmiş kriterlerin kullanımı-kullanılan kredi riski modellerinden de görüleceği üzere-sadece gelişmiş ülkelerdeki bankalar tarafından mümkün olmaktadır.

Türkiye'deki mevcut uygulamada özel karşılıklar için hem gerçekleşmiş, hem de önceden tahmin edilmiş kriterleri beraber kullanılmasını istendiği söylenebilir. Ancak, pratikte geçmişe ve mevcut duruma ilişkin gerçekleşmiş kriterlerin uygulanabildiği görülmektedir. Bunun arkasında yatan neden, gelecek kredi kalitesi beklentilerinin ölçümünün oldukça zor olmasıdır. Zira bu tür ölçümler oldukça karışık olup, sağlıklı ve düzenli bir veri tabanını gerektirmektedir.

2.1.2. İleriye Yönelik Değerlendirmenin İşleyişi¹²

En genel anlamında, bilançoda kaydedilen kredi tutarının değeri, bankanın sorunlu krediler için ayırdığı karşılıklar düşüldükten sonra bulunan, nominal değerinde kayıtlı bir yatırımdır. Karşılık tesis edilmesi ihtiyacı, kredinin gerçek piyasa değerinden kaydedilememesinden kaynaklanmaktadır. Zira, kredinin piyasa değerinin, piyasada alınıp satılan bir varlık olmaması sebebiyle hem ampirik olarak elde edilmesi çok zordur, hem de fiyatın tesbit edilmesi için yargıya dayalı varsayımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer karakteristiklere sahip, piyasada işlem gören varlıkları bulmak zor olduğunda, güvenilir bir piyasa değeri tahmini yapmak kolay olmayabilir. Banka kredisi için ise durum daha da karışık bir hal almaktadır. Çünkü kredi verilirken çıkış noktasının birebir ilişki ve dolayısıyla özel bir takım bilgiler gerektiren bir yapıda olması sebebiyle, kredi piyasada alım satıma konu olamaz. Bu özel bilgilerin dışarıdaki oyunculara verilmesi zordur ve sonucunda kredinin değeri, krediyi açan banka için, potansiyel alıcılardan daha yüksek olabilecektir.

Piyasa fiyatlarında değerlendirilen tüm varlıklar için yapılan ilk varsayım, değerinde meydana gelecek tüm değişimlerin beklenmeyen değişimler olduğu ve beklenen kayıplar için karşılık tesis edilmesinin gerekmediğidir.

t zamanında bir kredinin cari değeri (V), bu kredi tarafından gelecekte yaratılacak beklenen nakit akışının iskonto edilmiş bugünkü değeri olacaktır. Diğer bir ifadeyle;

$$V_t = \sum_j \frac{E(C_j)}{(1+r)^{j-t}} \quad J = t, \dots, T \quad (2.1)$$

$E(C_j)$, j döneminde kredinin getireceği beklenen nakit akışını,

r riskin sıfır olarak alındığı iskonto oranını ve

T ise kredinin vadesinin dolduğu zamanı

¹² Bu bölümde ağırlıklıla Borio, Furfine and Lowe (2001)'in çalışmasından yararlanılmıştır.

göstermektedir. İşletme maliyetleri sıfır kabul edilirse, her bir dönemde beklenen nakit akışı, sözleşmede belirtilen tutarların ödenmeyen bölümünün, kredi sözleşmesinde yer alan anapara ve faiz toplamından düşüldükten sonra kalan kısmıdır. F kredinin nominal değeri ve kredinin faiz oranı ise, risksiz faiz oranı artı borçlunun krediyi temerrüte düşme olasılığını karşılayacak temerrüte düşme primi (default premium) olarak kabul edilirse, kredinin cari değeri şu şekilde belirlenir:

$$V_t = F_t + \sum_j \frac{E(d_j)}{(1+r)^{j-t}} - \sum_j \frac{E(l_j)}{(1+r)^{j-t}} \quad (2.2)$$

Burada d temerrüte düşme primini, $E(l)$ sözleşmedeki tutarın geri ödenmemesinden kaynaklanan beklenen kaybı göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, $E(l)$ 'nin pozitif bir değer olması, bankanın kredinin tamamının kaybını beklediği anlamına gelmemelidir. Zira, temerrüte düşme priminin bunun için dikkate alınması gerekmektedir.

İkinci eşitliğe bakıldığında (2.2), eğer iskonto edilmiş beklenen temerrüte düşme priminin bugünkü değeri, iskonto edilmiş kayıpların bugünkü değerine eşitse, kredinin cari değerinin, nominal değeriyle aynı olduğu görülecektir. Bu durum, her ne kadar fiyatlama kararı, rekabet ve diğer faktörlerden etkilenerek değişebilse de, ancak kredinin ilk verildiği anda sağlanır. Örneğin; bankanın borçluluyla uzun dönemli, çok boyutlu bir ilişkiye sahip olması veya bankanın piyasada pay sahibi olma ihtiyacı, kredinin bilinçli olarak beklenen kayıplarını karşılayamayacak bir düzeyde fiyatlanmasına yol açar. Bu durumda da kredinin nominal değeri, cari değerinin altında olacaktır. Tam tersine, banka, piyasada pay sahibi güçlü bir banka ise, kredinin cari değeri nominal değerini aşacaktır.

Karşılıklar, kredinin nominal değeri ile cari değeri arasındaki fark ise, ikinci eşitlik karşılıkların, kayıpların iskonto edilmiş bugünkü değeri ile temerrüte düşme primlerinin iskonto edilmiş bugünkü değeri arasındaki farkı olarak gösterildiği biçimde yeniden düzenlenebilir. Başka bir deyişle;

$$\text{Karşılıklar}_t = F_t - V_t = \sum_j \frac{E(d_j)}{(1+r)^{j-t}} - \sum_j \frac{E(l_j)}{(1+r)^{j-t}} \quad (2.3)$$

Bu eşitlikte iki önemli nokta vardır. Birincisi, sadece gelecek yıla ilişkin sonuçlar değil, beklenen kayıpların ve temerrüte düşme primine ilişkin gelecekteki bütün dönemler önem arz etmektedir. Ayrıca bu sonuç, bankanın herhangi bir dönemde söz konusu varlığı elden çıkarma veya nakde çevirebilme becerisinden bağımsızdır. Zira kredinin cari değeri, bankanın herhangi bir zamanda bu pozisyonunu kapatmasıyla tamamen bağımsız olarak, gelecek dönemlerin herhangi birinde beklenen kayıplardan etkilenebilecektir.

İkinci olarak, temerrüte düşme primi, anaparanın ve faizlerin beklenen ödememe düzeyini yeterli ölçüde karşılıyorsa, karşılık tesis edilmesine ihtiyaç kalmayacaktır. Bu şart sağlanırsa ve herşey beklendiği gibi olursa, banka toplamda bir kayıp yaşamayacaktır. Beklenenden daha büyük gerçekleşen kayıpların -ki bunlar beklenmeyen kayıplardır- banka sermayesi ile karşılanması gerekmektedir. Bu nokta, karşılıkların sadece beklenen kredi kayıplarını karşılaması gerektiğini, bunun üzerindeki kayıpların, kredi faiz oranındaki temerrüte düşme primiyle karşılanması gerektiği durumunun altını bir kez daha çizmektedir.

Bazen, temerrüte düşme durumunun geri ödeme priminin kazanılmasından önce gerçekleşebilmesi olgusundan hareketle, karşılıkların, beklenen kayıpların sıfır olduğu hallerde bile tesis edilmesi gerektiği iddia edilmektedir (Borio, Furfine and Lowe, 2001). Ancak, temerrüte düşme durumu her zaman ortaya çıkabilirken, kredilerin sistematik olarak faiz ödemelerinden önce temerrüte düşme durumunun olabileceği gibi bir durumdan da söz edilemez. Sadece istisnai olarak, tam anlamıyla fiyatlandırılmış bir kredi portföyündeki temerrüte düşme oranı, birikmiş temerrüte düşme primlerinin oranıyla aynı düzeyde olmalıdır. Durum bu şekilde gerçekleşmiyorsa, her zaman karşılıklara ihtiyaç duyulur.

Karşılıklarda uygulanacak bu şekilde bir yaklaşım, banka karlarındaki çevrimsel dalgalanmaların düşürülmesinde etkili olabilecektir. Karşılıklar,

kredi kayıplarının düşük olduğu zamanlarda birikerek artacak, arttığı dönemlerde ise aşağıya inecektir. Bu tür bir istikrar, zaman zaman kulağa hoş gelmemekle birlikte “gelir düzleştirici (income smoothing)” olarak nitelenebilmekte ve -aşağıda detaylı olarak değinilecek olan- muhasebe ve vergi otoritelerinin hoşuna gitmeyen bir durum yaratacaktır. Ancak burada, karlarda istikrar sağlamakla yapay bir durum yaratılmadığı iddia edilebilir. Eğer piyasa değeri ile muhasebeleştirme kullanılabilseydi ve piyasa değerleri yukarıdaki eşitlikte olduğu gibi bugünkü değeri yansıtıyor olsaydı, bankanın değeri de zaman içerisinde sabit kalacaktı. Zira, yukardaki eşitlikte hatırlanacağı üzere, hiç bir şekilde beklenmeyen olayların gerçekleşmeyeceği varsayılmıştı. Bu açıdan karşılık tesis edilmesi, sadece mantık olarak bakıldığında, defter değeri muhasebeleştirme sistemi (book value accounting system) bağlamındaki piyasa değeri sonuçlarıyla paraleldir.

Risklerin zaman içerisinde beklendiği şekilde gelişmesi durumunda karşılıklara ihtiyaç duyulacaktır. Ayrıca buna ilave olarak, bu yaklaşım, karşılıkların diğer başka durumlarda da kullanılmasının yerinde olabileceğini göstermektedir. İlk durum, bankanın elinde müşteri tutma isteği veya rekabet nedeniyle krediyi düşük seviyeden fiyatlaması durumudur. İkincisi, kredi kalitesinde beklenmeyen bir bozulmanın ortaya çıkması ve kredi faiz oranlarının buna göre ayarlanamaması durumudur. Üçüncü durum olarak ise, piyasa faiz oranları artarken, kredi faiz oranlarının sabit kalma durumu söylenebilir. Her üç durumda da, temerrüte düşme primlerinin iskonto edilmiş bugünkü değerleri ile beklenen kayıpların, iskonto edilmiş bugünkü değerleri arasındaki fark, karşılık tesis edilmesini zaruri hale getirmektedir.

“İleriye yönelik karşılık tesis edilmesine” ilişkin öneriler, iki tip eleştiriye maruz kalmaktadır. İlk kaygı, bankalara bu yolla çok fazla insiyatif kullanma imkanının yaratılacak olması, ikincisi ise, piyasa değerlerine çok fazla yaklaşmanın ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlardır.

Birinci kaygı, bankaların ileriye yönelik karşılık tesis etmesinin, bankalara karlarında yapay değişiklikler yapmak için imkan yaratabileceğinden, yatırımcının bankanın gerçek durumunu tesbit edebilmesini zorlaştıracağıyla ilgilidir. Bu durum yasal açıdan da önemlidir, zira beklenen kayıpların tahmin

edilmesi bazı subjektif yargıları gerektirdiğinden, banka dışındaki bir yatırımcının verilen bu yargının ne kadar uygun olup olmadığını değerlendirebilmesi oldukça zor olabilmektedir. Bu kaygı ancak, bankanın karşılıkları hesaplarken kullandığı yöntemlere ilişkin kamuya detaylı açıklama yapılması ile aşılabılır. İleriye yönelik karşılık tesisine ilişkin geniş ve detaylı bir açıklama, gerçekten de yatırımcı açısından, bankanın içinde bulunduğu gerçek durumu anlaması için önemli olabilir. Ancak insiyatif kullanma, daha önce açıklanan nedenlerden ötürü muhasebe, vergi ve gözetim otoritelerince sınırlanabilir.

İkinci eleştiri, ileriye yönelik karşılık tesis edilmesine yönelik bir eğilimin (ki bu durum daha sonra anlatılacak olan rayiç değer muhasebeleştirilmesinin (fair value accounting) bir kopyası olarak da görülmektedir), bankanın karlılığındaki dalgalanmayı azaltmaktan çok artıracığı yönündedir. Bu kaygı, kısmen bilançoda yer alan varlık ve yükümlülüklerin gelecekte yaratacağı nakit akımlarının iskonto edilmesinde kullanılan piyasa faiz oranındaki dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır. Bir anlamda, ileriye yönelik karşılık tesis edilmesi, kredi değerlerinin, beklenen kredi kayıplarına uygun bir şekilde ayarlanabilmesi için gereken makul bir geçiş basamağı olarak görülebilir. Fakat, piyasa faiz oranlarındaki hareketler hızlı bir şekilde, bu alım-satım piyasası olmayan varlıklara yansıtılmamalıdır. Bu yaklaşım bu anlamda, karlarda istikrar sağlanmasının ancak, uygun iktisadi mantıkta karşılık tesis edilmesi halinde olabileceğini savunmaktadır. Bu şekilde, işçevrimlerinde iktisadi genişlemenin iyice olgunlaştığı dönemlerde artan riski gören ileriye yönelik karşılık yaklaşımı, karşılık tesis edilmesi yoluyla sağlanan ilave rezervlerle, gelişim tersine döndüğünde, sonradan gerçekleşen bu kayıplar için karşılık ihtiyacını da ortadan kaldıracaktır (Borio, Furfine ve Lowe, 2001).

2.2. Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları

Bu bölümde, yukarıda kısaca değinilmiş olan karşılıklara ilişkin muhasebe yaklaşımları incelenmeye çalışılacaktır. Bunun için de ilk önce kredi kayıplarının muhasebeleştirilmesinden başlamanın yerinde olacağı düşünülmektedir.

2.2.1. Kredi Kayıplarının Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Yaklaşımlar

Genel olarak bakıldığında, tesis edildiğinde net aktiflerin değerinin (brüt aktifler eksi karşılıklar) azaldığını vurgulamak için özel karşılıklar, bilançonun aktif tarafında muhasebeleştirilir. Genel karşılıklar ise, bilançonun pasif tarafında izlenmektedir.

Kredi kayıplarının muhasebeleştirilmesinde ise, kullanılan üç farklı felsefe vardır: Birincisi, yukarıda detayları anlatılan, borçlunun kredi sözleşmesine göre ödemelerini yapmadığı durumda ortaya çıkacak, gelecek kayıpların karşılanmasını amaçlayan iktisadi bakış açısidir. İkincisi, bunun tam tersi olan ve asıl kaygının belirli tarihler arasında, bankanın net gelirin doğru bir biçimde ölçebilmek olan muhasebe yaklaşımıdır. Bu nedenle ekonomistler gelecekte beklenen olaylarla ilgilenirken, muhasebecilerin odaklandığı yer, belirli dönemde gerçekleşen olayların sonuçlarını mali tablolara yansıtılabilmek ve gelecekte beklenen olayların neticesini ise tamamen dışarıda tutmaktır. Üçüncü ve son felsefe, karşılıkları, iyi zamanlarda tesis edilerek rezerv yaratılan ve kötü zamanlarda ise kayıpları karşılayan bir çeşit sermaye olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, diğer ilk iki yaklaşımdan, “iyi” dönemlerde beklenen kayıplardan daha fazla karşılık tesis edilmesini önermesi açısından ayrılmaktadır. Bu nedenle, bu yaklaşımla karşılıkların muhasebeleştirilmesi, üstü kapalı olarak sermaye düzenlemesinde de mevcut olan, özellikle genel karşılıkları sermayenin bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Hangi felsefenin kullanılması gerektiği, kullanan kişi veya kurumun amacına bağlıdır. İktisadi bakış açısı, kredilerin toplanarak fiyatlanması ve ikincil bir piyasada satılabilmesi halinde oldukça faydalı olabilir. Her ne kadar tartışmalı olsa da muhasebe bakış açısı, yatırımcıya bankanın gelirlerinin durumunu daha etkin bir şekilde yansıtılmasını sağlayacaktır. Sermaye düzenlemesine ilişkin bakış açısı ise, gerçekten beklenmeyen kayıpların karşılanması tesis edilen karşılıklarla güçlendirilmiş banka kapasitesiyle mümkün oluyorsa, banka batışlarının azaltılması için oldukça faydalı olabilecektir.

Her ne kadar yatırımcılar ve düzenleyici otoriteler kendi ihtiyaçlarına uygun bir yaklaşımı tercih etseler de, sonuçta bankanın raporlanan karşılıklar uygulamaları büyük çoğunlukla banka yöneticilerinin kontrolünde olmakta ve bu yöneticiler de elde edilen her türlü inisiyatifini kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmektedirler. Bu nedenle, bu farklı bakış açılarını değerlendirirken kullanılması gereken gerçek anahtar, yatırımcıların ve düzenleyici otoritelerin kendi ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak kredi kayıpları düzeyinin, en anlamlı tahminini elde edebilmek için, raporlanan kredi kayıpları rakamlarıyla birlikte, diğer tüm bilgilerin birlikte kullanılabilmesidir. Bu tür tahminler mümkün olursa, raporlama sırasında kullanılan muhasebe felsefesinin de pek bir önemi kalmayacaktır. Eğer diğer bilgiler de mevcutsa, yatırımcılar ve düzenleyici otoriteler için kritik olan şey, raporlanan karşılıkların altında yatan felsefe ile kendi ihtiyaçları ile en yakın yaklaşım arasındaki tüm farklılıklar olacaktır.

2.2.2. Tahakkuk ve Nakit Esasına Dayalı Muhasebeleştirme

Herhangi bir iş alanında faaliyet gösteren bir şirketin değeri (nakit akışlarının zamanlaması ve olasılık dağılımıyla birlikte), nakit girişlerinin, nakit çıkışlarının, ne kadar üzerinde olduğu ile belirlenir. Dolayısıyla yatırımcının en son tahlilde ihtiyacı olan bilgi, bir şirketin net nakit akışı olacaktır. Ancak, sadece raporlanan nakit giriş ve çıkışlarına bakmak yanıltıcı olabilmektedir. Zira nakit harcamaların gerçekleştiği dönemle, nakit gelirlerin sağlandığı dönem birbirinden farklı olabilir. Bu nedenle, başta ABD olmak üzere bir çok ülkede, borsaya kote olmuş şirketler, aynı dönem içerisinde gelir ve harcama yaratan tüm olayların mali tablolara yansıtıldığı “tahakkuk” esasına dayalı muhasebeleştirmeyi (accrual accounting) uygulamak durumundadır.

Tahakkuk esasına dayalı muhasebeleştirmede kredi kayıplarının kaydedilmesi, kredi, takip eden dönemlerde elden çıkarılmayacak olsa bile, gerçekleştiği dönemde yapılır. Kredi kayıplarının muhasebeleştirilmesi, bir kaç aşamadan oluşan bir süreçtir. İlk önce banka, daha önce tesis etmiş olduğu karşılıkların değeri ile (ki burada bahsedilen bir “kontra” varlık hesabı-

veya ters işleyen varlık hesabı¹³- olan özel karşılıklardır) mevcut ekonomik koşullar ve belgelenebilen diğer bilgiler ışığı altında beklenen kayıpların değerini karşılaştırır. Şayet geçmiş olaylardan kaynaklanan beklenen kayıpların değeri, mevcut karşılıkların değerinin üzerinde ise, banka, bu fark kadar yeni karşılık tesis eder ve bu artışı gelir tablosuna karşılık gideri (nakit olmayan bir gider) olarak kaydeder. Gelecek dönemde kredi kötüleştikçe, direk olarak gelirlerden düşülmez, bunun yerine mevcut karşılıklar hesabının bakiyesinden azalış yapılır. Banka, beklenmeyen bir şekilde geri dönmemiş olan kredinin tamamını veya bir kısmını kurtarabilirse, tahsil edilen kısım karşılıklar hesabına yeniden ilave edilir. Dönem sonu itibariyle banka, yine mevcut karşılıkların bakiyesi ile mevcut kredilerdeki beklenen kayıpları karşılaştırır ve çevrim bu şekilde devam eder. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bankanın kredi karşılıklarının muhasebe değerinin belirlenmesinde gereken, her dönem sonunda ihtiyaç duyulan karşılıkların değerlemesidir.

Tahakkuk esasına dayalı muhasebeleştirilmeden de görüleceği gibi, kredi sınıflandırması, bankanın gelir tablosunu direk olarak etkileyebilir. Ayrıca, kredi sınıflandırması, tahakkuk esasına dayalı gelir kaydetme esasından, nakit esasına dayalı gelir kaydedilmesine geçilmesini zorunlu kılan durumlar ortaya çıkarabilir. Bu tür bir geçiş ise kar ve gelirden, dolayısıyla da sermayede bir azalışa neden olur.

Ayrıca, kredinin yanlış değerlendirilmesi, genellikle gelirin fazla gösterilmesine yol açar. Benzer şekilde, yetersiz karşılık tesis edilmesi, faaliyet maliyetlerinin düşük görünmesine neden olur. Her iki durumda da, bankanın karı ve sermayesi olması gerekenden daha yüksek gösterilir ve bu da bankanın vergi matrahının gerçek düzeyinin üzerinde bir düzeye çıkması anlamına gelir.

Kredi sözleşmeleri, temerrüte düşme durumu oluşana veya üzerinde yeniden bir anlaşma yapılanaya kadar, çoğunlukla devam eden faiz ve/veya

¹³ Varlık düzenleyici hesap olarak bilinen bu hesap (contra-asset account), alacaklı hesapta bakiye veren ve ilgili olduğu hesaptan (buradaki durumda krediler hesabından) indirilen hesaptır. Özellikle alacaklı hesaplar için işletilen bu hesabın ilgili olduğu hesaptan indirilmesiyle bulunun net rakam, daha gerçekçi ve doğru bir düzeyi göstermesi açısından kullanılmaktadır.

anapara ödemelerini gerektirir. Diğer bazı ülkelerde, gelirin tahakkuk esasına göre kaydedilip kaydedilmemesi bankalara bırakılmıştır. Nakit esasına göre muhasebeleştirme (cash accounting) ise, gerçekten gelir kasaya girdiğinde kaydedilen “donuk alacaklar” için kullanılır. Bu anlamda, bir kredinin muhasebe hesaplarına kaydedilmesinde, tahakkuk esasından nakit esasına geçiş olması, kredinin kalitesinde bir bozulma olduğuna dair bir gösterge olarak algılanabilir. Ancak, kredi değerinde kötüleşmeyi işaret eden bu gösterge, sadece tek başına yasal sözleşmede bir değişiklik olduğu anlamına gelmemelidir. Banka, potansiyel kredi kayıplar için gerekli ayarlamaları yapmaya başladığında, anapara, faiz ve muhtemel gecikme faizleri, alacak hesabına tahakkuk ettirmeye devam edilir.¹⁴ Bir başka deyişle, sorunlu krediler için uygun şekilde nakit esasa göre muhasebeleştirmeye geçiş, bankanın gelir akışını (dolayısıyla vergi ve temettü zorunluluklarını) düşürecek, fakat bankaya bu kayıpların tahsilatı için harekete geçmesine imkan tanıyacaktır.

Donuk alacaklar üzerinden tahsilatı yapılmamış faizlerin gelir kaydedilmesi, bankanın gerçek karının (dolayısıyla sermayesinin) fazla gösterilmesine neden olacaktır. Banka bu durumda hiç eline geçmeyen, hatta büyük bir ihtimalle gelecekte de eline geçmeyecek bir gelir için vergi ödeyebilecektir. Böylece düzensiz gelir kaydedilme politikaları, özellikle nominal faizlerin yüksek olduğu zamanlarda, bankanın mali tablolarında çarpıklıklar yaratacaktır.

Gelirin fazla kaydedilmesini engellemek ve donuk alacakların zamanında tanımlanmasını sağlamak amacıyla, uygulanan politikalar, donuk varlıkları tanımlamalı ve bu varlıklardan kaynaklanan faizlerin ertelenmesini veya varlıklardan kaynaklanan tahakkukların durdurulmasını sağlayacak düzenlemeleri getirmelidir. Bu nedenle donuk varlıklar, tahakkuk ettirilmez bir konuma getirilmeli, böylece buradan sağlanacak gelirler, sadece nakit girişi olduğunda hesaplara yansıtılmalıdır. Bu şekilde gelir, hem vergi amaçlarına, hem de ihtiyatlı diğer amaçlara uygun hale gelecektir.

¹⁴ Bir kredi nakit esasa göre muhasebeleştirilmeye başladığında, kredinin işlemiş faizleri sermaye içerisine konmamalıdır. Ancak, faizlerin, ceza ödemelerinin vs. tahakkukları, ayrı bir hesapta tutulmalıdır (Cortavarria, Dzobiek, Kanaya ve Song, 2000).

Aşağıda belirtilen Tablo 2.2’de, bazı ülke örnekleri verilmiştir. Bu örneklere göre, donuk alacaklardan kaynaklanan faizlerin tahakkuk ettirilip ettirilmeyeceğini belirleyen kriterler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde (ABD, Kanada gibi), anapara ve faiz ödemelerinde 90 gün ve üzerinde gecikme olduğunda, faiz normal olarak kaydedilmez. Bazı ülkelerde ise (Hollanda), bu insiyatif bankalara bırakılmış ve tahakkuk eden faizler, karşılıkların tespit edilmesinde yeniden değerlendirilmektedir. Fransa’da kredi sorunlu hale gelir gelmez, nakit esasına göre muhasebeleştirmeye geçilmektedir. Şayet tahakkuk esası devam ettirilirse, nakit esasına göre muhasebeleştirmeye denk gelecek bir tutarda rezerv tahsis edilmektedir.

Türkiye’de ise durum Kanada ve ABD’deki uygulamaya benzerdir. “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” in 5 inci maddesine göre donuk alacaklar için

“...döneme ilişkin faiz tahakkuku ve reeskontu yapılmaz. Donuk alacak haline dönüşen tutarlar için daha önce yapılmış bulunan ve tahsil edilmediği halde gelir yazılan faiz tahakkukları ve reeskontları, ilgili faiz geliri hesabı aynı tutarda borçlandırılarak muhasebe kayıtları üzerinde ters kayıtlarla düzeltilir veya iptal edilmesi suretiyle kapatılır. Tahakkuk ettirilen faizler borçludan nakden tahsil edilmiş ise bu tutarlar iptal edilmez.”¹⁵

¹⁵ “Yapılan faiz tahakkuk ve reeskontları dahil olmak üzere kayıtlı donuk kredi tutarı tamamen birinci grup teminatlar ile karşılanabilmekte ise ve donuk alacak haline dönüşen tutar için nakden tahsil edilmediği halde gelir yazılan faiz tahakkukları ve reeskontları mevcutsa, bankalar bu gelir tutarını gelir hesaplarından çıkararak doğrudan diğer pasifler altında izlenecek “Kredi ve Diğer Alacaklar Değerleme Fonu” hesabına aktarmak zorundadır. Anılan Fona aktararak gelir yazılmayan söz konusu tutarlara ilişkin faiz tahakkukları ve reeskontları iptal edilmez.” 30.6.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve 31.12.2002 tarih ve 24657 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelikle değiştirilen “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik”.

TABLO 2.2. DONUK ALACAKLARIN NAKİT ESASINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE ÜLKE ÖRNEKLERİ

Ülke	Gecikmiş Ödemeler ^a (gün olarak)
Arjantin	90
Brezilya	60
Fransa	≤ 90
Kanada	90
Kore	30
Singapur	90
Şili	1
Türkiye	90

a. Ödemelerin temerrüte düşmesi dışında kriterler de uygulanmakta olabilir.

Kaynak: Cortavarria, Dziobek, Kanaya ve Song, 2000.

Yukarıda da belirtildiği üzere, ülkeler arasında genel ve özel karşılık uygulamalarında farklılıklar olduğu gibi, bir çok ülkede genel ve özel karşılıkların muhasebeleştirilmesi birbirinden ayrılmıştır. Bir kaç Kıta Avrupası ülkesinde "Genel Bankacılık Riskleri Fonu" (Fund for General Banking Risks -FGBR) ve/veya gizli rezervler, genel karşılık uygulamasının tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Ancak hem FGBR'yi, hem de gizli rezervleri sermayenin bir parçası olarak düşünmek daha yerinde olacaktır.¹⁶

Beklenen kredi kayıpları genelde somut bir temele oturtulabilir. Böyle durumlarda, genel karşılıklar için uygulanan muhasebe standartları, karşılık hesabına giriş yapılmasını öngören özel karşılıklara uygulanan muhasebe standartlarından farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde genel karşılıklar, özel karşılıklara benzer standartlarda muhasebeleştirilmekte (kredi kalitesinin, karşılık tesis edilmeden önce bozulma göstermiş olması kriteri anlamında), ancak, kredi değerlendirmesi tek tek kredi bazında değil, toplulaştırılmış kredi portföyleri bazında yapılmaktadır. Genellikle bu grup değerlendirmeleri, tek tek kredilerin değerlendirilmesinin ya çok maliyetli, ya da çok zor olması nedeniyle bireysel kredilerden oluşan küçük homojen portföyler şeklinde olmaktadır.

¹⁶ Kardan FGBR'ye yapılacak fon transferlerinin, vergi düşüldükten sonraki kazançtan yapılması ve diğer özel karşılıklarda olduğu gibi varlık kalemlerinden düşülen bir "kontra" bir kalem olarak değil, bilançonun pasif tarafında yer alan bir hesap olarak izlenmesi gerekmektedir. Her ne kadar bu rezervler, beklenmeyen kayıplardan korunmak için ilave kaynak olabilme fonksiyonuna sahip olsa da, karşılıklar gibi banka karlılığının çevrimlerdeki beklenen temerrüte düşme oranlarından korunabilme amacına hizmet edemez.

Diğer ülkelerde ise, genel karşılıklar, ileriye yönelik bir yaklaşımla daha gerçekleşmemiş, fakat banka tarafından olması beklenen olaylardan kaynaklanan kayıplara karşı tesis edilir. Ancak, ileriye yönelik yaklaşım, muhasebe otoritelerince yukarıda ifade edilen nedenlerden ötürü, pek kabul görmemektedir.

2.2.3. Yeni Gelişen Farklı Muhasebe Yaklaşımları

Son yıllarda karşılıklar konusuna getirilen farklı bakış açıları, hem ulusal hem de uluslararası muhasebe standartlarına, halen mevcut veya önerilmiş bir takım değişiklikler olarak yansıtılmıştır. Tablo 2.3, aşağıda detayları incelenecek olan bu değişik yaklaşımların ayrıışan ana noktalarını vermektedir.

TABLO 2.3. KARŞILIKLAR VE BEKLENEN ZARARLARA İLİŞKİN FARKLI YAKLAŞIMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

	UMS 39 ¹	Rayiç Değerle Muhasebeleştirme	İstatiksel Karşılık Uygulaması	Önerilen Sermaye Düzenlemesi (Beklenen Kayıplar için)
Başlatılma Nedeni	Objektif bulgu	Yok	Yok	Yok
Süresi	Donuk alacaklar için vadeye kalan gün sayısı	Vadeye kalan süre	Ortalama zarar yazma süresi	Bir yıl
Nakit Akışının İskonto Edilmesi	Beklenen nakit akışının, orjinal faiz oranı kullanılarak iskonto edilmesi	Kontratla belirlenen nakit akışının, piyasa faiz oranı kullanılarak iskonto edilmesi ²	Yok	Yok
Dikkate Alınan Fiyatlama	Var	Var	Yok	Yok ³
Başlangıçta Karşılık Tesisi	Yok	Muhtemel	Var	-

¹ UMS 39, kredilerin tek başlarına büyük miktarda ve tahsili gecikmiş halde olmaması şartıyla, portföy olarak karşılık ayrılmasına izin vermektedir.

² Benzer olarak, beklenen nakit akışı, piyasada belirlenmiş, beklenen getiri oranı kullanılarak da iskonto edilebilir.

³ Basel Komite, bankalara bireysel portföylerindeki hesaplamalarda elde edilen beklenen kayıpları, kredi fiyatlamalarında dikkate almayı önermektedir. Sermaye yeterliliği rasyosu hesaplamasında ise IRB yaklaşımına göre beklenen kayıplar riske göre ağırlıklandırılma fonksiyonunun dışında tutulmaktadır (detaylı bilgi için bkz. Basel Committee on Banking Supervision; (January 2004), "Modifications to the Capital Treatment for Expected and Unexpected Credit Losses in the New Basel Accord".

Kaynak: Borio ve Lowe, 2001, s. 39.

2.2.3.1. Uluslararası Muhasebe Standartları-UMS 39

UMS, 1973 ile 2000 yılları arasında Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee-IASC) tarafından belirlenerek yayımlanmaktaydı. Ancak 2001 yılında söz konusu Komitenin yerini Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB) almıştır. Bu tarihten itibaren Kurul bazı UMS'nda değişikliklere gitmiş, bazı UMS'nın değiştirilmesini önermiş, bazı UMS'nın yerine yeni Uluslararası Mali Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards-IFRS) önermiş ve daha önce herhangi bir UMS olmayan konularda yeni IFRS uygulamaya koymuş veya önermiştir.¹⁷

Uluslararası alanda karşılıklar konusunda farklı uygulamaları gidermeyi amaçlayan çabalara paralel olarak, muhasebe alanında, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun desteğiyle süren çalışmalar, son olarak Mart 2004 tarihinde gözden geçirilen Uluslararası Muhasebe Standartı 39 (UMS 39)¹⁸ içerisinde toplanmış ve Ocak 2005 tarihinden itibaren bütün Avrupa ülkelerinde uygulamaya geçilecek konuya ilişkin standartlar belirlenmiştir.

UMS 39'a göre, "bozulmayı" gösterir, "objektif bir kanıt" olmadığı sürece kredi, mevcut değerinde kaydedilir.¹⁹ Böyle bir kanıt mevcut olduğunda ise, kredinin üzerindeki değer (aynen bölüm 2.1.'de açıklandığı şekilde), gelecekte beklenen nakit akışlarının, kredinin üzerindeki orjinal faiz oranıyla iskonto edilmiş (bugünkü) değeri olmalıdır. Bu hesaplama yapılırken teminatlar da gözönünde bulundurulmalıdır. Şayet kredi değişken faizli ise, geçerli iskonto oranı sözleşmede mevcut cari faiz oranı olacaktır. Kredinin mevcut değeri ile iskonto edilmiş bugünkü değeri arasındaki fark, "karşılık" olarak gelir tablosuna yansıtılacaktır.

¹⁷ Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu-IASB'nun tarihçesi ve UMS'nın gelişimi için bakınız <http://www.iasb.org>

¹⁸ International Accounting Standards Board IAS 39 "Financial Instruments: Recognition and Measurement. Detaylı açıklamalar için bakınız <http://www.iasplus.com/standard/ias39.htm>.

¹⁹ Standart, 2001 yılının başlarında yürürlüğe girmiştir. Alım-satım amaçlı tutulan krediler ile satıma hazır krediler rayiç değer üzerinden ölçülür.

Halen canlı olarak izlenebilen bir kredi, bozulmayı gösterir "objektif bir kriterin" olması halinde "sorunlu" kredi sınıflamasına tabi tutulabilecektir. Bu anlamda değerlendirildiğinde, UMS 39'un getirdiği tanım, bir çok ülkede halen kullanılan "donuk alacaklar" tanımından daha farklı ve geniş bir tanımdır. Bu nedenle donuk alacak olarak sınıflandırılan bir çok kredi "sorunlu" sınıfına girecek ve bunlara ilave olarak objektif kritere sahip kredilerin "bozuk" olarak sınırlandırılmasıyla sorunlu kredilerin miktarı ve buna bağlı olarak tesis edilmesi gereken karşılık tutarı uygulamayla birlikte yükselecektir.

Bunun yanısıra UMS 39, objektif kanıtın nelerden oluşabileceğini gösteren -çoğunlukla geçmişe yönelik değerlendirilen nitelikte olan- örnekler vermektedir. Bu örnekler;

- Borçlunun önemli mali güçlük içerisinde olması,
- Faiz veya anapara ödemelerinde gecikme veya tamamen geri ödenmemesi gibi şekillerde kredi sözleşmesinin ihlal edilmesi,
- Borçlunun mali güçlük içerisinde olması ile bağlantılı olan iktisadi veya yasal nedenler sebebiyle borcun yeniden yapılandırması gibi durumları da içeren bankanın borçluya tanıdığı ayrıcalıklar,
- Borçlunun iflas etme veya diğer bir takım mali yeniden yapılanmaya gidebilme olasılığının artış göstermesi,
- Finansal varlıkların bir grubundan sağlanacak tahmini gelecek nakit akımında ölçülebilen bir azalmayı gösterir herhangi bir veri

şeklinde özetlenebilir.

Bu yaklaşımın istisnası, tarihsel verilerle oluşturulan eğilim, alacaklar hesabının toplam nominal değerinin tahsil edilemeyeceğini gösteriyorsa, karşılık tesisinde objektif bir kriter olarak kullanılabilir. Bir banka, kredilerinin geri ödemelerinde sorun olacağı beklentisi içerisinde ise, bu koşul bankaya, aynı bazı ülkelerdeki genel karşılıkların belirlenmesinde olduğu gibi karşılık tesis edilmesine izin vermektedir. Bu açıdan bakıldığında UMS 39'un,

genel karşılık uygulamasında olduğu gibi, "ileriye yönelik" karşılık tesis edilebilmesi için uygun olmadığı görülmektedir.

Yaklaşımın diğer bir özelliği, bir çok Avrupa ülkesinde uygulanan beklenen kayıp modellerinin tersine yaklaşımın "maruz kalınan kayıp" (incurred loss) modellerini kullanmasıdır. Bu modele göre, bankalar bilanço tarihinde dikkate alınan "kayıp" yaratan "mevcut olaylar" sonucu ortaya çıkabilecek beklenen kredi kayıpları için karşılık tesis edebilirler. Ancak, model mevcut olay veya eğilimlerden ziyade gelecekte öngörülen, olması muhtemel olaylar nedeniyle ortaya çıkabilecek beklenen kayıplar için karşılık tesis edilemesine olanak tanımamaktadır.²⁰

IFRS'ye göre önemli diğer bir nokta, bankaların teker teker önem arzeden krediler için ayrı ayrı performans değerlendirmesini yapmasını gerektiren veya teker teker önem arzetmeyen bu nedenle grup olarak portföy bazında performans değerlendirmesine alınarak bozulmayı gösterir objektif kanıt tesbitini yapması gerektiğidir. Bu kapsamda IFRS, hangi kredilerin tek başına önemli kabul edilip edilmemesi gerektiğini belirtmemekte, bunu her bankanın kendisinin belirlemesi gereken bir husus olarak değerlendirmektedir. Bireysel olarak önemli olan krediler, bozulmanın tespiti için iki aşamada değerlendirilmektedir. İlk önce, bir bankanın bireysel olarak önemli olan kredilerini bozulmaya ilişkin değerlendirmesi neticesinde bozulmaya gösterir objektif bir kanıtı tanımlaması gerekmektedir. Bu tür bir saptama var ise, banka bir bozulma hesaplaması yapmalı ve eğer ihtiyaç varsa bozulma nedeniyle kaybı kaydetmelidir. Ancak bireysel olarak önemli olan krediler için objektif kanıt tespit edilemiyorsa, ikinci aşamaya geçilmelidir. İkinci aşamada banka, bu kredileri benzer özellikleri taşıyan krediler ile bir grup içerisinde değerlendirip bozulma için objektif kanıt tespit değerlendirmesi yapmalıdır.

²⁰ Bu durumu bir örnek ile açıklamak gerekirse; bilanço tarihinde petrol fiyatlarının önemli ölçüde düşmesi, bankanın bu düşüş nedeniyle petrol üreticilerinin gelecekteki nakit akımlarının olumsuz etkilenecek bu firmaların temerrüte düşme oranlarını yükselteceğini öngörebilmesini sağlayacak ve banka portföyünde bulunan petrol üreticilerine verilmiş krediler için ilave karşılık tesis etmeye karar verebilecektir. Diğer taraftan, bilanço tarihinde petrol fiyatları henüz düşmemiş, ancak düşmesi "bekleniyor" ise, IFRS kayıp yaratan olayın (petrol fiyatlarının düşmesi) henüz gerçekleşmemiş olması nedeniyle, bankanın petrol üreticilerine verilmiş krediler için ilave karşılık tesis etmesine izin vermemektedir.

2.2.3.2. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme

Tüm finansal araçların muhasebeleştirilmesinde UMS 39'a alternatif bir yaklaşım olarak, rayiç değerle muhasebeleştirmenin paralelinde, kredilerin tamamen rayiç değerle kaydedilmesidir. Rayiç değer ise, kredinin normal piyasa şartlarında satılmış olması halinde elde edilecek fiyat olarak tarif edilebilir. Bu yaklaşım, son yıllarda özellikle Standart Belirleyicilerin Ortak Çalışma Grubu – JWG (Joint Working Group of Standard Setters) tarafından savunulmaktadır. Söz konusu yaklaşımın uygulanabilmesi, büyük bir olasılıkla, sorunlu krediler için karşılık tesis edilmesi ihtiyacını ortadan kaldıracaktır. Bunun yerine krediler, doğrudan rayiç değerlerinde meydana gelen değişimlerle mali tablolara yansıtılacaktır. Benzer bir yöntem olarak, isteyen, kredinin nominal değeri ile rayiç değeri arasındaki farkı karşılık tesis edilmesinde kullanabilecektir.

Bu yaklaşım, anlaşılacağı üzere “ileriye yönelik değerlendirilen” bir yapıdadır. Piyasa fiyatlarının mevcut olduğu ve uygulandığı sürece, bu yaklaşımın objektif olduğu söylenebilir. Ancak, piyasa fiyatlarının olmadığı durumlarda, farklı fiyatlama yöntemleri kullanarak rayiç değere ulaşılması gerektiğinden, “yanlılık” sorunu ortaya çıkabilir. Bu yöntemin temel noktalarını, piyasa koşullarına uygun iskonto oranıyla, kredinin temerrüte düşme olasılığının banka tarafından tahmini oluşturacaktır.

Ancak, JWG'nin bu önerilerine, özellikle bankacılık sektöründen bir çok eleştiri gelmiştir. Gelen bu eleştirilerin çoğu, daha sonra bölüm 3'de de detaylarına değinilecek olan, rayiç değerle muhasebeleştirmenin, banka karlılığındaki dalgalanmaları artıracığı endişesiyle ilgilidir. Bu şekilde, karların çevrimselliğinin şiddeti de artacak ve belki risklerin tam anlamıyla tahmin edilememesi, daralma dönemlerinde rayiç değeri iyice aşağıya çekebilecek, genişleme dönemlerinde ise olduğundan daha yukarıda gösterecek, sonuçta finansal istikrarsızlığı körükleyici bir etki yaratabilecektir.

Sonuç olarak, uygulanan tüm muhasebe politikaları, manipülasyon imkanlarını ortadan kaldırılabilmesi için, bir muhasebe döneminden, diğer muhasebe dönemine tutarlı biçimde tatbik edilen çok sağlam kriterlere

dayanması gerekmektedir. Muhasebe ve şeffaflık açısından diğer bir önemli nokta, hesaplara kaydedilen bu tutarların, banka sermayesinde gerektiğinde açıkca tanımlanabiliyor olmasıdır.

2.3. Vergilendirme ve Karşılıklar

Bankaların ihtiyatlı yönetimi açısından bakıldığında, karşılık ayrılmasının gerekliliği konusunda hiç kuşku yoktur. Ancak, konunun vergi boyutu tartışmalıdır. OECD ülkeleri, mevzuat ve uygulama açısından, kredi karşılıklarının görece büyük bir bölümünün vergiden düşülmesine izin veren (serbest vergi düzenlemeleri) ve karşılıkların, ya çok az bir kısmını vergiden düşen, ya da bu konuya ilişkin hiç bir indirim kabul etmeyenler (sınırlayıcı vergi düzenlemeleri) olarak ikiye ayrılabilirler. Aşağıdaki Tablo 2.4'den de görülebileceği üzere, Avustralya ve Avrupa Birliği ülkeleri serbest vergi düzenlemelerine sahip iken, Japonya, Kore, Meksika ve ABD sınırlayıcı vergi düzenlemelerine sahiptirler.

Sınırlayıcı vergi düzenlemeleri, bankaların karşılık ayırmasına engel teşkil ederek bankaların ihtiyatlı bir şekilde yönetilme etkinliğini düşürebilmektedir. Karşılıklar vergiden düşülmediğinde, bankaların, kredi portföylerindeki kötüleşmelerin raporlanmasını ertelemek yönünde teşvik edilmiş olacağı savunulan bir başka konudur (Dzobiek, 1996). Bu durum ise gelirlerinin olduğundan fazla görülmesine ve sermayelerinin erimesine neden olmaktadır. Bu sorun daha çok mali bünyeleri zayıf bankaları ilgilendirmektedir. Dolayısıyla serbest vergi düzenlemeleri ile sınırlayıcı vergi düzenlemelerinin özel karşılıklar açısından birbirlerine yakınlaştırılması en iyi çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Kredi kayıplarının vergiden düşülebilmesi, kayıplar için yeterli karşılık tesis edilmesinde oldukça teşvik edici olabilmektedir. Bu nedenle, kredi karşılıklarına uygulanan vergi usülleri ile bankacılık krizinin hemen sonrasında ortaya çıkacak maliyetleri artırabilecek, yetersiz kredi karşılıklarına yol açabilecek, aşırı kısıtlayıcı vergi düzenlemeleri arasındaki hassas dengenin tutturulması gerekmektedir. Sermaye düzenlemeleri için kredilerde yapılan risk sınıflandırmasında uygulanan kriterlerde uluslararası

alandaki ortak bir nokta bulma çalışmaları, kredi karşılıkları için daha etkin mali ve muhasebe standartları hazırlanabilmesine temel sağlamaktadır. Banka gözetim otoritesi ile mali otoritenin, banka kredi portföyünde meydana gelen bozulmanın doğru ölçülmesinden sağlayacakları ortak bir fayda vardır. Söz konusu fayda, kredi değerlemede uygulanan ihtiyatlı ve maliye düzenlemelerinin ortak bir noktada buluşmasını ilerde sağlayabilecektir.

Özel karşılıkların vergiden düşülebilmesine izin verilmesinin maliyeti (getirisi) konunun bir diğer önemli tarafıdır. Maliyetler açısından bakıldığında, sınırlayıcı vergi düzenlemelerinden, serbest vergi düzenlemelerine geçiş, vergi gelirlerine tek seferlik bir etki yapacaktır. Ayrıca, karşılıkların vergiden düşülmesine izin verilmediği için kredi portföyünün değerindeki azalmayı yansıtmayan kar rakamlarından vergi alınan ve bankacılık sistemlerinin mali bünyesinin zayıf olduğu ülkelerde, banka iflas ve krizlerine maruz kalma olasılığı yüksek olduğundan, bankacılık sektöründen alınan toplam vergi gelirlerinin verimi düşüktür. Bununla birlikte, karşılıkların vergiden düşülmesine izin verildiği ilk anda, kısa bir süre için de olsa, vergi gelirlerinde bir düşüş olacağı kabul edilerek geçiş dönemine özgü ayarlamaların yapılması şarttır (Dzobiek, 1996).

Etkin çalışan mali piyasalarda, dış denetçilerin yaptığı değerlendirmeler karşılık harcamalarının belirlenmesi açısından da önemlidir. Bu kapsamda, banka yönetimi, vergi kanunları nedeniyle kredi sorunlarını belirlemede yetersiz kalıyorsa, söz konusu varlığın doğru değerlendirilmesi için muhasebe ayarlaması önermek, banka gözetim otoritesinin veya dış denetçinin sorumluluğu haline gelmektedir. Benzer şekilde etkin çalışan piyasalarda, uygulanan muhasebe politikalarının kamuya açıklanması, bankaları varlıkların gerçek değerini tesbit edip, açıklamaya zorlayacaktır.

Kredi kayıplarının vergiden düşülmesinde kullanılan üç yaklaşım mevcuttur:

- "Zarar yazma yaklaşımı"nda, krediler, ancak tahsilatın artık imkansız olduğu ve banka hesaplarından düşüldüğü durumda vergiden düşülebilir.

- "Özel karşılıklar yaklaşımı"nda, özel karşılıklar ya tamamen ya da kısmen vergiden düşülür.
- "Genel karşılıklar yaklaşımı"nda bankalar genel karşılıkları, daha önce belirlenmiş oran sınırlarında vergiden düşebilirler.

Zarar yazma yaklaşımı, düzenleme, bankalara bütün tahsilat imkanları ortadan kalkmadan ve teminatların elden çıkarılması için tüm yasal yollar kullanılmadan kredilerin zarar olarak yazılmasına izin vermiyorsa, aşırı kısıtlayıcı olabilmektedir. Bir çok ülkede yargı sistemindeki aksaklıklar, kredi kayıplarının tahakkuk ettiği dönemde gelir tablosunda muhasebeleştirilmesini gereksiz yere geciktirmektedir. Kısmi zarar yazabilme imkanı yaratıldığında, bu yaklaşım özel karşılık yaklaşımına benzemektedir.

Zarar yazma ve özel karşılıklar vergiden düşülmesi amacıyla kullanılan en yaygın yaklaşımlardır (Tablo 2.4). Zarar yazma yaklaşımı Avustralya, Kore ve ABD tarafından tercih edilen bir yaklaşımken, özel karşılık yaklaşımı Türkiye²¹ dahil geriye kalan ülkelerin nerdeyse hemen hepsinde farklı sınırlamalarla uygulanan bir yaklaşımdır. Genel yaklaşım ise Almanya, İtalya, Çek Cumhuriyeti ve Singapur tarafından uygulanmaktadır.

²¹ 30 Ocak 2002 tarih ve 24657 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4743 sayılı Kanun ile değişik 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 11 inci maddesinin 12 nci bendinde, bankaların, kredileri ile diğer alacaklarından doğmuş veya doğması beklenen, ancak miktarı kesin olarak belli olmayan zararlarını karşılamak amacıyla ayırmak zorunda oldukları özel karşılıkların tamamını herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmadan, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edileceği belirtilmiştir.

TABLO 2.4. GENEL VE ÖZEL KARŞILIKLARIN VERGİDEN DÜŞÜLEBİLİRLİĞİ

Ülke	Özel Karşılıklar vergiden düşülebilir mi?	Düşürülmesinde sınırlamalar var mı?	Genel Karşılıklar vergiden düşülebilir mi?	Düşürülmesinde sınırlamalar var mı?	Diğer karşılıklar vergiden düşülebilir mi?
G-10					
ABD ^c					
Almanya	Evet	Hayır	Evet	Geçmiş 5 yılda ortalama kredi kayıplarının, kredilere oranı yüzde 40 düşürülmüştür.	Evet
Fransa	Evet	Hayır	Hayır, ülke riski dışında.		Evet
Hollanda	Evet, ancak sorunlu kredilerin tahsilat imkanının oldukça sınırlı olması halinde.	Hayır	Hayır		Hayır
İngiltere	Evet	Hayır ^b	Hayır		
İtalya	Evet, ancak sadece yüksek bir olasılıkla kayıp olduğu belirlenebilen kredi tutarları için.	Hayır	Evet	Vergiden düşülen tutar, her yıl için toplam kredi portföyünün yüzde 0.6'sını aşmamaktadır. Bunun üzerindeki tutarlar, gelecek 9 yıllık dönem içerisinde yüzde 5 ile sınırlanmak şartıyla vergiden düşülebilmektedir.	
Japonya	Evet	Evet ^a	Evet	Geçmiş son 3 yılın kayıpları üzerinden hesaplanmaktadır.	Evet
G-10 Dışında kalan Ülkeler					
Arjantin	Evet	Evet	Hayır		Hayır
Avustralya	Evet, ancak sadece zarar yazılanlar için.	Hayır	Hayır		Hayır
Brezilya	Evet, ancak sadece tahsilat için, yasal tedbirlerin belirli bir aşama göstermiş olması durumunda.	Geçmiş gecikmiş ödemeler düzeyine bağlı olarak, teminatlandırılmamış kredilere tesis edilmiş karşılıklar düşülebilir.	Hayır		Evet
Çek Cumhuriyeti	Evet	Evet ^d	Evet	Kredi ve kredi garantilerinin yüzde 2'sine kadar.	Hayır
Çin	Sadece zarar yazılan krediler için.				
Güney Afrika	Evet	Faiz ve anapara dahil, şüpheli kredilerin yüzde 25'ine kadar olan kısım.	Hayır		Evet
Hindistan	Evet	Gelirin yüzde 5'i ve varlıkların yüzde 3'üne kadar olan kısım için.	Hayır		Evet
Hong Kong	Evet	Hayır	Hayır		Hayır
İspanya	Evet	Hayır	Kısmen	İstatiksel karşılıklar vergiden düşülemiyor, "genelik" karşılıklarda ise sınırlama var.	u.y.
Kore	Evet	Asgari düzenleme rasyosu kadar olan kısım için.	Hayır		Hayır

Meksika	Evet	Yıllık ortalama kredi portföyünün yüzde 2,5'idir. Bunun üzerindeki karşılıklar, gelecek 10 mali yıl içerisinde düşülebilmektedir.	Hayır		Evet
Rusya	Evet ^e	Hayır	Hayır ^f		Vergi kanunlarına tabi.
Singapur	Evet	Hayır	Evet	Gereken kredi ve yatırımların yüzde 3'üne kadar olan kısım için.	Hayır
Suudi Arabistan	Evet	Hayır	Evet		Evet
WAMU	Evet	Hayır, vergi otoritesinin kontrolü altındadır.	Duruma göre değerlendirilmeye yapılmaktadır.	Genel karşılıklarda sınırlamalar var.	Evet, bankacılık komisyonunun ilave özel karşılık gerektirdiği durumlarda.
Türkiye	Evet	Hayır	Hayır		
<p>a. Japonya özelinde karşılıkların ancak teminatlı kalan kısmı, tamamen zarar yazıldıktan sonra vergiden düşülebilmektedir.</p> <p>b. Sınırlama konulmamıştır ancak, bu nedenle yapılan büyük miktarda indirimler kontrol edilmektedir.</p> <p>c. Vergi kanununda tanımlandığı üzere, küçük bankalar "kötü alacak vergi rezervine" yapılan ilavelerin vergiden düşüldüğü "rezerv yöntemini" kullanmayı seçebilmektedir. Kötü alacaklar, vergi rezervinin büyüklüğü, kredi zararlarının altı yıllık hareketli ortalamasının, toplam kredilere oranıyla tesbit edilmektedir. "Rezerv Yöntemi"ni kullanmayan bankalar ise, sadece spesifik bireysel kredilerin mevcut zararlarını vergiden düşülebilmektedir.</p> <p>d. Bir vergi döneminde, özel olarak belirtilmiş krediler için tesis edilen özel karşılıkların, söz konusu kredilerin yüzde 1'ine kadar olan kısmı, standart altında olan kredilerin yüzde 5'ine kadar olan kısmı, şüpheli kredilerin yüzde 10'una kadar olan kısmı ve kayıp krediler için ayrılan karşılıkların yüzde 20'sine kadar olan kısmı vergiden düşülebilmektedir. Toplam özel karşılıkları ise toplam kredilerin yüzde 2'sine kadar olan kısmı üst sınırdır.</p> <p>e. 2, 3 ve 4 üncü risk kategorilerinde olan kredi karşılıkları vergiden düşülebilmektedir.</p> <p>f. 1 inci grupta yer alan karşılıklar (genel karşılıklar), bonolar; devlet, Maliye Bakanlığı ve belediyeler tarafından garanti edilen krediler ve teminatlandırılmamış krediler (interbank kredi ve mevduatları hariç) için ayrılan karşılıklar vergiden düşülemez.</p>					

Kaynak: World Bank, 2002.

2.3.1. Tahakkuk Etmemiş Ancak Tahsil Edilmemiş Faiz Gelirleri

Özellikle yüksek enflasyonlu ortamda tahakkuk eden ancak henüz tahsil edilemeyen faiz gelirlerinin muhasebesi, denetim ve vergilendirme açısından önemli olmaktadır. Sorunsuz krediler için tahakkuk esası uygulanırken, bankalar aktiflerinden elde ettikleri gelirleri, gerçek sözleşme tarih ve ödemelerinden bağımsız olarak belirli periyotlarla (örneğin aylık) kaydederler. Öte yandan sorunlu krediler söz konusu olduğunda, kayıtların nakit girişi olduğunda gerçekleştirildiği nakit esasına dayalı muhasebe kuralları geçerli olur (bkz. Bölüm 2.2.). Borçlu tarafından henüz ödenmeyen ve gelecekte de ödenmeyeceği düşünülen faiz, komisyon ya da diğer gelirler, bilançoda tahakkuk ettirildiklerinde, bankanın gelirini arttıracakları için elde edilemeyen gelirler için vergi ödenmesine yol açabileceklerdir. Bu nedenle,

sorunlu kredilere ilişkin ödemeler yalnız gerçekleştikleri zamanlarda kaydedilirler ve bunlara tahakkuk dışı muhasebe standartları uygulanır.

Düzenleyici bakış açısıyla bakıldığında, piyasaya yanlış sinyallerin gitmemesini teminen, bir kredinin tahakkuk dışı esaslara göre kaydedilmesine ilişkin kriterlerin açıkça tanımlanması gerekir. Bu kriterler oldukça genel de olsa ve zamanlama açısından farklılık da arz etse, kredi kalitesine ilişkin analizlerde uygulanacak yöntemlerle aynı olmalıdır. Bazı ülkelerde, kredilerin tahakkuk dışı bir statü ile işleme tabi tutulması için faiz ödemesinde en azından 90 günlük bir gecikme olması gerekirken, aynı kredinin karşılığa tabi olması için gerekli olan zaman bundan daha kısa olabilmektedir. Bununla beraber bu kurallar ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekte olup, sürenin aynı olduğu uygulamalar da vardır (detaylar için bkz. Bölüm 2.1.). Kredilerin tahakkuk dışı yöntemle tabi tutulması, genellikle gelirlerin olduğundan fazla değerlendirilerek, kazanılmamış gelirlere vergi verilmesini engeller.

Sorunlu kredilere ait tahakkuk eden faiz gelirleri anaparanın hızla eridiği ve faiz tahakkuklarının büyük ölçüde anaparayı temsil ettiği yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde çok önemli büyüklüklere varabilmektedir.

Gözetim otoritesinin zorunlu tuttuğu ya da tavsiye ettiği tahakkuk dışı statü, vergi düzenlemelerinde de dikkate alınmalıdır. Tahakkuk eden gelirlerin zamanında tahsil edilen sorunsuz kredilere ait bölümünün vergiye tabi olması, geleneklere uygun makul bir çözümdür. Bununla beraber, düzenleyici otoritelerin söz konusu kredilere ait ödemelerin gerçekleştirilemeyeceğinin belirtisi olarak, tahakkuk dışı yöntemlere göre kayıt ettirdikleri krediler, vergi otoriteleri tarafından da tahakkuk etmiş kredi olarak kabul edilmezler. Sadece peşin olarak tahsil edilmiş olan ödemeler, tahakkuk dışı yöntemlere göre kayıt edilseler dahi vergiye tabidir.

2.3.2. Vergi ve Karşılık Uygulamalarında Çelişen Diğer Hususlar

Vergi otoriteleri, muhtemel zararlar için ayrılan genel karşılıklar ile somut bir takım kriterlerle belirlenen kayıplar için ayrılan özel karşılıklar

arasındaki önemli ayırımı göz ardı etmektedir. Vergi erteleme, bir bankanın vergiden düştüğü karşılık miktarı, zararı karşılamak için gereken miktarın üstünde ise söz konusu olabilmektedir. Kredi portföyünde meydana gelen değer kayıpları için ayrılan karşılıklar vergi ertelemesine sebep olmamaktadır.

Vergi otoriteleri, muhasebede ihtiyatlılık prensibinin, giderlerin aşırı gösterilmesine ve dolayısıyla vergiye tabi gelirin olduğundan daha az gösterilmesine sebep olduğunu savunmaktadır. Bu durumda, bankaların vergi erteleme yolu ile bir tür sübvansiyon aldıkları iddia edilebilmektedir.

Yukarıda belirtilen husus, özellikle bankaların yüksek karlarla çalıştıkları ve net kazançlarının bir kısmını gizlemenin bir yolu olarak fazla karşılık tesis etmeye yöneldikleri zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bankalar rekabetçi piyasalarda faaliyet gösterdiklerinden ve hisse sahiplerine kar payı dağıtma baskısıyla karşı karşıya olduklarından, kredi zararları için ayırdıkları karşılıkları minimize etmeye çalışmaktadır. Daha da önemlisi, bankacılık sisteminin zayıf olduğu bir ortamda faaliyet gösteren bankalar, kredi zararları için karşılık ayırma gereksinimini göz ardı edebilmektedir.

Mali otorite, faaliyet giderleri ile birlikte bankalar (ve diğer vergi mükellefleri) tarafından bildirilen bütün giderleri incelemek ve her banka tarafından gider kabul edilen kredi zarar karşılıklarını değerlendirmek durumundadır. Ancak, iyi işleyen bankacılık sistemlerinde mali otoriteler, daha çok düzenleyici otoritelerin değerlendirmelerine dayanmaktadır. Kimi durumlarda, mali ve düzenleme otoriteleri arasında fikir ayrılıkları meydana geliyorsa da, bunlar çok önem taşımamaktadır. Ancak sığ ve etkin çalışmayan ve yüksek mali baskı altında olan piyasalarda durum farklıdır. Cavallo ve Majnoni (2001), Türkiye'nin de dahil olduğu 36 ülkeden 1176 adet bankanın verileri ile yaptıkları ampirik çalışmada, beklendiği gibi mali baskı ile karşılık tesis edilmesi arasında negatif bir ilişkinin olup olmadığını test etmişlerdir. Karşılıkların artış veya azalış nedenlerinde açıklayıcı değişken olarak kullandıkları değişkenlerden ikisi, kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve kamu borcunun GSYİH'ya oranıdır. Yüksek düzeyde kişi

başına düşen GSYİH, borçluların yükümlülüğünü yerine getirebilmesi açısından olumlu bir sinyal olması nedeniyle bankaların bu durumda tesis ettikleri karşılıkları düşürmesi beklenmektedir. Ancak, yüksek düzeyde iç borç stokunun varlığı, mali otoritede vergi tabanını genişletme eğilimi yaratarak, bankaların kredi karşılıklarına tanınmış vergi istisnalarını da sınırlandıracaktır. Bankacılık sektörünün önemli bir mali gelir kaynağı olduğu ve finansal aracılığın yüksek boyutlarda olduğu ülkelerde, negatif mali etkinin daha yüksek olması beklenmektedir.

Yapılan analiz sonucunda, mali baskının derecesini gösteren kamu borç stokunun GSYİH'ya oranı, beklendiği gibi, vergi tabanını yayma isteğinin, bankaların karşılık tesis etme politikalarını olumsuz etkilediğini göstermiştir. Ancak, kişi başına düşen GSYİH değişkeni beklendiği şekilde negatif işaretli olmakla birlikte, istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Kredi karşılıklarını vergiden düşülen faaliyet gideri olarak kabul etmeyen bir vergi politikası, düzenleyici otorite açısından sorun oluşturmaktadır. Böyle bir politika, bankaların sermayelerinde azalmaya (decapitalization) neden olmakta ve yeterli ölçüde karşılık ayırmalarını engellemektedir. Karşılıklar vergiden düşülmediği takdirde, vergi sonrası gider haline gelmekte ve bankanın karını ve kar payı dağıtma gücünü düşürmektedir. Bu ise istenmeyen bir durumdur. Zira, banka yönetimi, karşılıkları düşürmenin yollarını bulmak istemektedir. Diğer yandan karşılıklar, vergiden düşüldüğünde normal faaliyet giderlerine eklenmekte ve vergi sonrası geliri, banka sahipleri istedikleri gibi kullanabilmektedir.

Vergi otoriteleri, teşvik sorununu gözden kaçırdıkları için, piyasa baskısının bankaları yeterli düzeyde karşılık ayırmaya zorladığını ileri sürebilmektedir. Ancak, bu tartışma eksik kalmaktadır. Yukarıda açıklandığı gibi, bankaların ticarete konu olmayan kredileri, karşılık ayırmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, piyasa karşılık oranları için uygun seviyenin belirlenmesinde temel teşkil edememektedir (Dzobiek, 1996).

2.4.Karşılıklar ve Sermaye Yeterliliği

Banka denetim ve gözetim otoriteleri, bankaların ödeme güçlüğü riskini düşürebilmek için asgari sermaye bulundurma zorunluluğu (minimum sermaye yeterliliği) uygulamasını getirmiştir. Bankanın risk ağırlıklarına göre hesaplanmış toplam varlıklarına oranlanarak tesis edilen yasal sermaye, kredi karşılıklarıyla da belirli bir açıdan bakıldığında ortak bir amaca hizmet etmektedir. Bu nedenle sermaye yeterliliği düzenlemelerinin, tesis edilecek kredi karşılıklarının belirlenmesinde önemli etkisi vardır.

Rasyonel borç veren bir kişi veya kuruluş, kredi marjinlerini ve kayıplar için tesis edilecek karşılıkları belirlerken temerrüte düşme riskine de gözönünde bulunduracaktır. Beklenen bu kredi kayıpları, faiz marjıyla kapatılabildiği sürece ödeme güçlüğü yaratabilecek bir tehlike olmayacaktır. Ancak, beklenmeyen kayıplarla birlikte, bankaların kredilerini gerçek değerinin altında fiyatlamasından kaynaklanan kayıpları da gözönünde bulundurarak yeterli sermayenin hesaplanması gerektiği durumlarla sıkça karşılaşmaktadır.

2.4.1. Sermaye Düzenlemeleri

Sermaye düzenlemeleri, doğal olarak, bankanın sermaye gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, bankanın genel anlamda risk ağırlıklı aktiflerin özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplanan sermaye yeterliliği rasyosu, piyasada bankanın mali gücünü sergileyen bir gösterge olarak algılanmaktadır. Bankalar, gerekli gördükleri takdirde sermaye yeterliliği düzenlemesinde öngörülen asgari sermaye tutarının üzerinde bir sermayeyi tesis edebilirler.

1988 Basel Sermaye Mutabakatından bu yana sermaye yeterliliği düzenlemesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Şu anda uygulamada olan düzenlemeye göre, sermaye gereksinimi zaman içerisinde, sadece bankanın varlık yapısında değişiklik olursa (hazine bonolarından kurumsal kredilere bir geçiş gibi) değişim göstermektedir. Bir başka deyişle, bankanın kredi portföyünün kalitesindeki bir değişim veya diğer bankaların getirileri

arasındaki korelasyon, sermaye gereksinimi üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

Buna karşılık yeni sermaye düzenlemesinde (Basel II) önerilen değişiklikler, zaman içerisinde sermaye gereksiniminde önemli farklılıklar yaratabilecek sonuçlar taşımaktadır. Bunun nedeni, getirilen yeni önerinin “göreceli” sermaye gereksiniminin, “göreceli” risklere daha duyarlı hale gelecek olmasıdır. Bu şekilde, mevcut portföyün risk değerlendirmeleri değiştikçe, söz konusu portföy için gereken sermaye düzeyi de değişim gösterecektir. Buna bağlı olarak mevcut kredi portföyündeki ortalama kalite düşüş gösterdikçe, bankanın bu portföy için gereken asgari sermaye düzeyi de artacaktır.²²

Getirilen bu yeni değişikliklerle birlikte riskin zaman boyutunun önemi birden artacaktır. Bunun da etkisiyle, bankanın risk algılamasına uygun yapılacak kredi değerlendirmelerinde belirlenecek sermaye gereksinimi, tesis edilmesi gereken karşılıklar üzerinde de belirleyici olacaktır.

2.4.2. Sermaye Yeterliliği ve Karşılıklar İlişkisi

Genel kabul gören görüşe göre bir banka için uygun sermaye seviyesi, belirli bir zaman aralığında hata olasılığını belirli bir düzeye düşürecek seviyedir. Bu durum, hem bir bankanın kendi hesaplamalarına göre tutmak isteyeceği “ekonomik sermaye” için, hem de denetim otoritesinin belirlediği asgari sermaye yeterliliği için (tahminen karşılık gelen hata olasılıkları değişse de) geçerli olmaktadır. Bu düzey bir kere sağlandıktan sonra, sermaye tutarı bu belirli dönem içerisinde gerçekleşecek beklenen nakit akışlarının değişkenliğine bağlı olacaktır.

Burada, karşılıklarla sermaye yeterliliği arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Karşılık tesisinde kredinin portföyde yer alma süresi önemliken, sermaye için ilgili zaman süresi, bankanın ilave sermaye yaratabilmesine veya riskleri bilançodan arındırabilmesine bağlıdır. Uç bir örnek olarak, açılan bir kredinin taşıdığı risk için ilave sermaye yaratabilme imkanının olmadığı

²² Ancak, Yeni Sermaye Mutabakatı önerisinde kurumlar arasındaki korelasyon, sermaye gereksinimi konusunun yine dışında tutulmuştur.

durumlar, riskin vade sonuna kadar bankada kaldığı durumlardır. Bu durumda, aynı karşılıklarda olduğu gibi, bugün gereken sermaye tutarı, vade sonuna kadar, gelecekteki her bir dönem için iskonto edilmiş nakit akışlarının değişkenliğine bağlıdır. Diğer bir uç örnek ise, sermaye yaratma imkanının her zaman mümkün olduğu durumlardır. Böylece banka sermaye bulundurma ihtiyacı duymaz, ne zaman varlıklarının değerinde bir azalma olsa, bankanın sahiplerinden veya hisse senedi sahiplerinden gereken tutarı tedarik edebilir. Benzer şekilde, riskin bilançodan hemen arındırılabilmesi de sermaye hesaplamalarının süresini, bankanın vermiş olduğu kredinin vadesinden bağımsız olarak çok kısaltacaktır. Örneğin, ortalama 10 yıllık vade yapısına sahip bir kredi portföyünün karşılıklar açısından ilgili süresi, bu kredilerin bilançodan tamamen çıktığı zamana kadar geçen süre olacaktır. Bu süre, borçlunun ödeme kapasitesine, piyasanın bu tür krediler satılmasında veya başka finansal enstrümanla değiştirilmesi için ne kadar “derin” olduğuna veya bankanın üretebileceği diğer “riskten korunma” (hedging) yöntemlerine bağlı olarak uzayıp kısalabilecektir (Borio, Furfine ve Lowe, 2001).

Uygulamada tüm bu uç durumların gerçekleşme ihtimali oldukça düşüktür. Kredi kayıplarının beklenmedik şekilde yüksek olduğu dönemlerde, ilave sermaye gereksinimini karşılamak oldukça sorunludur. Yine riskli kredilerden bilançoyu kısa zamanda arındırmak, özellikle söz konusu krediler “donuk” duruma geçme aşamasındaysa çok zor olmaktadır. Bu nedenle, karşılıkların ve sermaye ihtiyacının optimal hesaplamalarında, beklenen kayıplardaki değişkenliğin uzun vadeli (1 yıldan uzun) projeksiyonlarla yapılması daha anlamlı olacaktır.

Sermaye yeterliliği ile karşılıklar arasındaki bu yakın ilişki uygulamalarda da devam etmektedir. Ancak özel ve genel karşılıklardaki yukarıda da belirtilen farklılıklar, sermaye ilişkisinde de devam etmektedir. Basle Sermaye Mutakabatı Antlaşmasında yapılan tanımlamalar, sermaye oranının hesaplanmasına dahil edilen unsurlar göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Tanımlanmış aktif kalemlerindeki değer kaybını yansıtan özel karşılık kalemleri sermayeden çıkartılmaktadır. Basel Sermaye Mutakabatı Antlaşması genel karşılıkları ise, henüz gerçekleşmemiş, sonradan ortaya

çıkacak zararlar için ayrılan karşılıklar olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, genel karşılıklar sermayenin içinde değerlendirilmektedir.

Mevcut Basel Sermaye Mutabakatında belirtildiği üzere, yasal sermaye (regulatory capital) 1 inci kuşak (Tier I) ve 2 nci kuşak (Tier II) sermayeden oluşmaktadır.²³ 1 inci kuşak sermaye, ödenmiş sermaye ve dağıtılmayan kardan meydana gelmekte, 2 nci kuşak sermaye ise genel karşılıklarla, diğer sermaye dışı yükümlülüklerle göre daha düşük derecede olan çeşitli yükümlülükleri içermektedir. 1 inci ve 2 nci kuşak sermayenin toplamı sermaye yeterliliği rasyosunun pay kısmını oluşturmaktadır.²⁴

Sermaye yeterliliği hakkında farklı bakış açılarını birleştirmek için, yasal sermayeyi sadece birinci ve ikinci gibi derece belirten şekilde ayırmak yerine, risk yönetimi açısından da değerlendirmenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Risk yönetim analistlerinin ve diğer uygulayıcıların üzerinde uzlaştığı konu, daha öncede belirtildiği gibi, ekonomik sermayenin beklenmeyen kayıplara karşı, karşılıkların ise kayıp dağılımının beklenen kısmı için olduğudur. Buna göre, kredi karşılıkları bir maliyet unsuru olarak görülmelidir. Bu maliyetin zaman içerisinde gerçekleşmesi kesin olmakla birlikte, bunun ne zaman olacağına dair belirsizlik vardır. Buna karşılık, gerçekten beklenmeyen olaylara karşı tesis edilen sermaye gereksinimi için kullanılan kaynaklar bir maliyet olarak görülmemeli ve vergi sonrası kazançlardan sonra yer almalıdır. Bu konuya ilişkin teorik açıklamanın bir bölümü de Şekil 2.2 ile birlikte yapılmıştır.

Kredilerin beklenen ve beklenmeyen kayıpları arasındaki kavramsal farklılık, risk ölçümü, risk yönetimi ve muhasebe yöntemleri kapsamında yer alan bankanın sermayesi ve kredi karşılıklarının işlevi ve özel rolü üzerinde bir takım önemli sonuçlar yaratabilmektedir.

Bunlardan ilki, tesis edilen kredi karşılık miktarının portföy çeşitlendirilmesi (portfolio diversification) yoluyla düşürülememekte olmasıdır.

²³ Yeni Basel II sermaye mutabakatında gündeme gelen ve piyasa riskine ilişkin bileşenlerden oluşan 3 üncü kuşak (Tier III) sermaye bu bölümün dışında tutulmuştur.

²⁴ Detaylı bilgi için bakınız 31.1.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 1.3.2003 tarih ve 25035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile değiştirilen "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik".

Dağılım ölçümleri ile ilgili olan ve portföy çeşitlendirmesi yolu ile riskin azaltılabildiği sermaye tesisi uygulamalarından farklı olarak²⁵ her bir kredi için ayrılan karşılıklar kayıp dağılımının ortalama değeri ile alakalıdır ve aktif portföyü üzerine ilave bir unsurdur. Aynı risk özelliklerine sahip bir kredinin, uluslararası alanda faaliyet gösteren bir bankanın çok iyi çeşitlendirilmiş portföyünde mi, yoksa oldukça küçük yerel bir kooperatif bankasının belli bir alanda yoğunlaşmış portföyünde mi yer aldığına bakılmaksızın aynı miktarda karşılık tesisini gerektirmektedir. Bu durum risk yöneticisi açısından büyük bir önem arzemesine de, düzenlemeler üzerinde oldukça kullanışlı imkanlar yaratabilmektedir. Böylece kredi karşılıklarının tesis edilmesi için, sermaye düzenlemelerinden farklı olarak, birbirinden farklı karmaşıklığa sahip, kurumlar arasında değişen bir yapıyı ve bankanın kredi portföyündeki kompozisyondan etkilenmeyi gerektirmeyen, göreceli olarak daha basit düzenleme yaklaşımları kullanılabilmektedir.

İkinci etki, özellikle kredinin geri ödenmemesine ilişkin bilginin sınırlı olduğu durumlarda, karşılıkların sermaye gereksinimlerinden çok daha büyük bir kesinlikte tahmin edilebiliyor olmasıdır. Gerçekten de Basel Komite tarafından yeni getirilen düzenlemedeki yaklaşımda sermaye, oldukça asimetrik bir yapıda olan kredi kayıpları dağılımının yüzde 1 veya yüzde 0.1 gibi, yüzde derecelerinde bulunan kredi kayıplarına eşit olmak durumundadır. Halbuki karşılıklar, aynı dağılımın ortalama değerine eşit olmalıdır.²⁶

Bu kavramsal yaklaşımın ölçümsel etkileri oldukça önemlidir. Olasılık dağılımlarının yüzde derecelerinin istatistiksel tahmininin standart hatası ve bununla ilgili sermaye düzeyi, dağılım asimetrikleştikçe artmakta, elde bulunan gözlem sayısı arttıkça, kademeli olarak düşmektedir (Cavallo ve Majnoni, 2001).

Standart hataların düşük olması, aynı dağılımların beklenen değerlerinin örneklem tahminleri açısından olumludur. Karşılıkların ölçümleri, sermayenin ölçümlerinden her zaman daha doğru olacaktır ve bu kesinlik, kredi kayıpları dağılımının asimetrikliğiyle ve küçük örneklerde iyice

²⁵ Sermayede portföy çeşitlendirmesine ilişkin detaylı açıklamalar için bakınız Beattie ve diğerleri, 1995.

²⁶ Detaylar için bakınız Cavallo ve Majnoni, 2001.

artacaktır. Bu istatistiksel saptamanın, düzenlemeler üzerindeki etkisi küçümsenmemelidir. Zira, kredi karşılıkları uygulamada sermaye yeterliliğinden çok daha basit ve doğru olmasının yanısıra, bir çok yükselen piyasa ekonomisindeki gibi kredi hacmine ilişkin bilginin görece az olduğu ülkelerde uygulaması ve uygulatması sermaye yeterliliği düzenlemelerine göre çok daha kolay olacaktır.

Üçüncü etki, daha çok muhasebeleştirilmeye ilişkindir. Kar ve zarar hesaplarının her iki tarafındaki beklenen kayıplara simetrik uygulama yapılamaması, banka gelir tablosunun banka karlılığına ilişkin “tarafli” özellikler taşımasına neden olabilmektedir. Aktif tarafında, faiz primlerinin beklenen kayıplarla aynı olmasına izin verilirken, pasif (maliyet) tarafındaki genel karşılıklarda bu şekilde olmaması, çevrimlerin genişleme bölümlerinde, bankanın faaliyet gelirlerinde yukarıya doğru bir eğilim yaratırken, daralma bölümlerinde aşağıya doğru bir eğilime neden olmaktadır. Bu eğilim, tamamen ortadan kaldırılamamakla birlikte, kredi karşılıklarına ilişkin harcamaların tamamen bir maliyet unsuru olarak dikkate alındığında vergi öncesi kar seviyesinde azaltılabilir (Cavallo ve Majnoni, 2001). Bir çok ülkede bu eğilim, Tablo 1.8’den görülebileceği üzere, beklenen kayıpların altında kalmasına yol açan genel karşılıklardaki tutar sınırlamaları nedeniyle varlığını sürdürmektedir. Böyle durumlarda, ancak genel karşılıkların sıfır olması, genişleme dönemlerinde karşılıklara ilişkin harcama yapılmaması ve daralma dönemlerinde tüm harcamaların özel karşılıklara yönlendirilmesi gibi bir uç yaklaşım çözüm yolu olarak görülebilir.

2.4.2.1. Sermaye Yeterliliği ve Genel Karşılıklar İlişkisi

Basel I’de yer alan tanıma göre (BCBS, 1999) genel karşılıklar, beklenmeyen kayıplar için tesis edilen bir yapıda olduğu için, aynı yapıda olan yasal sermayenin 2 nci kuşak kısmına risk ağırlıklı varlıkların yüzde 1.25’ine kadar olan seviyede ilave edilebilir.²⁷ Bu uygulama ülkeden ülkeye

²⁷ Yeni Basel Sermaye Mutabakatında önerilen değişikliklerden biri içsel derecelendirmeye dayalı-IRB yaklaşıma göre tesis edilecek sermaye, gelecek yıl için temerrüte düşme riskinin, temerrüte düşme halinde kayıpla çarpımı olarak tanımlanan beklenen kayıplarla, beklenmeyen kayıpları kapsayacak şekilde ayarlanması gerektiğidir. Ancak bankacılık sektörü, özellikle sermayenin rolünün, borçlunun geri ödeme kapasitesindeki bozulma nedeniyle meydana gelen değer kayıplarından korunmasından ziyade, beklenmeyen kayıplardan korunması olduğu gözönünde bulundurularak bu yaklaşıma eleştiri getirmektedir. Bu eleştiriler ayrıca, sermaye amacıyla kullanılan beklenen kayıp kavramının, UMS 39’da yer alan karşılık uygulamasından oldukça farklı olmasını da kapsamaktadır.

farklılık göstermekle birlikte, genel eğilim Basel I'in öngördüğü şekildedir (Tablo 2.5).

TABLO 2.5. GENEL KARŞILIKLARIN I İNCİ VE II NCİ KUŞAK SERMAYEYE DAHİL EDİLMESİNDEKİ SINIRLAMALAR

Ülke	Genel karşılıklar 1 inci kuşak sermaye içerisine dahil edilebiliyor mu?	Genel karşılıklar 2 nci kuşak sermaye içerisine dahil edilebiliyor mu?	Basel Sermaye Mutabakatında olduğu gibi genel karşılıklar 2 nci kuşak sermaye içerisine dahil edilebilmesi risk ağırlıklı varlıkların yüzde 1.25 ile mi sınırlı?
G-10			
ABD	Hayır	Evet	Evet
Almanya	Hayır	Evet	Evet
Fransa	Hayır	Evet	Evet
Hollanda	Hayır	Hayır	Uygulanmıyor
İngiltere	Hayır	Evet	Evet
İtalya	Hayır	Evet	Evet
Japonya	Hayır	Evet	Evet
G-10 Dışında Kalan Ülkeler			
Arjantin	Hayır	Evet	Hayır
Avustralya	Hayır	Evet	Evet
Brezilya	Hayır	Hayır	Uygulanmıyor
Çek Cumhuriyeti	Hayır	Evet	Evet
Çin	Hayır	Evet	Hayır
Güney Afrika	Hayır	Evet	Evet
Hindistan	Hayır	Evet	Evet
Hong Kong	Hayır	Evet	Evet
İspanya	Hayır	Hayır	Uygulanmıyor
Kore	Hayır	Evet	Evet
Meksika	Hayır	Evet	Evet
Rusya	Hayır	Evet	Evet
Singapur	Hayır	Evet	Evet
Suudi Arabistan	Hayır	Evet	Evet
Şili	Hayır	Evet	Evet
WAMU	Evet	Hayır	Uygulanmıyor
Türkiye	Hayır	Evet	Hayır

Kaynak: World Bank, 2002.

Ancak, görüldüğü üzere Brezilya, Hollanda ve İspanya'da genel karşılıklar 2 nci kuşak sermaye içerisine koyulmamaktadır. Diğer taraftan sadece Arjantin'de normal ve standart kategorisinde yer alan krediler için,

Düzenleyicil otoritelerin kullandığı tanıma göre, bütün ticari krediler fiyatlamadan bağımsız olarak bir beklenen kayıp içerirken, UMS 39 kayıpları sadece "bozulma testi" şartlarını yerine getirdiğinde kabul etmektedir. Bir kaç banka, bu tür farklı kavramsallaştırmaların, bankanın sermaye ve karşılık tesisi kararlarına zarar vereceğini savunmaktadır (Borio ve Lowe, 2001).

tesis edilen karşılıkların yarısından fazlasını geçmemek şartıyla, bu karşılıkların yasal sermaye içerisine dahil edilebilmesine izin verilmektedir.

Karşılık sisteminin temel mantığı, önceden gerçekleşmiş veya yüksek bir güvenilirlikle gerçekleşmesi beklenen kayıplar için bir "fon" oluşturulması gerektiği olgusuna dayandığından, genel karşılıklar için kullanışlı ve faydalı bir uygulama tesbit edebilmek zor olmaktadır. Basel I uygulaması dışında, bir banka, herhangi bir açık yöntem belirtilmemekle birlikte, eğer banka gözetim otoritesi destekliyor ve mali ve muhasebe kuralları izin veriyorsa, genel karşılıklar için "ileriye yönelik değerlendirilen" bir yaklaşım izleyebilmektedir. Böylece, ileriye yönelik değerlendirmede yüzde 1.25'lik sınır asgari bir seviye olarak kabul edilip, ekonominin ve kredilerin genişlediği dönemlerde ilave karşılık tesis edilmesine gidilebilmektedir.²⁸

Bir çok ülkede (Avustralya, Brezilya, Çin, Hindistan, Almanya, Hollanda ve İngiltere), bankaların tesis ettikleri karşılıkların uzun süreye yayılmasına izin verilmezken, bir kaç ülkede bankacılık krizi halinde (İspanya) veya banka yeniden yapılandırılmaları, birleşmeleri veya devralmaları süreçlerinde (Arjantin) düzenleme insiyatifi tanınmıştır. Bazı ülkeler bu tür istisnalar için yasal karşılıkları kullanırken, diğerleri (Hollanda) bunların önlenmesinde özel karşılıkları kullanmaktadır (World Bank, 2002).

Ayrıca, sermaye yeterliliği rasyosunun paydası ile ilgili olarak, G-10 ülkelerindeki genel uygulamada genel karşılıklar bir kez tesis edildikten sonra, varlıkların değerlemelerinde herhangi bir değişiklik yapılmaz. Bunun altında yatan mantık, yine genel karşılıkların belirli bir kayıp için tesis edilmemiş olmasıdır (Cortavarria, Dziobek, Kanaya ve Song, 2000).

2.4.2.2. Sermaye Yeterliliği ve Özel Karşılıklar İlişkisi

Birçok ülkede uygulanan yaygın muhasebe yöntemine göre özel karşılıklar daha öncede belirtildiği gibi, sermaye içerisine dahil edilmemekte,

²⁸ Bu tür belirgin bir ileriye yönelik yaklaşım, asgari genel karşılık seviyesine ilave olarak İspanya'da uygulanan "istatistiksel" karşılık tesis edilmesinde kullanılmaktadır. Detaylarına bölüm 4'de de değinilecek olan bu uygulamada, İspanyol bankalarına Avrupa Birliği sınırlamalarına uygun olarak, kredi kalitesinin bozulduğu dönemlerde kullanılabilmesi için karşılıkların tesis edilmesine izin verilmektedir.

buna karşılık toplam geliri düşürmektedir. Bu durum, yine sermayenin sadece beklenmeyen kayıplar için tesis edilmesi mantığından kaynaklanmaktadır.

Özel karşılıklar bir çok ülkede, toplam varlıkların değerini, dolayısıyla varlık ve yükümlülükler arasındaki fark olan sermayenin (Varlıklar = Yükümlülükler + Sermaye) değerini azaltan ve toplam kredilerden düşülen bir unsurdur. Bu yöntemin uygulanması, özel karşılıkları sermaye yeterliliği rasyosunun hem payını, hem de paydasını etkileyen bir konuma getirmektedir. Tablo 2.6'daki basitleştirmiş bir örnekle genel ve özel karşılıkların sermaye yeterliliği rasyosunu nasıl etkileyebileceğini gösterilmektedir. Sonuç, ayrılan karşılığın yapısına ve seviyesine bağlıdır. Zira, ayrılan karşılığın niteliği (özel-genel), sermayeye dahil edilip edilmeyeceğini belirler. Aşağıdaki örneklerde toplam varlıkları 100, yükümlülükleri 90 ve sermayesi de 10 birim ($100 - 90 = 10$) olan varsayımsal bir banka ele alınmıştır. Bankanın, basit olarak sermaye yeterliliği rasyosu ise yüzde 10'dur. İlk iki örnekte genel karşılıkların 2, toplam varlıkların ise değişmeyerek 100 kaldığı varsayılmıştır. Bir durumda karşılıkların tamamı sermaye içerisine dahil edilirken, diğer durumda Basel'in yüzde 1.25'lik sınırlaması kullanılarak tamamı dahil edilmemiştir. İlk örnekte sermaye yeterliliği rasyosu değişmeyerek yüzde 10'da kalmış, ikinci örnekte ise rasyo yüzde 9.25'e düşmüştür. Ancak, burada toplam varlıkların değerinin değişmediği gözden kaçırılmamalıdır. Zira toplam varlıklar, genellikle banka büyüklüğünü ve piyasa payını belirten bir gösterge olduğu için, genel karşılıklar açısından önem arz etmektedir.

TABLO 2.6. BİR BANKANIN SERMAYE YETERLİLİĞİ RASYOSU GENEL VE ÖZEL KARŞILIKLARDAN NASIL ETKİLENİR?

Başlangıç sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) yüzde 10 varsayılmıştır.	
Örnek 1	2 birim genel karşılıklar gelirden düşülmüş ve tamamen sermayeye (2 nci kuşak) dahil edilmiştir. $SYR = (100 - 90 - 2 + 2)/100 = \%10.0$
Örnek 2	2 birim genel karşılıklar gelirden düşülmüş ve kısmen sermayeye (2 nci kuşak) dahil edilmiştir (Yüzde 1.25'lik Basel sınırlamaları kullanılmıştır). $SYR = (100 - 90 - 2 + 1.25)/100 = \%9.25$
Örnek 3	2 birim özel karşılıklar gelirden ve kredilerden düşülmüş ve sermayeye dahil edilmemiştir. $SYR = (98 - 90)/(100 - 2) = \%8.16$
Örnek 4	2 birim özel karşılıklar gelirden düşülmüş ve sermayeye dahil edilmemiştir. $SYR = (100 - 90 - 2)/(100) = \%8.0$

Özel karşılıkların sermaye yeterliliği rasyosu üzerindeki etkisi de örnek 3 ve 4'den görülmektedir. Sermaye varlık oranı, payın her zaman paydadan daha düşük olması nedeniyle düşmektedir. Aynı mantık donuk alacakların zarar olarak yazılmasında da uygulanır. Üçüncü örnek G-10 dışında kalan ülkelerde sıkça uygulanan muhasebe kurallarına göre özel karşılıkların kredilerden düşülmediği durumları göstermektedir.²⁹

Sonuç olarak; sermaye yeterliliği rasyosunda kullanılan risk ölçüm yöntemleri, muhasebe ve vergi kısıtlamaları ile birlikte güçlü ekonomik koşullar mevcutken bir karşılık rezervi yaratmayıp, daralma dönemlerinde de daha fazla karşılık ayırmaya yol açmaktadır. İleriye yönelik değerlendirilen karşılık tesis edilmesi bu kısıtların ortadan kaldırılmasında etkili olabilir. Bunun yanısıra, risk değerlendirmesinde kullanılan dönemin uzun olması ve mali sistemdeki kırılmalıkların analiziyle desteklenmiş ileriye yönelik değerlendirilen risk anlayışının da modellere dahil edilmesi faydalı olacaktır.

2.5. Genel Karşılıklar için Temsil Yaklaşımı

Risk ağırlıklı karşılık tesis edilmesinde kullanılan ölçümlerin sermaye tesisinde kullanılan ölçümlerden daha kolay olmasına ve kredi karşılıklarının doğru biçimde ölçülmesi halinde gerçek banka karlılığını daha güvenilir göstermesine rağmen, muhasebe, mali ve ihtiyatlı düzenlemelerin bu avantajları kullanmamasının bir nedeni olması gerekmektedir. Bu neden, Cavallo ve Majnoni'ye (2001) göre, kredi karşılıkları tanımının, çözülmesi oldukça zor olan "temsil" sorunundan (agency problem) etkilenmesidir. Mevcut düzenleme çerçevesinde, bu temsil maliyetini asgariye düşürmek amacıyla banka, karşılık uygulamalarını aşırı kısıtlayıcı bir hale getirmektedir.

Bankalar, kimisi resmi olarak yönetim kurulunda yer almayan (bankanın dışında yer alanlar, banka çalışanları, azınlıkta olan hissedarlar ve mali otorite), kimisi ise banka yönetim kararlarında aktif olarak katılanlar (banka içten gelenleri-insiders: yöneticiler ve çoğunluk hissedarlar) olmak

²⁹ Bu örnekte aslında uygulamada çok önemli olan vergilerin etkisi göz önüne alınmamıştır. Ancak, vergiler de gözönüne alındığında, bankaların genel karşılıklarını artırarak sermaye yeterliliği rasyolarını yükseltebildiği söylenebilir. Zira, bankalar artırdıkları genel karşılık tutarı kadar vergi ödemelerini düşürebilmektedir (genel karşılık x vergi oranı). Bu nedenle, bankalar varlıkların yüzde 1.25'i kadar olan sınıra kadar genel karşılık tesis etmek eğilimi içinde olabilirler. Bu konuda yapılan çalışma için bakınız Cortavarria, Dziobek, Kanaya ve Song, 2000, sayfa 22.

üzere farklı kurumsal paydaşların (stakeholders) etkileşiminden kaynaklanan, genel davranış ve faaliyetleri bakımından diğer kurumlardan farklı değildir. Diğer banka dışı kurumlarda olduğu gibi, bankanın dışında yer alanların (outsiders), banka içten gelenleri (insiders) hatalı kontrolü ve denetlemesi, temsil sorununun kaynağıdır.

Banka faaliyet karının karşılıklar, gelir vergisi, temettüler ve dağıtılmayan kazançlar arasındaki dağılımı, yönetimin oldukça bireysel olan kendi kararına bağlıdır. Bu kararlarda şeffaflığın olmaması, banka dışında yer alanları, kendi haklarını korumak adına farklı yollara itmektedir. Bu korunma yollarından biri, azınlık hissedarların haklarını destekleyen yasal karşılıklarla temsil edilmektedir. Örneğin, La Porta ve diğerleri (2000)³⁰, Anglo-Sakson yasal sistemin yüksek kar dağıtım oranıyla ilişkili olduğunu gösteren, temettü ödemelerine temsil tabanlı bir açıklama getiren ampirik sonuçlar bulmuştur. Benzer şekilde Cavallo ve Majnoni (2001), yüksek temettü ödemelerinin gerçekçi karşılık tesis edilmesi pahasına yapıldığını iddia etmektedir.

Asimetrik bilgi olmamış olsa idi, banka yöneticilerinin beklenen kayıplara göre karşılık tesis edeceği, daralma dönemlerinde, genişleme dönemlerinde tesis edilen karşılıkları kullanarak, karlardaki dalgalanmayı azaltma eğilimi göstermesi beklenecektir. Eksik, fakat simetrik bilgiyle, kar maksimizasyonunu amaçlayan banka yöneticilerinin, beklenen kayıplara göre karşılık tesis ederek, kar dalgalanmalarını giderici stratejiler izlediği görülmektedir (Kim ve Santomero, 1993). Bütün bu bulgular, asimetrik bilginin ve bununla ilişkili temsil maliyetinin, bankaların muhasebe defterlerinin her iki tarafında, beklenen kayıplara göre daha simetrik muhasebe uygulamalarının kullanılmasını engelleyici faktörler olduğu görüşünü desteklemektedir.

Hangi "bankanın dışında yer alan" kategorilerinin banka karlarındaki haklarını savunduğu ve bunun, banka karşılık politikalarını nasıl etkilediğini incelemek gerekmektedir. Bu "banka dışında yer alanlardan" birisi, yüksek kar dağıtım oranı sağlamaya çalışan azınlık hissedarlarıdır. İkinci güçlü

³⁰ Detaylı bilgi için bakınız, La Porta, Raphael, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer ve R.W. Vishny. (2000). Agency Problems and Dividend Policies Around the World. *The Journal of Finance*, Vol. LV, No. 1, February.

"banka dışında yer alanlardan" birisi, devletin maliye politikasına göre vergi gelirlerini korumak için, az veya çok, sıkı kuralları öngören maliye otoritesidir. Bankacılık sektörünün, kamu tarafından sahipliğinin söz konusu olduğu ülkelerde, banka yönetimiyle mali otorite arasında temsil çatışmasının ortadan kalktığı savunulsa da, mali otorite, hala sağlam yönetim (kar maksimizasyonu amaçlayan) ve kar maksimizasyonundan farklı olan diğer yönetimsel amaçlar arasında çatışmayla karşı karşıya kalabilmektedir. Bankanın tamamen devlete ait olması durumunda, vergi gelirleri banka kazançlarından kolayca tahsil edilse bile, bankanın değerinin maksimizasyonu ile çelişmektedir. Banka dışında yer alanların kendi haklarını korumadaki etkinliğine göre, banka yöneticileri temettü ve vergiden önceki kardan bankanın alacağı payı, kredi karşılıklarını tesis etmek için gözden geçirecektir. Dolayısıyla, burada Cavallo ve Majnoni'nin (2001) hipotezi, hissedarların fazla korunması ve iç borcun GSYİH'ya oranının yüksek olması, ortalamada düşük miktarda genel karşılıklarla ilişkilendirilebilir.

Banka dışında yer alanların içerisine mali otoritenin dahil edilmesi, kredi kayıpları için karşılık tesis edilmesine mali açıdan teşviklerle, kamu borçlanma gereksinimini çatışmasına neden olmaktadır. Bölüm 2.3.'de de değinildiği gibi, yüksek kamu borçlanmasının olduğu dönemler, genellikle karşılıklara en düşük vergi istisnalarının yapıldığı dönemler olmaktadır. Sorun, bankaların kamunun idaresine verilmesiyle de azalmamaktadır. Üstü kapalı verilmiş garantilerin algılanmasındaki artış, sağlam karşılık tesis etme uygulamalarını daha da engelleyici olacak ve bankalar yine dışarda yer alanların aşırı korunmasıyla yarattığı istikrarsızlığa maruz kalacaktır.

Bu temsil yaklaşımının kar dağılımı üzerindeki servet etkisine de bakmak gerekmektedir. La Porta ve diğerleri (2000), temettü politikasının, yatırım politikasının piyasa üzerindeki olumlu yardımlarının sıklığını etkileyerek ve böylece piyasa disiplininin ve marjinal yatırımların etkinliğini artırmak suretiyle, şirketin yatırım politikalarını etkileyebileceğini savunmaktadır. Ayrıca şirket dışında yer alanların, temettü ödeme politikalarında tanımlandığı gibi bir oran üzerinden şirket karlarından pay

hakkı verilmediği müddetçe, şirket içten gelenleri tarafında olan transfer fiyatları, varlık sapmaları ve diğer uygun mekanizmalarla cezalandırılmalarını önermektedirler.

Şirketlerden bankacılık sektörüne kayıldığında, aynı şeylerin uygulanıp uygulanamayacağı veya ilave unsurların eklenmesinin gerekip gerekmediğine bakmak yerinde olacaktır. İlk ele alınması gereken konu, bankaların yüksek kaldıraç (leverage)³¹ oranlarıyla çalışması sonucunda, varlık fiyatlarındaki dalgalanmalar karşısında daha kırılgan bir hale gelmesi ve daha fazla karşılık tesis etme ihtiyacının doğmasıdır. Bu nedenle, dışarda kalanların farklı eğilimlerde korunması, sektördeki bankaların istikrarını olumsuz etkileyecek şekilde düşük karşılık tesis edilmesine yol açabilir.

İkinci konu ise, aşırı mali baskının net mali gelirlerin bugünkü değerini artırmak yerine azaltabileceği olgusudur. Vergi kanununun, karşılık tesis edilemesini engelleyerek, bankaların kırılganlıklarını artırması, mali otoriteyi gelecekte sağlam karşılık uygulamalarını teşvik eden yeterli vergi uygulamalarının bugünkü maliyetinin çok üzerinde bir güvenlik ağı maliyeti ile karşı karşıya bırakabilir.

Üçüncü olarak; piyasa disiplini olarak bilinen zengin kontrol mekanizmalarının eksikliği, bir başka deyişle kurumsal yapılanmanın az gelişmiş olması, dışarda yer alanları korumak amacıyla daha geniş, zorlayıcı önlemlere başvurulmasına neden olmaktadır. Böyle zorlayıcı bir yaklaşım, yönetim esnekliğini aşırı kısıtlanmasına ve sonuçta bankanın mali yapısını olumsuz etkilenmesine sebep olacaktır. Son olarak; bankacılık sektörüne ilişkin yaygın ihtiyatlı düzenlemeler, "aç gözlü" yöneticilere karşı azınlık hissedarlarının korunma ihtiyacını düşürecektir.

Sonuç olarak temsil yaklaşımı, bir çok ülkede gözlenen, kredi karşılıkları için yapılan düzenlemeleri çerçevesinin özelliklerinin altında yatan mantığa ışık tutmaktadır. Aynı yaklaşım, kurumsal sektörde, dışarda kalanların haklarını savunulmasından kaynaklanacak faydanın boyutunun, bankacılık sektörüyle aynı olmayacağını göstermektedir. Daha açık bir

³¹ Borcun özsermayeye oranı.

ifadeyle, bankacılık sektöründe, dışarda kalanların korunmasıyla, kredi karşılıklarının teşvik edilmesi arasında bir denge kurulmasına ihtiyaç vardır. Temsil yaklaşımının bir etkisi de, son zamanlarda kredi ölçüm tekniklerinde yaşanan gelişmelerin, bankacılık sektörünü karakterize eden bilgi asimetrisini azaltabileceği ihtimalidir. Bu duruma uygun biçimde yaşanan olumlu gelişmelerden biri de, beklenen kayıplar düzeyine uygun şekilde kredi karşılıklarının vergiden düşülmesine destekleyen dünya çapında bir mali konsolidasyon sürecidir.

2.6. Yeni Basel Mutabakatında (Basel II) Karşılıkların Yeri

Yukarıda da belirtildiği üzere, karşılık tesis etmek ve yasal sermaye bulundurmak farklı risk faktörlerini içeren uygulamalardır. Artık bankalar ve Basel Komite, sermayenin beklenmeyen kayıplar için tesis edilmesi gerektiği üzerinde bir uzlaşmaya varmıştır. Ancak yeni Basel Mutabakatı, sermayenin beklenen kayıpları da kapsamasını önerdiği için bankalar tarafından eleştirilmektedir. İçsel derecelendirmeye dayalı (internal ratings-based-IRB) modeller için yasal sermaye tanımlanırken, Basel Komite genel karşılıkları II. kuşak sermaye içerisine dahil eden yasal sermaye tanımını değiştirmeyi düşünmemiştir.

Ancak, IRB yaklaşımını kullanarak yasal sermaye tanımlandığında, gözetim otoriteleri, bankalardan sadece beklenmeyen kayıplar için değil, beklenen kayıplar için de sermaye bulundurmalarını istemektedir. Bunun nedeni, bankaların, genel karşılıkları sermayenin de bir parçası olarak çift taraflı, yani ilk önce beklenen kayıplar için, sonra beklenmeyen kayıplar için kullanmaları mantığında yatmaktadır. Basel Komite, sermaye yeterliliğinin hem beklenen hem de beklenmeyen kayıplar için tesis edilmesi kararını, çeşitli ülkelerde birbirinden oldukça farklı karşılık tesis etme yaklaşımlarının kullanılmasından kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmak amacıyla aldığı savunmaktadır. Ancak, Basel Bankacılık Gözetim Komitesinin (Basel Committee on Banking Supervision-BCBS) yeni yapmış olduğu çalışma (BCBS; 2001), yasal sermaye ve karşılıklara ilişkin iki önemli konuyu gündeme getirmiştir.

Bunlardan birincisi, özel karşılıklara ilişkin mevcut sistemin "ters" eğilimler yaratması durumudur. Zira, özel karşılık tesis edilmesi, sermayeyi düşürürken (bkz. Tablo 2.6), bankalar hala tesis edilen karşılık oranında, değeri düşmüş varlıklar için sermaye tesis etmek durumunda bırakılmaktadır. Bu durum ise, bankaları zamanında karşılık etmesini teşvik etmemekte ve ihtiyatlı karşılık uygulamalarını yerine getiren bankaları ise dezavantajlı duruma itmektedir.

İkinci konu ise, mevcut sistemin genel karşılık tesis edilmesini teşvik etmemesidir. Çünkü mevcut iki sınırlamanın varlığı- biri genel karşılıkların risk ağırlıklı aktiflerin yüzde 1.25'inden fazla olamayacağı, diğeri genel karşılıkların da içinde bulunduğu 2 nci kuşak sermaye ana sermayeden (1 inci kuşak sermayeden) daha fazla olamayacağı- yasal sermaye hesaplaması sırasında bu tür karşılıkların dikkate alınmasını imkansız hale getirmektedir. Böylece, bankalar kayıpları için genel karşılık tesis ederken, yasal sermayeleri sınırlama yüzünden düşüş gösterebilecektir. Bu durum da, bankaları ihtiyatlı karşılık tesis etmeye teşvik etmeyecektir. Basel Komite, beklenen kayıplara karşı sermaye hesaplamasıyla, beklenmeyen karşılıklar için sermaye hesaplamasının ayrı ayrı yapılmasını önermektedir. Ancak, doğal olarak bunun ön şartı, ülkeler arasında kredi derecelendirmesinde ve karşılık uygulamalarında büyük bir uyum sağlanması ve uluslararası standartların bu yönde gelişim göstermesidir.

BCBS buna yönelik temerrüte düşme halinde kaybı (loss given default), temerrüt halinde maruz kalınan risk tutarı (exposure at default) ve özel karşılıkların hesaplanma yöntemlerine ilişkin bir takım öneriler getirmiştir.³² Buna ilave olarak, beklenen kayıplar için tesis edilen sermayenin içine genel karşılıkların dahil edilmesindeki sınırlamanın kaldırılmasını önermektedir.

Özel karşılıklara ilişkin ise, kredi çevrimlerinin analiz edildiği ve bankacılık sistemi operasyonlarının daha dengeli ve istikrarlı hale getirebilmek ve kredi verme işleminin güçlü "aynı yönde çevrimli" (procyclical)

³² Detaylı bilgi için bakınız: Basel Committee on Banking Supervision. (2001). Working Paper on the IRB Treatment Expected Losses and Future Margin Income.

yapısını zayıflatabilmek için, özel karşılıklardaki dalgalanmaların incelendiği bir çok ekonomik araştırma yapılmaktadır.

Beklenen kayıpların, daha kredi verildiği andan itibaren mevcut olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Tamda bu nedenden ötürü, kredi verilmesini takiben karşılık tesis edilmesi gerekmektedir. Bu durum, özellikle güçlü çevrimler nedeniyle genişleme dönemlerinde gerekenden daha az özel karşılık tesis ediliyorsa, daha büyük önem arzedebilir. Bu düşük karşılık tesis edilmesi durumu, bankaların 1963-1999 yılları arasında, önemli yapısal değişikliklere rağmen, güçlü aynı yönde çevrimlilik davranışı gösterdiği İspanya'nın bir karakteristiği olmuştur. Ayrıca kredi çevrimlerinin genişliği, GSYİH'daki dalgalanmalardan daha fazladır (Zsomboki, 2003).

Karşılık kurallarının bütünleştirilmesi, gelişmiş ülkelerde bile ortak tek bir uygulamanın olmadığı gözönünde bulundurulduğunda, kredi derecelendirme standartlarının uyumlaştırılmasından geçmektedir. Yeni standartların geliştirme sorumluluğunun bankalara ve denetçilere verildiği ülkeler olduğu gibi, standartlarda henüz bir birlik sağlanamamış olsa da, detaylıca tanımlandığı ülkeler de vardır. Ancak, derecelendirmenin "gecikme" (temerrüt) şartına bağlı olmadığı ülkelerde vardır. Fakat bu ülkelerde, kredi derecelendirmesinin tanımı geri ödeme olasılığına göre yapılmıştır (Zsomboki, 2003). Ülkeler arasında kredi karşılıklarının tesis edilmesinde ve vergilendirmesinde, kredi derecelendirilmesinden daha fazla farklılıklar vardır (bkz bölüm 2.1 ve 2.2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILIKLARIN MAKROEKONOMİ ÜZERİNDE ETKİLERİ

Genel makroekonomik koşullar, kredi portföyünü etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Zira, bu koşullar, borçlunun geri ödeme kapasitesiyle birebir ilgilidir. Makroekonomik koşulların karşılık tesisi üzerindeki etkilerinin incelenmesi, “az gelişmiş ülkelere” verilen borç sorunlarının nedenlerinin incelendiği, 1980’lerin başına kadar gitmektedir (Bird; 1989). Bu dönemde uygulanan kısıtlayıcı para politikaları, borçluların nakit akışlarını bıçak gibi kesmiştir. Diğer taraftan, daralan toplam talep de, “az gelişmiş ülkelerin” ihracatlarını olumsuz etkilemiş, yükselen faizler ise borçlanma maliyetlerini oldukça yukarıya çekmiştir. Sonuçta, nakit akışları ve bilançoları bu durumdan önemli ölçüde zarar gören borçlular, geri ödeme sıkıntısı içerisine girmişler ve borçların yeniden yapılandırılmasına gidilerek, ülke riski için tesis edilen karşılıklarda (sovereign provisioning) büyük artış yaşanmıştır.

Günümüzde donuk alacaklarda, kredi kayıplarında ve karşılıklarında ve “kredi sıkışması” (credit crunch) olarak adlandırılan kredi daralmasındaki artışın açıklanmasında bu makroekonomik ilişkilerin iyi anlaşılması gerekmektedir. Ancak bu konu, bu çalışmanın kapsamı dışında olduğundan detaylı bir inceleme yapılmayacak, sadece karşılıklar ile ilgili değerlendirmelere yer verilecektir.

Kredi yaratım mekanizmasına olan artan ilgi, Minsky (1964; 1992; 1994) tarafından ortaya konulan “kredi çevrimleri”ne ilişkin tezinin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Minsky, “mutluluk ve iyimserlik” dönemlerinde, borçluların sistemik riskin potansiyel etkilerinin azaldığını algılamasıyla birlikte, borcun özsermayeye oranında artış olduğunu savunmaktadır. Tahmin edilmeyen bir parasal kısıtlama gibi, ekonomide yaşanacak bir şokun etkisi, borçluların bilanço yapısına ve kredi sağlayan

bankaların bu kısıtlamanın ne kadar süreceğine dair algılamalarına bağlı olacaktır. Başlangıçta borçlular, nakit pozisyonları kötüleştikçe likit varlıklarını elden çıkarmaya çalışacaklardır. Daha sonra, borçlanma tutarlarını yükseltmeye çalışacaklardır. Ancak, bu durum devam ederse, borçlu ya borçlarının yeniden yapılandırmasını isteyecek, ya da borcunu geri ödeyemeyecektir. Banka ise, borçlunun geri ödeme yükümlülüğünü yerine getiremeyeceğini anladığında, kredi kayıpları için karşılık tesis etmeye başlayacaktır.

Makroekonomik ortamın, kredi karşılıklarının tesis edilme zamanlaması ve biçimi üzerinde yaratacağı sonuçlar, gözetim otoritesinin karşılıklara ilişkin tutumu üzerinde etkili olmaktadır. Rasyonel bir bankanın, ekonominin güçlü olduğu dönemlerde gerekli sermaye ve karşılığı tesis edeceği, ekonominin zayıfladığı dönemlere ise bu tesis edilen kaynakları kullanması beklenmektedir. Karşılıklardaki bu “aksi yönde çevrimli” (countercyclical) stratejinin, açıklanan banka karlarındaki dalgalanmayı da azaltması beklenmektedir.

Bu önerme çerçevesinde, finansal sistem ile işçevrimleri arasındaki bağ, bir çok çalışmanın konusunu teşkil etmiştir. Ancak, yapılan ampirik çalışmalar, aşağıda detaylarına değinilecek bir çok nedenden ötürü, bankaların belirli durumlarda rasyonel davran(a)madığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Finansal sistemin aynı yönde çevrimli olduğuna dair argümanlar, 1990’larda ABD’de yaşanan kredi sıkışması, 1990’ların sonundaki Asya ve Rusya krizleri ve 2000’li yıllarda yaşanan büyük şirket iflasları gibi ekonomik hadiselerle desteklenmektedir. İşçevrimleri süresince bankaların kredi arzındaki artış ve azalışlarına ilişkin ortaya çıkan iki olgu, birçok teorinin açıklamaya çalıştığı konular olmuştur.

Birincisi; işçevrimlerinin genişleme dönemlerinde kredi arzında önemli ölçüde artış yaşanırken, daralma dönemlerinde “kredi sıkışmalarına” yol açacak kadar kredi arzının düşmesidir. Kredilerdeki bu dalgalanmalar, ekonomik aktivitedeki değişikliklere oranla çok daha yüksek olup, işçevrimlerini daha belirgin hale getirebilmektedir.

Kredilerin aynı yönde çevrimliliğine ilişkin ikinci nokta ise, kredi performansında ölçülen sorunların, işçevrimleri boyunca kendine özgü bir eğilim gösteriyor olmasıdır. Gecikmiş alacaklar, karşılıklar ve kredi zararları genişleme dönemlerinde oldukça düşük, ama daralma dönemlerinde ani bir yükseliş göstermektedir. Bu durum, bankaların genişleme dönemlerinde önemli ölçüde risk aldığına, ancak bu risklerin daha sonra kendilerini göstermekte olduğuna işaret etmektedir. Çünkü, kredi performansındaki sorunların ortaya çıkması zaman almaktadır.

Sonuçta, özellikle son yıllarda birçok ülkede, makroekonomik büyüklüklerde meydana gelen değişimlerde, mali sektördeki gelişmelerin en belirleyici rolleri üstlendiği ortak bir yargı haline gelmiştir. Mali piyasalarda yaşanan gelişmeler, ekonomik çevrimlerin arkasındaki güç olarak, zaman zaman iktisadi aktivitelerdeki dönüşleri sertleştirmekte ve hatta yatırımcıyla tasarruf sahibi arasındaki bağı tamamen kopmasına neden olabilmektedir. Bu tür tecrübeler, mali sistemin "aşırı" aynı yönde çevrimli olması ve bu nedenle reel ekonomideki çevrimleri sertleştirdiği konusunda kaygıları gündeme getirmiştir.

Mali sistemin aynı yönde çevrimliliğine ilişkin en çok kullanılan açıklama, borç alan ile borç veren arasındaki bilgi asimetrisidir (Bernanke ve diğerleri, 1999). Ekonomik koşulların iyice kötüleştiği ve teminat değerlerinin düştüğü durumlarda bilgi asimetrisi, oldukça karlı projelere sahip borç alıcılarının bile fon sağlamada güçlükler yaşayacağı anlamına gelmektedir. Ekonomik koşulların tekrar iyileştiği ve teminat değerlerinin artış gösterdiği durumlarda, bu şirketler dışarıdan fon sağlama imkanlarına kavuşacak ve bu durumda ekonomik aktiviteyi daha da fazla uyaracaktır. İktisadi ve mali çevrimlere ilişkin bu açıklama, literatürde "finansal hızlandırıcı" (financial accelerator) olarak tanınmaktadır (Bernanke ve diğerleri, 1998).

Finansal hızlandırıcı, iş çevrimlerinin en önemli belirleyicilerinden biri olmakla birlikte, iktisadi aktivite üzerinde yaşanan mali istikrarsızlığı açıklamak için yeterli olamamaktadır. Bu sebeple, finansal aynı yönde çevrimliliğe ilave bir açıklama olarak, mali piyasalardaki oyuncuların zaman içerisinde meydana gelen risk değişimlerine verdikleri "yanlış" tepkiler

gösterilmektedir (Borio, Furfine and Lowe, 2001). Bu "yanlış" tepkiler, riskin zaman içerisinde ölçülmesindeki zorluklardan kaynaklanabilmektedir. Bunun yanısıra, verilen yanlış tepkiler, gerçek risk doğru olarak ölçülse bile, piyasa katılımcılarının risk karşısında en uygun çözümün altında bir optimum noktada hareket etmesine neden olacak faktörlerin varlığından da kaynaklanabilmektedir.

Risk ölçümündeki zorluklar, genellikle genişleme dönemlerinde riskin gerçek düzeyinin altında, daralma dönemlerinde ise gerçek düzeyinin üzerinde tahmin edilmesine yol açmaktadır. Bu durum ise, genişleme (daralma) dönemlerinde hızlı bir kredi genişlemesine (daralmasına), teminatların değerinde artışlara (azalışlara), kredi "spreadlerinde yapay bir düşüşe (yükselişe) ve mali kurumların göreceli olarak daha az (daha fazla) sermaye ve karşılık buldurmasına neden olabilmektedir. Her işçevriminde olmasada, bazı işçevrimlerinde, özellikle son zamanlarda yaşananlarda, bu tür finansal gelişmeler çevrimleri derinleştiren (genişlemeyi uzatan ve daralmanın sertliğini ve uzunluğunu artıran) en önemli faktör olmaktadır.

Bu nedenle, gerçek riskin tam olarak ölçülmesi ve buna göre tedbirler alınması, bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlayacağı gibi, finansal sistemin aynı yönde çevrimliliğinin etkilerini de azaltabilecektir.

3.1. Kredi Riski ve Aynı Yönde Çevrimlilik

Kredi riskinin işçevrimleri ile aynı yönde hareket etmesi, bankacılık sektörü üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Özellikle, işçevrimlerinin genişleme dönemlerinde ihtiyaç duyulan fonların, aşırı genişleyen kredi portföyleriyle karşılanması, bankacılık sektörü için tehlike yaratabilmektedir. Çünkü, söz konusu genişleme dönemlerinde, kredi riski analizlerinde daha sonra da açıklanacak nedenlerden ötürü meydana gelen "hatalar", tahsis edilen bu kredilerin, daralma dönemlerinde aslında yüksek derecede risk taşıdığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, ekonomik daralma dönemlerinde, kredilerin geri ödenmeme olasılığının artmasıyla birlikte, kredi kayıpları ile teminatların değerlerindeki düşüş arasındaki ilişki

güçlenmektedir. Bu yüzden, genişleme dönemlerinde açılan krediler, makroekonomik koşullara bağlı olan bir çeşit *sistemik risk* taşımaktadır.

Bu sistemik riski açıklamak için, toplam kredilerin GSYİH'ya oranının ekonomik aktiviteyle olan ilişkisinden ziyade, kredi kayıplarının ekonomik aktiviteyle olan ilişkisine bakmak daha yerinde olacaktır. Zira, her ne kadar kredi kayıpları ve ekonomik aktivite ilişkisini halen miktarsal olarak modellemek güç olsa da, aralarındaki ilişki, toplam kredi/GSYİH oranının ekonomik aktiviteyle olan ilişkisinden daha belirgindir. Bu noktadan hareketle analiz yapılırsa;

- genişleme dönemlerinde nakit akışı tahminlerinin daha iyimser olacağı,
- dolayısıyla, firmaların piyasa değerlerinin ve hisselerinin değerlerinin yüksek olacağı,
- buna bağlı olarak temerrüte düşme olasılığının teminat değerlerindeki yükselmeye birlikte daha düşük olduğu ve
- bu nedenle bankaların kredi tahsis koşullarını, dinamik bir ekonomik yapıda daha gevşek tutacağı ve aşırı kredi tahsis edilmesi durumunun ortaya çıkacağı

açıktır. Daralma dönemlerinde ise, bu işleyiş tam tersi şekilde gerçekleşecektir. Zira, bir işçevrimi süresince çeşitli risk faktörleriyle birlikte sistemik riskin kendisi de değişim göstermektedir.

Temerrüte düşme olasılığı yüksek olduğu sürece, kredi kayıplarının kendi aralarındaki korelasyonun yüksek olacağı iktisadi olarak iddia edilebilir. Bu durum; bir firmanın kredi derecesi ne kadar yüksekse (düşükse), diğer firmaların kredi kayıpları ile olan korelasyonunun o kadar düşük (yüksek) olduğu argümanından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, temerrüte düşme korelasyonunun daralma dönemlerinde, genişleme dönemlerine kıyasla daha fazla olduğu kabul edilebilir. Kredi kayıpları arasındaki korelasyonun gelişimi sistemik faktörlere de bağlı olarak değiştiğinden, daralma dönemlerinde artan

sistemik riski takiben korelasyon da artış gösterebilir. Korelasyondaki bu artış, güncel koşulların uzun süre korunacağı ve kısa vadeli değerlendirme yapılmasıyla da ilgilidir. Kısa vadeli performanslara genellikle daha fazla önem verilmesi ve bazı muhasebe uygulama ve düzenlemelerin kısa vadeli değerlendirme yapılmasına teşvik edici durumlar yaratması, bu durumun ilk planda nedenleri olarak gösterilebilir. Bu açıdan bakıldığında, sistemik risk, mali sistemin oyuncuları için finansal ve iktisadi ortamdaki çevrimsel gelişmeleri "bulaştıran" bir aracı olarak görülebilir.

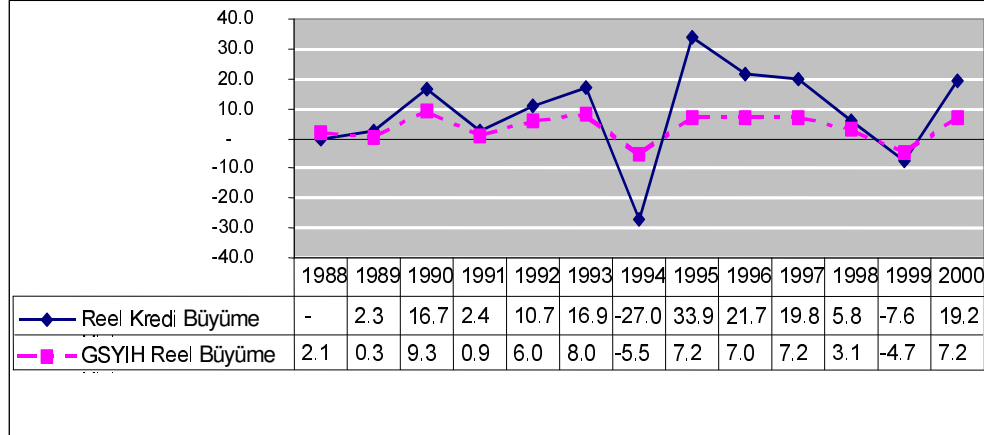
Bir kredi ise, daha ilk tahsisinden itibaren "potansiyel" bir riske sahip olduğundan, makroekonomik koşullardaki değişikliklere bağlı olarak, bu potansiyel risk, toplam kredi portföy hareketlerine paralel bir biçimde, portföy büyüdükçe artar. Sonuçta, kredi portföyündeki yükseliş bir risk göstergesi olarak algılanabilir.

Kredilerdeki çevrimselliği incelerken, sadece arz tarafını bakıp, talep tarafını yadsımak çok anlamlı olmayacaktır. Toplamda kredi arzını etkileyen faktörler de, kredi talebini etkileyen faktörler de ekonomik altyapıyla beraber hareket eder. Bu ekonomik altyapıyı belirleyen en önemli faktörler GSYİH, işsizlik oranı, özel tüketim, varlık fiyatları ve ekonomiyi etkileyecek içsel veya dışsal diğer gelişmeler olarak sayılabilir. Sorunlar, geleceğin gerçekçi bir şekilde değerlendirilememesi halinde ortaya çıkar. Bu yanlış değerlendirmeye örnek, varlık fiyatları olabilir. Varlık fiyatları ve krediler rasyonel olmayan beklentiler nedeniyle gerçek değerlerinde hesaplanamamaktadır. Ancak, bu tür "balonlar" er ya da geç söner ve varlıklar gerçek değerine düşerler.

Bir varlığın fiyatı ise, gelecekte bu varlığın sağlayacağı gelirlerin bugünkü değerlerinin toplamı olarak ifade edilebilir. Bu nedenle varlık fiyatlarındaki artış, gelecek gelirlerdeki artışı yansıtmaktadır; dolayısıyla kredi talebi de genişler. Kredi arzı da, yüksek varlık fiyatı, daha fazla miktarda krediyi mümkün kılacağından artacaktır.

Krediler sadece aynı yönde çevrimli olmakla kalmazlar, ayrıca genişleme dönemlerinde GSYİH'dan daha hızlı, daralma dönemlerinde ise

daha yavaş büyürler. Bunun Türkiye için de geçerli olduğunu, Şekil 3.1'de sunulan 1988-2000 yılları arasında kredilerin ve GSYİH'nın büyüme hızları verileri desteklemektedir.³³

Şekil 3.1. Türkiye'de Toplam Kredi Hacmi ve GSYİH Yıllık Reel Büyüme Hızları (%)

Kaynak: TCMB;Evds.

Bu davranış, yine yukarıdaki açıklamaya benzer şekilde, arz ve/veya talep faktörleri kullanılarak açıklanabilir. Talep tarafında harcamaların kompozisyonu, kredileri belirleyen önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı tipte hanehalkı ve kurum harcamaları, farklı büyüklükte banka kredileri ile finanse edilmektedir. Örneğin, iş yatırımları, emlak yatırımları ve dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamalar, dayanıksız tüketim mallarına olan harcamalardan daha fazla “dış finansman” gerektiren harcama kararlarıdır. Ayrıca, borçlanma yoluyla finansman sağlama, sadece reel harcamalarda değil, GSYİH içerisinde yer almayan ve şiddetli çevrimsel eğilim gösteren finansal araçların satın alınmasında da kullanılmaktadır. Diğer taraftan, reel faizler de talebi belirleyen diğer bir faktördür. Son olarak, göreceli fiyatların da, kredi talebi üzerinde etkili olduğu gözardı edilmemelidir.

Arz tarafında ise, kredi kullanıcılarının net refah düzeyi ile alakalı olarak, kredi tayınlanması (credit rationing) kavramı ilk olarak akla gelmektedir. Bu nedenle, net refah düzeyinin çevrimsel davranışı, kredilerin çevrimsel davranışının açıklanmasında kullanılabilecek önemli unsurlardan biridir.

³³ Diğer ülkelere ait detaylı bulgular ve ampirik çalışmalar için bkz. De Lis, Pages and Saurina, (2000); Borio, Furfine and Lowe, (2001) ve Mérö and Zsámboki, (2003).

İşçevrimlerinin üzerindeki etkisi, yukarıda bahsedilen “finansal hızlandırıcı” etkisi şeklinde, çevrimlerdeki dalgalanma şiddetinin artırması biçimindedir. Bundan farklı olarak, varlık fiyatlarındaki yanlış hesaplamalar, yetersiz kredi tahsis edilmesine neden olabilmekte, bu ise finansal kırılma eğilimi artırmaktadır.

Kredi arzına ilişkin en belirleyici faktör ise, bankaların kredi verme politikalarıdır. Bu politikalar, genişleme dönemlerinde gevşetilirse, daralma dönemlerinde bankanın ödeme kapasitesini tehdit edecek risk birikmesine neden olabilecektir. Bu olgu, daha önce Minsky (1964, 1994) tarafından ortaya konulan ve finansal sistemin aslında doğasında istikrarsızlığın olduğunu savunan “finansal istikrarsızlık kuramı” (financial-instability hypothesis) ile uyumaktadır. Fon kaynaklarının bol olduğu ve kredi kullanıcılarının yüksek miktarda borçlanarak harcama yapabildiği dönemlerde, borçlar aşırı miktarda birikme eğilimi göstermektedir. Bu aşırı biriken kısım, daralma dönemlerinde deflasyon ve ekonomik kriz yoluyla giderilmektedir. Sonuç yine, işçevrimlerinin dalgalanma şiddetinde artış olmaktadır.

Kredilerdeki artışın göreceli olarak uzun bir gecikmeyle sorunlu kredileri etkilediği bulgusu, gözetim otoritesinin de bir sorunu olmaktadır. Banka yöneticileri kısa vadeli hedeflere odaklandıklarında, kredi riskine ilişkin bankanın pozisyonunu orta vadede sınırlandırmak için herhangi bir önlem almayacaklardır. İyimserliğin baskın olduğu uygun ekonomik koşullarda bu kredi genişlemelerinin olması, gözetim otoritesinin banka yöneticilerini daha ihtiyatlı davranma konusunda ikna edebilmesini de zorlaştırmaktadır. Ayrıca, muhafazakar banka yöneticileri, yüksek kısa vadeli karlar elde edebilmek için (daha fazla riskli müşteriye daha düşük marjlarda fon sağlayarak kredi portföyünün büyütülmesi şeklinde), riskli davranan meslektaşları gibi davranma baskısı altında kalmaktadırlar. Kredi portföyleri ile karların, beklenen kayıpların defter değerine göre tesis edilen karşılıklarla düzeltilmemesi halinde, durum daha da endişe verici bir hal almakta ve karşılık düzenlemelerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

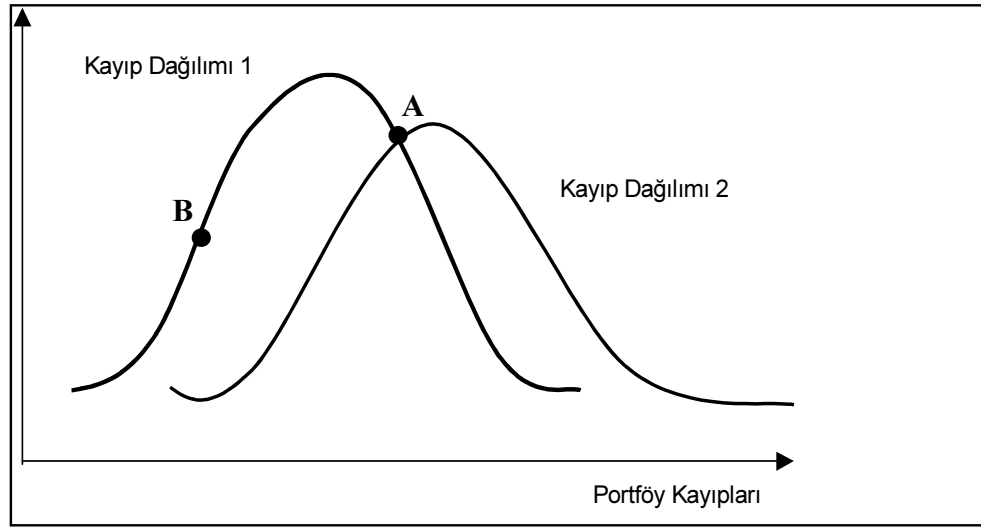
3.1.1. Aynı Yönde Çevrimlilik Olgusuna Teorik Bir Açıklama

Uzun yıllardır kabul edilen bir gerçek, bankacılığın işçevrimleriyle aynı yönde hareket eden bir sektör olduğudur. Zira, bankalar çevrimlerin daralma gösterdiği dönemlerde, kredi kalitesinde ve geri ödeyebilme kapasitesinde düşme ihtimalini gözönüne alarak, kredi sağlama imkanlarını kısıtlama yolunu seçmektedir. Bu durum ise, dış finansman kaynağı olarak kredi kısıtı altında çalışan kişi ve kurumların reel yatırımlarını kesmesine neden olduğundan, ekonomik daralmayı daha da sert bir hale getirmektedir. Buna karşılık, çevrimin simetriği olan ekonomik genişleme dönemlerinde, bankalar, gerekli risk analizlerini ihmal ederek, kredi imkanlarını genişletmek suretiyle ekonominin olması gerektiğinden daha fazla "ısınmasına" neden olmaktadır. Böylece ekonomik büyüme, enflasyonist bir ekonomiye dönüşebilmektedir.

Bankacılığın aynı yönde çevrimli bu eğiliminde, (detaylı değerlendirmelerine aşağıda yer verilen) kredi riski ölçüm modellerinin olası makroekonomik sonuçlarıyla birlikte payı oldukça fazladır. Zira, ölçüm modelleri genişleme dönemlerinde temerrüte düşme riski (*default risk*) için iyimser sonuçlar öngörerek, bankaların söz konusu dönemde zaten fazla olan, ancak merkez bankasınca azaltılması tercih edilen kredi verme eğilimini iyice kuvvetlendirmektedir. Ayrıca, daralma dönemlerinde modellerin aşırı kötümser öngörülerini, en sağlam parasal genişleme politikaların bile, bankaların kötü kredi riskine sahip olarak algılanan kişi ve/veya kurumlara kredi tahsis etmesi için teşvik edemeyebileceğini göstermektedir (Allen and Saunders, 2003).

Basel Komite tarafından yeni hazırlanan, sermaye yeterliliğine temel oluşturacak "CreditMetrics" benzeri kredi riski ölçüm modeli teklifleri de, modelin yapısında kredi çevrimleri ve bunların kredi riski üzerindeki etkileri tam olarak tanımlanamadığı sürece, bankacılığın aynı yönde çevrimli olan eğilimini daha da artırabilecektir. Bankaların, içsel modellerle ölçülerek belirlenmiş riske duyarlı sermaye dağılımının yasal düzenlemelerle kısıtlanması durumunda, işçevrimlerinin dip noktalarında kredi verebilme kapasitesinin düşmesi veya genişleme dönemlerinde "gereğinden fazla" kredi

taahsis etmeye teşvik edilmesi sonucu doğabilecektir. Bu durumun ortaya çıkma nedeni, riske duyarlı sermaye gereksiniminin (özellikle RAROC-Riske Göre Düzeltilmiş Sermaye Getirisi- temelli modellerde), temerrüte düşme riskinin yükseldiği (düştüğü) dönemlerde artmasıdır (azalmasıdır). Bu nedenle de, kredi riski modelinin daralma (genişleme) dönemlerinde, temerrüte düşme riskini olduğundan daha fazla (daha az) öngörmesi halinde, bankanın içsel sermaye gereksinimi daralma (genişleme) döneminde olması gerekenin çok üzerinde (altında) gerçekleşecektir. Buna karşılık, banka da daralma dönemlerinde kredi tahsisini iyice kısıtlayacak, genişleme dönemlerinde ise çok fazla artıracaktır.

Şekil 3.2. Kredi Riskinin Aynı Yönde Çevrimliliğine Teorik Bir Açıklama

Kaynak: Allen and Saunders, 2003.

Sıkıntılı makroekonomik koşullar altında temerrüte düşme ve diğer kredi sorunlarının katlanarak büyüdüğü olgusu artık yadsınamaz bir gerçek durumundadır. Bunun yanında ekonomik koşulların iyileşmesi, en riskli kredi kullanıcılarının bile fon sağlayabildiği ortamlar yaratmaktadır. Bu yüzden, kredi sorunlarının “ex post” gerçekleşmeleri, genişleme dönemlerinde azalan, daralma dönemlerinde artan, bir başka deyişle, oldukça açık, aynı yönde çevrimli bir eğilim göstermektedir. Ancak, bu tablo temerrüte düşme olasılığı (probability of default), temerrüte düşme halinde kayıp (loss given default) veya temerrüt halinde maruz kalınan risk tutarlarından (exposure at default) herhangi birinde hiçbir sistemik risk faktörünü içermeyen sabit bir portföy kayıpları dağılımı ile mümkün olabilecektir. Diğer bir ifadeyle; Şekil 3.2'den

de görüleceği üzere daralmanın olduğu rasgele bir A noktasındaki dönemde kredi kayıpları artabilecek, buna karşılık ekonomik büyümenin yaşandığı aynı dağılım grafiği (*kayıp dağılımı 1*) üzerindeki rasgele bir B noktasında "ex post" kredi kayıpları olabilecektir.

Diğer taraftan, sabit dağılım üzerindeki bu tür hareketlerden farklı olarak, aynı yönde çevrimlilik, tüm kayıp dağılımında, kredi riskinde "önceden tahmin edilmiş" (ex ante) değişiklikleri yansıtan bir kaymayı gözönüne almaktadır: Bu durum Şekil 3.2'de, "iyi" ekonomik durumdaki *kayıp dağılımı 1*'den, kötü ekonomik koşullardaki *kayıp dağılımı 2*'ye bir kayma şeklinde gösterilmektedir. Başka bir deyişle, A noktası, istikrarlı *kayıp dağılımı 1*'de kötü "gerçekleşmiş" (ex post) bir portföy değeri ise, portföyün önceden tahmin edilmiş risk maruziyeti (risk exposure), sistemik risk faktörlerinden etkilenmemektedir. Ancak, "iyi" ekonomik dönemlerde, *kayıp dağılımı 1*'de portföy kayıplarının değeri B noktasına ve "kötü" ekonomik dönemlerde ise *kayıp dağılımı 2*'nin üzerindeki A noktasına karşılık geliyorsa, risk maruziyetinde önceden tahmin edilmiş aynı yönde çevrimli bir kayma olmuş anlamına gelmektedir. Bu durum ise, tüm portföy kayıpları dağılımının, makroekonomik koşullara bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. A noktası her iki dağılımın üzerinde de olduğu için, ampirik olarak riskteki aynı yönde çevrimli önceden tahmin edilmiş bir kaymayı, gerçekleşmiş olanından tamamen ayırmak çok zor olacaktır.

3.2. Aynı Yönde Çevrimlilik ve Karşılıklar

Kredi riskinde meydana gelen bu aynı yönde çevrimliliğin olumsuz etkilerini azaltmak ve artan kredi riskinin yönetilmesi amacıyla bankacılıkta geleneksel olarak kullanılan, daha öncede ifade edildiği üzere, iki araç mevcuttur. Birincisi, genişleme dönemlerinde artan, kredi portföylerinin kalitesindeki bozulmaya karşı hiç de duyarlı ol(a)mayan, dolayısıyla daralma dönemlerinde potansiyel kredi kayıplarını karşılamada genelde "yetersiz" kalan sermaye yeterliliği; ikincisi, bilançonun varlık tarafında yer alan ve önceden gerçekleşmiş kriterlerle belirlenen karşılıklardır.

TABLO 3.1. TESİS EDİLEN KARŞILIKLAR İLE ÇIKTI AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ(*)

Ülke	Korelasyon
ABD	0,14
Almanya	-0,21
Avustralya	-0,88
İngiltere	-0,38
İspanya	-0,41
İsveç	-0,83
İtalya	-0,21
Japonya	-0,43
Macaristan(**)	-0,86
Norveç	-0,35
Türkiye(***)	-0,43

(*) Çıktı Açığı = Gerçekleşen üretim ile potansiyel üretim arasındaki fark.

Tesis Edilen Karşılıklar = Toplam Özel Karşılıklar / Toplam Aktifler.

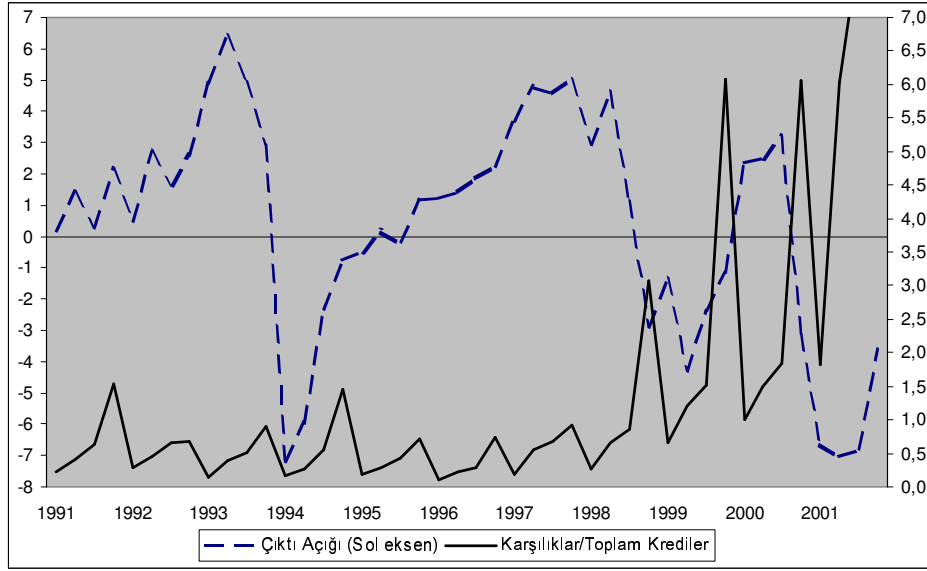
Kaynak: Borio, Furfine ve Lowe, 2003.

(**) Macaristan Merkez Bankası.

(***)Kaynak:TCMB, yazarın kendi hesaplamasıdır (Çıktı açığı için, Araştırma Genel Md. tarafından "Extended Kalman Filter" kullanılarak hesaplanan veriler kullanılmıştır).

Ancak, Horvath (2003) yaptığı çalışmasında, genişleme dönemlerinin bitiminde, karşılıkların toplam kredilere oranının büyümeye başladığını ve daralmanın en fazla olduğu dönemde, en yüksek seviyeye çıktığını göstermektedir. Yine Borio, Furfine ve Lowe (2001), yaptıkları çalışmada, Tablo 3.1.den de görüleceği üzere, bir çok ülkede tesis edilen karşılıklarla iktisadi genişleme arasında negatif ilişki olduğunu göstermişlerdir. Türkiye'de ise durum farklı değildir. Tesis edilen karşılıklar ile çıktı açığı arasındaki korelasyon katsayısı negatif 0,43 düzeyinde olmakla beraber, işçevrimleri ile tesis edilen karşılıklar arasındaki ilişki, Şekil 3.3.'den de görülebileceği üzere, 1998 yılına kadar oldukça zayıftır (korelasyon katsayısı 0,17). Ekonomik dalgalanmaların hem miktar olarak hem de şiddet olarak arttığı 1998 yılından sonra tesis edilen karşılıklarda da benzeri, ancak ters yönlü bir dalgalanma gözlenmektedir.

Halbuki, genişleme dönemleri ekonominin fazla ısındığı ve kredi kalitesinin en fazla bozulduğu dönemler olmuştur. Diğer taraftan daralma dönemleri ise, bir toparlanma süreci gerektirdiğinden, bunun için ilave karşılık olarak kullanılan her fona ihtiyaç duyulan bir dönemlerdir.

Şekil 3.3. Türkiye'de Tesis Edilen Karşılıklar ile Çıktı Açığı Arasındaki İlişki (%)

Kaynak: TCMB;Evds

Karşılıklardaki bu farklı değişimin nedenleri çeşitlidir: Özel karşılık birikimi, ekonominin genişleme döneminde borçlunun geri ödeme kapasitesinin mükemmel olması ve geleneksel kredi alma kriterlerini kolayca sağlaması nedeniyle düşer. Genel karşılıklar ise, toplam varlık değişimlerine bağlı olarak değiştiğinden, söz konusu dönemde yükseliş göstermekle birlikte, uluslararası bir çok tecrübe, bu artışın hiç de yeterli olmadığını, bu nedenle de toplam karşılıklar bazında fazla etkili olmadığını göstermiştir (Horvath, 2003). Daralma dönemlerinde ise, bu durumun tam tersi bir resim ortaya çıkmaktadır. Daralmayla birlikte borçluların durumlarının bozulması, özel karşılıkların artışına neden olmaktadır. Genel karşılıklar ise, toplam kredi portföyünde büyümenin azalmasıyla düşen bir eğilimle artmaktadır. Toplam krediler portföyü, yüksek bir daralmayla birlikte küçüleceğinden, genel karşılıklar düşme eğilimi gösterebilecektir, ancak bu yine toplam karşılıklar açısından çok düşük miktarda olacaktır.

Bu tür bir eğilim, piyasaların bankacılık sektöründen beklentisiyle daha da fazla güçlenmektedir. Genişleme dönemlerinde, bankalara daha fazla kar yaratılması için baskılar olacaktır. Bunun etkisiyle bankalar, gelecekte ortaya çıkması muhtemel zararlarını hemen belirlemek yerine, karşılıklarını da düşürerek, karlarını yüksek tutma isteğinde olacaktır.

Ancak konuya ilişkin yapılan çalışmalar da göstermektedir ki (Horvath, 2002), kredi riskinin aynı yönde çevrimliliğine rağmen karşılıkların toplam kredilere oranı genişleme dönemlerinde azalmakta, daralma dönemlerinde ise artmaktadır.

Belirtilen bu nedenler dışında, karşılıklardaki artışı açıklayan ve piyasaya belirli sinyaller veren banka davranışları dışında faktörlerde vardır.

3.3. Aynı Yönde Çevrimliliğin Açıklanması

1980'li yıllarda, gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerin geri dönmemesi ile birlikte yaşanan borç krizinden bu yana, kredi çevrimleri ile işçevrimlerinin dinamikleri ve birbirleri arasındaki etkileşimi inceleyen teoriler üretilmekte, daha önce ortaya konulmuş teoriler ise, bu incelemelerde kullanılmaktadır.

Yaklaşık son elli yıldır makroekonomi teorisyenleri, finansal piyasaların rasyonel davranan kişilerden oluşan, tam etkin piyasalar olduğuna inananlar (efficient market theory) ve rasyonel olmayan davranışlar nedeniyle belirsizliğin hakim olduğu etkin çalışamayan piyasalar (inefficient market theory) olduğuna inananlar olarak ikiye ayrılmıştır. İlk grup, finansal kararlardaki objektiviteye inanmaktadır. Ekonominin yapısal davranışı istikrarlıdır, bu nedenle matematiksel modeller kurulabilir ve kurulan bu modellerle faiz oranları ve varlık getirileri gibi istenilen düzeyde risk ve getiri kompozisyonuna sahip, optimal portföylerin oluşturulmasında kullanılan anahtar değişkenler tahmin edilebilir. İkinci grup ise, finansal kararların tamamen subjektif olduğuna, dolayısıyla her zaman hataya açık olduğuna inanmaktadır.

Buradaki önemli ayrım, risk ve belirsizlikle ilgilidir. Birinci gruptaki etkin piyasa savunucuları, bütün dünyayı bir kumarhane gibi varsaymaktadır. Çeşitli sonuçların olasılıkları, oyuncular tarafından bilinmektedir. En yüksek ihtimalli sonuç ile en düşük olasılıklı sonuç dağılımı yapılabilmektedir. Yatırımların beklenen değerleri (ki bilindiği varsayılmaktadır), gerçek değerlerinden az olması sebebiyle risklidir. Buna karşılık ikinci gruptaki

piyasaların etkin olmadığını savunanlar, bunların hiç birinin bilinmediğini savunurlar. Bütün dünya, çeşitli sonuçların olasılıklarının hiçbir şekilde bilinmediği, belirsiz bir ortamdır.

3.3.1. Kredi Karşılıklarına İlişkin Etkin Piyasa Teorileri

Etkin piyasa teorisinde hakim olan görüş, varlık fiyatlarının hareketlerini karakterize eden "rastsal-yürüme" kuramıdır (random-walk hypothesis). Bu kurama göre, bir varlığın değerinin yarın ne olacağına dair en iyi gösterge, varlığın bugünkü değeridir. Zira, bu kuramı savunanlar, geleceğe ilişkin tüm bilginin bugünkü fiyat içerisinde yer aldığına inanırlar. Dolayısıyla, fiyatlarda yaşanan öngörülememiş bir değişikliğin tek açıklaması tesadüfi şoklardır.³⁴

Kredi karşılıkları tesis edilmesinin açıklanmasında bu teorinin etkisi, bütün finansal kuruluşların, faktörlerin hangilerinin temel veya yapısal, hangilerinin tamamen tesadüfi olduğunu ayırabilmekte olduğunu kabul edilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Teorinin en temel varsayımlarından biri de, varlıkların beklenen getirisinin sabit olmasıdır. Dolayısıyla, yaşanan her şok geçici algılanır. Getirilerde beklenen orandan daha fazla bir artışın yaşanması, getirilerin tekrar beklenen orana düşeceği öngörüsüyle, kredi karşılığı tesis etmek için en iyi zaman olarak kabul edilir. Böylece "kötü" dönemlerde, gerektiğinde bu tesis edilen karşılıklar kullanılır.

Finansal kuruluşlar, kredi çevrimlerinin iniş ve çıkışlarına ait gereken uzun dönemli tüm bilgiye sahiptirler. Dolayısıyla, genişleme dönemlerini sermayenin ve kredi karşılıklarının artırılması için bir fırsat olarak görürler ve daralma dönemlerinde tesis edilen bu kaynakları kullanırlar. Bu süreci işletebilmek için ise, verilen kredi ile kaynak maliyeti arasındaki marjini genişleme döneminde açmaları, daralma dönemlerinde ise kapatmaları gerekmektedir. Kısa vadede yaşanacak tesadüfi dalgalanmalar, bu karşılık sürecini hiçbir şekilde etkilemeyecektir.

³⁴

Banka davranışlarının gerçek yansıması, bu teoride belirtildiği gibi olsaydı, genişleme dönemlerinde hem marjinlerin, hem de kredi karşılıklarının artması, daralma dönemlerinde ise bunun tam tersinin yaşanması gerekmekeydi. Böylece, karşılıklar da “aksi yönde çevrimli” bir eğilim göstermesi gerekmekeydi. Genişleme dönemlerinde elde edilen karların, bu sürecin işleminde kullanılması gerekmekeydi. Böylece, sağlanan karlarda da bir istikrar gözlenebilirdi. Muhasebe açısından ise, varlıkların kısa vadeli tesadüfi şokları yansıtan piyasa fiyatlarından değil, gerçek ekonomik değerlerinden mali tablolara yansıtılması gerekmektedir.

Bu durumun da, düzenleme politikaları açısından çeşitli yansımaları olacaktır. Finansal kuruluşlar, kredi çevrimlerinin uzun dönemdeki eğilimlerine göre tedbirlerini alacaktır. Ancak, çok büyük tesadüfi şoklarda merkez bankası gereken müdahaleyi yapmalıdır. Ama bu tür müdahaleler, uzun vadede bu şokların beklenen değerinin sıfır olacağı varsayıldığından, geçici olmalıdır. Asgari sermaye yeterliliği ve kredi karşılıklarına ilişkin düzenlemeler gereksiz hale gelecektir. Çünkü, finansal kuruluşlar rasyonel davranan oyuncular olarak, uzun vadede geçerli olacak işlemlerin yapılmasında özenli davranacaktır. Bu durumda devlet müdahalesi, gerçekten çok büyük olumsuz şoklar sırasında, “son ödünç verme mercii” olarak bankalara yardım edilmesi şeklinde olacaktır.

3.3.2. Kredi Karşılıklarına İlişkin Etkin Çalışmayan Piyasa Teorileri

Finansal piyasaların, gerçekte yukarıda anlatıldığı gibi çalışmadığı, gerek yukarıda verilen ampirik bulgularla, gerekse diğer çalışmalarla defalarca ispatlanmıştır. Zira, piyasalarda hakim olan durum belirsizliktir. Bilginin elde edilme maliyetinin sıfır olmaması da bu hakimiyeti güçlendirmektedir. Bu durum ise, gerçek riskin ölçülebilmesini zorlaştırmaktadır.

Bankaların, gerçekten tam anlamıyla tesadüfi olan hatalarla, sistematik hataları birbirinden ayıramaması ihtimali her zaman mevcuttur. Etkin çalışan piyasalar teorisine göre, sistematik hataların düzeltilmesine

yönelik tedbirler alınabilir. Ancak, belirsizliğin olduğu bir ortamda bankaların bunu yapabilmesi zordur. Zira, bankalar muhtemel sonuçların olasılık dağılımına ilişkin bilgiye hakim değillerdir. Bunun neticesinde, bir bankanın kredi kayıpları için yetersiz karşılık tesis etmesi veya bankanın yetersiz sermayeye sahip olma ihtimali her zaman vardır.

Piyasaların etkin çalışmamasına ilişkin bütün bu örnekler, risklerin yanlış algılandığını ve bunun da devam etme eğiliminde olduğunu gösteren durumlardır. Özellikle sistemik riskler, içlerinde bulunun kavramsal zorluklar ve işçevrimlerine ilişkin yeterince gözleme sahip olunmaması (borçluların bireysel temerrüte düşme tecrübelerine göre) sebebiyle, bu tür yanlış algılamalara çok müsaittirler. Bu nedenle, kısa vadeli ve elde var olanlara dayalı tahminler, her zaman içlerinde yüksek oranda hata ihtimalini barındırmaktadır. Bu tipte eğilimlerin nereden kaynaklandığına bakıldığında, “algıda taraflılık” (cognitive biases) olarak bilinen psikolojik faktörler karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Guttentag ve Herring (1984; 1986)³, bu kavramı “felaket miyopluğu” (disaster myopia) ve “algı bozukluğu” (cognitive dissonance) olarak ikiye ayırmıştır.

3.3.2.1. Felaket Miyopluğu

Felaket miyopluğu, en genel anlamında, düşük olasılıklı yüksek kayıplara yol açabilecek olayların gözardı edilmesi eğilimi olarak tanımlanabilir.

Kredi verme kararının içinde barındırdığı sonuçların sayısı, kredi sonucunu belirleyecek işlem ve kredi kullanıcı sayısından daha fazladır. Tüketici kredileri, araba kredileri, kredi kartları ve küçük ölçekli firmalara verilen krediler bu tür, çok fazla ihtimale açık, ancak kayıp riskinin ve krediler arasındaki korelasyonun belirli bir güven aralığında tahmin edilebildiği tipte kredilerdir.

Bankalar, bu tür kredilerin yüksek sıklıktaki kayıplarının doğru fiyatlanması ve beklenen kayıplarını karşılayabilecek yeterli karşılık tesis edilmesi için ve beklenmeyen kayıplar için de yeterli ekonomik sermaye bulundurulmasını sağlayacak bilgiye ve teşviğe sahiptirler. Bu tür krediler, gerçek fiyatının altında değerlendirilirse, banka hemen ortaya çıkan kaybı karşılayabilecektir. Gerçek fiyatının üstünde fiyatlanırsa, rakip bankalar bu fiyatın hemen aşağıya çekilmesini sağlayacaktır.

Buna karşılık, çok büyük zararlara yol açacak olaylara ilişkin dağılıma ait olasılık bilgisi çok azdır. Karar alıcılar, sadece küçük, fakat sonlu bir olasılıkla (π) bir felaketin olacağını bilirler. Karar alıcılar, π hakkında daha önceden ne bir bilgiye sahiptirler, ne de tahmin edilmesinde kullanılacak tarihsel veriye sahiptirler. Sonuçta bu “bilgisizlik” belirsizliğin ana sebebidir.

Bu şartlar altında piyasa katılımcılarının subjektif olasılıklarının, objektif olasılıklar olabileceği varsayılmaz. Piyasa disiplininin, karar alıcıların beklentilerini doğru bir biçimde şekillendireceği argümanı fazla bir güce sahip değildir. Zira, felaket o kadar ender gerçekleşebilir ki, yıllar boyunca sonuçları unutulmuş gözardı edilebilir. Bu koşullar altında rekabet, ihtiyatlı davranan bankaları da piyasadan uzaklaştırabilir, çünkü (yukarıda da ifade edildiği gibi) düşük olasılıklı bir felaket için gereken kredi risk primini, kredi verirken hesaba katmaya çalışan banka, bu felaketi tamamen gözardı etme eğiliminde olan bankalara elindeki piyasayı da kaptırarak yok olabilir. 1980’lerin başında yaşanan gelişmekte olan ülkelere verilen borçların geri dönmemesi bunun en güzel örneklerinden biridir.

Bu durumda, belirsizlik karşısında beklentilerin nasıl şekillendiğine bakmak yerinde olacaktır. Yukarıda anlatılan, rasyonel beklentilere dayanan “etkin piyasa kuramı” burada kullanılamamaktadır. Bu nedenle, konu üzerinde algı psikologlarının kapsamlı çalışmalarını kullanmak gerekmektedir (Tversky ve Kahneman, 1982)³. Düşük olasılıklı, fakat yüksek zararlı olaylar karşısında insan davranışını karakterize eden iki “gösterge” (heuristic) tesbit edilmiştir: “Mevcut gösterge” (availability heuristic) ve “eşik gösterge”

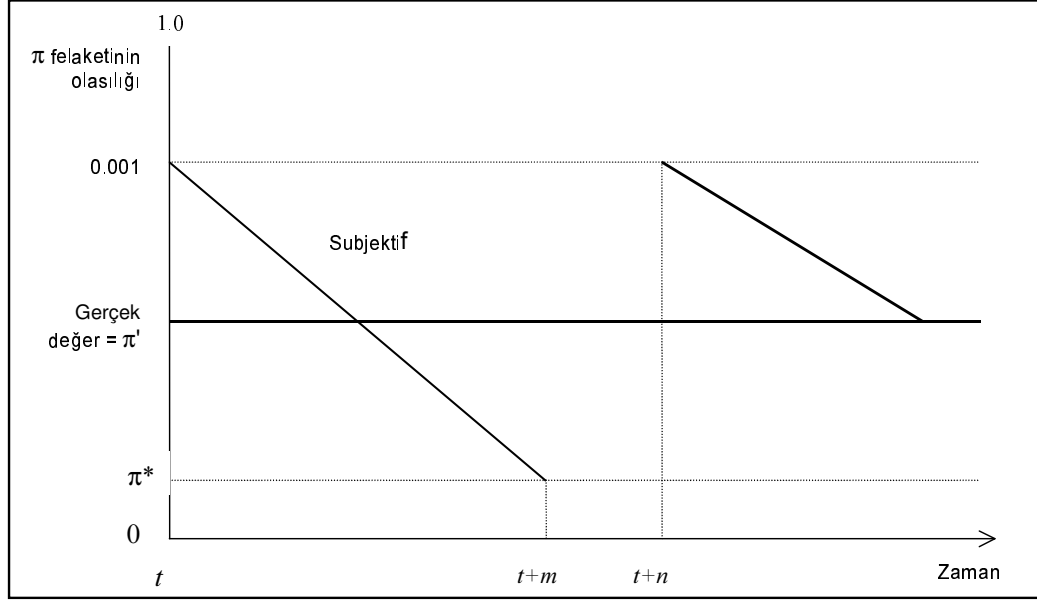
36

1 2 q
Judgement Under Uncertainty: Heuristic and Biases
1 3-

(threshold heuristic). Bunlar, kredi sağlayıcıların belirsizlik karşısında nasıl davrandığını da açıklamaktadır.

Mevcut gösterge, kişilerin, olayların olasılıklarını nasıl değerlendirdiğini açıklayan psikolojik bir mekanizmadır. Mevcut gösterge, kişinin, olasılığı veya sıklığı aklına ilk gelen bağlantılarla kolayca çözmesidir. Sık gerçekleşen olaylar, ender gerçekleşenlere kıyasla daha kolay hatırlanır. Bu hatırlanma kolaylığı, son gerçekleşmeden bu yana geçen zaman gibi unsurlara bağlıdır. Bu olgunun açıklanmasında en çok kullanılan örnek, kısa zaman önce bir araba kazasına şahit olmuş şöfördür (Herring, 1999). Bu şöfürün olay karşısında ilk tepkisi, sanki kaza olasılığı aniden yükselmiş gibi, çok dikkatli araba kullanmaya başlamasıdır. Fakat, zaman geçtikçe, yavaş yavaş kaza görünteleri hafızadan silindikçe dikkat dağılmaya başlamaktadır. Felaketin gerçekleşmesinden uzun zaman sonra, belirli bir noktada, felaketin subjektif olasılığı düşer ve sifıra yakınsar.

Eşik gösterge, Şekil 3.4'te gösterilmiştir. Önemli şokların veya büyük kayıpların yaşanmadığı belirli bir zaman süresi içerisinde, bir felaketin subjektif olasılığı 0.001'den, (gözlenemeyen) gerçek felaket olasılığı (π')'de sabit olsa bile, sifıra düşeceği nokta olan eşik (π^*)'ye iner. Bir felaketin subjektif olasılığının hiçbir felaketin olmadığı dönem boyunca aşağıya düşmesi, "felaket miyopluluğu" olarak isimlendirilir (Herring, 1999).

Şekil 3.4. Felaket Miyopluğu

Kaynak: Herring (1999)

Algıyı sarsacak bir şok yaşanması durumunda, felaketin subjektif olasılığının artması çok doğaldır. Mevcut göstergenin etkisi, muhtemelen gerçek felaket olasılığı (π')'nin üzerinde bir tahmin olmasına neden olabilecek şekilde gerçekleşecektir. Şekil 3.4'te, bu durum ($t + n$) zamanında subjektif olasılıkta yaşanan ani yükselişle gösterilmektedir.

Felaket miyopluğunun hassaslığı, bazı kurumsal unsurlarla güçlendirilmiştir. Örneğin, oldukça gelişmiş kredi riski modellerine rağmen, bir çok banka dikkatsizce, düşük sıklıkta gerçekleşen olayları gözardı eden muhasebe sistemlerini kullanmayı sürdürmektedir. Geleneksel muhasebe uygulamaları, yüksek sıklıkta gerçekleşen kayıpların denetlenmesi, fiyatlanması ve karşılık tesis edilmesinde yardımcı olsa da, sık gerçekleşmeyen ciddi kayıplara yol açan olayların kontrol edilmesinde faydalı olamamaktadır. Zira, şokların gerçekleşme sıklığı, raporlama dönemlerinde kapsamalarını engellemektedir. Muhasebe bilgilerinde bu tür "kötü" sonuçların yer almaması da, temerrüte düşme durumunda tesis edilen rezervlerin ve temerrüte düşme primlerinin düşürülmesi için baskı yaratmaktadır. Potansiyel kayıplar için karşılık tesis edilmemesi halinde,

düşük olasılıklı kayıplara maruz işlemlerin, yanıltıcı bir şekilde karlı gözükmesine yol açacaktır.

Felaket miyopluğu gibi algıdaki bir bozukluk, riskin de aynı yönde çevrimli algılanmasına neden olmaktadır. Genişleme dönemi ilerledikçe riskin gerçekleşmesine ilişkin hafıza iyice zayıflayacak ve elde edilen veriler ekonominin istikrarlı bir büyüme eğilimine girdiği görüşünü destekler şekilde yorumlanacaktır. Bu durum ise, gereken risk analizlerinin yapılmadan kredi genişlemesinin artırılmasına yol açacaktır. Bu sürecin tam tersi daralma dönemlerinde yaşanacak ve düşük olasılıklı, büyük kayıplar realize olunca, bu tür olaylara atfedilen subjektif risk, olduğundan daha fazla algılanarak yükseltilecek, bunun sonucunda artan risk primleri, kredinin çok fazla daralmasına sebep olacaktır.

Riskleri, işçevrimleri boyunca doğru algılayıp, ona göre tedbir almaya çalışan bankalar da, yukarıda anlatılan rekabet vs. gibi nedenlerden müşterilerini kaybetmemek için, diğer bankalar ile aynı eğilimi sürdürmektedir.³

3.3.2.2. Algı Bozukluğu

“Algı bozukluğu” kavramı genel anlamda, karar alıcıların geçmiş kararlarını, daha önceden doğru olmadığı gösterilmiş olsa da, doğruluğunu ispata çalışması olarak tanımlanabilir. Bu teori bankaların, belirsizlik nedeniyle kredi portföylerinin olasılık dağılımını oluşturamadığı argümanına dayanmaktadır. Bu yüzden de, oldukça genel hatlara sahip ve hemen elde edilebilen göstergeler, bankalar tarafından tercih edilmektedir. Örneğin, bazı özel kredi kayıplarını incelemek için borçlunun nakit durumu, içinde bulunduğu sanayi dalının beklenen kar düzeyi, bu sanayi dalından sağlanan karlardaki dalgalanmalar gibi faktörleri inceleyen gelişmiş sistemler kurulmuştur. Ancak, bu sistemler için gereken bilginin eksik ve/veya belli aralıklarda yayımlanıyor olması, hata payını oldukça yükseltmektedir. Ayrıca banka yönetimi, hataların hangilerinin tesadüfi şoklardan, hangilerinin yapısal bozukluklardan kaynaklandığını tesbit edemediği için, hataların kaynağına

inip doğru bir değerlendirme yapmamaktadır. Hatayı tanımlayacak bilgi mevcut olduğunda ise, yönetim özsaygısını yitirmek korkusuyla, harekete geçmekte çok yavaş davranmaktadır (Beattie ve diğerleri, 1995).

Algı bozukluğu, yeni bilginin gözardı edilmesi, hatta kabul edilmemesi veya yeni gelen bilginin geçmiş kararların desteklenmesinde kullanılması gibi durumlara yol açar. Daha açık bir ifadeyle, banka yönetimi hatanın gerçek nedenini bulmaya yönelik her türlü çabayı reddeder. Bu davranış, bazen tamamen tesadüfi nedenlerden kaynaklanabilir. Ancak, yönetimin hata payının olma ihtimali her zaman vardır. Bu nedenle de, bu hatanın bulunmasına yönelik her türlü çaba, yönetim tarafından reddedilecektir. Yapılan bir hata sonucunda bankanın eksik karşılık ayırdığının ortaya çıkması halinde, yönetim ilave karşılık tesis edilmesini bir zayıflık göstergesi olarak kabul ederek reddedecektir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, karşılık tesis etme sürecinin kredi çevrimlerinin bir parçası olduğu anlaşılabilir. Bunun için bir kez daha Minsky'nin (1964; 1992) ilk olarak ortaya koyduğu teoriden faydalanılması yerinde olacaktır. Buna teoriye göre, ekonominin güçlü olduğu genişleme dönemlerinde, bankalar spekülatif pozisyonlar almaktan çekinmezler. Buna bağlı olarak kredi karşılıklarını da azaltırlar ve kredi verme getirisi ile kaynak maliyeti arasındaki marjı, gerçek getirileri ve karları düşürmek pahasına, iyice daraltarak aşırı kredi arzı yaratırlar. Bundan sonra, borçluların aldıkları kredileri geri ödeyememe durumuna düşürecek, öngörülemeyen bir şok yaşanır. Bunun sonucunda banka, kendi stratejisini yeniden gözden geçirir, kredi karşılıkları artış gösterir ve bankalar sermaye artırımına gitmenin yollarını ararlar. Bankalar karlardan ayırdıkları fonları yükselttikçe, faiz hadleri de artar. Sonuçta, kredi arzındaki büyüme yavaşlar, hatta negatif bir hale gelebilir. Böylece süreç, "etkin piyasa" teorisyenlerinin iddia ettiğinin tam tersine, aynı yönde çevrimli bir eğilim içerisinde devam eder.

Bu değerlendirmenin en önemli tarafı, ekonomik çevrimlere göre bir kredinin vade yapısının da analiz içerisinde yer almasıdır. Kredinin vadesi uzadıkça, borçluların bir daralmadan etkilenecek yükümlülüklerini yerine getirememe olasılığı o kadar artmaktadır. Bu yüzden de tesis edilen

karşılıkların süresi uzamaktadır. Ancak, kredilerin vade yapısı kısa olursa, banka, daralma anında artan riski karşılamak için daha az kredi açmaya başlayarak kendisini yeni duruma daha kolay adapte edebilecektir. Uygulamada, bankaların kredi portföyünde her türlü vade yapısında kredi olabileceği için, karşılıklarda yükselme ve kredi arzında daralma aynı anda gözlenebilmektedir.

3.3.2.3. Sürü Davranışı

Sürü davranışı (herding behavior), özünde diğer iki algıda taraflılık kuramıyla içiçe değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Zira, farklı tipte olan eylemlerin bir çok kuruluş tarafından gerçekleştiriliyor olması, diğer kuruluşlar tarafından makul eylemler gibi algılanılmasına neden olabilmektedir. Bir başka deyişle, kurumların kendi emsallerinin davranışlarıyla uyumlu hareket etmesi "sürü davranışı" olarak tanımlanabilir. Bu şekilde bir "sürü psikolojisi", istikrarlı varlık fiyatlarının ve risklerin yanlış algılanmasının direk olarak kaynağı olacak bilginin kullanımıyla yakından ilişkilidir. Daha genel bir ifadeyle, kredi arzında yaşanan genişleme ve daralmaların, dolayısıyla finansal çevrimlerin şiddetlenmesinin altında yatan temel nedenlerden biridir. Sürü davranışının açıklanmasında kullanılacak en temel argüman ise, hata, bireysel olmak yerine kolektif olarak yapıldığında "ödül-ceza" sürecinin işlemeyişidir. Örneğin, yapılan hata, tüm sektörde yaygınsa, bireysel olarak bir yöneticinin bu hata nedeniyle suçlanma eğilimi yok denecek kadar az olmaktadır. Kolektif hata, yönetimdeki değişikliğin reel olarak oldukça ufak kazanımlar getirdiğine işaret eden, homojen bir yönetim kabiliyeti olduğunu göstermektedir. Ayrıca otoritelerin, oldukça yaygın finansal sıkıntılar içinde olan kuruluşları (krizin şiddetini azaltmak çabasıyla), destekliyor gibi algılanması söz konusu olabilir. Bu tür durumlarda, normlara göre hareket etme baskısı oldukça güçlü olur. Göreceli performanslara önem veren resmi ödüllendirme planları, bu eğilimi güçlendirebilmektedir (Borio, Furfine ve Lowe, 2001).

Genel olarak bakıldığında, risklere göre uygun olmayan davranışlar, sözleşmelerde yer alan bağlayıcı hükümlerden de kaynaklanabilir. Kısa vadeli performansa önem veren hükümler, bu tip durumlar için güzel

örneklerdir. Ödüller, cezalara göre daha önce gündeme geliyorsa, uzun vadeli bir bakış açısının kullanılması pek de beklenmemelidir. Ödemelerin risk odaklı yapılmaması, sorunu katlamaktadır. Bu tür durumlara uygun düzenlemeler de oldukça yaygındır. Verilen kredi miktarı gibi, yapılan iş hacmi veya daha ayarlanmamış kar durumuna bağlı, bonus veya komisyon ödemesinin işin başında yapılması, bunun en çarpıcı örneklerindedir. Artan sistemik sorun ihtimaline işaret eden çarpık teşvik mekanizmasının açıklanmasında en sık kullanılan olgu, mevduat sigortası veya iflas beklentileriyle ilişkili üstü kapalı ya da açık, yanlış fiyatlandırılmış devlet garantilerine ilişkin "ahlaki çöküntü"dür (moral hazard). Bu olgu, gerçekten kredi patlamasıyla ekilen, ilerde yaşanacak bir krizin tohumlarını yeşertebilir. Aynı zamanda, bu şekilde verilen üstü kapalı sübvansiyonların değerleri, risk algılanmasında olduğu gibi, genişleme döneminde azalacak, daralma döneminde artacaktır.

Sonuç olarak; bu üç kavramda da altı çizilmesi gereken nokta, birbirini besleyen bu unsurların risklerin yanlış algılanmasına yol açarak, riske uygun önlemlerin alınmasını engellemekte olduğu ve davranışlarda aşırı ölçüde aynı yönde çevrimliliğe sebep verdiğidir. Böylece, finansal çevrimlerin ve işçevrimlerinin şiddetini artırabilirler. Bu unsurlar, riskin genişleme döneminde azaldığı ve ancak gerçekleştiği zaman arttığı gibi bir algılamayla hareket eden fiyat ve miktar göstergelerine yansımaktadır. Bu tür aşırı iyimser ve kötümser dalgalanmalar, sonuçta finansal istikrarsızlığı körüklemektedir.

3.3.3. Kurumsal Hafıza Kuramı

Banka kredi çevrimlerinin aynı yönde çevrimliliğine ilişkin bir açıklama da Berger ve Udell (2003) tarafından ortaya atılan "Kurumsal Hafıza Kuramı"dır (Institutional Memory Hypothesis). Bu kuram özünde, yukarıda anlatılan ve riskin yanlış algılanmasına yol açan üç psikolojik davranış bozukluğuna dayanmaktadır.

Berger ve Udell, kurumsal hafıza sorununun, bankanın potansiyel kredi sorunlarını tanımlama kabiliyetinde kötüleşmeye ve kendi kredi

çevrimindeki kredi verme standartlarının gevşetildiği bir kredi verme eğilimine yol açabileceğini savunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, kredi sağlayan kuruluşlar, kredilerde yaşanan son büyük daralmadan itibaren, zaman geçtikçe sorunlu kredilerinden edindikleri tecrübeleri unutma eğilimindedirler. Kredilerle ilgili görevlinin becerisindeki kötüleşme, kısmen bu daralmayı yaşamayan görevlilerin oransal olarak artmasından, kısmen de tecrübeleri görevlilerin son sorunlu kredilerle ilgili tecrübelerinden bu yana becerilerinde meydana gelen körelmeden kaynaklanmaktadır. Kredilerle ilgili görevlilerin becerilerindeki bu bozulma, görevlilerin, düşük kaliteli kredi kullanıcısıyla, yüksek kaliteli kredi kullanıcı arasındaki ayırımı yapma becerisini yitirdikçe, kredi sağlama standartlarının gevşetilmesine neden olmaktadır. Kurumsal hafızadaki bu kayıp, bankanın yaşadığı son "çöküş"den bu yana, bireysel olarak kredilerle ilgili tüm görevlileri değerlendiren ve disipline eden bankanın içsel denetleme sistemlerinin kapasitesinde eşzamanlı bir düşüşün yaşanmasıyla katlanabilecektir. Zira, bu dönem içerisinde, söz konusu görevlilerin performansının değerlendirilebileceği çok az sorunlu kredi gözlenmektedir. Bu hafıza kaybına yol açan bir etmen de, tecrübeli görevlilerin zaman içerisinde toplam kredi görevlileri içerisindeki payının düşmesidir. Bankadan ayrılan ve bankanın başka bir biriminde daha yukarıda bir pozisyona terfi ettirilen eski ve tecrübeli kredilerle ilgili görevlilerin yerine yetiştirilmek üzere yeni görevliler alınabilir. Bu yeni görevliler, daha önce yaşanmış kredi çöküşü tecrübesine sahip değildir. Buna ilave olarak, son kredi çöküşünden bu yana devam eden kredi genişlemesinde ekstra eleman alımı devam edecektir. Bu durum ise, tecrübeli kredilerle ilgili görevli payını iyice düşürecek ve kredi analizlerinde bu tecrübe eksikliğinin etkisi (dolayısıyla hafıza eksikliğinin etkisi), sonunda kötü sonuçları getirebilecektir.

Ayrıca, dışarda yer alan kurumsal paydaşların (sermaye benzeri kredi verenler, hisse sahipleri, düzenleyici ve denetleyici otorite), banka yöneticilerini değerlendirme ve kontrol etme kapasiteleri, sorunlu kredi gözlemindeki eksiklik sebebiyle, bu dönem içerisinde zayıflamaktadır. Kurumsal hafıza teoremi, her ne kadar toplam işçevrimlerinden ziyade bankanın kendi kredi performansında yaşadığı sorunlara dayansa da, bankalar toplam çevrimlerle kredi sorunlarını aynı anda yaşadıkları için,

bankanın kredi sağlamanın toplam çevrimler üzerindeki etkilerinin görülebilmesine ışık tutabilir.

Kurumsal hafızanın yitirilmesinin aynı yönde çevrimlilikle ilişkili birkaç olumsuz sonucu olabilir:

- Aynı yönde çevrimli kredi verme davranışı, işçevrimlerinin şiddetini artırarak, sistemik risk tehlikesini yükseltmektedir. Bu sorun, özellikle kırılgan ve iyi düzenlemelerle yönetilmeyen bankacılık sektörüne sahip gelişmekte olan ülkeler için daha da ciddi olabilir (Berger ve Udell, 2003).
- Genişleme dönemlerinde önemli miktarda negatif net bugünkü değere sahip kredi açılıyor ve daralma dönemlerinde ise pozitif net bugünkü değere sahip krediler açılmayıp engelleniyorsa, aynı yönde çevrimli kredi verme davranışı, kaynakların yanlış dağılımına yol açabilecektir.
- Sorunlu kredilerin çevrimselliği, yapısı gereği işçevrimlerini geç takip etmesi sebebiyle, hem resmi denetim ve gözetim otoritesinin, hem de diğer dışarda yer alan kurumsal paydaşların, bankaları disipline etmesini zorlaştırmaktadır.

Bazı unsurlar, kurumsal hafıza kuramının daha çok büyük bankalara uygulanabilir olduğuna işaret etmekte, bazı unsurlar ise sadece küçük bankalarda uygulanabilir olduğunu belirtmektedir. Büyük bankalarda genellikle sahiplik ve kontrol fonksiyonlarındaki ayrım çok daha keskindir. Küçük bankalara kıyasla, yönetim ile kredilerle ilgili görevliler arasında bir çok hiyerarşik katman vardır. Bu karakteristikler de temsil maliyetini artırabilmekte ve kurumsal hafıza sorununu güçlendirebilmektedir. Diğer taraftan küçük bankalar, kurumsal hafızanın göreceli daha önemli olduğu kişisel bilgilerine ulaşılmasında zorluklar olan müşterilerle, oransal olarak daha fazla kredi ilişkisine girebilmektedir. Büyük bankalar, bu tür kredi taleplerine ilişkin çok detaylı olmayan bilgilerin banka üst yönetimine kolayca iletilmeyecek veya bunun üst yönetimce anlaşılmasına izin vermeyen bir organizasyon

dezavantajına sahip oldukları için, böyle kredileri verme eğiliminde pek olmazlar (Berger ve Udell, 2003).³

Berger ve Udell (2003), 1980-2000 yılları arasında ABD bankalarına ait verileri kullanarak kurumsal hafıza kuramını test etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre, kurumsal hafıza kuramında olduğu gibi, her büyüklükteki bankalardaki kredilerle ilgili görevliler, kredi çevrimlerinin genişleme döneminde kredi verme standartlarını gevşetmektedir. Ancak, büyük kurumların üst yönetimleri bu dinamiği görebilmekte ve gözlenen riskli sınıftaki kredilere yüksek oran uygulayarak bunun önüne geçmeye çalışmaktadırlar.

3.3.4. Açıklayıcı Diğer Etkenler

Yukarıda genel olarak risklerin yanlış algılanmasından kaynaklanan ve bu yanlışlığın genele yayılmasının nasıl kredi riskinin ve kredi karşılıklarının aynı yönde çevrimliliğine yol açtığına yönelik teoriler açıklanmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen teorilerle ilişkili olarak, finansal sistemde kullanılan risk ölçüm yöntemleri, bu tür hatalı risk algılamasına yol açan diğer etkenler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Aşağıda, içsel derecelendirme sistemleri, kredi derecelendirme kuruluşlarının verdiği dereceler, kredi riski ölçüm modelleri ve banka gözetim otoritesinin ve diğer politika belirleyicilerin kullandığı yaklaşımlar, aynı yönde çevrimliliğe neden olabilecek diğer etkenler olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Genel olarak bakıldığında, kullanılan tüm bu yöntemler göreceli riskin ölçülmesinde oldukça başarılı sayılabilir. Ancak, finansal ve iş çevrimleriyle ilgili riskin sistematik olan kısmının ölçülmesinde bu yöntemler zayıf kalabilmektedir. Bu başarısızlığın sebebidir genel olarak, beklenen ve beklenmeyen kayıpların tahmin edilmesinde görece kısa vadeli bakış açılarının kullanılması ve zaman içerisinde meydana gelen hareketler arasındaki korelasyonlara yeteri derecede önem verilmemesi olarak gösterilmektedir (Borio, Furfine ve Lowe, 2001).

38

3.3.4.1. İçsel Derecelendirme Sistemleri

Yeni Basel Mutabakatının da kazandırdığı ivmeyle, son zamanlarda birçok banka, riskin miktarsal olarak ölçülmesi üzerinde çalışmalarını artırmaktadır. Kredileri belirli risk kategorilerine veya derecelerine göre sınıflayan içsel derecelendirme sistemlerinin uygulama ve geliştirilmesi, bu çalışmalar kapsamında değerlendirilebilir. Bu içsel dereceler fiyatlama, sermaye bulundurulması ve karşılık tesis edilmesi kararlarında belirleyici olmaktadır.

Birçok içsel derecelendirme sistemi, "nokta zaman"a (point-in-time) odaklanmakta ve riskin ölçülmesinde bir yıllık projeksiyonları kullanmaktadır.³⁹ Bu durum ise, söz konusu sistemlerin gelecek yılda temerrüte düşme olasılığının ölçülmesi fikrine dayandığı anlamına gelmektedir.⁴⁰ Bir kredi kullanıcısının kredibilitesini ölçmek için sadece bir yıllık dönemin kullanılması, birçok eleştirinin de kaynağı olmuştur (detaylı bilgi için bkz. Clerc, Drumetz ve Jaudoin, 2001). Ancak, bir yıllık dönemlerin seçilmesi, verilerin erişilebilirliği, bankanın içsel bütçe çevrimi, bankaların muhasebe dönemlerindeki kısıt ve ilave yeni sermayenin yaratılabilmesi veya kayıpları azaltacak tedbirlerin alınması için gereken süre gibi çeşitli faktörlere bağlıdır.

Bu sistemler, benzer portföylerle olan korelasyonlarla veya işçevrimlerine paralel olarak, kredi "bozulmalarını" aldıkları gerçeğiyle hiç ilgilenmezler. Bu tür bir uygulama sonucunda, işçevrimlerinin süresinden daha kısa dönemleri hesaplamalarında temel alan içsel derecelendirmelerin, aynı yönde çevrimli olması kaçınılmazdır. Zira, içsel derecelendirmenin doğası gereği, bir bankanın kredi portföyünün ortalama derecesinin işçevriminin bir yönü boyunca (daralma veya genişlemesi süresince), değişme ihtimali yüksektir. Ekonomik şartların iyi olduğu zamanlarda, kredilere gelecek yıl temerrüte düşme olasılığının göreceli olarak daha az

39

40

Basel Committee on Banking Supervision (2000). Report to G7 Finance Ministers and Central Bank Governors on International Accounting Standards

olduğunu gösteren düşük risk derecesinin verilmesi kuvvetle muhtemel olmaktadır. Tam tersine, ekonomik daralmalarda, kısa vadede temerrüte düşme olasılığının yükseldiği gözönünde bulundurularak, ortalama risk derecesi yükseltilecektir. Sonuç olarak, ortalama içsel derecelendirmede ortaya çıkan ölçülmüş riskler ile ekonomik çevrimler arasında negatif bir korelasyon vardır. Yani, genişlemelerde ortalama ölçülen risk derecesi düşerken, daralmalarda yükselmektedir. İçsel risk değerlendirmeleri, kısa vadeli yapıldığı ve uygulamada bankadan bankaya farklılık gösterdiği için, aynı yönde çevrimliliğin giderilmesine ilişkin (olumlu katkı yapması bir tarafa) negatif katkıları giderilemeyecektir (Clerc, Drumetz ve Jaudoin, 2001).

3.3.4.2. Bağımsız Derecelendirme Kuruluşları

Bir çok derecelendirme kuruluşunun kullandığı yaklaşıma göre, kredi kullanıcıları, çevrimin tamamı süresine geçerli olan bir derecelendirmeye (through-the-cycle) değerlendirilmektedir. Borçluların analiz edilmesinde kullandıkları yöntem, varsayımsal "negatif" bir senaryodur (senaryoya göre ya daha yüksek bir "temerrüte düşme olasılığı" ya da genellikle daha yüksek "temerrüte düşme kaybı" varsayılır). Derecelendirmeler, negatif senaryodaki temerrüte düşme olasılığının veya senaryonun kendisinin, yapan kuruluş tarafından değiştirilmesiyle birlikte yenilenmektedir (Borio, Furfine ve Lowe, 2001). Bu durum, gerçek daralma, negatif senaryoda öngörülenden daha ciddi olduğunda, derecelendirmenin kötüleşeceği anlamına gelmektedir. Bu yöneme göre yapılan derelendirmenin eksik tarafı, borçlunun derecesi bütün bir çevrim süresince değişmediği halde, bu dereceye ait temerrüte düşme olasılığının değişiyor olmasıdır. Buna karşılık, borçlu mevcut koşullara göre, sadece belirli bir tarihte derecelendirilirse, borçlunun derecesi çevrim süresince değişirken, bu dereceye ait ilgili temerrüte düşme olasılığı sabit kalacaktır. Dolayısıyla, bankalar içsel derecelendirme sistemlerinde hangi yöntemi kullanacakları konusunda ve kendi derecelendirme sınıflamalarının bağımsız derecelendirme kuruluşlarının sınıflamasına karşılık gelecek şekilde yapılıp yapılmayacağı konusunda özel bir çaba ve dikkat sarfetmesi gerekmektedir.

Çevrimin tamamı süresince geçerli olan bir derecelendirme yaklaşımı, derecelendirmelerin, çevrimlerden bağımsız (acyclical) olmasını garanti etmemektedir. Özellikle, ekonomik daralmanın beklenenden daha kötü olması, derecelerin aşağıya düşürülmesi ihtimalini güçlendirmektedir. Konuya ilişkin muhtelif ampirik bulgularda mevcuttur (Borio, Furfine ve Lowe, 2001).

Bu ampirik bulgulara göre, özellikle tahviller için derecelendirmenin aşağıya düşürülme ihtimali daralma dönemlerinde artmakta, genişleme dönemlerinde ise yükselmektedir. Buna rağmen bu dışsal derecelendirmelerin, içsel derecelendirmelere kıyasla daha az aynı yönde çevrimli olduğu söylenebilir.⁴¹ Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar, Yeni Basel Mutabakatında önerilen standart yaklaşımın piyasa fiyatlarına göre daha istikrarlı olduğunu ve içsel derecelendirmelere göre daha az aynı yönde çevrimli olduğunu göstermektedir.⁴²

Diğer taraftan, IMF'nin 1998 yılında yaptığı bir çalışmada,⁴³ dışsal derecelendirmeler, Asya krizine ilişkin herhangi bir öncü gösterge vermemesi nedeniyle eleştirilmiştir. Bu çalışmaya göre, bağımsız derecelendirme kuruluşlarının uygulamaları, makroekonomik istikrarsızlıklara yol açmaktadır. Banka bilançolarındaki ani kötüleşmenin bir sonucu olarak, derecelendirme kuruluşları, bu bankaların derecelerini aşırı bir biçimde düşürmüştür. Bu ise, sermaye hareketlerinde şiddetli bir aynı yönde çevrimli etki yaratmıştır. Ayrıca bu "derece düşürmeler", sermaye yeterliliğini sağlamak için bankaları, karşılıklarını artırmaya itmiş ve şirketler için dış finansman maliyetlerini yükseltmiştir.

Tarihsel verilere bakıldığında, bu kuruluşların sektörler arasındaki risk farklılığın ölçülmesinde göreceli olarak daha başarılı olduğu söylenebilir (Horvath, 2003). Çünkü bu bağımsız kuruluşlar, risk unsurlarında, işçevrimleri

41

2001 .

42

2000

IMF Working Paper 00 3

q

43

International Monetary Fund (1998), "International Capital Markets".

için yaptıkları bir takım varsayımlara göre değişiklik yaptıkları gibi, borçlunun hangi sanayi dalından geldiği ve bu sanayi dalının kendi çevrimlerini belirleyen arz-talep dengelerini de gözönüne almaktadırlar.

3.3.4.3. Kredi Riski Ölçüm Modelleri

İçsel ve dışsal derecelendirmelerin, özel olarak finansal araçlara ve/veya kredi kullanıcılarına odaklandığı gözönüne alındığında, bu sistemlerin derecelendirmeler ile arasındaki korelasyonların zaman içerisinde nasıl değiştiğini dikkate almadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu dereceler tek başlarına büyük ve karmaşık portföylerin kredi riskini tesbit edememektedirler. Bunun sonucunda, bir kaç finansal kuruluş, ya kendi kredi riski ölçüm modellerini geliştirmişler ya da bunları satın almışlardır.

Bu kurulan modeller birbirinden farklı yapıda olmakla birlikte, bir çoğunun ortak amacı, yakın geçmiş verilerini kullanarak gelecek hakkında tahmin yürütebilmektir. Ayrıca, bu modellerde kullanılan yaklaşımlar korelasyonları dahil ederken genellikle basit kalmakta ve korelasyon ya sabit ya da mali piyasaların yakın geçmişteki durumuna bağlı olmaktadır.

Bir çok kredi riski ölçüm modeli birbirinden farklı yöntemler (Merton tipi modeller, kredi derecelendirmesi geçiş matrisleri-VaR, temerrüte düşme durumu yaklaşımı, makroekonomik değişkenlere bağlı modeller) kullanmasına rağmen, bütün modeller, temerrüte düşme durumunda olan veya kalitesinde değişim gösteren kredilerin olasılığını hesaplamaya çalışmaktadır (Borio, Furfine ve Lowe, 2001). Ayrıca bu yöntemler, gelecek kayıplara ilişkin dağılımın tamamını elde edebilmek için, temerrüte düşme/kalite değişiklikleri arasındaki ve temerrüte düşme halinde kayıpları arasındaki korelasyonlara ilişkin bir takım varsayımlar yapmaktadır. Bu modellerin üzerinde durduğu nokta -kredi kalitesindeki potansiyel değişikliklerin ve temerrüte düşme oranlarının çok daha uzun dönemler gerektirmesine rağmen- bir yıllık dönemleri kullanmasıdır. Bu durum ise işçevrimlerinin tamamının dikkate alınamaması anlamına gelmektedir.

3.3.4.3.1 Merton Tabanlı Modeller (Merton-based models)

Bu modeller, mikroekonomik değişiklikler üzerine odaklanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, temerrüte düşme olasılıkları, sermaye yapısı ve varlık fiyatları dalgalanmalarından faydalanılarak hesaplanmaktadır. Modele göre, vade sonunda yükümlülüklerin değeri varlıkların piyasa değerinin üzerindeyse, temerrüte düşme meydana gelir. Bu ilk varsayım, kredi riskinin varlık fiyatlarındaki dinamizm tarafından yönlendirilmesi sonucunu getirmekte, dolayısıyla model, yükümlülüklerin defter değerlerinin, varlıkların piyasa değerlerini aşma olasılığına bir takım sistemik unsurları da katarak değerlendirmektedir (Horvath, 2003).

Kurum varlıklarının piyasa değeri, gözlenebilen değerler olarak düşünülmemekte, bu nedenle piyasa değeri, hisse senedi fiyatları, bu fiyatlardaki dalgalanmalar ve hisse senetlerindeki opsiyon karakteristiklerini kullanarak bulunan yükümlülüklerin defter değerlerinin yardımlarıyla belirlenebilecektir. İşçevrimleriyle paralel hareket eden hisse senedi fiyatları ve bu fiyatlardaki dalgalanmalar, temerrüte düşme olasılığını ve kurumların temerrüte düşmeleri arasındaki korelasyonu belirlediği için, bir yıllık dönemlerin kullanılması çevrimsel değerler üretmektedir. Dolayısıyla bu modeller, aynı yönde çevrimliliğin şiddetini artırabilmektedir.

3.3.4.3.2 “CreditMetrics” Modeli

Bu model geçiş matrislerini (transition matrix) kullanmaktadır. Her borçlu bir derece almakta, geçiş matrisinin yardımıyla bu derecelendirmedeki iyileşme veya kötüleşme olasılığı veya temerrüte düşme durumu belirlenmektedir. Bir temerrüte düşme durumu, en fazla değer düşüşüne neden olabilecek olaydır, fakat kredinin değeri, derece kötüleştikçe de azalmaktadır. Buna bağlı olarak “CreditMetrics” modeli, borçlunun derece dağılımını tesadüfi (random) olarak belirlemektedir (her bir derece için olasılık belirlenmesi şeklinde). Model, kredinin değerini, verilen derecelerin “forward” primlerini ve bu primlerin toplanarak bulunduğu portföy değerini kullanarak yeniden hesaplamaktadır. Bu nedenle, genellikle “ileriye yönelik değerlendirilen” bir model olarak görülmekte (gelecekte olabilecek olayları

gözardı etmemesi açısından), ancak kurulan model, iktisadi veya finansal herhangi bir değişkene dayanmayan, geçiş matrislerinin mekanik olarak adapte edilmesinden ibaret kalmaktadır (Horvath, 2003). Modelin diğer bir olumsuz tarafının da, derecelendirme sistemlerine çok fazla bağımlı olması olunca, aynı yönde çevrimliliği artırma ihtimali iyice güçlenmektedir.

3.3.4.3.3 “CreditRisk+” Modeli

Bu model, analitik hesaplamalarla bulunan portföylerin kayıp dağılımına odaklanmıştır. Kullanılan yöntem, sigortacılıkta da kullanılan matematiksel modellere dayanmaktadır. Modelde farklı sektörler yaratılmakta, her bir sektör beklenen değer ve temerrüte düşme olasılığındaki dalgalanma parametreleri kullanılarak bulunmakta ve kayıp dağılımının karakteristiklerini göstermektedir. Bir kredinin şartlı temerrüte düşme olasılığı, sektörler arasında ağırlıklandırmayla çalışmaktadır. Bu yüzden, temerrüte düşmenin gerçekleşmesi, altında herhangi bir başka argüman olmayan istatistiksel olasılıktır (Horvath, 2003). Geri ödemeden kaynaklanan kayıplara odaklanan ve kredi kalitesindeki değişikliklere yer vermeyen model, temerrüte düşme olasılığına göre formülize edilmiş bir yöntemle dayanmaktadır. Bu nedenle de model, özel bir tarihe odaklandığında, çıkan sonuçlar çevrimsel olmaktadır.

3.3.4.3.4 “CreditPortfolioView” Modeli

Bu model, mevcut makroekonomik ortamı kredi riski değerlendirmesinde belirleyici unsur olarak alan ekonometrik bir modeldir. Bu nedenle, örneğin BBB dereceli bir borçlunun temerrüte düşme olasılığı, daralma döneminde, genişleme dönemindeki ortamdaki daha yüksek olmaktadır.

Kayıp dağılımları, farklı ülkelerdeki ekonomik koşullara ve farklı sektörlerle göre şekillendirilmektedir. Ekonometrik model, mekroekonomik değişkenleri ve bunlara ilişkin duyarlılıkları içeren bir göstergenin analiziyle bulunan temerrüte düşme rasyosunu hesaplamaktadır. Dereceyi yaratan ortalama temerrüte düşme rasyosunu kullanmak yerine, mevcut ekonomik duruma bağlı geçiş olasılıkları oluşturmaktadır. Temerrüte düşme

rasyosunun çevrimlere paralel hareket ettiği ve bu rasyodaki dalgalanmaların sektörler arasında farklılıklar gösterdiğine dair gözlemler, bu modeli meydana getirmiştir. Bu nedenle, makroekonomik faktörler arasında gözlenen bağlar ve geçiş matrisleri kullanılmaktadır. Buradaki temel sorun ise, veri eksikliğidir. Ancak, yine yukarıda bahsedildiği gibi, aynı yönde çevrimlilik özelliği taşıyan derecelerin modelde kullanılması, çevrimsel özelliğinden, bu modelin de “kurtarılamamasına” yol açmaktadır.

3.3.4.4. Banka Denetim ve Gözetim Otoriteleri

Banka gözetim otoriteleri de risk değerlendirmesi ve ölçülmesi için oldukça büyük miktarda kaynak harcamaktadır. Her ne kadar standardize edilmiş bir yaklaşım bulunmasa da, yakın zamanda gözetim amaçlı risk ölçüm uygulamaları hakkında G-10 ülkelerinde yapılan bir değerlendirmede, gözetimcilerin farklı derecelerde de olsa, riskin sektörler arası boyutuna ve/veya göreceli farklılığına önem verdiği ortaya çıkarılmıştır (Borio, Furfine ve Lowe, 2001).

Tarihsel açıdan bakıldığında, finansal kuruluşlardaki risklerin tanımlanmasında en çok kullanılan gözetim yönteminin “emsal grup analizi” (peer group analysis) olduğu söylenebilir.⁴⁴ Tanımsal olarak bu yaklaşım, daha öncede belirtildiği gibi, riskin sektörler arasındaki boyutunun ölçülmesini amaçlamakta ve var olan sistemik risklerin tanımlanabilmesinde yetersiz kalabilmektedir.

Bir kaç ülkede ise “emsal grup analizi”ne ilave olarak, gözetim otoriteleri, mevcut finansal bilgileri, temerrüte düşme riskinin daha bilimsel olarak ölçülebilmesine yönelik değerlendiren yöntemleri (CAMELS vb.) kullanmaktadırlar. Ancak, bu yöntemler “nokta zaman” yaklaşımlar olup, ya derecelendirme yapıldığı anda finansal kuruluşun mali durumunu yansıtmakta ya da kısa vadede yaşanması muhtemel sıkıntıları belirlemeye çalışmaktadır. Bu nedenle, gözetim otoritesinin kısıtlı kaynaklarını en acil sorunların tesbit edilmesinde en iyi şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

⁴⁴ Türkiye’de de benzeri bir yöntem, BDDK’ya gözetim görevi devredilene kadar Türkiye Cumhuriyet Merkez yine bu amaca yönelik bir sistemdir.

Kullanılan yöntemlerde bu şekilde kısa vadeli yaklaşımların etkili olması ise, sistemik risk değerlendirmelerinin analizlere dahil edilme olasılığını düşürebilmektedir. Bu sistemlerde, ekonomik koşullarda yaşanacak genel bir düşüş (yükseliş), gözetim otoritesinin verdiği derecede, daralmadaki (genişlemedeki) risk artışını (azalışını) gösterecek şekilde bir azalışa (artışa) yol açabilmektedir. Bu nedenle, aynı yönde çevrimliliğe katkısı kaçınılmaz olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILIK UYGULAMASINA ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR

Yukarıda ifade edilen tüm yasal düzenlemeler ve risk ölçüm yöntemlerindeki eksiklikler ve sınırlamalar, kaçınılmaz olarak bankanın sermaye yeterliliği ve karşılık tesis edilmesine ilişkin kararlarına yansımaktadır. Karşılıklardaki ve ekonomik sermayedeki aynı yönde çevrimlilik, bankaları daha kırılgan hale getirebilmekte ve finansal çevrimlerle iş çevrimlerinin şiddetini artmasına neden olabilmektedir. İleriye yönelik bir değerlendirme yapmak gerekirse, risk ölçüm yöntemlerindeki herhangi bir sınırlama, sermaye yeterliliği standartları-Basle Komitenin yeni mutabakatında öngördüğü gibi-bankanın kendi risk değerlendirmeleri ve analizlerine bağlı kaldıkça daha önemli etkiler yaratabilecektir. Aynı şekilde, sermaye ve karşılıklara ilişkin politikalar, finansal sistemdeki çevrim şiddetini artıracak, aynı yönde çevrimli hareketlerin giderilmesinde anahtar olabilecektir. Özellikle son yıllarda, nasıl erişileceği konusunda bir fikir birliği olmamakla birlikte, “ileriye yönelik değerlendirilen” sermaye ve karşılık tesis edilmesi kararları sıkça tartışma konusu yapılmaktadır.

Bütün bu tartışmalardan çıkarılabilecek bir takım genel sonuçlar vardır:

- Mevcut uygulamaların tam tersine, karşılık tesis etme kararı, beklenen kayıpların gelecekteki profillerinin tamamını yansıtır şekilde olmalıdır. Sermaye hesaplamalarında kısa vadeli yaklaşımlar kullanılırken, karşılıklar için daha uzun vadeli analizlerin yapılması gerekmektedir. Zaman farklılıklarını hesaba katmadan temerrüte düşme korelasyonlarının uzun vadeli tahmini,

risk yönetim modellerinin yanlış saptamalar yapmasına yol açmaktadır.⁴

- Temerrüte düşme olasılığını, çevrimsel ve dinamik hareketleri hesaba katmadan, portföyün kredi riski analizini statik olarak yapan yöntemler, kredi riskini oldukça eksik tahmin etmektedir. Dinamik modeller kullanılarak yapılan analizlerin ise, gerekli sermaye artışlarını, yakın geçmişe ait tarihsel verilere dayanan derecelendirme stratejilerine göre daha doğru tahmin etmektedir. Dolayısıyla, dinamik kredi riski modellerinin aynı yönde çevrimlilik sorununun bir kısmını giderebilme imkanı vardır (Koopman, Lucas ve Klaasen, 2002).
- Karşılık tesis etme kararı, kredinin fiyatlanma şekli ve yönteminden bağımsız olmamalıdır.
- Hem sermayenin hem de karşılıkların, dengesizliklerin olduğu dönemlerde artması gerekmektedir. Böyle dönemler, sadece bankanın müşterilerinin kredi riskiyle, diğer bankalardaki müşterilerin kredi riskleri arasındaki korelasyonlarının arttığı dönemler olmayıp, yüksek sermaye yeterliliği rasyosunun, bütün sistemdeki istikrar açısından özellikle önem kazandığı zamanlardır. Böyle bir artış, ekonomik daralma dönemlerinde etkin olabilen sermaye ve karşılık uygulamalarıyla daha da önem kazanmaktadır.
- Muhasebe standartları ve vergi düzenlemeleri, karşılıkların etkin bir biçimde uygulanmasının önünde engel olabilmektedir. Bu standartlar, banka karlılığında yapay aynı yönde çevrimli dalgalanmaların meydana gelmesinde etkili olmakta, beklenmeyen kayıpların karşılanması için tesis edilen ekonomik sermayenin ölçümünde hatalara yol açabilmektedir.

Bütün bu tartışmalardaki önemine rağmen, kredi karşılıkları düzenlemeleri, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelere kıyasla çok daha az ilgi çekmektedir. Karşılık uygulamalarına ilişkin düzenlemelerde karşılaşılan zorluklar, dolayısıyla formülasyondaki gecikmeler, banka “dışındakiler” (azınlık hissedarlar veya mali otorite) ve banka “içerisindekiler” (banka yöneticileri ve çoğunluk hissedarları) gibi bankanın farklı sınıflardaki kurumsal paydaşları arasındaki “temsil” sorununun çözümünde yattığı ileri sürülmektedir (Cavallo ve Majnoni, 2001).⁴ İyi tanımlanmış ve uluslararası alanda kabul görmüş bir düzenlemenin olmayışı, konuya ilişkin bir çok kurumsal çözümün ortaya atılmasına neden olmaktadır. Yukarıda bölüm 2.5. de detaylarına değinilen bu sorunun, karşılıklar üzerindeki etkisi oldukça olumsuz olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle; “dışarıdakilerin” banka geliri üzerindeki haklarının aşırı korunması, bankacılık sisteminde istikrarsızlık yaratacak ve sonradan maliyetleri yükseltecek yetersiz karşılık tesis edilmesine teşvik edecek sonuçlar doğurabilmektedir.

Karşılık uygulamalarındaki tüm bu eksikler ve engellere rağmen, banka gelirlerindeki ve dolayısıyla finansal sistemdeki aynı yönde çevrimliliğin azaltılmasında karşılıkların önemli payı yadsınmamalıdır. Sorun, karşılık uygulamalarında kullanılacak hangi yöntemin söz konusu bu sorunun etkilerinin azaltılmasında daha etkin olabileceğidir.

Bazı bakış açılarına göre, bütün kredi portföyü için “ileriye yönelik değerlendirilmiş” karşılık tesis edilmesi, ekonomik çevrimlerdeki kredi kayıplarının erken tespit edilebilmesini, bunun sonucunda da genellikle daralmalarda rastlanan banka karlarındaki büyük düşüşlerin önüne geçilebilmesini sağlayacaktır. Kayıpların erken tespit edilmesi, daralmalarda yaşanabilecek büyük sermaye kayıplarının boyutunu da küçültebilecektir. İleriye yönelik değerlendirilmiş karşılık tesis edilmesinin, banka karlarındaki çevrimselliğin azaltılmasındaki katkısının yanı sıra, kredilerin arzındaki şart ve koşulları çevrimsellikten kurtarması beklenmektedir.

Bir başka görüş ise, ileriye yönelik değerlendirilmiş karşılık tesis edilmesinin etkisinin beklendiğinin çok altında olacağını savunmaktadır (Borio

⁴⁶

ve Lowe, 2001). Bu bakış açısı, bankaların ve piyasaların, ekonomik genişleme dönemlerinde, kredi kayıplarını ve riskleri olduğundan daha düşük tahmin edeceğini, daralma dönemlerinde ise bunları çok abartacakları görüşünü savunmaktadır. Genişleme dönemlerindeki bu durum, kredilerin yanlış fiyatlanmasına ve sonuçta karşılıklar ileriye yönelik tesis edilmiş olmasına rağmen, eksik karşılık bulundurulmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, riskin olduğundan daha az tahmin edilmesi, güçlü ekonomik dönemlerde bankaların çok az sermaye buldurmasına yol açabilecektir.

Gözetim otoritesi açısından bu kaygıların giderilmesinde kullanılacak yollardan biri, her bir kredi için açıldığı anda karşılık tesis edilmesinin sağlanmasıdır. Ancak, bu tür bir yaklaşım, yukarıda da anlatılan bir çok sebepten ötürü (muhasabesal, vergisel vs.), oldukça sorunludur. Ayrıca, bu tür bir yaklaşım, kredilerin sistematik bir biçimde eksik fiyatlandığı anlamına geldiğinden, kredi veya iş çevrimlerinin gidişatına göre, herhangi bir yanlış fiyatlandırmanın piyasa tarafından düzeltileceği argümanını gözardı etmektedir. Ancak, bu yaklaşım mali tabloların oldukça ihtiyatlı ve muhafazakar bir anlayışla hazırlandığı üzerinde kesin bir mutabakata varılabilseydi, anlam kazanabilirdi.

Bir diğer yaklaşımda, oldukça radikal olarak nitelenebilecek, muhasebe otoriteleri tarafından konulan ihtiyatlı amaçlar doğrultusunda karşılıkların “çift” yapılmasıdır. Bunun için gözetim otoritesi, ihtiyatlı karşılık tesisiyle birlikte sermaye yeterliliğini bunun üzerine ilave edebilir. Bunun bir yolu, aşağıda detayları açıklanacak olan İspanya’da 2000 yılından itibaren uygulanmaya başlanmış olan sisteme benzer bir uygulama olabilir. Fakat, söz konusu yaklaşımda, bu modeldeki gibi yıllık istatistiksel karşılıkların kar-zarar tablosundan çıkarılmasının yerine, bu karşılıkların beklenmeyen kayıplar için tesis edilen yasal sermaye yeterliliğine eklenmesi önerilmektedir (Borio ve Lowe, 2001). Bu yaklaşımın bir avantajı, bankaları daralma dönemlerinde yaşanabilecek kötü durumlara karşı, genişleme dönemlerinde daha fazla sermaye buldurmaya zorlarken, aynı zamanda muhasebe otoriteleri tarafından da onaylanabilecek mali tabloların oluşturulabilmesine imkan vermesidir.

Karşılıkları da işin içine katarak, sermaye yeterliliği uygulamasında yapılacak bu tür bir değişikliğin, hiç bir güçlük yaşanmadan uygulanması zor olacaktır. Ayrıca, sadece beklenmeyen kayıplar için sermaye tesis edilmesi mantığına da ters düşecektir. Ancak, genişleme dönemlerinde riskin eksik tahmin edilmesi neticesinde ortaya çıkabilecek maliyeti sonradan çok yüksek düzeylere çıkartacak finansal çevrimlerden korunulması, bu yaklaşımın kullanılmasında haklı bir gerekçe olarak gösterilebilir.

Bu tür bir gerekçeyle, karşılık uygulamalarında fiilen kullanılan veya öneri halinde olan yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

4.1. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme

Tarihi maliyet esasına göre muhasebeleştirme yaklaşımında, bölüm 2.2.de de ifade edildiği üzere, değerde meydana gelen değişiklikler, gerçekleşmediği sürece mali tablolara yansıtılmaz. Rayiç değer esasına göre muhasebeleştirmede (fair value accounting) ise, gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplar mevcut gelirler içerisinde yer alır. Sürekli bir gelişim sürecinde olan ve etkin olduğu kabul edilen finansal piyasalardaki herhangi bir varlık veya yükümlülüğün "rayiç değerinin", alım-satıma konu olmasa bile, benzer özelliklere ve risklere sahip finansal araçların piyasa değerleriyle mukayese edilerek hesaplanabileceği varsayılır. Rayiç değerle muhasebeleştirmeyi savunanlar, bu yöntemle ölçüm yapılmasının varlık veya yükümlülük elde tutulduğu sürece değişen riskleri yansıtacağından, rayiç değer in gerçek ekonomik değeri daha doğru göstereceğine ve yatırımcı ve düzenleyiciler için daha sağlıklı bilgiler vereceğine inanmaktadırlar. Ayrıca bu yaklaşımla kurumlar, kazançlarının "yönetilmesinde" daha az serbestiye sahip olacak, böylece mali tabloların karşılaştırılabilirliği gelişecektir.

Mevcut uygulamalarda da yer alan, kısmi olarak rayiç değerle muhasebeleştirmeye göre, bir çok ülkede "ticari defterde" (trading book) izlenen alım-satım amaçlı finansal araçlar rayiç değerine göre kaydedilmekte, daha uzun vadeli olarak alınan ve "banka defterinde" (banking book) izlenen finansal araçlar ise amortize edilmiş maliyetlerine göre kaydedilmektedir.

Türev ürünler ise, hangi kalemin "korunmasında" (hedge) kullanılıyorsa, onun esaslarına göre muhasebeleştirilmektedir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi rayiç değeri, tarihi maliyet ve tahakkuk eden gelirlere tercih etmektedir. UMS 39'da yer alan hükümlere göre, alım satım amaçlı veya satışa hazır bütün türev ürünleri ve finansal araçlar rayiç değerlerinde gösterilecektir.⁴ Vade sonuna kadar tutulacak varlıklar, krediler ve finansal yükümlülüklerin büyük kısmı amortize edilmiş maliyetlerine göre muhasebeleştirilecektir.

4.1.1. Rayiç Değerle Muhasebeleştirmenin Avantajları

Yasal sermayenin defter değerine göre ölçülmesinin, bankanın alacaklılarına herhangi bir maliyet yüklemeyen veya "ahlaki çöküntü" üzerinde bir kısıtlama yapmadan, bankanın kayıplara karşı dayanıklılığını yansıtmamasının mümkün olmadığı iddia edilmektedir (Clerc, Drumetz ve Jaudoin, 2001). Rayiç değerle muhasebeleştirmeye dayalı sermaye yeterliliği rasyosu ve net gerçek değerlerin hesaplanması, düzenleyici otoriteye banka sermayesi tamamen yitirilmeden önce bankayı gerekirse kapatma şansını tanımaktadır. Ayrıca, rayiç değerle muhasebeleştirme, bankaları, portföyde sorunlar gelişmeye başladığı anda, bu sorunlarla yüzleşmeye zorlayacaktır. Bu muhasebeleştirme şekli, mevcut tarihi maliyet/piyasa değeri modeli karışımı uygulamadan da üstündür. Zira, bankalar, açıklarını, bankayı iştirak ve bağlı ortaklıklarıyla birlikte ele alarak (konsolide bazda) görme eğiliminde olduğundan, bu "melez" model sürdürülebilir değildir. Bu nedenle, risklerden korunmaya yönelik stratejiler (hedging strategies), bu tip bir modele oturmamaktadır. Ayrıca, kredilerin rayiç değerleri, bütün riskler gözönüne alınarak hesaplandığından, bu krediler için ilave karşılık tesis edilmesine ya gerek kalmıyacak, ya da tesis edilen karşılıklardaki etkinlik yüzde yüze yakın olacaktır.

⁴⁷ IAS 39, "Financial Instruments: Recognition and Measurement", yürürlük tarihi Ocak 2001. Finansal araçlar

4.1.2. Rayiç Değerle Muhasebeleştirilenin Dezavantajları

Rayiç değerle muhasebeleştirilenin yaygınlaştırılmasına ilişkin kaygı ve sorunlar beş ana başlık altında toplanabilir.

4.1.2.1. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme ve İhtiyatlılık Prensipleri

Rayiç değerle muhasebeleştirme, görünmeyen kar ve zararları aynı şekilde ele almaktadır. Ancak, ihtiyatlı yaklaşıma göre, likit enstrümanlardan kaynaklanmadığı sürece görünmeyen karlar gözönünde bulundurulmaz. Dolayısıyla, finansal araçlara ilişkin bilgilerdeki dalgalanmalar, bu tür bir muhasebeleştirme yaklaşımının etkilerini güçlendirebilecektir.

4.1.2.2. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme ve Bankacılık Sisteminin "Özel" İşlevi

Rayiç değerle muhasebeleştirmeye, bankanın kredi tahsis etme işlevinin "özel" olduğu görüşünün uyumlu olmadığı savunulmaktadır.⁴ Banka kredisi için piyasa değeri tanımı, bankaları bilgi alma ve izleme sorunlarına çözüm üretenlerin görüşlerinden ziyade, bankaları menkul kıymet portföy yöneticileri olarak değerlendiren görüşe daha yakındır. Ayrıca, rayiç değerle muhasebeleştirme, çalışmada bir çok kez değinilen, kredilerin aynı yönde çevrimliliği sorununu azaltmaktan ziyade büyütebilecektir. Cari piyasa fiyatlarına dayanan sermaye yeterliliği, kredi piyasasında sıkıntı yaşandığı dönemlerde reel sektöre likidite sağlayan en önemli fon kaynağı olan bankacılık sisteminin bu "özel" işlevine zarar verecektir.

4.1.2.3. Rayiç Değerin Tanımlanmasında Uygulanan Ölçüm Yöntemleri

Rayiç değerle muhasebeleştirmeye göre, piyasası olmayan bir finansal aracın defter değeri, faiz oranındaki değişikliklere ve emsal araçların kredi kalitesindeki değişikliklere göre ayarlanmak durumundadır. Piyasası olmayan bu varlık ve yükümlülüklerin bugünkü değer hesaplamasında kullanılacak yöntemin seçiminde bir takım sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

48

Krediler için bu hesaplamaların yapılmasında üç farklı yol izlenebilir (Clerc, Drumetz ve Jaudoin, 2001):

- Sözleşmede yer alan getiriler, benzer dereceye (rating) sahip kurumların tahvillerindeki güncel getiri oranları kullanılarak iskonto edilebilir.
- Benzer tipte kredilerin mevcut beklenen getirileri kullanılarak iskonto edilmeden önce, gelecek nakit akışlarından beklenen kayıplar çıkartılabilir.
- Sözleşmede belirtilen ödemeler, benzer tipte yeni açılan kredilerin getiri oranları kullanılarak iskonto edilebilir.

Dolayısıyla, daha önce maliyeti üzerinden kaydedilmesi beklenen, piyasası olmayan bu varlık ve yükümlülükler ait birden fazla değer hesaplama ihtimali vardır. Kullanılan bilginin doğası gereği özel olması, düzenleyici ve denetleyici otoriteye açıklanmasında sorun yaratabilecektir. Basel Komiteye göre, bazı ülkelerde karşılaşılan güvenilir rayiç değer hesaplanması sorunu, bu verilerin denetlenebilir olma sorusunu gündeme getirmektedir (BCBS; 2000).

Ayrıca, yine yukarıda da ifade edildiği gibi, cari faiz oranlarının bugünkü değer hesaplamasında kullanılması, bu varlıkların değerlerinde artan bir dalgalanma yaratıp yaratmayacağı ve kısa vadeli davranışları teşvik edip etmeyeceği sorunlarıyla karşılaşılmasına neden olacaktır.

4.1.2.4. Banka Gelirlerindeki Dalgalanmalar

Rayiç değerle muhasebeleşirmeye gelen en büyük eleştiri, bu yaklaşımın finansal istikrar üzerinde yaratacağı muhtemel olumsuz etkilerden kaynaklanmaktadır. Piyasa fiyatlarına dayalı gelir rakamlarındaki dalgalanmaların, tarihsel maliyetlere dayalı olanlarından daha fazla olma olasılığı yüksektir. Bu artan değişkenlik, banka faaliyetlerinde artan ekonomik dalgalanmaları yansıtmamaktadır. Bir çok banka için, “ticari defterindeki” hareketler temelde, “banka defterindeki” hareketlerden farklıdır ve risk

yönetimi de her iki durumda aynı değildir. Normal şartlarda, banka varlıkları içerisinde en fazla paya sahip olan krediler, çoğunlukla vade sonuna kadar elden çıkarılmaz. Vade sonuna kadar elde tutulan bir finansal aracın piyasa değerindeki değişimler, elde tutulmasının maliyetini garanti altına aldığı sürece risk içermez. Bu sebeple, rayiç değerdeki değişimler de, gelir veya sermayedeki reel değişimleri yansıtmayabilir.

Ayrıca, UMS 39 hükümlerine göre, bir çok yükümlülük kalemi maliyet esasına göre raporlanırken, bilançonun varlık tarafında rayiç değerle muhasebeleştirilmesinin uygulanması, aktif-pasif denkleminde olduğu gibi, bankanın yönetim pratiklerinde uyguladığı raporlama tekniklerini yansıtmayabilir. Bu artan değişkenlik ise, yatırımcıların sermaye tahsisine ilişkin aldığı kararların etkinliğini zedelemekte, dolayısıyla bankanın sermaye artırma maliyeti yükselebilmektedir (Clerc, Drumetz ve Jaudoin, 2001).

Diğer taraftan, banka gelirlerinde sağlanacak istikrarın sosyal refah üzerinde sağlayacağı faydalar da değerlendirilmelidir. Raporlanan muhasebe rakamlarının mevcut ekonomik değeri göstermesi, muhasebe bilgilerinin kalitesini ve etkinliğini artıracaktır. Rayiç değerle muhasebeleştirilmesinin finansal araçların net değerlerinde daha fazla dalgalanmaya yol açıp açmayacağı, bankanın faiz riskinden nasıl korunduğu ve bunun kredilerdeki etkisinin nasıl olacağına bağlıdır. Kredinin değeri, doğrudan faiz değişikliklerinden ziyade, daha çok ekonomik çevrimlerdeki gelişimlere bağlı olduğundan, genelde ani dalgalanmalar göstermemektedir. Kredinin değerlemesi bu özellik dikkate alınarak yapılırsa, dalgalanmaların da sınırlı olacağı düşünülmektedir. Bugünkü değer hesaplamasında mevcut piyasa oranlarının kullanılmasının ise aşırı dalgalanma yaratacağı bu açıdan iddia edilebilir.

4.1.2.5. Rayiç Değerle Muhasebeleştirme ve Para Politikası

1990'lı yılların sonunda yaşanan Asya krizi gözönüne alındığında, rayiç değerle muhasebeleştirme yaklaşımının dalgalanma şiddetini artırma ihtimali, muhasebe prensipleri, para politikası ve finansal istikrar seçimleri arasında çatışma sorununu gündeme getirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler

bağlamında konu ele alınırsa, para politikasında uygulanacak daralmalar, kırılğan olan bankacılık sisteminde iflas ihtimalini ortaya çıkarıyorsa, merkez bankası faizleri yeteri miktarda yükseltmeyi göze alamayabilir. Faiz oranlarındaki artış, banka bilançolarını olumsuz etkileyebilir. Banka varlıklarının ortalama vade uzunluğu, yükümlülüklerinden daha fazla ise, faizlerde yaşanacak bir yükseliş, varlıkların değerini yükümlülüklerdeki değer artışından daha fazla düşürecektir, dolayısıyla net değer küçülmüş olacaktır. Ayrıca, yüksek oranda donuk alacaklar, kriz öncesi aşırı risk alınması nedeniyle, aşırı artış gösterecektir. Krizlere karşı ülke ekonomilerinin kırılğanlığını artıran merkez bankalarının bu bilinen zayıflığı, rayiç değerle muhasebeleştirme uygulamasıyla artabilir ve ilave dalgalanmalar yaratabilir (Clerc, Drumetz ve Jaudoin; 2001).

Diğer taraftan, para politikası ile finansal istikrar arasında meydana gelebilecek kısa vadeli bu çatışmaya getirilebilecek açıklamalardan biri de, banka bilançolarının krizden çok önce kötüleşmeye başlamış olmasıdır. Bu nedenle ülkeler, gelecekteki muhtemel finansal istikrarsızlıkların önüne geçebilmek için, gözetim ve denetim sistemlerini yeniden gözden geçirmelidir.

Sonuçta, Basel Komitenin de saptadığı gibi (BCBS; 2000), rayiç değer in saptanabilmesinde kullanılan yöntemlerde bir uyum olmaması, rayiç değerle muhasebeleştirmenin faydaları üzerinde ciddi belirsizlikler yaratmaktadır. Karşılık uygulamasında rahatlama yaratarak, aynı yönde çevrimliliğin azaltılmasını sağlayacağı yerde, finansal çevrimlerin şiddetini daha fazla artıma ihtimali daha yüksek gözükmektedir.

4.2. Anında Karşılık Tesisinde (Just-in-time provisioning) Kullanılan Kredi Türev Ürünleri

Son yıllarda, kredi türev ürünlerini kullanarak kredi riskinin tamamını veya bir kısmını üçüncü bir tarafa aktarılması yöntemi önem kazanmaya başlamıştır. Bu risk yönetim araçlarının ortak özelliği, kullanılan bu araçlarla söz konusu varlık el değıştirmezken, bu varlıkta mevcut kredi riskinin, bir üçüncü tarafa devredilebilmesidir. Bu şekilde, birden fazla amaca

ulaşılabilmektedir. Bu ürünü ilk çıkaran kuruluş, kredi riskini başka bir tarafa aktarırken, varlığı elden çıkarmak durumunda değildir. Varlıkların satışı, banka ile kredi müşterileri arasındaki ilişkiyi zayıflatırken, sadece kredi riskinin bu tür bir araçla transferinin sağlanması, banka-kredi müşterisi ilişkisi üzerinde hiç bir etkisi olmamaktadır (Moser, 1998). Bunun dışında, kredi riskinin bu tür türev ürünleriyle yeniden şekillendirilebilmesi, portföyün çeşitlendirilebilmesi imkanını da yaratmaktadır. Örneğin, sorunlu bir sanayi kolunda yüksek kredi konsantrasyonuna sahip bir banka, başka sanayi dalına verilmiş kredi ile "swap" yapmak suretiyle kredi riskini azaltabilir. Bu bağlamda, örneğin petrol fiyatlarındaki düşüşü takiben, petrol şirketlerine verilen kredilerin riski artacağından, yapılacak bir "kredi swapı"yla bu şirketlerdeki konsantrasyon düşürülerek kredi portföyü çeşitlendirilebilir.

Kredi türev ürünleri, "reassürans"ın bir formu olarak değerlendirilebilir. Reassürans piyasası, riskin araçlar arasında paylaşılabilmesi için vardır. Coğrafik veya diğer kısıtlayıcı faktörlerin araçları, iyi çeşitlendirilmiş bir portföye sahip olmalarını engellediği durumlarda, bu tür piyasaların faydaları anlaşılmaktadır. Riskin paylaşılmasını sağlayan bir reassürans sözleşmesi, çeşitlendirmenin artmasıyla, sözleşmenin her iki tarafının da mali yapısını güçlendirebilmektedir. Türev ürünü sözleşmeleri, sağladığı çeşitlendirme ile riskin düşürülmesinin yanısıra, maliyetleri de azalttığından, düşen bu maliyetler kredi spreadlerin de aşağıya çekilebilmesini, dolayısıyla verilen kredi miktarında da artışı sağlayabilmektedir (Moser, 1998). Kredi türev ürünlerinin bu reassürans özelliği, çeşitlendirme yapabilmek için etkin bir ilave yol olarak da kullanılabilir.

4.2.1. Karşılıklar ile Kredi Türev Ürünleri İlişkisi

Karşılıklar ile kredi türev ürünleri arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için, yukarıda detaylarına değinilen karşılık kavramının küçük bir özetini yapmak yerinde olacaktır.

İfade edildiği üzere, kredi karşılıkları "kontra" (varlık düzenleyici) bir hesaptır. Hesabın büyüklüğü, bankanın beklediği kayıp büyüklüğüne bağlıdır. Hesabın ne kadar büyük olacağı kararı, gelirleri de etkilemektedir. Banka,

karşılıklarını yükselttiğinde, yükseltilen kısmına karşılık gelen düzeyde gelirin kaydedilmesini ertelemiş olmaktadır. Bu durum ise vergi matrahını düşürmektedir (bölüm 2.3). Beklenen bu kayıplar gerçekleşmeye başladığında, karşılıklar hesabından da bu miktar indirilecek ve ertelenen bu gelirler zarar olarak kaydedilecektir. Bunun dışında, gelir performansının gerçek nakit akışı performansının ne kadarını gösterdiğine bağlı olarak banka yöneticileri, banka gelirlerini yönlendirme eğiliminde olmaktadır. Eğer gelir düzeyi, gelecekte elde edilecek fırsatların yanlış yansıtılmasına yol açıyorsa, yöneticiler hisse senedi fiyatlarında bu nedenle ortaya çıkacak fiyat oynamalarını engellemek için, gelirlerinde ayarlama yapabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, banka yöneticilerinin performansı yarattıkları gelirlere göre değerlendirildiğinde, yöneticiler gelir rakamlarında ona göre bir ayarlama yapabilmektedir.

Burada Moser (1998), söz konusu bu sorunun çözümüne yönelik kredi karşılık uygulamasına farklı bir yorum getirmektedir. Bazı şartların sağlanması halinde kredi türev ürünleri, karşılıkların kredi riskinde sağladığı düşüşün aynısını gerçekleştirebilmektedir.⁴ Kredi türev ürünlerinin işleyişinin anlatıldığı bir dönemlik sigorta sözleşmesinde Moser, kredi türev ürünleri ile karşılık tesis edilmesinin maliyetlerini karşılaştırmıştır. Buna göre; karşılık tutarı kredi türev ürününün maliyetinden yüksek olduğunda, banka yeni kredi açabilmektedir. Kredilerden sağlanan ilave gelirin, tesis edilen karşılıkların risk ağırlıklı fırsat maliyetinin üzerine çıkması halinde, banka kredi türev ürünlerini tercih edecektir.

Banka yöneticileri sahip oldukları kredi riskini, zaruri faaliyetleri için yeterli miktarda nakdi garanti edecek şekilde yönetirler. Bunu yapabilmek için bankalar ya gereken nakit tutarını, satıldığında aynı tutarın elde edilmesini sağlayacak bir varlığa yatırırlar, ya da gerekli nakde ulaşılmasını garanti edecek bir kredi türev ürününü kullanırlar. Kredi türev ürününü kullanma imkanı olmayan bir banka, gelirlerinin bir kısmını temettü olarak dağıtmayı seçtiğinde, temerrüte düşme riski olmayan menkul kıymetlere yapılacak yatırımda kullanılacak nakit düzeyini de düşürmüş olmaktadır. Bu bakımdan,

⁴⁹ Ş

ödemelerini düşürerek likit varlıklarında artış imkanı yaratmış olmaktadır. Bu likit varlıklar, acil nakit ihtiyacında kullanılacak stoklar olarak değerlendirilebilir. Bu tür likidite kaynaklarının eksikliğinde banka, daha az likit olan kredilerini satmak durumunda kalacaktır.

"Ters seçim primi" (adverse selection premium), bu likit stokların tutulmasının değerini güçlendirmektedir. Satışa çıkarılmış kredilerinin değerlemesine ilişkin piyasalara güvenilir sinyal veremeyen bankalar, yapılan değerlemelerden iskonto yaparak kredilerini satmak durumunda kalmaktadır. Piyasa fiyatıyla, bankanın kendi değerlemesi arasındaki fark olan ters seçim primi, alıcıların en "kötü" kredinin alınmasında karşılaşılabilecek riski tazmin etmektedir. Gelirlerde yaşanacak bu tür kayıplar, bankanın mali yükümlülüklerini yerine getirebilme kapasitesine zarar vermektedir. Bu sonuçla karşılaşmamak için bankalar, iskonto yapmaya gerek duymadan satılabilecek likit varlıkları tercih etmekte, bu şekilde yükümlülüklerini karşılamaktadırlar. Ancak, bu seferde, banka yetersiz likit stok sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Gelecek kredi kayıplarını karşılayacak kadar likit stok bulundurma durumunda olan banka, bu stoklardan, diğer fonlarına göre daha az getiri sağlayacaktır. Neticede banka, kredi kayıpları için bulundurduğu stoklar için bir fırsat kaybına maruz kalacaktır.

Kredi türev ürünleri ise bu tür durumlarda fırsat kayıplarını azaltabilmektedir (Moser, 1998). Bu anlamda kredi türev ürünleri stratejisi, şu an uygulanan normal kredi karşılıkları gibi statik stok tesis edilmesinin tam tersine, kredi kayıpları için dinamik karşılık tesis edilmesi uygulaması olarak algılanabilir. Kredi türev ürünleriyle banka, sabit bir stok bulundurmak yerine, ihtiyaç duyduğunda fon aktaracağı bilanço-dışı bir pozisyon taşıyacaktır. Kredi türev ürünleriyle bu tür fonların anında gelmesi, ani ortaya çıkacak yükümlülüklerin karşılanmasını sağlayacaktır. Anında-envanter (just-in-time inventory) sistemini kullanan imalat sektöründeki firmalar gibi, bankalar bu tür bir yöntemi, faaliyetlerinin fonlanmasında maliyet-etkin bir yol olarak görebilirler.

4.2.2. Kredi Türev Ürünlerinin Uygulanabilirliği

Banka ticari defteri istisna tutulduğunda, düzenleyici otoriteler, kredi türev ürünleri kullanımına önemli kısıtlamalar getirmişlerdir. Kredilerin çoğunun yer aldığı banka defterinde tutulan varlıkları sigortalamak için kullanılan kredi türev ürünleri, sermaye yeterliliği rasyosundan düşülebilmesi için kredi kayıplarına benzer davranışlarını sergilemelidir. Bu sınırlama, bankanın bütün ters seçim primini, kredi elden çıkarılmış gibi yansıtması gerektiği anlamına gelmektedir. Bunun dışında, banka karşılaşılabilecek herhangi bir karşı taraf riski (counterparty risk) için sermaye bulundurmamak durumunda kalabilir. Bu nedenle, kredi türev ürünlerini kullanan bir strateji, kredilerin satılmasını öngören bir stratejiden daha başarılıdır.

Kredi risklerinin tezgahüstü piyasalara aktarılmasında yapılan fiyatlamalarda, tam şeffaflık sağlanamaması, risk alma kararlarının etkin olamamasına sebebiyet vermektedir. Örneğin, sözleşmelerin taşıdığı temerrüte düşme riskleri arasındaki korelasyonların tam olarak yatırımcılar tarafından bilinmesi risk-getiri analizlerini sağlamlaştıracaktır. Tam bir şeffaflık ortamından kopma, bazı yatırımcıların gerçek riski eksik tahmin etmesine neden olabilmekte, bu sebeple de ilave sözleşme, piyasaya süren şirketler için sermaye maliyeti çok düşük olmaktadır. Bu durum ise, piyasaya çok fazla sözleşme çıkabilme olasılığını gündeme getirmektedir. Sözleşmelerde sorunlar yaşanmaya başladığında ve bu sorunların sözleşme arzındaki şişkinliği ortaya çıkarmasıyla birlikte, mevcut sözleşmelerin değerinde bir düşüş yaşanacaktır. Bu sorunların sistemik hale gelmesi durumunda, sosyal maliyetler yaratacak muhtemel iflaslara, devletin müdahaleleri gündeme gelebilecektir.

Bu sorun, sözleşme şeffaflığının artırılması ile aşılabılır. Ancak, kredi riskinin tamamen şeffaflaştırılması, özel bilgilerin açıklanmasını gerektirmektedir. Alım-satımı yapılan sözleşmeler, kredi türev ürünlerinin şeffaflığını artırabilir, ancak bu sözleşmeler, iflas sayısı veya tahvilin fiyatı gibi karşılaştırma yapılabilecek gözlemleri içermelidir.

4.3. Beklenen Kayıpların Ölçülmesi İçin Alternatif Bir Yaklaşım⁵⁰

Yukarıda da açıklandığı üzere, kredi karşılıklarında, mevcut muhasebe standartları ve çeşitli yasal düzenlemelere göre, ülkeden ülkeye, hatta bankadan bankaya farklılık gösteren uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Bu yaklaşımın amacı, karşılıkları, tanımlanabilen varlık “bozulmalarından” ziyade, beklenen kayıplar üzerine oturtmak ve karşılıklardaki yeterli düzeyin ise piyasa şartlarında belirlenmesini sağlayabilmektir. Bu bağlamda, bankanın kredi spreadlerine dayanan bu yaklaşım, bankaların temerrüte düşme riskini doğru fiyatlama kapasitesine sahip olduğunu, bu nedenle Altman yaklaşımını¹ kullanarak kredilerin tek tek fiyatlanması gerektiğini, portföy olarak değerlendirmek için ise “finansal varlıkları fiyatlandırma modelini” (capital asset pricing model-CAPM) kullanarak modelin kurulmasını savunmaktadır.

4.3.1. Yaklaşımın İşleyişi

Banka bilançosunda taşınan kredilerin maliyetini belirleyen birkaç değişken vardır. Bunlar, mevduatlara ödenen faizler, kredinin ilk verildiği anda ve sonrasında karşılaşılan maliyetler, mevduat sigortası primi, merkez bankasında tesis edilmesi gereken fonlar (zorunlu karşılıklar),² hisse senetlerinin getirisi, sermaye-varlık rasyosu ve beklenen kredi kayıpları rasyosudur. Bu değişkenler, yaklaşıma göre aşağıdaki gibi formülize edilmiştir.

$$BSC = kE + (1-k)(R+D)/(1-q) + A + LL \quad (4.1)$$

Burada;

BSC = Krediyi bilançoda tutma maliyetini,

K = Sermaye-varlık rasyosunu (kredilerin risk ağırlıklarındaki değişiklikler de gözönüne alınarak),

E = Hisse senedi getirisini,

⁵⁰

⁵¹

⁵²

1 .
2 .
3 .

- R = Mevduat faiz oranını,
D = Mevduat sigortası primini,
Q = Zorunlu karşılık oranını,
A = Kredinin ilk verildiği anda ve sonrasında karşılaşılan bir dönemdeki ortalama maliyetini,
LL = Bir dönemdeki beklenen ortalama kredi kaybını

göstermektedir. Rekabetçi bir piyasada, bir kredinin ortalama fiyatının (RL), kredinin ortalama maliyetine eşit olacağı söylenebilir. Böylece BSC=RL olur. Bu nedenle, beklenen kredi kayıpları oranı şu şekilde yeniden düzenlenebilir:

$$LL = RL - [kE + (1-k)(R+D)/(1-q) + A] \quad (4.2)$$

Bir başka deyişle, ortalama beklenen kredi kayıpları oranı, bankanın ortalama kredi spreadlerinden çıkarılabilir.

Yukarıdaki analiz, bankanın tamamında uygulanabilmekle birlikte, herhangi bir kredi, büyüklük, sektör, lokasyon ve kredi kullanıcı firmanın yaşı gibi bir takım faktörlere bağlı olarak bu normdan farklılık gösterebilir. Bir dönemde beklenen kredi kayıpları da, temerrüte düşme riskinin doğru tahmin edilmesi de krediden krediye farklılık gösterecektir. Banka algıladığı riske göre değişik faiz oranları uygulamazsa, banka içerisinde yüksek riskli kredilerin düşük riskli kredilerle desteklenmesi gündeme gelecektir. Uygulamada, bankalar kredi faizlerini borçlunun riskine göre belirlemektedir.

i nci kredi veya kredi grubunu kapsayan (LL) temerrüte düşme primine ilave olarak, banka, kredinin ne kadarının geri ödeneceği belirsizliğine ilişkin risk primini de yansıtmalıdır. Dolayısıyla i inci kredinin getirisi

$$BSC = kE + (1-k)(R+D)/(1-q) + A + LL_i + \gamma_i \quad (4.3)$$

şeklini alır. (γ_i) ortalamalardan sapmaları gösterdiğinden, pozitif veya negatif değerler alabilen ve tüm kredi portföyü için sıfır olan (dolayısıyla w , portföydeki i nci kredinin toplam portföydeki ağırlığı olduğunda $\sum \gamma w = 0$ olmaktadır), i nci kredinin riskini temsil etmektedir. Temerrüte düşme

priminden farklı olarak, gerçek risk (γ), bankanın diğer aktiflerinden bağımsız olarak belirlenmemektedir. Zira; söz konusu bu risk, bankanın diğer aktif ve pasifleri ile kredi başvurusu yapanın muhtemel temerrüte düşme riski arasındaki kovaryansa bağlı olacaktır. Ayrıca, her ne kadar “çeşitlendirme”, bankanın beklenen temerrüte düşme oranını değiştirmese de, gerçekleşen temerrüte düşmelerin tahmin edilmesi, portföyde birbirinden bağımsız bir çok borçlunun olması halinde, çok daha doğru olacaktır.

Banka bu sayede, sadece beklenen kayıpları değil, beklenen kayıplar etrafındaki aktif getirilerinin olası değişkenliğini de kredi karşılıklarını tesis ederken yansıtabilecektir. Risk bu anlamda diğer faktörlerin yanısıra, kredi portföyündeki çeşitlendirmeye, farklı kredi kategorilerinin temerrüte düşme risklerinin birbirleriyle korelasyon derecesine bağlı olacaktır. Kredi kayıplarının tahmin edilemeyen bölümünü de kapsayan karşılıklar, beklenmeyen olaylara karşı bir sigorta (prim) olarak görülebilir ve bu nedenle yasal sermaye içerisine dahil edilebilir. Ancak, muhasebe uygulamalarıyla bu durum çelişebilir.

Bankalar Gözetim ve Denetim Otoritesinin uygulamada sıkça karşılaştığı sorun, karşılık kararlarının subjektif olduğu ve banka kredi portföyünün risk derecesinin değiştiği gözönüne alındığında, karşılıkların yeterli olup olmadığı olmuştur. Bu sorunun muhtemel çözümlerinden, bu yaklaşımda, kredi portföyündeki ortalama spredlere dayanan bir karşılık belirleme çizelgesi oluşturarak, ilgili dönemler üzerinden bankaların ortalama kredi marjınlarına göre bankaları sınıflamak olabilir. Bir bankanın kredi portföyüne ilişkin ortalama spreadi (S_b) belirlemek için (4.1) eşitliği aşağıdaki gibi uyarlanabilir:

$$S_b = kE + (1-k)(R+D)/(1-q) + A + LL - R \quad (4.4)$$

D, q, K ve R'nin değerleri bulunabilirken, A ve E'nin tahmin edilmesi gerekmektedir. Hisse senedinin getiri rasyosu (E), sermaye varlıkları fiyatlama modeli kullanılarak tahmin edilebilir. Bu durumda geriye, sadece LL'nin değerinin bulunması kalmaktadır.

Önerilen bu yaklaşıma göre, beklenen kredi kayıplarının ölçümü, gelecek kredi kayıpları için şimdiden yapılan projeksiyonlara dayanmaktadır. Bunu yapmak için de, tarihsel verileri kullanarak temerrüte düşme oranlarındaki istikrarsızlığı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak, bunun gerçekleştirilebilmesinin (dolayısıyla yaklaşımın ilerleyebilmesinin) önünde engeller vardır.

Bu engellerden ilki, kredi spredlerinin beklenen temerrüte düşme risklerin yanısıra, rekabetçi ortamdaki değişikliklerden etkilenebiliyor olmasıdır. Örneğin, kredi spredlerindeki bir düşüşün, önceden tahmin edilmiş (ex ante), yeni kredilerin beklenen kayıplarındaki herhangi bir düşüşten ziyade, finansal serbestleşme sürecinin sonucu artan bir rekabetçi ortamdan kaynaklanmış olma ihtimali daha yüksektir. Ancak, yine de herhangi bir sektör içerisinde kredi spredlerinin bu şekilde daralabilmesi, faiz spredlerinin, bankanın kredi portföyünün göreceli risk derecesinin gösterdiği olgusunu tamamen geçersiz kılmamalıdır.

İkinci olarak, bankanın beklenen kredi kayıplarının ve/veya bu kayıpların kredi çevriminin hangi döneminde gerçekleşeceğini tam olarak tespit edebilmesi mümkün olmayabilir. Bunun sonucunda da, kaçınılmaz olarak, her ne kadar portföy çok iyi çeşitlendirilmiş ve bu yüzden beklenmeyen şoklara karşı daha az kırılgan gözükse de, bir takım tahmin hataları (forecasting errors) olacaktır.

Üçüncüsü, kredi marjinlerinin sadece beklenen kredi kayıplarını değil, beklenmeyen kredi kayıplarını da kapsayan risk ayarlamalarını da (γ) yansıtıyor olmasıdır. Halbuki, krediler tek tek pozitif veya negatif risk ayarlaması değeri alabilirken, tanımsal olarak yukarıda da belirtildiği üzere, risk ayarlamaların toplamı sıfırdır. Bu nedenle, kredi karşılıklarını toplam olarak belirlerken, krediler için tek tek risk ayarlaması tahmin edilmesi gerekmemektedir. Bir kredi için risk ayarlaması tahmini yapılmasında kullanılabilecek alternatif yöntem aşağıdaki bölümde anlatılacaktır.

Son olarak ise, kredi spredlerine dayanan karşılık tesis etme kurallarının konulması, bankaları kredilerini eksik fiyatlamaya itebilmektedir. Banka, krediyi eksik fiyatladıkça, karşılıklarda düşecektir.

4.3.2. Risk Ayarlamasında (γ_i) Kredi “Betalarının” Kullanılması

Yukarıda da belirtildiği üzere, bu yaklaşımın temel dayanağı nokta, temerrüte düşme riskinin doğru tahmin edilmesidir. Ancak, özellikle farklı sektörlere verilen kredilerde riskin yanlış fiyatlanma ihtimali yüksektir. Bu durum ise, eksik karşılık tesis edilemesine neden olabilmektedir.

Burada, Baettie ve diğerleri (1995), bankaların ve gözetimcilerin CAPM'yi kullanarak farklı özelliklerdeki krediler için risk ayarlamasını doğru tahmin edebileceğini iddia etmektedir. Bu risk ayarlaması, bankalara, krediler için farklı fiyat hesaplaması yapabilme imkanını vermekte ve beklenen kredi kayıplarıyla, bu kayıpların tahmin edilebilirliğindeki farklılıkları gözönüne alarak, her bir kredi veya kredi grubu için karşılık tesis edilebilmesini sağlamaktadır. Aynı yaklaşım, gözetimciler tarafından sistemik olarak eksik fiyatlanan ve bu nedenle yetersiz karşılık tesis edilen kredilerin saptanabilmesinde de kullanılabilir.

Burada CAPM'nin genel özelliklerinin verilmesi yerinde olacaktır. CAPM'ye göre yatırımcılar, toplam riskin sadece sistemik kısmını aldıkları zaman kazanç sağlayabilirler. Sistemik risk ise, menkul kıymet piyasalarında var olan, çeşitlendirme ile giderilemeyen ve her bir varlık için “beta” (β) değeriyle ölçülen bir risktir. Bir bankanın hisse senedinin beta değeri, bilindiği üzere, bankanın hisse senedinin, bankaya özel faktörler dışında, makroekonomik koşullara da bağlı, menkul kıymet piyasasının tamamında yaşanan değişikliklere olan duyarlılığını göstermektedir. Yüksek beta değeri, yüksek sistemik risk anlamına gelmektedir. Bir portföyün toplam beta değeri, içindeki kalemlerin beta değerlerinin ağırlıklandırılmış toplamı olduğundan, bir bankanın tamamı için beta değeri, ağırlıklı olarak kredi portföyünün, dolayısıyla bu portföyü oluşturan her bir kredinin beta değerine bağlı olacaktır.

Banka yüksek beta değerine sahip bir kredi açarsa (ki bu kredi aynı zamanda aynı yönde çevrimli olacaktır), bankanın sistemik riski, buna bağlı olarak sermaye maliyeti artacaktır. Bu etki, (4.3) eşitliğine i nci kredinin risk ayarlamasını temsil eden (γ_i) değişkeninin ilave edilmesiyle gösterilmektedir. Bu analiz, kredinin risk derecesinin doğru tesbit edilmesinde, kredinin beta değerinin kullanılmasını önermekte ve bu (γ_i) 'nin kredinin beta değerinin, banka kredilerinin ortalama beta değerinden (veya sistemik riskinden) yaptığı sapmayı temel almaktadır.

Bir varlığın beta değeri, genelde kendi getirisinin toplam menkul kıymet piyasası getirisine göre yapılan regresyon kullanılarak hesaplanır. Ancak, burada Beattie ve diğerleri (1995), biraz farklı bir yaklaşım izlemiştir. Buna göre, logaritmik olarak bankanın bir sektördeki kredileri için ayırdığı oransal karşılıkları, bankanın toplam kredi karşılık oranıyla ilişkilendirilmiştir. Böylece;

$$\ln x = \alpha + \beta \ln b + \varepsilon \quad (4.5)$$

- x = Bankanın, i sektörüne, j döneminde ayırdığı kredi karşılıklarının, i sektörüne j döneminde verdiği kredilere oranını,
 b_j = Bankanın, j döneminde ayırdığı toplam kredi karşılıklarının, j döneminde açtığı toplam kredilere oranını

α ve β regresyon sonucu tahmin edilen parametreleri, ε ise hata terimini temsil etmektedir.

β 'nin aldığı değerler, CAPM'deki betalara benzer biçimde, bankanın her bir sektördeki kredi karşılıklarının, toplam kredi karşılıklarıyla ne kadar beraber hareket ettiğini göstermektedir. Buna göre, bankanın ortalama kredi portföyüyle benzer hareketleri olan bir sektörün betası bir (1) olacaktır. Bu anlamda hesaplama yapıldığında, yukarıda tanımlandığı gibi sistemik riskin ölçüldüğünü söylemek zordur. Ancak, bir sektöre ait karşılık oranı, bu sektöre sağlanan kredilerin getiri oranı için en iyi gösterge olsa idi ve tüm bankanın karşılık oranı, menkul kıymet piyasası getiri oranı için en iyi gösterge olsa idi, sistemik riskin bu şekilde ölçülebileceği savunulabilirdi.

Bu modele göre, aynı sektöre verilen kredilerin beta değerleri benzerken, farklı sektörlerle verilen kredilerin betaları da birbirinden farklı olmaktadır. Halbuki, bu amaçla kredi sınıflanmasında kullanılan çok daha karmaşık yöntemler vardır: Kredi verilen firmanın büyüklüğü, yaşı veya geri ödeme kayıtları veya kredinin büyüklüğü ve vadesi bu tür yöntemlerde kullanılabilen faktörlerdir. Bu nedenle, Beattie ve diğerleri (1995) uyguladıkları yöntemi bir adım ileri götürmüşlerdir.

Buna göre, risk ayarlamasının tahmini (γ) için ilk önce bankanın tüm kredi portföyünün beta değerini tahmin etmek gerekmektedir. Bu ise, aşağıdaki denklem sayesinde mümkün olabilir:

$$Z = R + (R_M - R)\beta + \varepsilon \quad (4.6)$$

Burada;

- Z = kredinin nominal değeri ve sözleşmedeki faiz ödemeleri kullanılarak hesaplanmış banka kredilerinin ortalama getirisini,
- R_F = risk hariç faiz oranını,
- R_M = menkul kıymet piyasası getirisini,
- β = banka kredi portföyünün beta değerini ve
- ε = hata terimini

temsil etmektedir.

İkinci olarak, portföydeki her tip kredi için aşağıdaki eşitlik kullanılarak, her bir kredi veya kredi grubu için bir beta değeri tahmin edilebilir.

$$Z = R + (R_M - R)\beta + \varepsilon \quad (4.6)$$

Bu eşitlikte;

- Z = kredinin nominal değeri ve sözleşmedeki faiz ödemeleri kullanılarak hesaplanmış, bankanın i nci sınıfındaki kredilerinin ortalama getirisini,
- β = Bankanın i nci kredi sınıfının beta değerini ve
- ε = hata terimini

göstermektedir. Son olarak, i sınıfındaki kredilerin risk ayarlaması $\gamma = \beta + \beta$ eşitliği ile hesaplanır.

Bu yaklaşım, verilerin elverişsiz olması ve beta değerlerinin dinamik yapı göstermesi nedeniyle sorunlu olabilir. Risk ayarlama değerlerinin saptanabilmesi için (γ), her bir sınıftaki kredilerin ortalama getiri oranı verisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu verilerin bankalarda olmaması, ilk önce bu bilgilerin hesaplanmasını ve toplanmasını gerektirmektedir. Alternatif bir yol olarak, kredilerin doğru fiyatlandığı varsayımı altında, her bir kredinin net marjinleri kullanılarak ve bu tür krediler için beklenen kayıplar hesaplanarak γ tahmin edilebilir.

Ayrıca, beta değerleri sistemik riski ölçebilen mevcut en anlamlı gösterge olarak değerlendirilirken, gözetim ve denetim otoritesi bu konuda farklı bir bakış açısına sahip olabilir. Zira CAPM, bir bankanın iflas etmesinin sonuç ve maliyetlerini ihmal etmektedir. Ancak, bir bankanın iflası önemli bir durum arz ediyorsa, sistemik risk değil toplam risk daha uygun bir ölçü birimi olabilir. Bu durumda gözetim otoritesi, sadece bankanın yapmış olduğu çeşitlendirmeyi dikkate alarak izleme mekanizmasını geliştirebilir.

4.4. İstatiksel (Dinamik) Karşılık Uygulaması

İspanya'da 1993'de başlayan büyük kredi genişlemesinde, yukarıda ifade edilen nedenlerden ötürü yetersiz karşılık tesis edilmesi sonucunda yaşanan sorunların tesbit edilmesinin ardından, otoriteler 1999'un ikinci yarısından itibaren karşılık düzenlemelerinde revizyona başlamışlardır. Bu çalışmalar sonucunda, 1999 yılı sonunda onaylanıp, 1 Temmuz 2000'da yürürlüğe giren ve "istatiksel karşılıklar" olarak isimlendirilen yeni bir kredi karşılık kategorisi uygulaması getirilmiştir (De Lis, Pages ve Saurina, 2000).

Bu uygulamanın dayandığı temel kavramsal nokta, kredi riskinin daha işlemin en başında, yani borçlunun parayı eline aldığı anda başladığı saptamasıdır. Banka, doğal olarak hangi kredinin geri dönmeyeceğini saptayamayabilir, fakat aynı sigorta mantığında olduğu gibi, portföyündeki kredilerin kaçta kaçının geri dönmeyeceğini tesbit edebilir. Bu ise, bankanın

borçluya ödettiği risk primine yansıtılmalıdır. Risk primlerinden sağlanacak gelir de, sorunlu kredilerden kaynaklanacak kayıpları karşılamalıdır. Ancak, bunlar gerçekleşmiş (ex post) kredi riskleridir ve zaman içerisinde gelir ve maliyetlerin farklı muhasebeleştirme seyirlerine yol açan, işçevrimlerinin sadece bir tarafında yoğunlaşan risklerdir.

Mevcut karşılık sisteminde, yukarıda da açıklanan karşılıklarla ilgili muhasebe düzenlemelerinin sonucunda, kredi portföylerindeki görünmeyen risk, kar-zarar hesabında tam olarak izlenememektedir. İstatiksel karşılık uygulaması da, tam bu temel üzerine oturmaktadır. Zira, ekonomik genişleme dönemlerinde kredi portföylerindeki gizli risklerin yeterince dikkate alınmaması halinde, beraberce azalan şüpheli alacaklar ve karşılıklar, banka yöneticilerine, kar düzeylerini, kendi amaçları doğrultusunda belirleme imkanı yaratmaktadır. Kredinin toplam maliyetinin tam anlamıyla hesaplanmaması ise, banka yöneticilerini kredileri eksik fiyatlandırarak piyasa paylarını artırmaya itmektedir. Daha ihtiyatlı yöneticiler ise, bu agresif piyasa davranışını, piyasa paylarını kaybetmemek için takip etmekte, sonuçta bu "sürü davranışı" (bkz. bölüm 3.3.2.3.), tüm bankacılık sisteminin istikrarını tehdit etmektedir.

İstatiksel karşılıklar yaklaşımı ise, verilen her kredinin daha vade başlangıcında beklenen (potansiyel) bir kayıp içerdiği, bu nedenle bu kaybın daha başlangıçta bir maliyet unsuru olarak algılanarak karşılık tesis edilmemesi halinde, bankanın gerçek karlılık durumunun ve ödeme gücünün zarar göreceğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra, bu şekilde karların olduğundan yüksek gösterilebilmesi, temettülerde artışa neden olabileceğinden, bankanın ödeme gücüne zarar verebilecektir.

Tüm bu reel ve potansiyel sorunların çözümünde, sigorta şirketlerinin "matematiksel rezervlerine" benzer şekilde, kar-zarar hesaplarında mevcut olan çevrimsellik eğiliminin düzeltilmesi için, görünmeyen kayıpların tanımlandığı, ihtiyatlı bir değerlendirme prensibi-yani istatiksel karşılık tesis edilmesi yöntemi- geliştirilmiştir. Bu yöntem göre, istatiksel karşılıklar, banka için bir maliyet unsuru olarak görülmekte ve fiyatlama sürecini etkilemektedir.

4.4.1. İstatiksel Karşılık Yönteminin İşleyişi

İspanya'daki uygulamada, bu tip karşılıkların hesaplanabilmesinde kullanılan, görünmeyen veya beklenen kayıpların tahmin edilme şekillerinde ayrılan iki yaklaşım vardır. Bunlardan ilki, bankaların, istatiksel karşılıkları belirlenmesinde kullandıkları kendi içsel modelleridir. İçsel modellerde banka, karşılıkların hesaplanmasında, kendi kayıp tecrübelerine dayanmaktadır. Ancak, bu modellerin sağlam bir kredi risk ölçüm ve yönetim sistemiyle desteklenmiş olması, en az bir iktisadi çevrimin tamamını kapsayacak bir veri tabanını kullanması ve son olarak da bütün bu unsurların ve modelin kendisinin gözetim otoritesi tarafından onaylanması gerekmektedir. Bunlar dışında, kredi portföyü homojen gruplara ayrılmalıdır. Bankanın kullandığı içsel modeller, sadece bir veya birkaç kredi grubu için ise, İspanya Merkez Bankası (Banca de España) uygulamasında, bankanın kendi çıkarlarına en uygun stratejiyi seçip seçmediği, banka müfettişlerince kontrol edilmektedir (De Lis, Pages ve Saurina, 2000). İçsel model yaklaşımının bu yöntem içerisinde kullanılmasının otoritelerce kabul edilmesi, bankaların, kredi riskinin ölçülmesi ve yönetilme şeklini, yeni Basel II yaklaşımına paralel hale getirmesi yönünde teşvik etmek amacıyla.

İkinci yaklaşım, henüz kendi içsel modellerini geliştirememiş bankalar içindir. Bu "standart yaklaşım", düzenleyici otorite tarafından belirlenen katsayılar üzerine oturmaktadır. Belirlenmiş bu katsayılar, risk derecesiyle çarpılmaktadır. Bu katsayılara denk gelen altı risk kategorisi oluşturulmuştur.

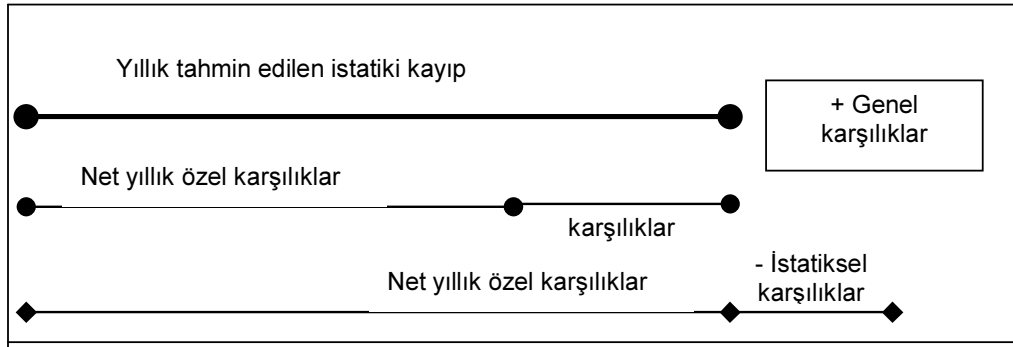
1. Risksiz (%0): kamu sektörüne ait riskleri kapsamaktadır.
2. Düşük risk (%0.1): Mülk değerinin yüzde 80'ninden daha az risk içeren ipotekler ile uzun vadeli borçlarına ilişkin dereceleri en az A olan firmaların riskleri.
3. Düşük-orta düzeyde risk (%0.4): Finansal kiralamalarla, diğer teminatlandırılmış riskler (ikinci maddenin dışında kalanlar).
4. Orta düzeyde risk (%0.6): Diğer maddelerde belirtilmeyen riskler.

5. Yüksek-orta düzeyde risk (%1): Dayanıklı tüketim mallarını satın almak amacıyla kullanılan bireysel krediler.
6. Yüksek risk (%1.5): Kredi kartı bakiyeleri, cari hesaptaki mevcuttan daha fazla para çekilmesi (overdrafts) ve kredi hesabındaki mevcuttan daha fazla kullanılması.

Bu kategoriler yaklaşık olarak, portföydeki kredi riskinin farklı düzeylerine karşılık gelmektedir. İspanya Merkez Bankası'nın kendi oluşturduğu veri tabanı ve tarihsel tecrübeleri, kredi kartlarının, hesaplardaki limit aşımalarının ve tüketici kredilerinin, ipoteklerden ve kamu kredilerinden çok daha fazla riskli olduğunu göstermesi nedeniyle bu şekilde bir risk sınıflamasına gidilmiştir (De Lis, Pages ve Saurina, 2000). Bu katsayılar, bir iktisadi çevrimdeki net ortalama özel karşılık düzeyini yansıtmaktadır. 1986-1998 dönemindeki verilere dayanan bu katsayılar, bu dönem içerisinde İspanyol kredi kuruluşlarınca kredi riski ölçüm ve yönetim tekniklerindeki yapılan iyileşmeleri de dikkate almaktadır. Bu gösterge, gelecek bir yıllık dönemde kar-zarar hesaplarında gösterilen ve bir yıl önceden hesaplanan beklenen (görünmeyen) kayıplar için tesis edilecek karşılıkları (bir başka deyişle tahmin edilen istatistiki kayıp düzeyini) belirlemektedir. Hesaplama yöntemi nedeniyle, bu değer stok değil, "akım" (flow) değer olarak görülmelidir. Ayrıca hesaplanan bu değer, yıllar boyunca başlangıç kredi portföyüne bağlı karşılıkların azaltılması amacıyla, söz konusu yılda belirli bir risk düzeyine sahip kredi portföyü için gereken karşılık miktarını da göstermektedir. Dolayısıyla burada amaç, geçmiş çevrimin olduğu gibi adapte edilmesi değil, gelecek çevrimin tahmin edilmesidir. Buna bağlı olarak bu katsayıların tamamı, çevrimlerin eğiliminde değişimler olması ve bununla ilişkili kayıplarda bir değişikliğin olması halinde değiştirilebilmektedir. Bunun dışında, belirli kredi kategorisi için beklenen kayıpların tahmin edilmesini takiben, zararın yazılması bir seferde değil, zaman içerisinde yapılması gerekmektedir.

Üç aylık periyotlarda, söz konusu üç aylık dönem için tahmin edilen istatistiksel kayıp miktarı, özel karşılık miktarı, kredi zararları veya kayıpların sonradan tahsil edilen bölümü ve kar-zarar hesaplarındaki karşılıkların

düşülen kısmıyla (ki bunlar şüpheli ve kötü alacaklar için tesis edilmiş net karşılıklardır) karşılaştırılmaktadır. Bu şekilde, tahmin edilen istatistiksel kayıplarla, genel karşılıkların toplanması sonucunda, söz konusu yıl için hazırlanan kar-zarar hesaplarında toplam karşılık miktarına ulaşılmaktadır. Dolayısıyla, tahmin edilen istatistiksel karşılık miktarı, söz konusu üç aylık dönem için tesis edilen özel karşılık düzeyinin üzerindeyse (bir diğer ifadeyle kaydedilen karşılıklar yetersiz veya kredi kayıp düzeyi tahminleri iyimser ise), eksik kalan tutar, karı düşüren bir kalem olarak "istatistiksel karşılık" olarak kar-zarar hesabına girer. Durum bunun tam tersi ise, yani tahmin edilen istatistiksel karşılıklar özel karşılıklardan daha düşükse, fazla olan kısım "istatistiksel karşılıklar hesabından" düşürülür ve karı artıran bir kalem olarak mali tablolara yansıtılır. Bu şekilde kar-zarar hesabında tam olarak karşılık düzeyi izlenebilmektedir.

Şekil 4.1. İstatistiksel Karşılıkların İşleyişi

Kaynak: Horvath, 2002.

Yukarıdaki şekilde de açıklanan bu yeni kredi karşılık tesis etme yöntemi, karşılıkların toplam kredilere oranının çevrimsel yapısını ve karşılıkların kar üzerindeki etkilerini zayıflatan, düzeltici bir hesap olarak görülebilir. Karşılıklardaki değişim, riskli krediler portföyündeki değişimi, özellikle yeni açılan kredilerin kalitesini ve birazda mevcutların kalitesini göstermektedir. Bu ikincisi, ancak tahmin yanlış yapılmışsa veya beklenmeyen bir şok gerçekleşmişse mümkündür. Daha işlemin başlangıcında, kredinin içerdiği risklere dair bilgi sağlandığından, bankanın sadece bu duruma tepki verme şansı olmayıp, bunun yanında işlemin içerdiği

riskleri alıp almama konusunda kredi verme sürecinin en başında karar verebilme imkanı olmaktadır.

Aşağıda, İspanya'da uygulanan yöntemle ilişkin verilen genel, özel ve istatiksel karşılıklara ilişkin basit hesaplama yöntemleri, bu uygulamaların arasındaki benzerlik ve farklılıkların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Genel karşılıklar (GK):

$GK = g \times L$ (g yüzde 0.5-1 arasında bir parametreyi, L ise toplam kredi portföyünü göstermektedir.)

Yıllık karşılıklar: $GK = g \times \Delta L$

Özel karşılıklar (ÖK):

$\ddot{O}K = e \times M$ (e yüzde 10 -100 arasında bir parametreyi, M ise sorunlu kredileri göstermektedir.)

Yıllık karşılıklar: $\ddot{O}K = e \times \Delta M$

Buna göre istatiksel karşılık uygulanmadığı takdirde tesis edilecek toplam karşılık tutarı (TK);

$TK = GK + \ddot{O}K = (g \times \Delta L) + (e \times \Delta M)$

olmaktadır. Bunlara ilave olarak istatiksel karşılıklar uygulandığında ise;

İstatiksel karşılıklar:

Görünmeyen riskin ölçülmesi (tahmini istatistiki kayıp)-

$\dot{I}K = s \times L$ (s, standart yaklaşım kullanılıyorsa, yüzde 0-1.5 arasında ortalama bir katsayıyı göstermektedir.)

Yıllık karşılıklar: $TiK = \dot{I}K - \ddot{O}K$

Şayet $\ddot{O}K < \dot{I}K$ ise (düşük sorunlu krediler), $\Rightarrow TiK > 0$
(istatiksel fon oluşturulur.)

Şayet $\ddot{O}K > \dot{I}K$ ise (yüksek miktarda sorunlu krediler), $\Rightarrow TiK < 0$
(istatiksel fon azalır.)

İstatiksel fonun bakiyesi: $\dot{I}F = TiK + \dot{I}F_{-1}$ ($0 \leq \dot{I}F \leq 3 \times \dot{I}K$)

Bu durumda, istatiksel karşılık uygulanması dahil edildiğinde tesis edilecek yeni toplam karşılık tutarı;

$$TK = GK + \ddot{O}K + TiK = (g \times \Delta L) + \ddot{O}K + (\dot{I}K - \ddot{O}K) = (g \times \Delta L) + (s \times L)$$

olmaktadır.

4.4.2. İstatiksel Karşılık Yönteminin Etkileri

İstatiksel karşılıklar, özel karşılıkların yerini alması için değil, özel karşılık uygulamasını tamamlaması için tasarlanmıştır. Bu nedenle, uygulamanın kredi karşılıklarının güçlü çevrimsel hareketler gösterdiği dönemlerde, bu etkilerin azaltılmasını sağlaması beklenmektedir. Nitekim, De Lis, Pages ve Saurina'nın (2000) yaptığı çalışmada, geleneksel karşılıklar (genel+özel) kredi çevrimlerinin genişleme dönemlerinde beklendiği gibi düşerken, istatiksel karşılıkların arttığı belirlenmiştir. Böylece, toplam karşılıkların (genel+özel+istatiksel), kredi portföyünün gerek hacim, gerekse risk düzeyini takip edebilmesi sağlanmıştır. Sonuçta, "yeni" ve eski" her iki uygulamanın birlikteliği, banka kredi portföyünden kaynaklanan gelir ve giderlerin daha düzgün muhasebeleştirilmesine, dolayısıyla bankaların gerçek karlılık düzeyinin tesbit edilebilmesine olanak vermektedir.

İstatiksel karşılık uygulamasında, çevrimin uzunluğu ve şeklinin tam anlamıyla tesbit edilememesi halinde, katsayılar ve buna bağlı olarak beklenen kayıpların yanlış belirlenmesi sonucu doğabilecektir. Ancak, bu durumda, oluşturulan istatiksel karşılık fonunun sıfır ile yıllık beklenen kayıpların üç katı ile sınırlı olması nedeniyle ($0 \leq \dot{I}F \leq 3 \times \dot{I}K$), yapılan yanlış hesaplamaların ciddi etkilerinin olmayacağı düşünülmektedir. İstatiksel karşılıkların bu düzeltici etkisi, üst sınıra gelmesi halinde bile, hiç bir düzeltme yokmuş gibi, sistemin çalışmasına izin verebilecektir. Aynı durum, daralmanın tam başladığı anda, istatiksel karşılık uygulamasının

başlatılmasında da gerçekleşecektir. Bu karşılıkların düzeyi hiç bir zaman negatif olmayacağı için, ekonomi ve kredi genişlemesi olmadığı müddetçe kendiliğinden tesis edilmeye başlayamayacaktır.

Uygulamanın, vergiler ve sermaye yeterliliği üzerindeki etkilerine de bakılması gerekmektedir. Karakteristikleri ve çalışma prensipleri açısından (beklenen kayıpların karşılanması amacıyla oluşturulan bir maliyet unsuru olarak değerlendirildiğinde), istatistiksel karşılıklar, özkaynakların bir parçası olarak sayılmamaktadır. Ancak, "ceteris paribus" genişleme dönemlerinde düşük miktarda istatistiksel karşılıklar, temel sermaye unsurlarının büyüklüğünü düşürüp, daralma dönemlerinde tam tersi artırdığından, istatistiksel karşılık fonunun oluşturulması sermaye miktarını etkileyebilmektedir.

Bunların yanısıra, İspanya uygulamasında, genel ve özel karşılıklar vergiden düşülebilirken, istatistiksel karşılıklar vergiden düşülemeyen bir gider olarak değerlendirilmektedir (Tablo 1.8 ve Tablo 2.4). Bu sebeple, çevrimler süresince vergi ödemelerindeki dağılım değişmemektedir.

4.4.3. Avustralya Gözetim Otoritesi'nin⁵³ "Dinamik" Karşılıklarla İlgili Önerileri

Haziran 2001'de, Avustralya gözetim otoritesi dinamik karşılıklarla ilgili öneriler yayımlamıştır. Bu yeni karşılık tesis etme sistemi, temel karşılık tesis etme sisteminden ayrılmaktadır. Zira, yeni sistem, gelecek bir tarih için beklenen kredi kayıplarını belirlememekte, bunun yerine kredinin vadesi süresince var olan beklenen kredi kayıpları temel unsur olarak değerlendirilmektedir.

Kısa bir hatırlatma yapmak gerekirse, belirli kredi veya kredi gruplarının tanımlanmış (ancak donuk alacak haline geldiğine dair göstergelerin olmasına rağmen kayıp olarak nitelendirilmeyen) kayıpları için özel karşılık tesis edilirken, toplam portföydeki beklenen kayıplar için dinamik karşılık tesis etme yöntemleri kullanılarak genel karşılık yaratılmaktadır.

53

Gözetim otoritesi beklenen kayıpların belirlenmesinde aşağıdaki yöntemi önermektedir: ⁴

Beklenen Kayıplar = Kredinin değeri x temerrüte düşme olasılığı(%) x temerrüte düşme halinde kayıp(%) x (varsa iktisadi çevrimin aşamasını gösteren düzeltme kaysayı) x ortalama vadeye kalan süre (Horvath, 2002).

Yukarıdaki eşitlik, kredilerin beklenen kayıplarını tanımlamakta, her bir kredi ve kredi grubu için hesaplanan bu kayıp tutarlarının toplanmasıyla, portföyün toplam kayıp düzeyine ulaşılabilir. Temerrüte düşme olasılığı ve temerrüte düşme halinde kaybı, yıllık göstergeler olduğu için, bunların kredinin değeriyle çarpımının sonucu yıllık beklenen kayıp vermektedir. Ortalama vadeye kalan süre ile bu çarpımın düzeltilmesi, tüm vade süresince beklenen kayıp tutarının belirlenebilmesi için gereklidir. Temerrüte düşme olasılığı ve temerrüte düşme halinde kaybı, tarihsel verilere dayandığından işçevrimlerine göre yapılacak düzeltmeye de ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında, yukarıdaki eşitlik kredinin vadesi süresince, işçevrimlerin aşamalarına göre düzeltilmiş beklenen kayıplar olarak yorumlanabilir.

Yukarıdaki tanıma göre modelde, sistemik riskin işçevrimlerindeki değişimlerden kaynaklandığı kabul edilmekte ve bunun her bir borçlunun risk durumu üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Ancak bu model, beklenmeyen şokların etkilerini kapsamamaktadır.

Modelde vadeye kalan süre ile düzeltme yapılması, açılan yeni kredilerin karşılık düzeyini artırırken, mevcut kredilerde zaman içerisinde bir düşüş olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, vadesi dolan bir kredi, aynı miktar ve risk kategorisinde olan başka bir krediyle ikame edildiği takdirde (işçevrimlerinin de aynı düzeyde kaldığı varsayılırsa), karşılık düzeyinde değişiklik olmayacaktır.

4.4.3.1. İspanya ve Avustralya Modellerinin Karşılaştırılması

Yapılan karşılaştırmada göze çarpan ilk nokta, vadeye kalan süre ile düzeltme yapılmasına ilişkindir. Avustralya modelinin uygulamasında, yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere, vadeye kalan süre ile düzeltme yapılması, yeni açılacak kredilerin işçevriminin dengeli olduğu dönemlerde kısa vadeli olmasını teşvik edebilecektir. Bu durumda, yukarıda da ifade edildiği gibi, yeni açılacak kredilerin vadesi dolanlarla aynı düzeyde olması halinde, portföyün risk düzeyi, dolayısıyla toplam karşılıklar, Tablo 4.1.den de görüleceği üzere değişmeyecektir.

TABLO 4.1. İŞÇEVİRİMİNİN İSTİKRARLI OLDUĞU DÖNEMDE İKİ UYGULAMANIN KARŞILIKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yıl	Karşılıklar (vade düzeltmesi yapılmadan- İspanyol modeli)	Sonuçtaki etki	Karşılıklar (vade düzeltmesi yapılarak-Avustralya modeli)	Sonuçtaki etki
1	10	-10	40	-40
2	20	-10	40	0
3	30	-10	40	0
4	42	-10	40	0

Kaynak: Horvath, 2002.

Yukarıdaki tabloda, uygulamaları daha basit bir biçimde açıklayabilmek için vadeye kalan sürenin ortalama dört yıl olduğu ve anapara ve faiz ödemelerinin olmadığı nominal başlangıç değerinin 100 birim varsayıldığı bir kredi portföyü ele alınmıştır. Beklenen yıllık kredi kaybı ise 10 birim olarak alınmıştır. Buna göre, İspanya'daki uygulamada, beklenen kayıplar çevrimin tüm dönemlerine dağılmamakta, bunun yerine tahmin edilen bütün miktar, kredi, bilanço içerisine girdiği anda düşürülmektedir. Avustralya modelinin ise, ortalama vadeye kalan süre ile nasıl düzeltildiği genel hatlarıyla tablodan anlaşılmaktadır.

Bunun dışında, Avustralya modelinde beklenen kayıplar, kredi bilançooya girdiği anda genel karşılık tesis edilmesiyle karşılanır (yukarıda da ifade edildiği gibi, kredinin açıldığı anda bir gecikme veya temerrüte düşme, buna bağlı bir zarar yazılacak kayıp olasılığı olmadığı için, özel karşılıklar bu yeni krediyle ilişkilendirilemez). Özel karşılık tesis edilmesini gerektiren her bir durum, beklenen kayıpların gerçekleşmesi olarak değerlendirilir ve genel

karşılıklardan özel karşılıklara bir transfer gerçekleşir. Dolayısıyla, toplam karşılıklarda banka açısından bir değişiklik olmaz. Diğer taraftan, İspanya'da ise, özel karşılıklar ve istatistiksel karşılıklar birbirinden farklı muhasebe yöntemleri kullanılarak yaratılmaktadır. Birbirleri arasında transfer olmamakla birlikte, her iki karşılık tutarının toplamı başlangıç tahminlerine denk gelecek şekilde, birbirlerine paralel yaratılmaktadır.

Yukarıda, Avustralya modeline ilişkin verilen örnekte belirtildiği gibi, beklenen kayıplar kredilerin vade yapısına bağlı iken, İspanya modeli verilen kredi kategorilerinin beklenen kayıplarını, bir işçevrimi süresine göre belirlemektedir. Aynı zamanda Avustralya modelinde, analiz edilen ürünün istikrarı (nominal değer x vadeye kalan süre), kredi kategorilerinin karakteristiklerini sergilemektedir. Bu nedenle, uzun vadeli kredi kategorilerine daha yüksek karşılık tesis edilmesi ihtimali de gündeme gelmektedir.

Avustralya modeli, kredilerin ortalama vadelerine göre düzeltildiği için, 6-7 yıl sonra kalitedeki bir düşüş, vade dolmuş olsa bile, kredinin fiyatının içerisinde yer almaz. Ekonomik koşullara dayanarak yapılan bir düzeltme uygun olursa, bu yöntem ekonomik genişlemenin başlangıcında kredilerde bir artışı ve genişlemenin en yüksek olduğu dönemde de kredilerin kesilmesini teşvik edecektir. Böylece, genişlemenin son yıllarında bankalar, yaklaşan ekonomik daralmayı gözönünde bulundurarak, kredi kalitesine önem vermeye başlayacaktır. Bu sebeple, İspanya modelinin tam tersine, bu model gelirler üzerinde "düzleştirici" bir etki yaratamayacak, ancak karşılık tesisinde hızlı yapılan değişiklikler sayesinde, dalgalanmada bir azalma görülebilecektir (Horvath, 2002).

Bunların dışında, İspanya modelinde, karşılıkların toplam aktifler içerisindeki payı sabit kalmaktadır. Dolayısıyla, model her zaman gerçek beklenen kayıplardaki değişiklikleri takip etmemektedir.

İspanya modelinin avantaj-dezavantaj tartışması olan bir farklı özelliği de, çevrim süresince gereken oran bir kere belirlendikten sonra, gerçekleşen iş çevrimindeki değişimlere göre, değerlerde herhangi bir

ayarlar yapılmasına gerek duymamasıdır. Bu durumda, düzeltme yapılması da zorlaşmaktadır.

4.4.4. Beklenen Kayıpların Tespitine Dayalı Dinamik Karşılıkların Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Uygulanmakta olan ve önerilen tüm bu yöntemler, sistemik risklerden sapmalar nedeniyle ortaya çıkan risklerin saptanabilmesinde kullanılabilecek eksiksiz ve tam doğruyu gösteren modeller değildirler. Bunun bir nedeni, objektif bir yaklaşımla, genel iktisadi ortamdaki değişimden kaynaklanan kalitedeki bozulmanın modellenmesi için kesin bir veya birkaç yöntemin ortaya konulmasındaki zorluktur. Gelecekteki iş ortamının karakteristiklerinin tanımları belirsiz olduğu gibi, iktisadi ortamda yaşanacak değişimlerin beklendiği gibi kalitede bir bozulmaya yol açacağı da kesin değildir. Ancak, teori ve tarihi tecrübeler gözönüne alındığında, geçici olarak değerlendirilen iktisadi genişleme dönemlerinde açılan kredilerin çok daha dikkatli analiz edilmesi gerçeği de yadsınmamalıdır. Zira, ekonominin bu durumu uzun vadede süreklilik göstermeyecektir.

İşçevrimiyle genel eğilim arasındaki farkı ortaya koymak için, "üretim açığı-fazlası" (output gap) kavramı, ekonominin gerçekleşen performansının potansiyel olarak beklenen performansından-bir başka deyişle genel eğiliminden- ne kadar sapma yaptığına işaret eden uygun bir gösterge olarak kullanılabilir. Söz konusu bu sapma, ekonomik gidişat uzun vadede potansiyelinden ayrılamayacağından, her durumda geçici bir durum olarak algılanmalıdır. Bu yüzden, üretim fazlasının yaşandığı dönem, ekonomik koşulların sürekliliğini gösteren yöntemlerin sonuçlarından daha yüksek kredi riski içermektedir. Bu hatayı ortadan kaldırmak için, üretim fazlasının az olduğu dönemde düşük, yüksek olduğu dönemde ise, yüksek düzeltme katsayılarını öngören bir yöntemin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Uygulama yöntemlerine ilişkin örnekler, beklenen kayıpları belirleyen risk faktörlerinin düzeltilmesini mi, yoksa beklenen kayıpların kendisinin mi düzeltilmesinin tercih edildiğine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bunun yanısıra, düzeltmenin boyutuna göre de farklılıklar vardır. Küçük düzeltmeler

yapılabilme ihtimali olduğu gibi, ortalama değerlerde de düzeltmeler yapılabilir. Ayrıca, derecelendirme kuruluşlarında olduğu gibi, en kötü senaryo derecesi ve bu dereceye bağlı kaybın da saptanması mümkündür. Ancak, bütün bu yöntemler, olumsuz senaryo tahmin edilenden daha kötü olmadığı sürece uygun bir güven ortamını sunabilmektedir.

TABLO 4.2. DİNAMİK KARŞILIKLARIN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Avantajlar	Dezavantajlar
<p>Gerçek kredi risklerinin daha doğru değerlendirilmesini sağlamaktadır. Mevcut iş koşullarının sürekliliğine dayanmamaktadır. Bunun yerine, kredi kategorilerinin risklerini orta vade beklentilere dayanarak değerlendirmektedir.</p> <p>Karşılıklarda yaşanan değişimler, portföyün risklerindeki değişimlere ilişkin bilgi vermekte ve bu değişimler ilk olarak yeni açılan kredilerle ilgili olmaktadır. İşlemin başlangıcında, yeni kredinin risklerine ilişkin bilgi verilmekte, böylece banka sadece bu riskleri karşı önlem alma şansına sahip olmayıp, kredi açılma aşamasında dahi bir karar verme imkanına sahip olabilmektedir.</p> <p>Kredi riskinin bir kısmı (beklenen kayıp bölümü), daha başlangıçta, banka hesaplarında "ex-ante" gösterilebilmektedir. Bu sayede, kar-zarar cetvelinin bakiyesi daha gerçekçi bir hale gelmekte, banka yöneticileri orta vadede mevcut olan kredi risklerinin farkında olarak kararlarını alabilmektedir.</p> <p>Karşılıkların toplam kredi portföyüne olan oranındaki çevrimler azalmakta, bu şekilde banka hesaplarında, başta gelir olmak üzere, aynı yönde çevrimli büyüklüklerin dalgalanmasını azaltarak bankacılık sisteminin istikrarına katkıda bulunmaktadır.</p> <p>Dinamik karşılıklarda kullanılan yöntem ve bilgiler, kredinin fiyatlandırılmasında ve sermaye yeterliliği hesaplamasında faydalı olabilmektedir.</p>	<p>Önceki çevrimlere ilişkin veri eksikliği sorunu vardır.</p> <p>Gelecek çevrimin karakteristiklerinin belirlenebilmesine yönelik bir yöntem yoktur.</p> <p>Bir taraftan, belli bazı riskler belirlenebilirken, diğer taraftan gelecek olayların belirsizliği gibi yeni risklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Temel olarak, iki belirsizlik önemli riskleri doğurmaktadır: Birincisi, ekonominin beklenen şekilde gelişip gelişmeyeceği, ikincisi, bu gelişmelerin kredi kaltesi üzerinde beklenen bozulmaları yaratıp yaratmayacağıdır.</p> <p>Kullanılan yöntem, sistemle bütünleşmesi amaçlanan uzun vadeli süreçlere imkan tanımakta, ancak gerçekte eğilimin mi değiştiği, yoksa yeni bir çevrimin mi başladığı konusunda karar verilmesi oldukça zordur.</p> <p>Bankalar, kendi içsel modellerini kullanarak beklenen kayıplarını tahmin edebilmektedir. Bu nedenle, gelirlerindeki dalgalanmanın azaltıp azaltmama konusunda takdir imkanı da bankaların elindedir. Bu durum ise, bankaların gerçek durumlarının ortaya konabilmesini karmaşıktırmaktadır.</p>

Büyüme döneminde bile, gelecekte yaşanacak sorunlarla bankaların uğraşmasına imkan tanıyan bir mekanizma kullanılmaktadır.	Çevrimin genişleme dönemlerinde açılan krediler, çok daha pahalı bir hale gelmektedir. Kredi maliyetindeki artış, işçevrimindeki değişimlere olan duyarlılığa bağlıdır. Bu durum, tam anlamıyla olumsuz bir yön değildir, zira yüksek maliyet gerçekten yüksek risklerin gözlemlendiği anlamına gelmektedir.
--	--

Bu konu, Yeni Basel Sermaye Mutabakatı ile birlikte karşılıklar yerine, sermaye yeterliliği kapsamı içerisine kaydırılmaya çalışılmıştır. Basel II,-yukarıda anlatıldığı üzere-beklenen kayıpların karşılıklarla, beklenmeyen kayıpların sermaye ile karşılandığı eski sistemi değiştirerek sermaye yeterliliğin içerisine beklenen kayıpların da dahil edilmesini öngörmektedir.

Risk faktörleri düzeltmeyle değil, tüm çevrim süresince kredi riski kategorileri için mevcut olan ortalama değerlerle belirlenirse, sonuçlar İspanya modeline benzer olacaktır. Ortalama kayıp değerlerine dayanan yöntemler, düzenleyiciler tarafından tercih edilmektedir. Zira, her ne kadar sınırlayıcı olsa da, tarihsel verilerin asgari yükümlülük olarak kullanılabilmesi ve diğer objektif imkanların yaratılabilme imkanı vardır.

Yeni Basel Sermaye Mutabakatı, temerrüte düşme halinde kaybın kredilere oranını sabitleyerek- Kurumsal Yaklaşım (Foundation approach)-veya 7 yıllık veri setinin kullanılması zorunluluğunu getirerek, riskin yıllık tahminlerinden kaynaklanan beklenen dalgalanmaları gidermeye çalışmaktadır. Ancak, veri setinin uzunluğuna ilişkin açıklamalar, ortalama değerlerin gözönünde bulundurulduğunu gösterse de, şu ana kadar hangi yöntemin ve hangi verilerin ağırlıklı olarak kullanılacağına ilişkin bir öneri veya tavsiye mevcut değildir. Sadece, yapılan açıklamalara göre, temerrüte düşme halinde kayıp verileri için 7 yıllık bir süre vardır. Çünkü, 7 yıllık bir süre işçevrimindeki dalgalanmaları kapsayabilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal sektördeki bankaların gerçek mali yapısının, hem piyasa aktörleri hem de ilgili düzenleyici otoriteler tarafından değerlendirilebilmesinde tutarlı ve güvenilir bir formatta açıklanan kredi karşılık bilgileri önemli bir etmen durumundadır. Buna karşılık, düzensiz karşılık uygulamaları ise, piyasadaki şeffaflığı azaltmakta ve bankaların izlenmesini ve denetlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, iyi tasarlanmış ve kararlılıkla uygulanan karşılık mekanizması, piyasa disiplinini sağlaması açısından, ihtiyatlı düzenleme ve denetim sisteminin temel taşlarından biridir.

Bunun yanısıra, bankanın cari karında düşüşe neden olan kredi karşılıkları, aynı zamanda ölçülen kredi değerinde bir düşüş yarattığından, bankanın net varlık değerinin bulunmasında da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, karşılıkların doğru ve gerçekçi tesis edilmesi, hem banka gelirlerinin, hem de varlıklarının gerçek resmini ortaya koyabilen en önemli yol olmaktadır.

Genel kabul gören bu tespitler karşısında gerek ulusal, gerekse konuya ilişkin çeşitli uluslararası otoriteler kredi karşılıklarının sağlıklı ve belirli standartlarda tesis edilmesinin ve izlenmesini temin edecek uygulamalar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu çeşit girişimlerde ortak noktalar bulunmakla birlikte, oldukça belirgin farklılıklar da yer almaktadır. Görüşler, özellikle her bir kredi için karşılık tesis edilmeden önce meydana gelen kredi kalitesindeki bozulmanın tanımlanmasında kullanılan objektif kriterlerin derecesi ve karşılık ayırma kararında, kredi fiyatlamasının etkileri üzerinde farklılıklar göstermektedir. Ayrıca görüşler, beklenen kredi kayıplarının

ölçülmesinde gereken süre ve gelecek nakit akışlarının iskonto edilmesinde kullanılacak uygun faiz oranı konularında da birbirlerinden ayrılabilirlerdir.

Karşılık tesis edilmesi, kredilerin sınıflandırılması uygulaması ile başlayan bir süreçtir. Kredi sınıflandırması ise, yapılan değerlendirmeler sonucunda verilen karara bağlı bir konudur. Bu değerlendirmeler banka yöneticileri, bağımsız denetleyiciler ve resmi otoriteler gibi değerlendirme yapanlar arasında ve ülkeler arasında oldukça farklılık gösterebilmektedir. Değerlendirme yapanlar arasında farklılık gösteren öznel faktörler, kredi değerlendirmesi yapanın tecrübe ve bilgisi, makroekonomik ve sektörel tahminler, teminatın değeri ve borçlunun karakteri gibi etkileri içermektedir.

Basel I ve II'de yer alan önerilere rağmen, halen birçok ülkenin mevcut sistemlerinde kullanılan farklı kredi sınıflandırma yaklaşımları, bankaların ve bankacılık sektörlerinin farklı düzenlemeler altında mukayese edilebilirliklerini zorlaştırmakta ve piyasa disiplininin uzaklaşmasına neden olabilmektedir.

Bu uygulamalara ülke bazında bakıldığında, G-10 ülkelerinde, bir takım formal kuralların yanısıra yönetimin insiyatif kullanabildiği, daha kompleks sistemler kullanılmakta olduğu tespit edilmektedir. Piyasa disiplini ve banka yöneticisinin kararlarına önem veren bir sistem kullanan G-10 ülkelerinin bazılarında ise, daha detaylı ve yol gösterici yaklaşımlar tercih edilmiştir. G-10 dışında kalan ülkelerin birçoğunda ise, artan risk gözönüne alınarak değişen gelişmişlikte uygulanan modeller, ihtiyatlılık prensibi gereği insiyatifi daha çok banka yöneticilerine bırakmış G-10 ülkelerine nazaran daha karışık, detaylı ve kuralları çok daha kesin hatlarla belirlenmiş modellerdir.

Yeniden yapılandırılmış kredilere ilişkin düzenlemelerdeki farklılıklar, karşılıkları ilgilendiren bir diğer konudur. Bu konuda herhangi bir sorun yaşanmaması sebebiyle, doğal olarak G-10 ülkelerinin hemen hepsinin ilgili mevzuatında yeniden yapılandırılmış sorunlu krediler için bir tanıma yer verilmemiş, bu nedenle bu tür kredilerin nasıl sınıflandırılacağına dair herhangi bir düzenleme de yapılmamıştır. Buna karşılık, G-10 dışında kalan

Ülkelerin neredeyse tamamı, yeniden yapılandırılmış kredilerin sınıflandırılmasında oldukça spesifik kriterler belirlemişlerdir.

Teminatlar, kredi verme ve karşılık ayırma kararını verirken en önemli belirleyicilerden birisidir. Bir çok ülkede teminat ve garantiler, kredi karşılıkları tesisinde gözönüne alınmaktadır. Burada önemli olan husus, bankaların makul bir süre içerisinde teminatı rayiç değeriyle değerleyip, nakde çevirip evirememesidir. Ancak, bankanın krediyi tahsil etme çabalarının sonuçlarının belirsiz olduğu durumlarda bile, zaman içerisinde teminatın rayiç değeriyle hesaplanarak izlenmesi gerekirken, bunun tam tersi uygulamaların da oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Özellikle yükselen piyasa ekonomilerinde, diğer gelişmiş ülkelere oranla bankacılık krizleri dönemlerinde çok yüksek seviyelere çıkan **donuk alacakların tanımı** lkeler arasında farklılık gösteren diğer bir konudur. Bazı ülkelerde donuk alacaklar kredinin sorunlu olduğu anlamına gelirken, diğer ülkelerde ödemeleri gecikmiş olan kredi anlamına gelmektedir. Bunun yanısıra, ülkeler arasında vadesi gecikmiş konumunda kabul edilebilmesi için bir kredinin kaç gün gecikmiş olması gerektiği konusunda ciddi farklılıklar vardır. Yinede, G-10 lkeleri de dahil olmak üzere birçok ülkede kabul gören, bir kredinin donuk alacaklar olarak sınıflandırılabilmesi için, vadesi gelen anapara ve faiz ödemelerinin 90 gün ve daha fazla süredir ödenmemiş olması ve 90 gün ve üzerinde faiz ödemesine eşit miktarda anaparaya katılmış olması, yeniden finanse edilmiş olması veya roll-over edilmiş olması gerektiği kriterleridir.

Karşılıklarla ilgili diğer bir önemli husus, banka yönetiminin kredi portföyünün kalitesi hakkında devamlı güncel bilgilere sahip olabilmesine imkan sağlayan, **kredi kalitesinin zamanında gözden geçirilmesidir**. Bu konuda İngiltere dışındaki tüm G-10 lkeleri, bankaların nasıl ve ne zaman kredi portföylerini gözden geçirmesi gerektiği hakkında düzenlemelere yer vermekte, G-10 dışında kalan bir çok ülkenin mevzuatında da benzeri hükümlere rastlanmaktadır.

Bir çok ÷lkede, tesis edilen karşılıkların başlangıç aşamasındaki zararları kapsamayı amaçlamadığı, daha çok, mali otorite tarafından dikkate alınan “objektif” faktörler kullanılarak karşılık ayrılmakta olduğu tespit edilmiştir. G-10 ÷lkelerinin büyük bir kısmında, özellikle Avrupa Birliği ÷lkelerinde, yeterli karşılığın nasıl belirleneceğine dair prensiplere dayalı genel kurallar belirlenmiş ve karşılık düzeyinin belirlenmesi konusunda inisiyatif bankalara bırakılmıştır. Buna karşılık, bir çok yükselen piyasa ekonomisinde kredi sınıflandırmasına ilişkin yürürlükteki detaylı düzenlemeler, genellikle tesis edilecek asgari karşılık düzeyini belirleyici hükümler taşımaktadır.

Karşılık tesisinde kullanılan, **genel ve özel** olmak üzere iki farklı uygulama vardır. İhtiyatlılık prensibi ağıısından da bu iki uygulama ciddi farklılıklar göstermektedir. Temel farklılık, genel karşılıkların tanımlanmamış, gizli ve muhtemel kayıplar için ayrılırken, özel karşılıkların tam olarak tanımlanmış zararlar için ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca özel karşılıklar, nitelik ve nicelikleri daha önceden tanımlanmış aktiflerdeki kayıplar için ayrılan karşılıkları içermektedir.

Birçok ÷lkede uygulanan **temel muhasebe prensiplerinden** biri, mali tabloların bilançonun düzenlendiği tarihten önceki olayları yansıtmaması, dolayısıyla henüz gerçekteşmemiş olayların sonuçlarının bilançoda yer almaması gerektiğini savunmaktadır. Muhasebenin bu ilkesi, bankanın, kayıp ihtimalini doğrulayan bir belge bulanamadığı sürece, bireysel krediler için özel karşılık tesis edilmesini engellemektedir. Bunun sonucunda özel karşılıklar “geçmişe yönelik olarak değerlendirilen” (*backward-looking*) bir yapı sergilerler. Genel karşılıklar ise, ÷lkeler arasındaki farklı uygulamalara rağmen daha çok “ileriye yönelik olarak değerlendirilen” (*forward looking*) bir yapıda olabilirler. Bazı ÷lkelerde bankalar, toplam krediler veya varlıkların belirli bir yüzdesi olarak genel karşılık tesisini gerçekteştirmektedir.

Karşılık tesis edilmesinde “ex-post” kriterlerin, en basit ve ağıık kullanıma sahip metod olması nedeniyle, bir çok düzenleyici otorite bu kriterleri kullanmakla birlikte, üstü kapalı olarak “ex-ante” kriterlere de

göndermeler yaparak, bankaların bu kriterleri kullanmasına olanak tanımaya çalışmaktadır. Ancak, önceden tahmin edilmiş kriterlerin kullanımı, sadece gelişmiş ülkelerdeki bankalar tarafından mümkün olmaktadır.

Türkiye'deki mevcut uygulamada özel karşılıklar için hem gerçekleşmiş, hem de önceden tahmin edilmiş kriterleri beraber kullanılmasını istendiği söylenebilir. Ancak, pratikte geçmişe ve mevcut duruma ilişkin gerçekleşmiş kriterlerin uygulanabildiği görülmektedir. Bunun arkasında yatan neden, gelecek kredi kalitesi beklentilerinin ölçümünün oldukça zor olmasıdır. Zira, bu tür ölçümler oldukça karışık olup, sağlıklı ve düzenli bir veri tabanını gerektirmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, uluslararası alanda sorunlu kredilerin tanımlarında, sınıflandırılmalarında ve karşılık tesis edilmesinde net bir uyum gözlenememektedir. Bu durum ise, sermaye yeterliliği kurallarında uyum sağlamaya çalışan çabalarla (Basel I ve II), nihai amacın sermaye yeterliliği uygulaması ile aynı olduğu kredi sınıflaması ve karşılık tesisindeki uyumsuzluklar arasında çelişki yaratmaktadır.

Çeşitli düzenlemelerin karşılık uygulamaları üzerindeki etkileri de farklılaşabilmekte ve karşılıkların nihai amacıyla bu düzenlemeler arasında zaman zaman çelişkiler ortaya çıkabilmektedir.

Kredi kayıplarının tesis edilmesinde ve muhasebeleştirilmesinde iktisadi, muhasebe ve sermaye düzenlemelerine ilişkin olmak üzere 3 temel yaklaşım kullanılmaktadır. Hangi felsefenin kullanılması gerektiği, kullanan kişi veya kurumun amacına bağlıdır. Ancak, her ne kadar yatırımcılar ve düzenleyici otoriteler kendi ihtiyaçlarına uygun bir yaklaşımı tercih etseler de, sonuçta bankanın raporlanan karşılıklarının düzeyi, büyük çoğunlukla banka yöneticilerinin kontrolünde olmakta ve bu yöneticiler de elde edilen her türlü inisiyatifini kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmekte olduğu sıkça karşılaşılan bir durum olmaktadır. Bu nedenle, bu farklı bakış açılarını değerlendirirken kullanılması gereken gerçek anahtar, yatırımcıların ve düzenleyici otoritelerin kendi ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak kredi kayıpları düzeyinin, en anlamlı tahminini elde edebilmek için, raporlanan kredi

kayıpları rakamlarıyla birlikte, diğer tüm bilgilerin birlikte kullanılabilmesidir. Bu tür tahminlerin mümkün olması halinde, raporlama sırasında kullanılan muhasebe felsefesinin de pek bir önemi kalmayacaktır. Eğer diğer bilgiler de mevcutsa, yatırımcılar ve düzenleyici otoriteler için kritik olan, raporlanan karşılıkların altında yatan felsefe ile kendi ihtiyaçları ile en yakın yaklaşım arasındaki tüm farklılıklardır.

Ayrıca, uygulanan tüm muhasebe politikaları, manipülasyon imkanlarını ortadan kaldırılabilmesi için, bir muhasebe döneminden, diğer muhasebe dönemine tutarlı biçimde tatbik edilen çok sağlam kriterlere dayanması gerekmektedir. Karşılık olarak tesis edilerek hesaplara kaydedilen bu tutarların, banka sermayesinde gerektiğinde açıkça tanımlanabiliyor olması, muhasebe ve şeffaflık açısından önem arzeden diğer bir husustur.

Konunun vergi boyutunda ise çeşitli tartışmalar vardır. Bu anlamda OECD ülkelerindeki uygulamalar, mevzuat ve uygulama açısından, kredi karşılıklarının görece büyük bir bölümünün vergiden düşülmesine izin veren (serbest vergi düzenlemeleri) ve karşılıkların, ya çok az bir kısmını vergiden düşen, ya da bu konuya ilişkin hiç bir indirim kabul etmeyenler (sınırlayıcı vergi düzenlemeleri) olarak ikiye ayrılabilirler.

Sınırlayıcı vergi düzenlemeleri, bankaların karşılık tesis etmesine engel teşkil ederek bankaların ihtiyatlı bir şekilde yönetilme etkinliğini düşürebilmektedir. Karşılıklar vergiden düşülemediğinde, bankaların, kredi portföylerindeki kötüleşmelerin raporlanmasını ertelemek yönünde teşvik edilmiş olacağı savunulan bir başka konudur. Buna karşılık, kredi kayıplarının vergiden düşülebilmesi, kayıplar için yeterli karşılık tesis edilmesinde oldukça teşvik edici olabilmektedir. Bu nedenle, kredi karşılıklarına uygulanan vergi usülleri ile bankacılık krizinin hemen sonrasında ortaya çıkacak maliyetleri artıracı, yetersiz kredi karşılıklarına yol açabilecek aşırı kısıtlayıcı vergi düzenlemeleri arasındaki hassas dengenin tutturulması gerekmektedir.

"Zarar yazma" ve özel karşılıklar, tesis edilen karşılıkların vergiden düşülmesi amacıyla kullanılan en yaygın yaklaşımlardır. Zarar yazma

yaklaşımı, Avustralya, Kore ve ABD tarafından tercih edilen bir yaklaşımken, özel karşılık yaklaşımı Türkiye dahil geriye kalan ülkelerin nerdeyse hemen hepsinde farklı sınırlamalarla uygulanan bir yaklaşımdır.

Tesis edilecek karşılıkların belirlenmesinde, **sermaye yeterliliği düzenlemelerinin** önemli bir etkisi vardır. Zira, bankaların risk ağırlıklarına göre hesaplanmış toplam varlıklarına oranlanarak tesis edilen yasal sermaye, kredi karşılıklarıyla da belirli bir açıdan bakıldığında ortak bir amaca hizmet etmektedir. Ancak, uygulamada temel bir farklılık vardır. Bu temel farklılığı açıklayabilmek için yasal sermayeyi risk yönetimi açısından ele almak gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, temel ayrımın ekonomik sermayenin beklenmeyen kayıplara karşı, karşılıkların ise kayıp dağılımının beklenen kısmı için olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre, kredi karşılıkları bir maliyet unsuru olarak görülmelidir. Bu maliyetin zaman içerisinde gerçekleşmesi kesin olmakla birlikte, bunun ne zaman olacağına dair belirsizlik vardır. Buna karşılık, gerçekten beklenmeyen olaylara karşı tesis edilen sermaye gereksinimi için kullanılan kaynaklar bir maliyet olarak görülmemeli ve vergi sonrası kazançlardan sonra yer almalıdır.

Sermaye yeterliliği ve karşılıklar arasında farklılık gösteren diğer bir husus, karşılık tesisinde, kredinin portföyde yer alma süresi önemliyken, sermaye için ilgili zaman süresi, bankanın ilave sermaye yaratabilmesine veya riskleri bilançodan arındırabilmesine bağlı olmasıdır.

Sermaye yeterliliği düzenlemesi ile karşılık düzenlemelerinin bu kadar içiçe geçmiş olması, uygulamada bir başka sonucu doğurmuştur. Basel I'de yer alan tanıma göre genel karşılıklar, beklenmeyen kayıplar için tesis edilen bir yapıda olduğu için, aynı yapıda olan yasal sermayenin 2 nci kuşak kısmına risk ağırlıklı varlıkların yüzde 1.25'ine kadar olan seviyede ilave edilebilir. Bu uygulama, ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, genel eğilim (Türkiye ve Çin hariç) Basel I'in öngördüğü şekildedir

Bu uygulamaların tamamı genel olarak değerlendirildiğinde; sermaye yeterliliği rasyosunda kullanılan risk ölçüm yöntemleri, muhasebe ve vergi kısıtlamaları ile birlikte güçlü ekonomik koşullar mevcutken bir karşılık

rezervi yaratmayıp, daralma dönemlerinde de daha fazla karşılık ayırmaya yol açtığına yönelik bulguların özellikle son yıllarda artış göstermekte olduğu tespit edilmiştir.

Risk ağırlıklı karşılık tesis edilmesinde kullanılan ölçümlerin sermaye tesisinde kullanılan ölçümlerden daha kolay olmasına ve kredi karşılıklarının doğru biçimde ölçülmesi halinde gerçek banka karlılığını daha güvenilir göstermesine rağmen, muhasebe, mali ve ihtiyatlı düzenlemelerin bu avantajları kullanmamasında açıklayıcı bir neden olarak kredi karşılıkları tanımının, çözülmesi oldukça zor olan “temsil” sorunundan etkilenmesi gösterilmektedir. Mevcut düzenleme çerçevesinde, bu temsil maliyetini asgariye düşürmek amacıyla banka, karşılık uygulamalarını aşırı kısıtlayıcı bir hale getirmektedir. Bu çerçevede temsil yaklaşımı, bir çok ülkede gözlenen, kredi karşılıkları için yapılan düzenlemelerin özelliklerinin nereden kaynaklandığını göstermektedir. Aynı yaklaşım, kurumsal sektörde, dışarda kalanların haklarını savunulmasından kaynaklanacak faydanın boyutunun, bankacılık sektörüyle aynı olmayacağını da göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında “ileriye yönelik değerlendirilen” karşılık tesis edilmesi, kısıtların ortadan kaldırılarak soruna çözüm getirilmesinde etkili olabilecek bir uygulama olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak, risk değerlendirmesinde kullanılan dönemin uzun olması ve mali sistemdeki kırılma noktalarının analiziyle desteklenmiş ileriye yönelik değerlendirilen risk anlayışının da modellere dahil edilmesi faydalı olacağı savunulmaktadır. Ancak, bu tür bir yaklaşımında yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü benzeri olumsuzluklara yol açıp açmayacağı konusunda halen tartışmalar mevcuttur.

Karşılık düzenlemelerinin nihai etkisinin ortaya çıktığı alan ise **makro ekonomidir**. Aslında makro ekonomik büyüklükler ile kredi karşılık uygulamaları arasındaki etkileşim iki taraflıdır. Makroekonomik ortamın, kredi karşılıklarının tesis edilme zamanlaması ve biçimi üzerinde yaratacağı sonuçlar, gözetim otoritesinin karşılıklara ilişkin tutumu üzerinde etkili olmaktadır. Rasyonel bir bankanın, ekonominin güçlü olduğu dönemlerde gerekli sermaye ve karşılığı tesis edeceği, ekonominin zayıfladığı dönemlere ise bu tesis edilen kaynakları kullanması beklenmektedir. Karşılıklardaki bu

“aksi yönde çevrimli” stratejinin, açıklanan banka karlarındaki dalgalanmayı da azaltması beklenmektedir. Ancak, yapılan ampirik çalışmalar, bankaların bazı durumlarda hiç de rasyonel davranmadığını ve işçevrimlerinin genişleme dönemlerinde kredi arzında önemli ölçüde artış yaşanırken, daralma dönemlerinde “kredi sıkışmalarına” yol açacak kadar kredi arzının düştüğünü göstermektedir. Kredilerdeki bu dalgalanmalar, ekonomik aktivitedeki değişikliklere oranla çok daha yüksek olup, işçevrimlerini daha belirgin hale getirebilmektedir.

Kredi riskinin işçevrimleri ile aynı yönde hareket etmesi, bankacılık sektörü üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Özellikle, işçevrimlerinin genişleme dönemlerinde ihtiyaç duyulan fonların, aşırı genişleyen kredi portföyleriyle karşılanması, bankacılık sektörü için tehlike yaratabilmektedir. Zira, söz konusu genişleme dönemlerinde tahsis edilen bu kredilerin, aslında yüksek derecede risk taşıdığı gerçeği daralma dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, ekonomik daralma dönemlerinde, kredilerin geri ödenmesi olasılığının artmasıyla birlikte, kredi kayıpları ile teminatların değerlerindeki düşüş arasındaki ilişki güçlenmektedir. Bu yüzden, genişleme dönemlerinde açılan krediler, makroekonomik koşullara bağlı olan bir çeşit sistemik risk taşımaktadır.

Mali sistemin ve kredi riskinin **aynı yönde çevrimliliğine neden** olan en büyük etken fon sağlayanlarla, bu fonu talep edenler arasında mevcut olan bilgi asimetrisidir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan en yaygın bilinen hipotez de “finansal hızlandırıcı”dır. Ancak, finansal hızlandırıcı, işçevrimlerinin en önemli belirleyicilerinden birisi olarak kabul edilmekle birlikte, iktisadi aktivite üzerinde yaşanan mali istikrarsızlığı açıklamak için yeterli olamamaktadır. Bu sebeple, finansal aynı yönde çevrimliliğe ilave bir açıklama olarak, mali piyasalardaki oyuncuların zaman içerisinde meydana gelen risk değişimlerine verdikleri "yanlış" tepkiler gösterilmektedir.

Bu yanlış tepkilerin kaynağı ise, piyasalardaki belirsizliktir. Bilginin elde edilme maliyetinin de yükselmesiyle birlikte gerçek riskin ölçülebilmesi zorlaşmaktadır. Piyasaların etkin çalışmamasına neden olan bu durum, çeşitli ampirik bulgularla da desteklenmekte, risklerin yanlış algılandığını ve

bu eğilimin de süreklilik arzettiğini göstermektedir. Özellikle sistemik riskler, içlerinde bulunun kavramsal zorluklar ve işçevrimlerine ilişkin yeterince gözleme sahip olunmaması sebebiyle, yanlış algılamalara çok müsaittirler. Bu nedenle, kısa vadeli ve elde var olanlara dayalı tahminler, her zaman içlerinde yüksek oranda hata ihtimalini barındırmaktadır. Bu tipte eğilimlerin nereden kaynaklandığına bakıldığında, “algıda taraflılık” olarak bilinen psikolojik faktörler karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram “felaket miyopluğu” ve “algı bozukluğu” olarak ikiye ayrılmaktadır.

Felaket miyopluğu, en genel anlamında, düşük olasılıklı yüksek kayıplara yol açabilecek olayların gözardı edilme eğilimi olarak tanımlanırken, algı bozukluğu kavramı, karar alıcıların geçmiş kararlarını, daha önceden doğru olmadığı gösterilmiş olsa da, doğruluğunu ispata çalışması olarak tanımlanabilir. Ayrıca bu teori bankaların, belirsizlik nedeniyle kredi portföylerinin olasılık dağılımını oluşturamadığı argümanına dayanmaktadır.

Her iki algıda taraflılık kuramını içinde barındırarak aynı yönde çevrimliliğe açıklama getirmeye çalışan bir diğer teoride “**sürü davranışı**”dır. Bu kurama göre, analitik ve rasyonel olmayan eylemlerin bir çok kuruluş tarafından gerçekleştiriliyor olması, diğer kuruluşlar tarafından makul eylemler gibi algılanılmasına neden olabilmektedir. Bir başka deyişle, kurumların kendi emsallerinin davranışlarıyla uyumlu hareket etmesi "sürü davranışı" olarak tanımlanabilir.

Sonuç olarak, bu üç kavramda da altı çizilmesi gereken nokta, birbirini besleyen bu unsurların risklerin yanlış algılanmasına yol açarak, riske uygun önlemlerin alınmasını engellemekte olduğu ve davranışlarda aşırı ölçüde aynı yönde çevrimliliğe sebep verdiğidir. Böylece, finansal çevrimlerin ve işçevrimlerinin şiddetini artırabilmektedirler. Bu unsurlar, riskin genişleme döneminde azaldığı ve ancak gerçekleştiği zaman arttığı gibi bir algılamayla hareket eden fiyat ve miktar göstergelerine yansımaktadır. Bu tür aşırı iyimser ve kötümser dalgalanmalar, sonuçta finansal istikrarsızlığı körüklemektedir.

Bu üç psikolojik davranış bozukluğundaki açıklamalar kullanılarak ortaya atılan bir diğer teori ise, kredi sağlayan kuruluşların, kredilerde yaşanan son büyük daralmadan itibaren, zaman geçtikçe sorunlu kredilerinden edindikleri tecrübeleri yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü unutma eğiliminde olduklarını savunan “**kurumsal hafıza kuramı**”dır.

Bahsi geçen teorilerle ilişkili olarak, finansal sistemde kullanılan **risk ölçüm yöntemleri**, bu tür hatalı risk algılamasına yol açan diğer etkenler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yukarıda, içsel derecelendirme sistemleri, kredi derecelendirme kuruluşlarının verdiği dereceler, kredi riski ölçüm modelleri (Merton tabanlı yöntemler ile CreditMetrics, CreditRisk+ ve CreditPortfolioView modelleri) ve banka gözetim otoritesinin ve diğer politika belirleyicilerin kullandığı yaklaşımlar, aynı yönde çevrimliliğe neden olabilecek diğer etkenler olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak bakıldığında, kullanılan tüm bu yöntemler göreceli riskin ölçülmesinde oldukça başarılı sayılabilir. Ancak, finansal ve iş çevrimleriyle ilgili riskin sistematik olan kısmının ölçülmesinde bu yöntemler zayıf kalabilmektedir. Bu başarısızlığın nedeni de genel olarak, beklenen ve beklenmeyen kayıpların tahmin edilmesinde görece kısa vadeli bakış açılarının kullanılması ve zaman içerisinde meydana gelen hareketler arasındaki korelasyonlara yeteri derecede önem verilmemesi olarak gösterilmektedir.

Kredi riskinde meydana gelen bu aynı yönde çevrimliliğin olumsuz etkilerini azaltmak ve artan kredi riskinin yönetilmesi amacıyla bankacılıkta geleneksel olarak kullanılan, yukarıda ifade edildiği üzere, iki araç mevcuttur. Birincisi, genişleme dönemlerinde artan, kredi portföylerinin kalitesindeki bozulmaya karşı hiç de duyarlı ol(a)mayan, dolayısıyla daralma dönemlerinde potansiyel kredi kayıplarını karşılamada genelde "yetersiz" kalan sermaye yeterliliği; ikincisi, bilançonun varlık tarafında yer alan ve önceden gerçekleşmiş kriterlerle belirlenen karşılıklardır.

Ancak, karşılık uygulamalarında da yine yukarıda değinilen nedenlerden kaynaklanan bir takım eksiklikler vardır. Karşılık uygulamalarındaki bu eksikler ve engellere rağmen, banka gelirlerindeki ve dolayısıyla finansal sistemdeki aynı yönde çevrimliliğin azaltılmasında

karşılıkların önemli payı yadsınmamalıdır. Sorun, karşılık uygulamalarında kullanılacak hangi yöntemin söz konusu bu sorunun etkilerinin azaltılmasında daha etkin olabileceğidir.

Bu konuda önerilen **alternatif yöntemlerden** biri “rayiç değerle muhasebeleştirme”dir. Değerde meydana gelen değişikliklerin, gerçekleşmediği sürece mali tablolara yansıtılmadığı tarihi maliyet esasına göre muhasebeleştirme yaklaşımının tersine, rayiç değer esasına göre muhasebeleştirmede, gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplar mevcut gelirler içerisinde yer alır. Ancak, Basel Komitenin de saptadığı gibi, rayiç değerlerin saptanabilmesinde kullanılan yöntemlerde bir uyum olmaması, rayiç değerle muhasebeleştirmenin faydaları üzerinde ciddi belirsizlikler yaratmaktadır. Yöntemin bir diğer dezavantajı ise, karşılık uygulamasında rahatlama yaratarak, aynı yönde çevrimliliğin azaltılmasını sağlayacağı yerde, finansal çevrimlerin şiddetini daha fazla artırma ihtimalinin daha yüksek olmasıdır. Dalgalanma şiddetinin artma ihtimali ise, yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü muhasebe prensipleri, para politikası ve finansal istikrar seçimleri arasında çatışma yaratabilecektir. Özellikle banka bilançolarının yüksek vade ve faiz uyumsuzlukları taşıması, bu uygulamanın ciddi sorunlara yol açmasına neden olabilecektir. Türkiye gibi finansal dolarizasyonun yüksek oranlarda yaşandığı ülkelerde ise, banka bilançoları kur değişimlerine oldukça duyarlı olacak ve bu tür bir uygulama ile aktif ve pasiflerde yer alan kalemlerin yerel para-yabancı para kompozisyonuna bağlı olarak vade ve faiz uyumsuzluklarına ilave olarak bilançolar artan açık pozisyonların yaratacağı sorunlarla karşı karşıya kalabilecektir. Ancak, sorunun özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük boyutlarda olmasına rağmen, literatürde konuya ilişkin detaylı araştırmalara rastlanmamaktadır.

Son yıllarda, **kredi türev ürünlerini** kullanarak kredi riskinin tamamını veya bir kısmını üçüncü bir tarafa aktarılması yöntemi, karşılıklar uygulamasına alternatif bir yöntem olarak önem kazanmaya başlamıştır. Bu risk yönetim araçlarının ortak özelliği, kullanılan bu araçlarla söz konusu varlık el değiştirmezken, bu varlıkta mevcut kredi riskinin, bir üçüncü tarafa devredilebilmesidir. Bu şekilde, birden fazla amaca ulaşılabilmektedir.

Kredi türev ürünlerinin avantajı, fırsat kayıplarını azaltabilmesidir. Bu anlamda kredi türev ürünleri stratejisi, uygulanmakta olan kredi karşılıkları gibi statik stok tesis edilmesinin tam tersine, kredi kayıpları için dinamik karşılık tesis edilmesi uygulaması olarak algılanabilir.

Ancak, banka ticari defteri istisna tutulduğunda, düzenleyici otoriteler, kredi türev ürünleri kullanımına önemli kısıtlamalar getirmişlerdir. Kredilerin çoğunun yer aldığı banka defterinde tutulan varlıkları sigortalamak için kullanılan kredi türev ürünlerinin sermaye yeterliliği rasyosundan düşülebilmesi için kredi kayıplarına benzer davranış sergilemeleri gerekmektedir. Bu sınırlama, bankanın bütün ters seçim primini, kredi elden çıkarılmış gibi yansıtması gerektiği anlamına gelmektedir.

Kredi risklerinin tezgahüstü piyasalara aktarılmasında yapılan fiyatlamaalarda, bu ürünlerin “özel” bir takım bilgiler taşıması nedeniyle bilgi paylaşımının gerçekleştirilememesinden ötürü tam şeffaflık sağlanamaması, risk alma kararlarının etkin olamamasına sebebiyet vermektedir. Tam bir şeffaflık ortamından kopma, bazı yatırımcıların gerçek riski eksik tahmin etmesine neden olabilmekte, bu sebeple de ilave sözleşme piyasaya süren şirketler için sermaye maliyeti çok düşük olmaktadır. Bu durum ise, piyasaya çok fazla sözleşme çıkabilme olasılığını gündeme getirmektedir. Sözleşmelerde sorunlar yaşanmaya başlaması ve bu sorunların sözleşme arzındaki şişkinliği ortaya çıkarmasıyla birlikte, mevcut sözleşmelerin değerinde bir düşüş yaşanacaktır. Bu sorunların sistemik hale gelmesi durumunda, sosyal maliyetler yaratacak muhtemel iflaslar ve buna bağlı olarak devletin müdahaleleri gündeme gelebilecektir.

Kredi karşılıkları uygulamasının iyileştirilmesini amaçlayan **alternatif önerilerden** biri de, karşılıkları, tanımlanabilen varlık “bozulmalarından” ziyade, beklenen kayıplar üzerine oturarak karşılıklardaki yeterli düzeyin piyasa şartlarında belirlenmesini sağlayabilmesini amaçlayan yaklaşımdır. Bu bağlamda, bankanın kredi spreadlerine dayanan bu yaklaşım, bankaların temerrüte düşme riskini doğru fiyatlama kapasitesine sahip olduğunu, bu nedenle de Altman yaklaşımını kullanarak kredilerin tek tek fiyatlanması gerektiğini, portföy olarak değerlendirmek için ise “finansal varlıkları

fiyatlandırma modelini” (CAPM) kullanarak modelin kurulmasını savunmaktadır.

Bu yaklaşımın, verilerin elverişsiz olması ve beta değerlerinin dinamik yapı göstermesi nedenleriyle sorunlu olma ihtimali vardır. Risk ayarlama değerlerinin saptanabilmesi için, her bir sınıfdaki kredilerin ortalama getiri oranı verisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu verilerin bankalarda olmaması, ilk önce bu bilgilerin hesaplanmasını ve toplanmasını gerektirmektedir. Ayrıca, beta değerleri, sistemik riski ölçebilen mevcut en anlamlı gösterge olarak değerlendirilirken, gözetim ve denetim otoritesi bu konuda farklı bir bakış açısına sahip olabilir. Zira CAPM, bir bankanın iflas etmesinin sonuç ve maliyetlerini ihmal etmektedir.

İspanya'daki mevzuatta önemli bir yere sahip olan ve de konuya ilişkin literatürde oldukça yankı bulan en başarılı alternatif uygulama **istatistiksel (dinamik) karşılık tesis edilmesidir.**

Bu uygulamanın dayandığı temel kavramsal nokta, kredi riskinin daha işlemin en başında, yani borçlunun talep ettiği fonu eline aldığı anda başladığı saptamasıdır. Banka, doğal olarak hangi kredinin geri dönmeyeceğini saptayamayabilir, fakat aynı sigorta mantığında olduğu gibi, portföyündeki kredilerin kaçta kaçının geri dönmeyeceğini tesbit edebilir. Bu ise, bankanın borçluya ödettiği risk primine yansıtılabilecektir. Risk primlerinden sağlanacak gelir de, sorunlu kredilerden kaynaklanacak kayıpları karşılamalıdır. Ancak, bunlar ex post kredi riskleridir ve zaman içerisinde gelir ve maliyetlerin farklı muhasebeleştirme seyirlerine yol açan, işçevrimlerinin sadece bir tarafında yoğunlaşan risklerdir. İstatistiksel karşılıklar yaklaşımı ise, verilen her kredinin daha vade başlangıcında beklenen (potansiyel) bir kayıp içerdiği, bu nedenle bu kaybın daha başlangıçta bir maliyet unsuru olarak algılanarak karşılık tesis edilmemesi halinde, bankanın gerçek karlılık durumunun ve ödeme gücünün zarar göreceğini savunmaktadır.

İstatistiksel karşılıklar, özel karşılıkların yerini alması için değil, özel karşılık uygulamasını tamamlaması için tasarlanmıştır. Bu nedenle,

uygulamanın kredi karşılıklarının güçlü çevrimsel hareketler gösterdiği dönemlerde, bu etkilerin azaltılmasını sağlaması beklenmektedir. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalarda bu beklentilerin karşılandığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, istatistiksel karşılık uygulaması ile genişleme dönemlerinde tahsis edilebilecek kredi miktarı daralabilecek iken, daralma dönemlerinde daha önce tesis edilmiş istatistiksel karşılık fonları ile aşırı kredi daralmasının önüne geçilebilecektir. Bu sebeple, istatistiksel karşılık uygulamasının **parasal aktarım mekanizması** açısından, nihai amacın fiyat istikrarı olduğu Merkez Bankası politikaları ile düzenleme ve denetleme otoritesinin uygulayacağı politikalar arasında uyum veya çelişki yaratıp yaratmayacağı araştırılması gereken önemli bir husustur.

Uygulanmakta olan ve önerilen tüm bu yöntemler, sistemik risklerden sapmalar nedeniyle ortaya çıkan risklerin saptanabilmesinde kullanılabilecek eksiksiz ve tam doğruyu gösteren modeller değildir. Bunun bir nedeni, objektif bir yaklaşımla, genel iktisadi ortamdaki değişimden kaynaklanan kalitedeki bozulmanın modellenmesi için kesin bir veya birkaç yöntemin ortaya konulmasındaki zorluktur. Gelecekteki iş ortamının karakteristiklerinin tanımları belirsiz olduğu gibi, iktisadi ortamda yaşanacak değişimlerin beklendiği gibi kalitede bir bozulmaya yol açacağı da kesin değildir. Ancak, teori ve tarihi tecrübeler gözönüne alındığında, geçici olarak değerlendirilen iktisadi genişleme dönemlerinde açılan kredilerin çok daha dikkatli analiz edilmesi gerçeği de yadsınmamalıdır. Zira, ekonominin bu durumu uzun vadede süreklilik göstermeyecektir.

KAYNAKÇA

- ALLEN, Linda and Anthony Saunders. (January 2003). *A Survey of Cyclical Effects in Credit Risk Measurement Models*. Erişim: 19 Mart 2003, BIS Working Papers, No126. <http://www.bis.org/publ/work126.pdf>
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, (October 1998). *Sound Practices for Loan Accounting, Credit Risk Disclosure and Related Matters*. Erişim: 31 Mayıs 2002, <http://www.bis.org/publ/bcbs43.pdf>.
- _____ (July 1999). *Sound Practices for Loan Accounting and Disclosure*. Erişim: 21 Mayıs 2002, <http://www.bis.org/publ/bcbs55.pdf>.
- _____ (April 2000). *Report to G7 Finance Ministers and Central Bank Governors on International Accounting Standards*. Erişim: 30 Mayıs 2002, <http://www.bis.org/publ/bcbs70.pdf>.
- _____ (July 2001). *Working Paper on the IRB Treatment Expected Losses and Future Margin Income*. Erişim: 5 Haziran 2002, http://www.bis.org/publ/bcbs_wp5.pdf.
- _____ (January 30, 2004). *Modifications to the Capital Treatment for Expected and Unexpected Credit Losses in the New Basel Accord*. Erişim: 30 Ocak 2004, <http://www.bis.org/publ/bcbs104.pdf>.
- BEATTIE, Vivien A, Peter D. Casson, Richard S. Dale, George W. McKenzie, Charles M.S. Sutcliffe ve Micheal J. Turner. (1995). *Banks and Bad Debts: Accounting for Loan Losses in International Banking* John Wiley & Sons.
- BDDK. (21 Haziran 2002). *Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı: Gelişme Raporu*. Erişim: 5 Temmuz 2002. http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/bsyyp_gr_21062002.doc.
- BERGER, Allen N. and Robert DeYoung (1997). Problem Loans and Cost Efficiency in Commercial Banks. *Journal of Banking & Finance*. 21. s.849-870.
- BERGER, Allen N. and Gregory F. Udell. (January 2003) *The Institutional Memory Hypothesis and The Procyclicality of Bank Lending Behaviour*. Erişim: 24 Şubat 2003. BIS Working Papers, No125. <http://www.bis.org/publ/work125.pdf>.

- BERNANKE, Ben, Mark Gertler and Simon Gilchrist. (March 1998). *The Financial Accelerator in a Quantitative Business Cycle Framework*. Erişim: 29 Kasım 2002. NBER Working Paper Series, Working Paper 6455. <http://www.nber.org/papers/w6455>.
- BIRD, Graham. (November 1989). Loan-Loss Provisions and Third-World Debt. *Essays in International Finance*, No.176, Princeton University Press at Princeton, New Jersey.
- BLOEM, Adriaan M., and Cornelis N. Gorter. (December 2001). *The Treatment of Nonperforming Loans in Macroeconomic Statistics*. Erişim: 20 Mayıs 2002. IMF Working Paper, WP/01/209. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp01209.pdf>.
- BORIO, Claudio and Philip Lowe. (September 2001). To Provision or Not To Provision. *BIS Quarterly Review*, s:36-48. Erişim: 23 Eylül 2002. http://www.bis.org/publ/r_qt0109e.pdf.
- BORIO, Claudio, Craig Furfine and Philip Lowe. (March 2001). Procyclicality of the Financial System: Issues and Policy Options. in *BIS Papers* No. 1-Marrying The macro- and Micro-prudential Dimensions of Financial Stability. Erişim: 8 Ocak 2003. <http://www.bis.org/publ/bispap01a.pdf>.
- CAVALLO, Michele and Giovanni Majnoni. (June 2001). *Do Banks Provision for Bad Loans in Good Times? Empirical Evidence and Policy Implications*. World Bank Policy Research. Working Paper No:26. Erişim: 6 Haziran 2002. http://econ.worldbank.org/files/2211_wps2619.pdf.
- CLERC, Laurent, Françoise Drumetz and Olivier Jaudin. (March 2001). To What Extent Are Prudential and Accounting Arrangements Pro- or Countercyclical with Respect To Overall Financial Conditions?. in *BIS Papers* No. 1-Marrying The macro- and Micro-prudential Dimensions of Financial Stability.. Erişim: 8 Ocak 2003. <http://www.bis.org/publ/bispap01h.pdf>.
- CORTAVARRIA, Luis, Claudia Dziobek, Akihiro Kanaya and Inwon Song. (December 2000). *Loan Review, Provisioning and Macroeconomic Linkages*. Erişim: 20 Mayıs 2002. IMF Working Paper 00/195. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00195.pdf>.
- DE LIS, Santiago Fernández, Jorge Martínez Pagés and Jesús Saurina. (March 2001). Credit Growth, Problem Loans and Credit Risk Provisioning in Spain” in *BIS Papers* No. 1, Marrying The macro- and Micro-prudential Dimensions of Financial Stability. Erişim: 5 Haziran 2002. <http://www.bis.org/publ/bispap01p.pdf>.
- DZOBIEK, Claudia. (June 1997). Regulatory and Tax Treatment of Loan Loss Provisions. *IMF Papers on Policy Analysis and Assessments* PPA/96/6.

- HATFIELD, Gay and Carol Lancaster. (2000). The Signalling Effects of Bank Loan-Loss Reserve Additions. *Journal of Financial and Strategic Decisions*, Spring, 13(1). s.57-73. Erişim: 11 Haziran 2002. <http://www.studyfinance.com/jfsd/pdf/v13n1/hatfield.pdf>.
- HERRING, Richard J. (1999). Credit Risk and Financial Instability. *Oxford Review of Economic Policy*, 15(3). Erişim: 29 Kasım 2002. <http://oxrep.oupjournals.org/cgi/reprint/15/3/63.pdf>.
- HORVÁTH, Edit. (2002). *Lending Booms, Credit Risk and the Dynamic Provisioning System*. Erişim: 5 Şubat 2003. in Studies on the Pro-cyclical Behaviour of Banks. National Bank of Hungary Occasional Papers, No. 10. http://www.mnb.hu/english/4_public/occasional/opaper10.pdf.
- _____ (October 2003). *Credit Risk Regulation and Management in Basel II*. Erişim: 16 Nisan 2004. in Studies on the Potential Impacts of the New Basel Capital Accord. National Bank of Hungary Occasional Papers, No. 27, <http://english.mnb.hu/dokumentumok/OP27.pdf>.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD. *IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement*.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND. (April 2004). *Global Financial Stability Report: Market Development and Issues*, World Economic and Financial Surveys.
- KARACADAĞ, Cem and Micheal W. Taylor. (June 2000). *The New Capital Adequacy Framework*, IMF Working Paper, WP/00/93. Erişim: 22 Ocak 2003 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0093.pdf>
- KIM, Daesik and A. Santomero. (1993). *Forecasting Required Loan Loss Reserves*, Journal of Economics and Business, No:45.
- KOOPMAN, Siem Jan, André Lucas and Pieter Laassen. (October 2002). Pro-cyclicality, Empirical Credit Cycles, and Capital Buffer Formation. *Tinbergen Institute Discussion Paper*, TI 2002-107-2. Erişim: 11 Mart 2003. <http://www.tinbergen.nl/discussionpapers/02107.pdf>.
- KRUEGER, Russell. (July 2002). *International Standards for Impairment and Provisions and their Implications for Financial Soundness Indicators (FSIs)*. Erişim: 20 Eylül 2002. IMF Occasional Paper No: 212. <http://www.imf.org/external/np/sta/npl/eng/2002/rk0702.pdf>.
- LEAVEN, Luc and Giovanni Majnoni. (March 2002). *Loan Loss Provisioning and Economic Slowdowns: Too Much, Too Late?*. Erişim: 5 Ocak 2003. World Bank Policy Research. Working Paper No:2749. http://econ.worldbank.org/files/3360_wps2749.pdf.
- LOWE, Philip. (September 2002). *Credit Risk Measurement and Procyclicality*. Erişim: 8 Ocak 2003 BIS Working Papers No:116. <http://www.bis.org/publ/work116.pdf>.

- MÉRŐ, Katalin and Balázs Zsámboki. (October 2003). *Some Correlations Between the Basel II Capital Accord and Procyclicality*. Erişim: 16 Nisan 2004. in *Studies on the Potential Impacts of the New Basel Capital Accord*. National Bank of Hungary Occasional Papers, No. 27, October 2003, <http://english.mnb.hu/dokumentumok/OP27.pdf>.
- MINSKY, Hyman P. (1964). *Financial Crisis, Financial Systems, and the Performance of the Economy in The Commission on Money and Credit Private Capital Markets* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall Inc.
- _____ (May 1992). *The Financial Instability Hypothesis*. Erişim: 5 Mayıs 2003). The Jerome Levy Economics Institute Working Paper, No. 74. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=161024.
- _____ (October 1994). *Financial Instability and the Decline (?) of Banking: Public Policy Implications*. Erişim: 5 Mayıs 2003. The Jerome Levy Economics Institute Working Paper, No. 127. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=100888.
- MOODY'S INVESTORS SERVICE. (January 2004). *An Overview of Non-Performing Loans and Loan-Loss Provisioning Policies in Latin America*. Special Comment, Global Credit Research, No:80953.
- _____ (May 2004). *Loan Loss Provisioning Under International Financial Reporting Standards: Implications for European Banks*. Special Comment, Global Credit Research, No:81951.
- MOSER, James T. (1998). *Credit Derivatives: Just-in-Time Provisioning for Loan Losses*. Erişim: 13 Ocak 2003. Economic Perspectives. Federal Reserve Bank of Chicago, Q-IV. http://www.chicagofed.org/publications/economicperspectives/1998/e_p4Q98_1.pdf.
- POVEDA, Raimundo. (January 18, 2000). *Reform of the System of the Insolvency Provision*. Erişim: 21 Mart 2003. Speech at the APD, Bank of Spain, <http://www.bde.es/provesta/rpa2000e.pdf>.
- ROJAS-SUAREZ, Liliana. (November 2001). *Can International Capital Standards Strengthen Banks in Emerging Markets?*. Erişim: 8 Nisan 2003. Institute for International Economics, Working Paper WP01-10. <http://www.iie.com/publications/wp/2001/01-10.pdf>.
- _____ (May 2001) *Rating Banks in Emerging Markets: What Credit Rating Agencies Should Learn From Financial Indicators*. Erişim: 8 Nisan 2003. Institute for International Economics, Working Paper WP01-6. <http://www.iie.com/publications/wp/2001/01-6.pdf>.
- ROSE, H. (1992). *Industry Risk and Bank Regulation*. London Business School, Institute of Finance and Accounting Working Paper, 162-192

- SONG, Inwon. (July 2002). *Collateral in Loan Classification and Provisioning*. Erişim: 7 Ağustos 2002. *IMF Working Paper* WP/02/122. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02122.pdf>.
- U.S. FEDERAL RESERVE SYSTEM. (2000). *Commercial Bank Examination Manual*. Erişim: 9 Ocak 2003. Section 2060.1; <http://www.bog.frb.fed.us/boarddocs/supmanual>.
- WALL, Larry D. and Timothy W. Koch. (2000). Bank Loan-Loss Accounting: A Review of Theoretical and Empirical Evidence. *Economic Review of Federal Reserve Bank of Atlanta*. Second Quarter, 85(2). Erişim: 10 Haziran 2002. <http://www.frbatlanta.org/filelegacydocs/wallkoch.pdf>.
- WORLD BANK. (2002). *Bank Loan Classification and Provisioning Practices in Selected Developed and Emerging Countries*. A Survey of Current Practices in Countries Represented on the Basel Core Principles Liaison Group. World Bank Finance Forum.
- ZSÁMBOKI, Balázs. (2002). *The Effects of Prudential Regulation on Banks' Procyclical Behaviour*. Erişim: 5 Şubat 2003. in *Studies on the Procyclical Behaviour of Banks*. National Bank of Hungary Occasional Papers, No. 10. http://www.mnb.hu/english/4_public/occasional/opaper10.pdf.

EKLER

AYNI YÖNDE ÇEVİMLİLİK VE KARŞILIKLAR: TÜRKİYE İÇİN BİR UYGULAMA

1988'de Basel Sermaye Mutabakatının fiilen uygulanmaya başlanmasından itibaren, risk ağırlıklı asgari sermaye yeterliliği düzenlemesi olan bir çok ülkede, aynı yönde çevrimliliğin yönü ve etkileri araştırma konusu olmaya başlamıştır. Ekonomik daralma dönemlerinde bankaların kredi portföylerindeki kalitede yaşanan kaçınılmaz bozulmalar, maruz kaldıkları risk düzeylerini yükselttiğinden, özellikle ilave sermaye sağlamanın oldukça maliyetli hale geldiği bu dönemlerde, bankaların asgari sermaye yeterliliği seviyesini tutturabilmek için, kredi arzlarını daraltma yolunu seçmelerine yol açmaktadır. Bu durum karşısında bankaların riskli krediler için ayırdıkları karşılıkların düzeyinde de aksi yönde çevrimli bir davranışın hakim olması (genişleme dönemlerin azalış, daralma dönemlerinde artış), bankaların gelirlerindeki çevrimlere bağlı dalgalanmayı iyice sertleştirmektedir.

Aynı yönde çevrimliliğin yarattığı bu durum karşısında görüşler ayrılmaktadır: Bir taraftan oldukça yaygın bir görüş, tüm risk faktörlerinin banka semayesine yansıtılması gerektiğini savunurken, diğer bir görüş sermaye düzenlemelerinin ekonomik daralma dönemlerinde kredi arzı üzerinde yarattığı bu negatif dışsallıklar üzerinde durmaktadır. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere, risk yönetimiyle ilgilenen uygulayıcılar ve analistler beklenmeyen kredi kayıpları düzeyi ile sermaye miktarını, beklenen kredi kayıplarıyla ise karşılıkların ilişkilendirilmesi gerektiği konusunda önemli ölçüde fikirbirliği içerisinde.

Konu ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar da (Cavallo ve Majnoni, 2001; Leaven ve Majnoni, 2002) ülkelere göre bu eğilimin şiddetinde farklılıklar olsa da (düzenlemelerin, kurumsal yapının ve diğer belirleyici faktörlerin aynı olmaması nedeniyle), genel olarak bankaların, genişleme dönemlerinde oldukça az karşılık tesis ederken, daralma dönemlerinde zararlarını iyice büyüterek ve sermaye üzerindeki negatif gelişmeleri derinleştirerek daha fazla karşılık ayırmakta olduğu tesbitiyle bu durumu desteklemektedir. Konuya ilişkin detaylı açıklamalar yukarıda yapıldığından, bu bölümde incelenilmeye çalışılacak husus, yükselen piyasa ekonomilerinden biri olan ve özellikle 2000-2001 krizi sonrasında oldukça yüksek boyutlara ulaşan donuk alacakları karşısında bankaların yetersiz karşılık ayırdığı tesbit edilen Türkiye'de, söz konusu eğilimin benzeri yönde olup olmadığı ve şiddetinin hangi derecede olduğunu belirlemektir.

Bu analiz yapılırken Leaven ve Majnoni (2002)'nin çalışmasında kullandığı model temel alınarak Türk Bankacılık Sektörüne uygulanmış ve Türkiye'deki koşullar dikkate alınarak gerekli değişiklikler yapılmıştır. Modelde bankacılık sektörünün tesis ettiği

- i. Karşılıklar ile karları arasında ters yönlü,
- ii. Karşılıklar ile kredilerindeki büyüme arasında ters yönlü veya
- iii. Karşılıklar ile GSYİH büyümesi arasında ters yönlü

bir ilişki olduğu tespit edilmesi halinde bankaların karşılık tesis ederken ihtiyatlı davranmadığı ve bu durumun aynı yönde çevrimli bir etki yaratarak banka sermayelerini olumsuz etkileyebileceği argümanını destekleyecek bulgular elde edilmiş olacaktır. Birinci koşul, bölüm 2.1.2'de bahsedilen "gelir düzleştirme hipotezi" (income smoothing hypothesis) ile ilgili iken, ikinci ve üçüncü koşullar ise yine yukarıda detaylarına değinilen karşılıkların, banka bilançolarındaki kalemler ile makroekonomik göstergeler arasındaki çevrimsel uyumsuzluğuna işaret etmektedir.

Söz konusu koşulların varlığını test edebilmek ve tesis edilen karşılıkların aynı yönde çevrimli olup olmadığını görebilmek için Leaven ve Majnoni (2002) aşağıdaki modeli kullanmıştır.

$$\left(\frac{LLP}{A} \right)_{t-1} = \beta_0 + \beta_1 \left(\frac{LLP}{A} \right)_{t-2} + \beta_2 \left(\frac{LLP}{A} \right)_{t-3} + \beta_3 \left(\frac{EBP}{A} \right)_t + \beta_4 LG + \beta_5 GSYIHG + \mathcal{E}$$

Bu kurulan modele göre, t zamanında tesis edilmiş özel karşılıkların (LLP), t-1 zamanındaki bankacılık sektörünün toplam aktiflere (A) oranı olan bağımsız değişken,

- karşılıklar ve vergi öncesi net karın (EBP), bankacılık sektörünün toplam aktiflere (A) oranı ile
- reel kredi büyümesi (LG) ve
- GSYİH'daki büyümenin (GSYIHG)

bir fonksiyonu olarak belirlenmiştir. Stok değişkenlerin gecikmeli değerleri ile akım değerlerin güncel değerleri kullanılarak potansiyel olarak ortaya çıkabilecek "içsellik" (endogeneiteyi) sorununun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bağımsız değişkenin gecikmeli değerleri kullanılarak model dinamik hale getirilmeye çalışılmış ve karşılıkların denge değerinde yaşanması muhtemel gecikmelerde bu şekilde kapsanmıştır. Modele bu değişkenlerin de eklenmesinin amacı, stok değişkenlerin t zamanında karşılıklar üzerindeki etkilerini yakalamasıdır. Aynı zamanda Leaven ve Majnoni (2002), bu durumun dışarıda tutulan değişkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunları bertaraf ederken, akım değişkenlerin karşılıklar üzerindeki etkilerine yoğunlaşılabilmesini önermektedir. Bu değişkenlerin yanısıra Leaven ve Majnoni (2002), düzenlemelerden kaynaklanan trend değişimleri gibi zamana bağlı etkileri de modele dahil edebilmek için yıllık kukla değişkenler kullanmıştır.

Leaven ve Majnoni (2002), yapmış oldukları bu modelde sadece bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini gözönüne almıştır. Ancak, açıklayıcı değişkenlerin dinamik etkilerini içermeyen bu tip kısmi uyum mekanizması (partial adjustment mechanism) modellerinin “tanımlama hatası” nedeniyle yanlış sonuçlara yol açabileceği bilinmektedir. Dolayısıyla, Türkiye verileri için tanımladığımız modelde, genel bir dinamik tanımlamayla başlamak tercih edilmiştir. Modelde kullanılacak olan geçmişe yönelik bankacılık sektörüne ilişkin üç aylık veri kullanımıyla tutarlı olabilecek bir biçimde tüm değişkenler için gecikme uzunluğunun 4 olarak alındığı ve tahmin edilirken de “genelden özele” (general to specific) yönteminin kullanıldığı aşağıdaki model bu çalışmada tahmin edilmiştir.

$$\left(\frac{LLP}{A}\right)_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^4 \alpha_i \left(\frac{LLP}{A}\right)_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \beta_i \left(\frac{EBP}{A}\right)_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \gamma_i LG_{t-i} + \sum_{i=1}^4 \delta_i GSYIH_{t-i} + a_1 Q_1 + a_2 Q_2 + a_3 Q_3 + \varepsilon$$

Modelde Q_1 , Q_2 ve Q_3 deterministik mevsimsel etkilerden arındırmak için tanımlanan mevsimsel kukla değişkenlerdir. Ayrıca modelde Bankalar Gözetim Sisteminden alınan üç aylık veriler kullanılmıştır. Veri zaman aralığı olarak ise Mart 1993 - Aralık 2001 dönemi alınmış ve toplam 36 gözlem elde edilmiştir. Tahmin sonuçları aşağıdaki tabloda (Tablo Ek 1.1) verilmiştir.

TABLO EK.1. KREDİ KARŞILIKLARININ AÇIKLANMASINA YÖNELİK YAPILAN REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI - TOPLAM BANKACILIK SEKTÖRÜ

Bağımlı değişken: LLP/A

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık Değeri
β_0	-0.001396	0.001582	-0.88224	0.385
EBP/A	0.17735	0.064838	2.7352	0.011
EBP/A (-1)	-0.15576	0.054612	-2.8521	0.008
GSYIHG	-8.71E-05	1.35E-04	-0.64536	0.524
LG	-0.019353	0.009717	-1.9917	0.056
LLP/A (-1)	0.525	0.12558	4.1807	0.000
LLP/A (-4)	1.3177	0.13834	9.5255	0.000

$R^2=0.894$, Durbin-Watson=1.8745, AIC=148.11

$F_{AR(1)}(4, 25) = 0.12982 (0.97)$, $\chi^2_N = 0.070717 (0.965)$, $F_{HET}(1, 34) = 2.4371(0.128)$

Test sonuçlarında F_1 birinci dereceden içsel bağıntının LM testini, Chi-Square (1) Jarque-Bera Normallik testini, F ise değişken varyans (heteroscedasticity) için White testi sonuçlarını göstermektedir. Parantez içerisindeki rakamlar da olasılık değerlerini vermektedir.

Yukarıda verilen bu test sonuçlarına göre model ampirik olarak geçerlidir. Ancak, ekonomik büyümeyi gösteren (GSYIHG) değişkeninin t-istatistiğinden de görülebileceği üzere (0.064536), bu değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca, yukarıda Şekil 3.1’de de gösterildiği ve diğer bir çok ülkenin ampirik bulgusuyla da desteklendiği üzere, GSYİH büyümesi ile reel kredi büyümesi (LG) arasındaki yakın ilişki gözönüne alındığında, bu durumun “çoklu bağıntı” sorununa neden olabileceği de düşünülerek (GSYIHG) değişkeni modelden çıkarılarak bir kez daha tahmin edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Tablo Ek 1.2).

**TABLO EK.2. KREDİ KARŞILIKLARININ AÇIKLANMASINA YÖNELİK YAPILAN
REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI - TOPLAM BANKACILIK SEKTÖRÜ (GSYİH
değişkeni hariç)**

Bağımlı değişken: LLP/A

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık Değeri
β_0	-0.001743	0.0014938	-1.1409	0.263
EBP/A	0.19229	0.059971	3.2064	0.003
EBP/A (-1)	-0.17242	0.047656	-3.618	0.001
LG	-0.023209	0.0075877	-3.0588	0.005
LLP/A (-1)	0.55529	0.11534	4.8144	0.000
LLP/A (-4)	1.3161	0.13696	9.6095	0.000

$R^2=0.89247$, Durbin-Watson= 1.9428 , AIC= 148.8565

$F_{AR(1)}(4, 26) = 0.15631 (0.958)$, $\chi^2_N = 0.009228 (0.995)$, $F_{HET}(1, 34) = 2.2327 (0.144)$

Yukarıdaki bu sonuçlar, modelin yine ampirik olarak geçerli olduğunu göstermekte, reel kredi büyümesi değişkenine (LG) ait t-istatistiği değerinin artmasından da görülebileceği üzere (-3.06), kredilerdeki reel büyümenin, GSYİH büyümesine ait değişkenin modelden çıkarılmasından sonra tahmin edilen bu yeni modeldeki açıklayıcılığı yükselmiştir.

Bu sonuçlara göre dikkati çeken diğer bir nokta, EBP/A ve EBP/A(-1) değişkenlerine ait katsayıların birbirlerine çok yakın ve ters işaretli olduğudur. Söz konusu bu değişkenlerin katsayı toplamının "0" olduğu ($\beta_1 + \beta_2 = 0$) hipotezi "Wald sınaması" tarafından da güçlü olarak desteklenmektedir (Chi-Square $\chi^2 = 0.15$). Bu durumda karşılıkların t anında sağlanan karlar ile birlikte aynı yönde artış göstermesi, "gelir düzleştirici" bir etki yaratırken, karların bir dönem önceki (t-1) gecikmeli değeri ile t anındaki etkisiyle hemen hemen aynı düzeyde, ancak ters yönde bir ilişki içerisinde olması (bir başka deyişle; yukarıda belirtilen koşullardan ilkinini sağlayarak tesis edilen karşılıkların aynı yönde çevrimli bir yapı göstermesiyle sermayeyi olumsuz etkilemesi), toplamda banka karlarındaki değişimin karşılıklar üzerindeki etkisinin oldukça düşük olabileceğini düşündürmektedir.

Reel kredi büyümesi ile karşılıklar arasındaki ters yönlü ilişki ise yukarıda bahsedilen hipotezi destekler nitelikte olup, bankaların risk

analizlerinde yaptıkları “hatalar” nedeniyle karşılıkların aynı yönde çevrimli bir eğilim göstermesiyle sermayelerinin bu durumdan olumsuz etkilenebileceğine işaret etmektedir. Ancak, reel kredi büyümesinin tesis edilen karşılıklar üzerindeki etkisinin diğer değişkenlere kıyasla oldukça düşük olması (-0.0232) ve GSYİH büyümesinin ise karşılıklar üzerinde açıklayıcı bir etkisinin tesbit edilememesi, bankaların, devletin sağladığı “garanti” nedeniyle risk algılamalarının zayıflaması ve buna bağlı olarak risk analizlerini dikkate almamaları sonucu ortaya çıkan “ahlaki çöküntü”nün etkisiyle tesis edilen karşılıklar ile makroekonomik gelişmeler arasındaki bağın oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. Bu konunun tam anlamıyla tespitini mümkün kılacak daha detaylı bir analiz, bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Tesis edilen karşılıkların bir dönem ve dört dönem önceki gecikmeli değerlerinin, t zamanında tesis edilen güncel karşılık değerleri aynı yönde bir ilişki göstermiş olması, bankaların, gerekli risk analizlerini yapıp buradan çıkan sonuçlara göre değil, geçmişte tesis etmiş oldukları karşılıkların yaşadıkları kayıplar karşısında yetersiz kaldığını görüp, bunun üzerine ilave karşılık tesis etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu durum ise yine karşılıkların aynı yönde çevrimli olduğu argümanını destekler niteliktedir. Nitekim, tesis edilmiş karşılıkların dört dönem önceki gecikmeli değerinin, t anında tesis edilen karşılıklara etkisinin diğer değişkenlerin etkisiyle mukayese edildiğinde, en büyük etkinin bu değişkende olması oldukça çarpıcıdır (1.3161). Ancak, burada dikkati çeken diğer bir nokta, bir dönem önce tesis edilen karşılıkların etkisinin (0.55529), dört dönem önce tesis edilen karşılıkların etkisine kıyasla oldukça düşük olmasıdır. Bu durum ise bankaların vermiş oldukları kredilerin, vade yapısına da bağlı olarak, temmerüte düşerek TGA olarak sınıflandırılması ve karşılık tesis edilme sıklığının ağırlıklı olarak bir yıl olması ihtimalini gündeme getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, kredilerin vade yapısına da bağlı olarak, bir yıl sonra temmerüte düşmesi, 3 ay sonra temmerüte düşme ihtimaline göre daha fazla olabilir. Bu tür bir etkinin çıkmasına neden olabilecek diğer bir faktör ise, bankaların “mevcut kredilerini gözden geçirerek” (loan review) tesis edilmesi gereken karşılık hesaplamasını düzenlemelerde belirtilenin aksine daha çok yılda bir kez yapıyor olması ihtimalidir.

Türk Bankacılık Sektöründe karşılıkların aynı yönde çevrimli olup olmadığına bakılırken, ayrıca dikkat gösterilmesi gereken grubun, sektörün toplam kredileri içerisinde en fazla paya sahip olan ve yaşanan en son krizde hatalı sınıflandırma ve eksik karşılık tesis edilmesi sonucunda sermayeleri en fazla zarar gören özel bankalar grubu olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yukarıda modelin bir benzeri özel bankalar grubu için tahmin edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

TABLO EK.3. KREDİ KARŞILIKLARININ AÇIKLANMASINA YÖNELİK YAPILAN REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI - ÖZEL BANKALAR GRUBU

Bağımlı değişken: LLP/A

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık Değeri
β_0	-0.000860	0.001281	-0.67134	0.507
D ₄ EBP/A	0.13833	0.028732	-4.8143	0.000
LG(-4)	-0.14242	0.004500	-3.1651	0.004
LLP/A (-1)	0.32025	0.13984	2.2902	0.029
S ₂	0.0044225	0.001391	3.1797	0.003
S ₃	0.004454	0.001253	3.5537	0.001
S ₄	0.0085148	0.001225	6.9532	0.000

R²=0.774, Durbin-Watson=1.6907, AIC=171.0382

$F_{AR(1)}(4, 25) = 1.7734 (0.166)$, $\chi^2_N = 5.4746(0.065)$, $F_{HET}(1, 34) = 0.88588(0.353)$

Özel bankalar grubu için tahmin edilen bu yeni modelde, yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, ilave dört yeni değişken vardır. D₄EBP/A değişkeni karlardaki yıllık değişimi vermektedir. Başka bir gösterimle;

$$D_4EBP/A = (EBP/A) - (EBP/A)_{-4}$$

S₂, S₃ ve S₄ değişkenleri ise zamana bağlı eğilim değişimlerini yakalamak amacıyla konulan kukla değişkenlerdir. Bu duruma göre, modelin test sonuçları, ampirik olarak geçerli olduğunu göstermektedir.

Katsayılar incelendiğinde ise, GSYIHG değişkeninin katsayısı, tüm sektör için yapılan model tahmininde olduğu gibi istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Karlardaki yıllık değişimin katsayısı (D₄EBP/A), özel grubundaki

bankaların tesis ettikleri karşılıkların, bir yıl içerisinde elde edilen toplam karlardaki eğilimin tersine hareket ettiğini göstermektedir. Bu da yine yukarıda ifade edilen hipotezin koşullarından ilkinin sağlamakta ve özel banka grubundaki karşılık tesis etme eğiliminin, krizlerde karşılaşılan sermaye ihtiyacı sorununun derinleşmesinde katkısı olduğuna işaret etmektedir. Tüm sektördeki eğilime benzer biçimde, tesis edilen karşılıklar, bir yıl öncesine ait reel kredi değişimlerinin aksine bir hareket sergilemektedir. Bu durum hipotezin ikinci koşulunu yerine getirdiğinden, tesis edilen karşılıkların sermaye gereksinimine olumlu bir katkı sağlamamaktadır. Bir dönem önce tesis edilen karşılıkların t anında tesis edilen karşılıklarla benzeri eğilimde olması ise, tüm sektörün analizinde belirtildiği üzere, özel grupta yer alan bankaların ihtiyatlı risk analizlerden ziyade, tesis edilmiş karşılıkların yetersizliğini görüp ondan sonra önlem alma, diğer bir ifadeyle “geçmişe yönelik” hareket etme, eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Sonuç olarak; tüm bankacılık sektörü ve ayrıca özel bankalar grubundaki bankaların tesis ettikleri karşılıklar, üçüncü bölümde detaylarına değinildiği üzere, kredi riskinin aynı yönde çevrimliliğine rağmen genişleme dönemlerinde eksik tesis edilmekte, daralma dönemlerinde ise aradaki farkı kapatmak için aşırı artırılmaktadır. Böylece daralma dönemlerinde artan sermaye gereksinimi sorunu derinleşmektedir.

Metinde Kullanılan Bazı Sözcüklerin İngilizce Yazındaki Karşılıkları

ahlaki cöküntü	moral hazard
algıda bozukluk	cognitive dissonance
algıda taraflılık	cognitive biases
anında karşılık tesisi	just-in-time provisioning
aynı yönde çevrimlilik	procyclicality
banka defteri	banking book
Basel Mutabakatı	Basel Accord
çevrimlerden bağımsız	acyclical
çevrimsellik	cyclicality
çoklu bağıntı	heteroscedasticity
çoklu bağıntı	multicollinearity
defter değeri	book value
donuk alacaklar	non-performing loans
felaket miyopluğu	disaster myopia
finansal hızlandırıcı	financial accelerator
geçmişe yönelik olarak değerlendirilen	backward-looking
gelir düzleştirici	income smoothing
gerçekleşmiş	ex post
gösterge	heuristic
içsellik	endogeneity

ileriye yönelik olarak değerlendirilen	forward-looking
kaldıraç	leverage
karşı taraf riski	counterparty risk
kısmi uyum mekanizması	partial adjustment mechanism
kredi kayıp karşılığı	loan loss allowance
kredi sıkışması	credit crunch
kredi tayinlaması	credit rationing
kredilerin yeniden gözden geçirilmesi	loan review
kurumsal paydaş	stakeholder
nakit esasına dayalı muhasebeleştirme	cash accounting
önceden tahmin edilmiş	ex ante
rastsal yürüme	random-walk
rayiç değerle muhasebeleştirme	fair value accounting
tahakkuk esasına dayalı muhasebeleştirme	accrual accounting
temerrüt halinde maruz kalınan risk tutarı	exposure at default
temerrüte düşme halinde kayıp	loss given default
temerrüte düşme olasılığı	probability of default
temerrüte düşme riski	default risk
temsil sorunu	agency problem
ters seçim primi	adverse selection premium
ters yönde çevrimli	counter-cyclical
ticari defter	trading book
Uluslararası Muhasebe Standartları	International Accounting Standards
vade gecikmesi	past-due

Metinde Aranması Olası Bazı İngilizce Sözcüklerin Türkçe Karşılıkları

accrual accounting	tahakkuk esasına dayalı
acyclical	çevrimlerden bağımsız
adverse selection premium	ters seçim primi
agency problem	temsil sorunu
backward-looking	geçmişe yönelik olarak değerlendirilen
banking book	banka defteri
Basel Accord	Basel Mutabakatı
book value	defter değeri
cash accounting	nakit esasına dayalı muhasebeleştirme
cognitive biases	algıda taraflılık
cognitive dissonance	algıda bozukluk
counter-cyclical	ters yönde çevrimli
counterparty risk	karşı taraf riski
credit crunch	kredi sıkışması
credit rationing	kredi tayinlaması
cyclicality	çevrimsellik
default risk	temerrüte düşme riski
disaster myopia	felaket miyopluğu
endogeneity	içsellik

ex post	gerçekleşmiş
exposure at default	temerrüt halinde maruz kalınan risk
fair value accounting	rayiç değerle muhasebeleştirme
financial accelerator	finansal hızlandırıcı
forward-looking	ileriye yönelik olarak değerlendirilen
heteroscedasticity	çoklu bağıntı
heuristic	gösterge
International Accounting Standards	Uluslararası Muhasebe Standartları
income smoothing	gelir düzleştirici
just-in-time provisioning	anında karşılık tesisi
leverage	kaldıraç
loan loss allowance	kredi kayıp karşılığı
loan review	kredilerin yeniden gözden geçirilmesi
loss given default	temerrüte düşme halinde kayıp
moral hazard	ahlaki cöküntü
multicollinearity	çoklu bağıntı
non-performing loans	donuk alacaklar
partial adjustment mechanism	kısmi uyum mekanizması
past-due	vade gecikmesi
probability of default	temerrüte düşme olasılığı
procyclicality	aynı yönde çevrimlilik
random-walk	rastsal yürüme
stakeholder	kurumsal paydaş
trading book	ticari defter